

ATLAS

SAYI: 43 EKİM - KASIM 2016
FİYATI: 12 TL (KKTC Fiyatı 15 TL)

Tarih

Anadolu'nun fethine giden yol Malazgirt

ŞÜKÛFEZAR'DAN
MEHASİN'E
İLK KADIN DERGİLERİ

MEŞRUTİYET'İN BAŞKENTİ
SELANİK'TE
ÇAKAN KIVILCIM

İZMİR'DEN
AVRUPA'YA YAYILDI
SABATAY SEVİ
VE DÖNMELER

ANADOLU SEYAHATLERİ

19. Yüzyıl

PÉRIPLÉS ANATOLIENS XIXe siècle

ANATOLIAN TRAVELS 19th Century

ARKAS
SANAT MERKEZİ

07.09.2016 - 18.12.2016

Pazartesi hariç her gün 10:00 -18:00 arası;
Perşembe 20:00'ye kadar ziyarete açıktır. GİRİŞ ÜCRETSİZDİR.
1380 Sokak No:1 Alsancak İZMİR - 0232 464 66 00 - www.arkassanatmerkezi.com

İçindekiler

ATLAS Tarih

SAYI: 43 / EKİM - KASIM 2016

Kapak Konusu

48 Malazgirt

Alp Ejder Kantoğlu

Konular

- 76 İlk kadın dergileri**
Gazanfer Ibar
- 84 Kadınları Çalıştırma Cemiyeti**
Yavuz Selim Karakışla
- 98 Darülbeydi'nin operet günleri**
Gökhan Akçura

42

Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi

Prof. Dr. Nevra Necipoğlu ile röportaj

50

Sabatay Sevi ve Dönmeler

Dr. Cengiz Şişman ile söyleşi

68

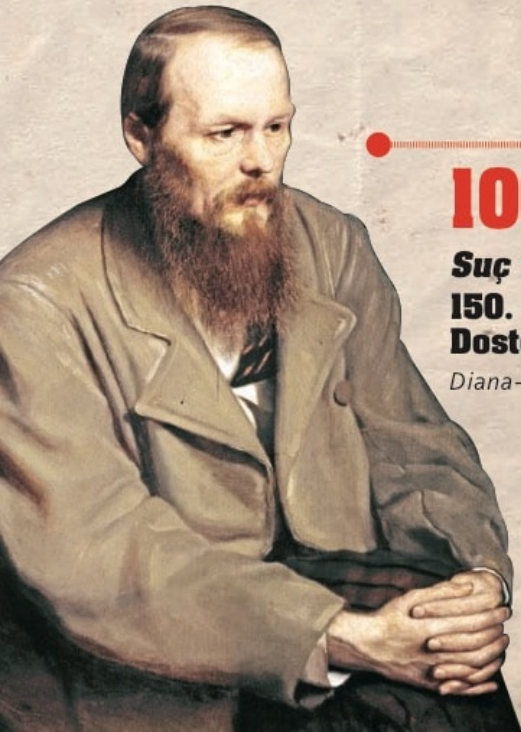
Meşrutiyet'in başkenti Selanik

Orhan Koloğlu

90 Objektifin
ardındaki usta:
Foto Namık
Cengiz Kahraman

106
Suç ve Ceza'nın
150. yılında
Dostoyevski
Diana-Semih Kalkanoğlu

Bölümler

- 8 Okurdan
10 Güncel
26 İlkler
28 Hafıza
30 Tarihi An
32 Tablonun Sırları / Kader Elveren
34 Sergi: Anadolu Seyahatleri
Jean-Luc Maesa
114 Sağım Solum Tarihi
Mehmet Ö. Alkan
122 Yıldönümü: **Utopia 500** yaşında
Bora Akgül
126 Sinema / Mehmet Sindel
130 Arşivlerden / Erol Makzume
132 Gösteri Dünyası / Sermet Erkin
134 Kayıp Evrak Bürosu
Feza Kürkçüoğlu
138 Kitap / Yeşim Pütgöl
145 Sofra / Tolga Çoruh
146 Karikatür / Can Barslan

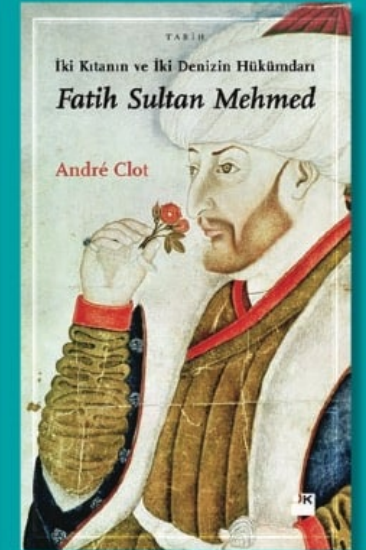
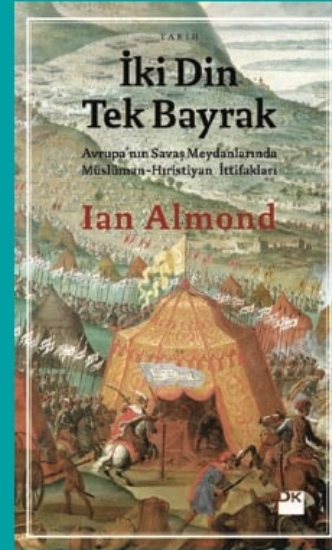
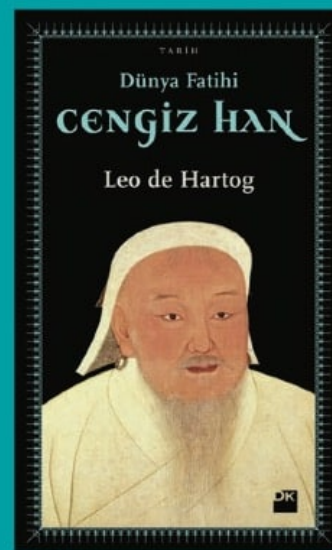
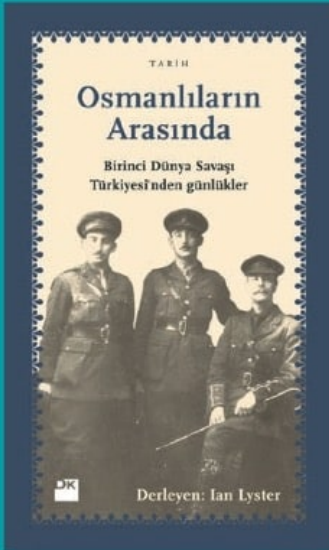
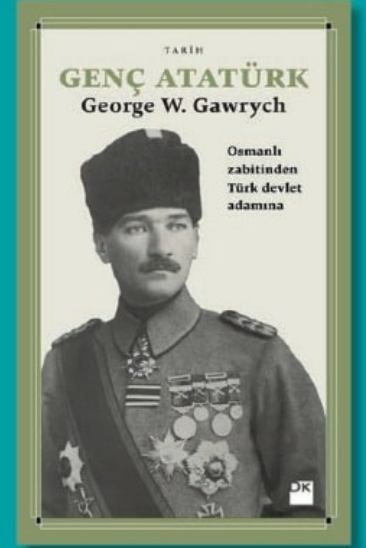
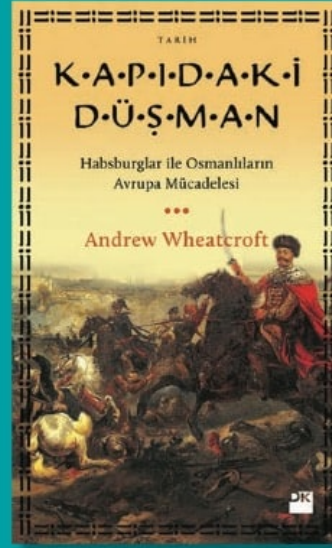
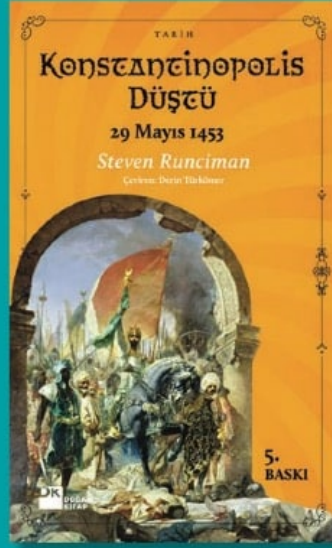
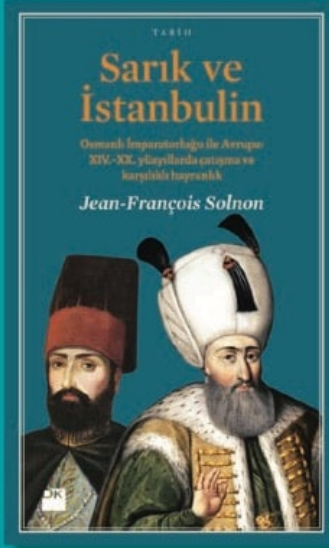

Kapak görseli: Malazgirt Savaşı

ASKERİ MÜZE VE KÜLTÜR SİTESİ KOMUTANLIĞI

Tarih burada yazılır

DOĞAN KİTAP

Osmanlı modernleşmesinde İzmir ve Selanik

Ağustos-Eylül sayımızda “Kadıköylü müzik üstadı bir idmançı” başlığıyla Sinekemani Nuri Bey’in hayatıyla ilgili bir makaleye yer vermiştik. Konuyla ilgili spor tarihi meraklısı okurlarımızdan soru ve yorumlar aldık. Nuri Bey’in jimnastik, trapez, vücut geliştirme ile başlayan spor yaşamının Türkiye’nin ilk futbol kulübü olan Black Stocking FC’de (Siyah Çoraplılar) devam ettirmesi konuyla ilgili araştırmacılar için sıra dışı bilgiler içeriyordu. Bize ulaşan sorular arasında en çok Osmanlı döneminde İstanbul ve İzmir dışındaki şehirlerde spor faaliyetleri hakkında bilgi isteniyor. Bu konuda spor tarihi uzmanı olan yayın kurulu üyemiz Melih Şabanoğlu önümüzdeki sayılarda bir makale daha hazırlayacak.

Yeni sayıda tarihimizin çok tartışılan konularından biri hakkında çok ilginç bir röportaj yer alıyor: Sabatay Sevi ve Dönmeler. Yurtdışında uzun yıllardır bu konuyla ilgili araştırmalar yapan Dr. Cengiz Şişman, Sabatay Sevi ve Dönmelerin Türkiye ve dünya tarihindeki etkisini *Atlas Tarih*’e anlattı.

Dr. Orhan Koloğlu da yazısında II. Meşrutiyet’e giden son 10 yılda Selanik şehrinin ve şehrin etnik ve dinsel çeşitliliğinin Osmanlı modernleşmesine etkilerini aktarıyor.

Bu sayıda okurlarımızın uzun zamandır beklediği Selçuklu-Bizans ilişkisine yönelik makaleyi Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nden Alp Ejder Kantoğlu kaleme aldı. Kantoğlu, Bizans kaynaklarına göre 1071’deki Malazgirt Savaşı’ndan önceki 50 yıl boyunca Anadolu’nun durumu, Selçuklu-Bizans ilişkileri ve Malazgirt Savaşı’nı yazdı. Bu sayıda Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Nevra Necipoğlu ile Türkiye’deki Bizans algısı üzerine bir de söyleşi yaptık.

Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan’ın hazırladığı “Sağım Solum Tarih” bölümünde 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında propaganda amacıyla dikilen anıtların hikâyesi yer alıyor.

Gazanfer İbar Osmanlı’nın ilk kadın dergilerini, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Yavuz Selim Karakışla Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti’ni yazdı. Gökhan Akçura Darülbeydi’nin operet günlerini, Cengiz Kahraman Cumhuriyet döneminin ilk fotoğraf ustalarından Namık Görgüç’ün öyküsünü, Mehmet Sindel sinema bölümünde Roman Polanski’nin yaşamını, Bora Akgül 1516’dan bu yana popülerliğini yitirmeyen Thomas More’un *Utopia* kitabını, Diana ve Semih Kalkanoğlu *Suç ve Ceza*’nın 150. yılında Dostoyevski’yi, Sermet Erkin sinema yıldızı bir mucit Hedy Lamarr’ı, Erol Makzume Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa’ya hediye edilen minyatür can simidinin hikâyesini yazdı.

İzmir’de Arkas Sanat Merkezi’nde açılan “Anadolu Seyahatleri” sergisinin küratörü Jean Luc Maesa da 19. yüzyılda Anadolu’ya gelen gezginlerin nasıl bir Osmanlı bulduklarını *Atlas Tarih* için kaleme aldı.

Yayın
Doğan Burda
Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Mehmet Y. Yılmaz

Yayın Direktörü
Murat Köksal

Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Kansu Şarman

Görsel Yönetmen
Tolga Çoruh

Editör
Ayşegül Parlayan

Sayfa Tasarım
Bahadır Erşik

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İlber Ortaylı,
Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Prof. Dr. Haluk Oral,
Yavuz Selim Karakışla, Orhan Koloğlu,
Erol Makzume, Melih Şabanoğlu, Gazanfer İbar,
Hıfzı Topuz, Erol Üyepazarı

Marka Müdürü: Nihal Ayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen

0 312 207 00 71 - 95

www.atlastarih.com / bilgi@atlastarih.com

Yönetim

Genel Yayın Koordinatörü: Yeşim Denizel

Satış Direktörü: Orhan Taşkın

Finans Direktörü: Didem Kurucu

Üretim Direktörü: Servet Kavasoglu

Projeler Direktörü (Tüzel Kişi Temsilcisi)
Ferit Özkaşıkçı

Kurumsal İletişim Direktörü: Seren Urun

Reklam

Grup Başkanı: Koray Bilici

Grup Başkan Yardımcısı: Neslihan Can

Satış Koordinatörü: Suzan Özen - Ebru Elçi

Satış Müdürleri: Hatice Tarhan - Altuğ Selçuk - Ayşin Sarıkaya

Teknik Müdür: Nusret Kırımlıoğlu

Tel: 0 212 336 53 60 - 3 hat Faks: 0 212 336 53 90

Rezervasyon

Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59 Faks: 0 212 336 53 92 - 93

Ankara Reklam Tel: 0 312 207 00 72 - 73

Hedef Sayfalar:

Reklam Satış Temsilcisi: Dilek Onlu

Tel: 0 212 336 53 70 Faks: 0 212 336 53 91

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz

ALMANYA: Julia Mund

T +49 89 92 50 31 97, julia.mund@burda.com

Michael Neuwerth

T. +49 89 9250 3629, michael.neuwerth@burda.com

İSVİÇRE: Goran Vukota

T. +41 44 81 02 146, goran.vukota@burda.com

FRANSA / LUKSEMBURG: Marion Badolle-Feick

T. +33 1 72 71 25 24, marion.badolle-feick@burda.com

İTALYA: Mariolina Siclari

T. +39 02 91 32 34 66, mariolina.siclari@burda.com

İNGİLTERE / İRLANDA: Jeannine Soeldner

T. +44 20 3440 5832, jeannine.soeldner@burda.com

ABD / KANADA / MEXİKA: Salvatore Zammuto

T. +1 212 884 48 24, salvatore.zammuto@burda.com

Yönetim Yeri

Trump Towers, Kule-2, Kat-21,

34387, Sisli - Mecidiyeköy, İstanbul

Tel: 0 212 410 31 45 Faks: 0 212 410 33 88

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.

Adres: Dudullu Org. San. Bölgesi 1 Cad.

No:16 Ümraniye-İST

Tel: Tel: 0216 444 44 03 Faks: 0216 365 99 07-08

www.bilnet.net.tr

Dağıtım: Yaysat A.Ş.

0 212 622 22 22

Yayın Türü: Yerel, Süreli

© Atlas Tarih dergisi, Doğan Burda Dergi

Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. tarafından

T.C. yasalarına uygun olarak yayımlanmaktadır.

Atlas dergisinin isim ve yayın hakkı

Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve

Pazarlama A.Ş.’ye aittir. Dergide yayımlanan yazı, fotoğraf,

harita, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır.

İzinsiz, kaynak gösterilerek dahi alıntı yapılamaz.

DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300

okurhizmetleri@doganburda.com

DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300

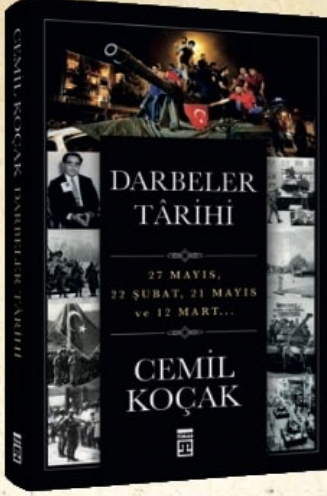
Faks: 0 212 410 35 12-13

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

pazar hariç her gün saat 9 00 - 22 00 arasında

hizmet verilmektedir.

TİMAŞ TARİH'TEN YENİ KİTAPLAR

DARBELER TÂRİHİ

Cemil Koçak

Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Darbeler Târihi Aydınlanıyor

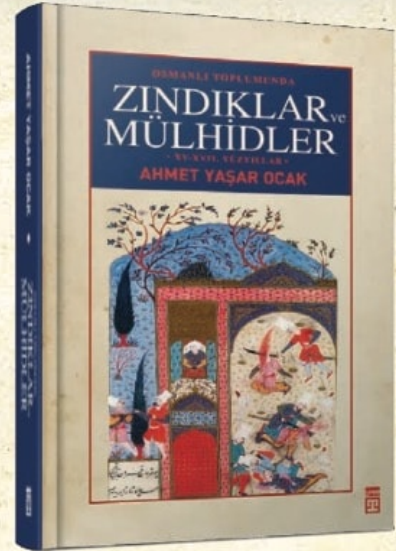
Türkiye'de yakın tarih denilince ilk akla gelen isimlerden Cemil Koçak'ın usta kaleminden geçmişten günümüze Türkiye'de yapılan darbe girişimlerini, sebep ve sonuçlarıyla birlikte okuyarak günümüzde yaşanan olayları çok daha iyi anlayacak ve yorumlayacaksınız...

OSMANLI TOPLUMUNDA ZINDIKLAR VE MÜLHİDLER

Ahmet Yaşar Ocak

Dairenin Dışındaki Osmanlıları Anlamak İçin

Ahmet Yaşar Ocak, bu çalışmasında; 15. ve 17. yüzyıllardan itibaren Osmanlı toplumunda ortaya çıkan zındıklık ve mülhidlik hareketini, bu hareketin çıkış sebeplerini, tesirlerini ve öncülerini literatürdeki tüm kaynakları değerlendirerek anlatıyor.

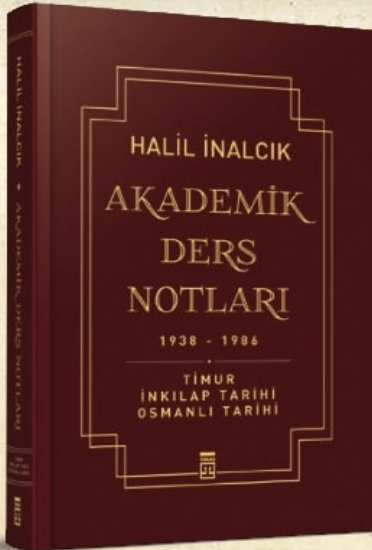

AKADEMİK DERS NOTLARI

Halil İnalçık

Tarihe Adanmış Bir Ömrün Ders Notları

Prof. Dr. Halil İnalçık'ın ilk defa yayımlanan Osmanlı'nın ve Türkiye'nin kısa tarihini anlattığı Ders Notları ile; Timur'dan Osmanlı Tarihi'ne, Milli Mücadele'den İnkılap Tarihi'ne kadar birçok konuyu bizzat kendisinin tuttuğu/tutturduğu ders notlarından okuyacaksınız...

KADIKÖY'ÜN İLK FUTBOLCULARINDAN

Merhaba. Melih Şabanoğlu'nun önceki sayıda yazdığı "Sinekemani Nuri Bey" yazısını okudum ve dedim ki "bu şehre ait ne kadar çok değerli isim kaybolup gitmiş." Nuri Duyguer'in hem sporcu, hem de müzisyen olarak gerçekleştirdikleri çok önemli şeyler var ve biz bunları ne yazık ki sizin gibi tarih dergilerinde yazıldıkları zaman öğrenebiliyoruz. Bir yandan sevindirici, diğer yandan da çok üzücü. Bu insanların unutulmamaları lazım. Bu yazıyı okuyan yetkililerin de hem spor, hem de müzik tarihi çalışmalarına daha geniş yer vermelerini dilerim. Saygılarımla.

İLHAN A. YİĞİT- İSTANBUL

EGE ADALARINA TARİHİNİ BİLEREK GİTMEK İÇİN

Her sene Türkiye'den binlerce kişi turist olarak Yunan adalarını geziyor. Geçen sayıda Prof. İdris Bostan ile röportajı okuyunca bu adaların Osmanlı tarihindeki durumu hakkında birçok ayrıntı öğrendim. Ayrıca Ege Denizi'ndeki adaların elimizden ne kadar kolay çıktığına da üzülüm. Balkan Savaşları sadece Rumeli'deki toprakların değil, Ege'deki adaları da Osmanlı'nın kaybetmesine yol açmış. Sayın hocamız İdris Bostan bu adalar Osmanlı toprağıyken Müslüman veya Hristiyan halkın nasıl birarada yaşadıklarını, ticaret yaptıklarını çok güzel anlatmış. Kendisine çok teşekkür ederim.

MEHMET BUCAK- İZMİR

İNGİLİZ KRALI'NIN GELİBOLU ZİYARETİ

İyi günler, bir Çanak-kale Savaşları meraklısı olarak derginize teşekkür ederim. Çünkü İngiltere Kralı'nın 1936'da Türkiye'ye yaptığı ziyarette

önce Çanakkale'ye uğradığını ve kısa bir süre önce kendi askerlerinin çıkarma yaptığı Gelibolu sahillerini dolaştığını hiç bilmiyordum. İngiltere Kralı'nın Atatürk'le İstanbul'da görüştüğünü okumuştum daha önce ama Çanakkale'de bir İngiliz Kralı'nın İngiliz, Türk ve Anzak askerlerinin mezarlarını ziyaret etmesi, Mehmet Çavuş Abidesi'ne çelenk bırakması, savaş alanlarını tek tek gezmesi çok ilgimi çekti. Keşke Çanakkale'deki gezisi hakkında daha fazla fotoğrafa yer verilseydi. Yine de çok önemli bir yazı olmuş.

Başarılar dilerim.

EDA SAĞLAM- İZMİR

DÜZELTME

YENİCAMİ DEĞİL SÜLEYMANİYE

Ağustos-Eylül sayımızın 20. sayfasında yer alan "Eski fotoğraflarla Taribi Yarımada'ya yolculuk" adlı haberin fotoğrafındaki cami, "Yenicami" değil, "Süleymaniye Camii" olacaktı. Düzeltir özür dileriz. Konu hakkında uyarıda bulunan okurlarımız Prof.Dr.Yavuz Okan ve Rıza Kocabıyık'a teşekkür ederiz. Aynı sayıda Dr. Orhan Koloğlu'nun kaleme aldığı "Fransa Midilli'ye asker çıkarıyor" başlıklı makalede kullanılan eski Türkçe Midilli haritasının yer aldığı kartpostal, Midilli Adası'ndan araştırmacı ve koleksiyoner Aris Lazaris'in özel koleksiyonunda bulunmaktadır. Kendisine teşekkür ederiz.

Atlas ve Atlas Tarih'e birlikte abone olun

Atlas Tarih'i iki ayda bir, ayın son haftasında bayilerde bulabilirsiniz. Atlas'a 120 TL karşılığı abone olan herkese 1 yıllık (6 sayı) Atlas Tarih hediye. Dergimizin önceki sayılarını aşağıda iletişim bilgileri yer alan Okur Hizmetleri Servisi'ne ulaşarak temin edebilirsiniz.

Abone hattı: (0212) 478 03 00

Okur Hizmetleri e-mail: okurhizmetleri@doganburda.com

Siz de yazın...

Bu sayfa sizin. Atlas Tarih'te yer alan konularla ilgili yorumlarınızı ve dergiden beklentilerinizi bilgi@atlastarih.com adresine yazabilir ya da Atlas Tarih Dergisi, Trump Towers Kule-2, Kat-21 34387 Şişli, Mecidiyeköy adresine mektup gönderebilirsiniz.

twitter 'dan

@atlastarihdergi

Elif Şahin

Atatürk ve onun kadına verdiği değer. Atlas Tarih dergisine teşekkürler

Oluyoröylebazen

Atlas Tarih Eylül sayısı. (Galiçya) Okul kitaplarındabir kaç satır ile üstünden geçen önemli bir konu.

Neslihan Akdaş

Yunan adalarını turlarken merak ettiğimiz mevzulardandı: Osmanlı'nın Ege Adaları.

Hasan Rua

Atlas Tarih'in bu sayısında Jön Türk medyasının yurtdışındaki tarihi var. Paris, Cenevre ve Brüksel'de çıkıyorlar Abdülhamid devrinde.

Figen Vaizoğlu Sezer

Atlas Tarih olmadan 14 saatlik otobüs yolculuğu düşünülemez.

Leman Deniz Yılmaz

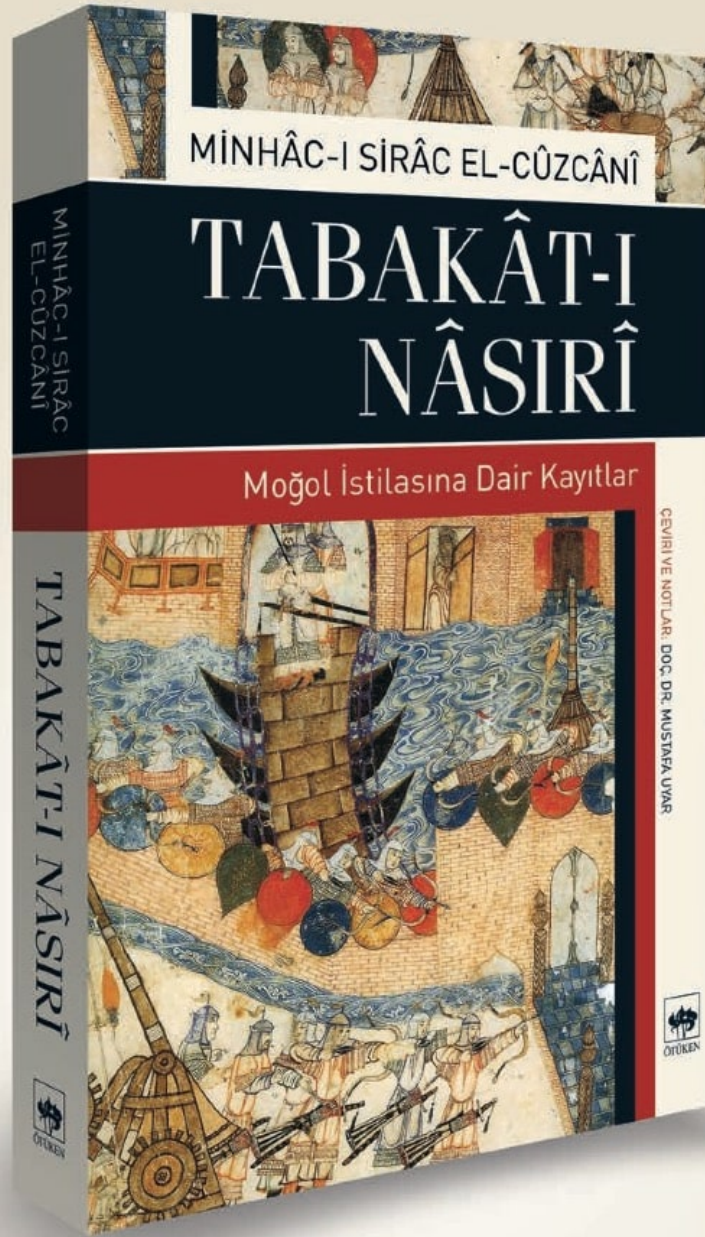
Bu hafta sadece dergi okuyorum. Psikeart, Bayan Yarı, Aktüel Arkeoloji iki sayısı birden, Bir de Atlas Tarih hediye geldi, oku oku bitmez.

Mustafa Eren Yıldız

Kitap okumaya ara verdiğimde yaptığım şey bir müzik bir de Atlas Tarih. Teşekkürler hepinize tarihi doğru bilmek önemli.

İrem İnancır

Atlas Tarih alacak yer bulamıyorum. Depresyona mı giresem?

TABAKÂT-I NÂSİRÎ

MOĞOL İSTİLASINA DAİR KAYITLAR

XIII. yüzyıl tarihçisi Minhâcü'd-dîn Sirâc el-Cûzcânî'nin Tabakât-ı Nâsirî adlı eseri, Moğol istilasına ilişkin verdiği bilgiler sebebiyle Ortaçağ tarihi araştırmaları için müstesna ve önemli bir yere sahiptir. Minhâc-ı Sirâc, Moğol istilasına maruz kalan bazı kentlerde bulunduğu istilanın bizzat görgü tanığıdır. Eserini, gördüğü ve güvenilir kişilerden duyduğunu bildirdiği olayları kaydederek meydana getirmiştir. M. F. Köprülü, bu eserin kıymetini "...Tabakât-ı Nâsirî'nin Moğol devri ile uğraşan bir tarihçi için, birinci derecede mühim bir kaynak olduğunu söylemek hiç de yanlış değildir..." sözüyle vurgulamaktadır. Eserin Moğol istilasının anlatıldığı XXIII. tabakası Doç. Dr. Mustafa Uyar tarafından çevrilip gerekli notlar ilave edilerek elinizdeki eser meydana getirilmiştir. Minhâcü'd-dîn Cûzcânî'nin ömrünün sonlarına doğru yazdığı bu eser, sağlam üslubu ve tasvir kudreti sayesinde XIII. yüzyıl Fars edebiyatı içerisinde seçkin bir yere sahiptir. Bilhassa Gölular ve Delhi sultanları hakkında değerli bir kaynak olduğu gibi, Cengiz'in batı seferleri ve Moğol istilasına dair tanıklıkları ihtiva etmesi bakımından ilk mühim kaynaklardır.

Siparişlerinizi web sitemizden verebilirsiniz.

www.otuken.com.tr

facebook.com/otukennesriyat

ÖTÜKEN

twitter.com/otukennesriyat

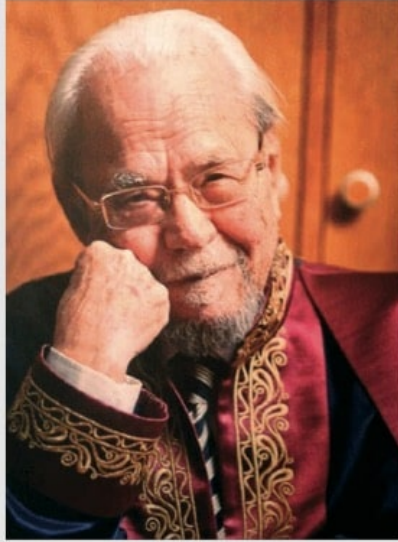
Tarihçilerin Kutbu Halil İnalıcık

Bildiklerinin tümünü insanlarla paylaştı

EMRE YALÇIN

Halil İnalıcık'ı üniversite öğrencisiyken, Osmanlı tarihiyle ilgili hemen her dersin okuma listelerinde yer alan makaleleriyle tanımıştım. O yıllarda piyasada herhangi bir kitabını bulmak zordu, İngilizce basılan eserlerinden ilki ancak 1994'te Türkçeye çevrilerek yayımlandı (*Osmanlı İmparatorluğu –Ekonomik ve Sosyal Tarih*). Makalelerinin çoğu İngilizceydi ve Türkçe çevirileri yoktu. Farklı bilimsel dergilerde basılmış çift-hane sistemi, askeri ve mali dönüşüm başta olmak üzere mihenk taşı niteliği taşıyan makalelerini okurken, hep neden bunların derlenip Türkçeye çevrilmediğini sorardım kendime.

Onunla mesleki bir sebeple ilk kez 2006'da bir araya geldik. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda Halil İnalıcık'ım imzasını taşıyan ilk kitap, bir tür biyografi sayılabilecek *Tarihçilerin Kutbu* adlı nehir söyleşiydi (2005). Halil Hoca'nın

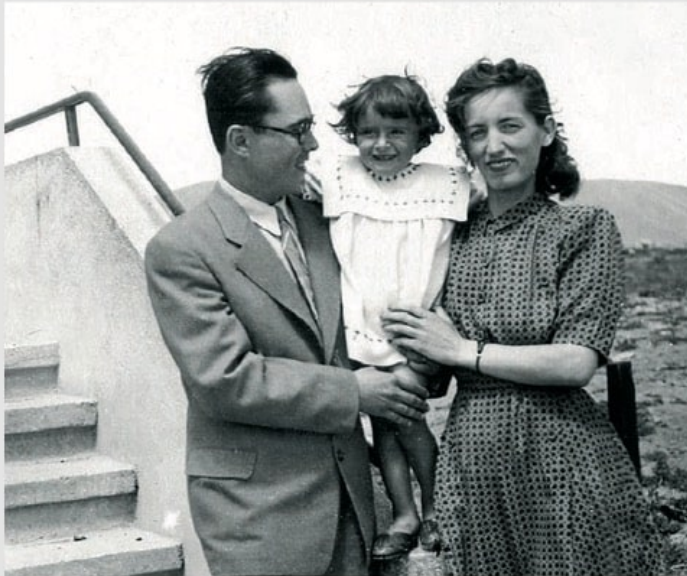

"Şeyhül Müverrihin" (Tarihçilerin Şeyhi) olarak adlandırılan İnalıcık, ardında yayımlanmayı bekleyen yeni eserler bıraktı.

yayınevine teslim ettiği ikinci eseri bir tarih kitabıydı. Tarih ve anı editörü olarak çalıştığım için, bu kitabın sorumluluğu bana verildi. İlk buluşmamızda adı *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar* adını verdiğimiz bu kitabı üzerine

konuştuk ve çalışma planı hazırladık. Bu toplantıdan sonra yayınevinin genel müdürü Ahmet Salcan ve ilk kitabının editörü Levent Cinemre ile Ankara'daki evine yaptığım ziyaret de unutulmazdı. Bilkent Üniversitesi'nin şu günlerde müzeye dönüştürme hazırlıklarını yürüttüğü lojmanına girdiğimizde bizi odalarda ve salonlarda öbek öbek istiflenmiş kitaplar karşıladı. "Bunların ne olduğunu merak ediyorsunuz herhalde" demişti. "Bunların her biri bir kitabımın malzemeleri" diye de açıklamıştı. İstiflerden birinin başında, "siz tarih okuduğunuza göre, buradaki bazı kitaplar özellikle ilginizi çeker" diyerek, sonradan *Devlet-i 'Aliyye* dizisinin ilk cildine dönüşecek olan istiftten 13. yüzyıla ait Bizans kaynaklarının Almanya'da hazırlanmış eleştirel baskılarından birini seçti. İstifi karıştırırken dönem kaynakları üzerine sohbet ettik. Beni orada küçük bir sınavdan geçirdiğini sonradan anladım.

Beraber çalıştığımız on yıl boyunca gerçekten de bu istiflerin birer kitaba

Halil İnalıcık, gençlik yıllarında ailesiyle birlikte (solda). 2009'da Yalova'da düzenlenen Osmanlı Tarihi Sempozyumu'nda (sağda ve sağ üstte).

dönüştüğüne, yayınlanan her kitaba ait istifin tasfiye edilerek ortadan kalktığına şahit oldum. Üstelik hiçbir istif durağan değildi. Her gelişimde istiflere eklenmiş yeni kitaplar görürdüm. O alanda yeni basılmış kitapların mürekkebi henüz kurumuş nüshalarını bu istiflerde görmek bir süre sonra şaşırtıcı olmaktan çıktı. Zira bir kitap baskıya girerken bile, eline geçen yeni bir tezin veya kitabın heyecanıyla bir cümleyi, bir paragrafı veya bir bölümde vardıysa sonucunu değiştirmek istediğine pek çok kez tanık oldum. Her sözü bir emir olacak bir konumda da olsa, asla emir vermeden, “bu aşamada böyle bir değişiklik mümkün müdür?” diye sorardı. Bir endişesi de son dakikada yapılacak bir değişikliğin dipnot düzeninde bir kargaşaya yol açmasıydı, neyse ki bu hiç olmadı.

Kitaplarını yayına hazırlarken, akademik camiada titizliği ve zor beğenirliğiyle tanınan bu büyük hocaya karşı mahcup düşmeden işimi yapmaktan başka bir kaygım yoktu. Onun editörü olmak bir bakımdan kolaydı, eserin esasına ve kurgusuna dair pek bir mesai harcamayacağım açıktı. Elyazmalarındaki iş, usule dair aksayan noktalar varsa bulup uygun hale getirilmelerini sağlamaktı.

Tekstil Tarihi’nin üzerinde böyle çalıştım. Tarih terimlerinin ve belge alıntılarının imlalarında, metinlerin dizilmesi sırasında ortaya çıkan tutarsızlıklar söz konusuydu. Bir de bazı dipnotlarda şu ya da bu sebeple atlanmış unsurlar olabiliyordu. Dipnot eksiklerini eldeki kaynakçalardan ya da kütüphane kataloglarından yararlanarak kısmen gidermek mümkündü. Mümkün olmayanları listeledim, Osmanlıca çevriyazı terimlerdeki farklı imlaları da bir tablo haline getirdim.

Halil Hoca ile ilk metin çalışmamızı, Bilkent’te henüz açılmamış Halil İncalcık Center for Ottoman Studies (Osmanlı Araştırmaları Merkezi) salonunda yaptık. Çalışırken listelerimi ve sorularımı görünce memnun oldu, daha önce bu kadar ayrıntılı bir yayına hazırlık çalışması yapmadığını belirtti. Neredeyse her sorunun, her imla meselesinin üzerinde titizlikle durdu, çoğu zaman tercihini belirtirken gerekçesini de söyledi. Yarı yaşından genç bir editöre gerekçe belirtmesini beklemezdim, bunu pek çok kez ifade de ettim, ama çalıştığımız on yıl

boyunca ısrarla bu inceliği gösterdi. Vefatından bir ay kadar önceki son buluşmamızda da her zamanki titizliğiyle işlerimizi konuştuk, Hoca basılacak kitaplarıyla ilgili bazı yeni kararlar aldı. Şimdi, onsuz son işlerini yapacağım kitaplarını hazırlarken, bu açıklamalarıyla gerekçelerinin pek çok sorunu onun usulünce çözmemde nasıl işe yarayacağını anlıyorum.

Bu on yıl boyunca Halil Hoca’nın, yayına hazırlık çalışmalarını yaptığımız dokuz kitabını eline alma şansı oldu, yayın onayını verdiği kitaplarından ikisi bu yıl içinde, kalanları 2017 başından itibaren yayımlanacak. Hoca’nın iki resimli kitabını (*Tekstil Tarihi* ve *Has-Bağçede Ays u Tarab*) onun talebi üzerine Kültür Yayınları için tasarlayan Ersu Pekin’in bana yolladığı başsağlığı mesajında çok güzel ifade ettiği gibi galiba, “giderken yanında hiç bir şey götürmeyip hepsini insanlara dağıtmak isteğinin son tanığı” oldum...

NOT: BU YAZIDA, HALİL İNCALCIK’IN SAĞLIĞINDA HAZIRLANAN VE YAKINDA BASILACAK OLAN *DOSTLARI DİLİYLE HALİL İNCALCIK* KİTABI İÇİN KALEME ALINAN MAKALEDEN YARARLANILMIŞTIR.

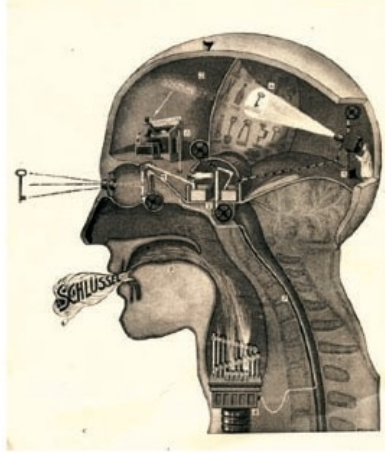
3. İstanbul Tasarım Bienali Ekim'de başlıyor

“Biz insan mıyız?”

Aralarında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin de bulunduğu beş farklı mekânda, 22 Ekim-20 Kasım tarihlerinde gerçekleşen 3. İstanbul Tasarım Bienali, son 2 saniyeden geçtiğimiz son 200.000 yıla kadar uzanan bir zaman dilimini ele alıyor.

İstanbul Tasarım Bienali'nde bu yıl 13 ülkeden tasarımcı, mimar, sanatçı, tarihçi, arkeolog ve bilim insanının 70'in üzerindeki projesi İstanbul'un farklı bölgelerindeki 5 mekânda sergilenecek. Bienalin konusu, “Biz İnsan mıyız, Türümüzün tasarımı, 2 saniye, 2 gün, 2 yıl, 200 yıl, 200.000 yıl” başlığıyla “İnsan” ve “tasarım” arasındaki yakın ilişki. İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSİV) tarafından ENKA Vakfı, Petkim ve Vitra eş sponsorluğunda düzenlenen 3. İstanbul Tasarım Bienali, 22 Ekim-20 Kasım tarihlerinde Beatriz Colomina ve Mark Wigley küratörlüğünde gerçekleştirilecek.

Ücretsiz olarak gezilebilecek 3. İstanbul Tasarım Bienali, son 2 saniyeden geçtiğimiz son 200.000 yıla kadar uzanan bir zaman dilimini

ele alıyor. Karaköy'deki Galata Özel Rum İlköğretim Okulu, Studio-X İstanbul ve DEPO, Bomonti'de yer alan Alt ve Sultanahmet'teki İstanbul Arkeoloji Müzeleri (giriş müze biletiyle yapılacak), 3.

İstanbul Tasarım Bienali'nin bu yılki mekânları arasında yer alıyor.

Bienal sergileri ayrıca üç büyük projeyle de zenginleşiyor: 36 ülkeden 200'ün üzerinde videonun başvuruğu Açık Çağrı, 50'nin üzerinde uluslararası yazarın makalelerinin yayımlanacağı ve e-flux işbirliğiyle yürütülen Superhumanity projesi ve Türkiye'den farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelerek Türkiye'deki tasarım endüstrisinin bir kronolojisini ve tasarım tarihiyle ilgili bir kütüphane oluşturacakları “Türkiye Tasarım Kronolojisi” projesi.

Bienalle ilgili hazırlıkların tüm hızıyla devam ettiğini belirten İstanbul Tasarım Bienali Direktörü Deniz Ova, “3. İstanbul Tasarım Bienali beş ayrı mekânda yer alacak sergilerle bu

yıl ilk defa şehre bu denli yayılıyor. İstanbul'un, bölgenin ve de dünyanın kültür-sanat etkinlikleri arasında tasarıma yönelik yenilikçi ve eleştirel yaklaşımıyla özgün bir yer edinen İstanbul Tasarım Bienali, bu yıl sorularını "biz insan mıyız" teması etrafında kurguluyor; günümüzün en temel sorularından bazılarını tasarım gözünden bakarak düşünceler öneriyor.

Akademi programı

Sergilere ek olarak bienal süresince, Türkiye ve yurtdışından üniversitelerin katıldığı ve bienal teması kapsamında üniversitelerde yapılan çalışmaların sergilendiği Akademi Programı da devam edecek ve panel ve söyleşiler düzenlenecek. Ayrıca İstanbul genelinde farklı bölgelere yayılacak ve özel projelerin ve etkinliklerin yer alacağı Yaratıcı Mahalleler projesiyle, kentte tasarım odaklı mekânlara yapılacak yürüyüşleri içeren Tasarım Rotaları gibi etkinlikler de gerçekleştirilecek.

Türkiye'deki tasarımın 200 yıllık tarihi

3. İstanbul Tasarım Bienali'nin kavramsal çerçevesine paralel olarak Türkiye Tasarım Kronolojisi başlığını taşıyan kapsamlı bir çalışma başlatıldı. Bu çalışma ambalaj, grafik tasarım, iletişim ve reklam, konut, mobilya, peyzaj, sanayi yapıları gibi konulara ilave olarak, bugüne kadar tasarım perspektifinden pek de ele alınmamış aydınlatma, oyuncak, müzik, seramik, sağlık, sivil örgütlenmeler gibi alanları da kapsayan bir kronoloji denemesi. Bu deneme, Tanzimat'tan günümüze kadar gelen bir zaman dilimini kapsayacak şekilde hazırlanan metinler aracılığıyla toplumsal, mekânsal, kentsel ve tarihsel anlamda tasarım tarihimize etki eden eşikleri tespit etmeyi ve bu yolla tarih yazımını etkileyecek verimli tartışmalar için bir zemin oluşturmayı hedefliyor. 3. İstanbul Tasarım Bienali için üç ayrı yayın

hazırlanıyor. Bu yayınlar arasında yer alan ve küratörler Beatriz Colomina ve Mark Wigley'in hazırladığı bienalin temasına odaklanan "*Biz İnsan Mıyız?: Tasarım Arkeolojisine Dair Notlar*" başlıklı kitap, İKSV ve Lars Müller Yayınevi tarafından basılacak. Bienal sergileri ve tüm etkinliklerin detaylarının yer aldığı rehber İKSV tarafından yayımlanırken sergideki projelerin ve katılımcıların detaylarıyla birlikte Açık Çağrı sunumlarını, Superhumanity ve

Türkiye Tasarım Kronolojisi projelerine dair bilgileri, bienal sergisinin tasarımına, grafik tasarım yaklaşımına ve sosyal medya çalışmalarına dair metinleri içeren katalog da Yapı Kredi Yayınları tarafından dağıtılacak.

Tüm yayınlar, 22 Ekim tarihinden itibaren Galata Özel Rum İlköğretim Okulu, Alt ve seçkin kitap evlerinde yer alacak. Rehber ve kataloga ayrıca AppStore'dan indirilebilen İKSV Kitaplık uygulamasından ulaşılabilir.

3. İstanbul Tasarım Bienali'nin basın toplantısı (en üstte). Bienalde yer alacak fotoğraflar (solda ve üstte) ve bir çizim (solda, en üstte).

Başkentin doğa ve tarih ile içiçe jeoparkı

Ankara'nın bahçesi Kızılcahamam

Ankara Ticaret Odası (ATO) ve Atlas, 20-21 Ağustos tarihlerinde Kızılcahamam'da özel bir keşif turu düzenledi. Yaklaşık 40 basın mensubu ilçenin ormanlarını, göllerini, fosil ağaçlarını, peribacalarını, tarihi yeraltı şehrini ziyaret etti.

FOTOĞRAF: YILDIRIM GÜNGÖR

YILDIRIM GÜNGÖR

Ankara Ticaret Odası (ATO) ile Atlas dergisinin ortak düzenlediği “Kızılcahamam’ı Keşfediyoruz” etkinliği İstanbul ve Ankara’dan yaklaşık 40 gazetecinin katılımıyla gerçekleştirildi. Gazeteciler Suzuki firmasının Atlas’a sağladığı Yeni Vitara arazi araçlarıyla, Kızılcahamam’ı bir uçtan diğere kadar boydan boya dolaşarak ilçenin doğal ve kültürel değerlerini tek tek keşfetme olanağı buldu. İki gün süren etkinlik Soğuksu

Milli Parkı içindeki piknik alanında başladı. ATO Başkanı Salih Bezci, Doğan Burda Dergi CEO’su Mehmet Y. Yılmaz ve Atlas Yayın Direktörü Murat Köksal’ın ev sahipliğindeki etkinlikte, Kızılcahamam Kaymakamı Mehmet Yıldız, Kızılcahamam Belediye Başkanı Muhittin Güney, Hürriyet Ankara Temsilcisi Deniz Zeyrek ve Doğan Burda Ankara Temsilcisi Erdal İpekeşen de yer aldı.

Ankara il merkezine 57 kilometre uzaklıktaki Kızılcahamam uzun yıllar çam ormanları ve şifalı suları nedeniyle “başkentin akciğeri ve su deposu”

olarak tanınıyor. Ancak ilçe, jeoparkla farklı bir turizm faaliyetine de kapılarını açtı.

Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı gerek rehberlik hizmeti, gerekse diğer organizasyonlarıyla Türkiye’nin en düzenli ve en organize jeoparkı. İçinde saptanmış ve izlenmeye değer 23 adet jeosit bulunuyor. Bunları ziyaret edenler bölgenin jeolojik geçmişi hakkında önemli bilgiler elde ediyor, gezi bitince insanların taşlara bakış açısı değişiyor.

Kızılcahamam, Soğuksu Milli Parkı’yla da ünlü. Türkiye’nin en eski milli parklarından biri olan

Soğuksu, Ankaralılara özellikle hafta sonları nefes alma imkânı veriyor. Kızılcahamam ilçesi volkanik bir arazi üzerine kurulmuş. Genç bir tektonik de bulunduğu için önemli sıcak su kaynaklarına sahip. İlçeye en çok turisti de bu kaplıcalar çekiyor. İlçenin pazaryısa köylerden gelen doğal ürünlerin bulunabileceği cazip bir adres.

Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı'nın en önemli varlıklarından biri de kara akbaba. Türkiye'de nesli tehlike altında olan kara akbabaların önemli yaşam alanlarından biri, jeopark alanı içindeki Soğuksu Milli Parkı.

Etkinlik rotasında yer alan Mahkeme Ağacın Köyü ilçe merkezine 18 kilometre uzaklıkta. Mahkeme Ağacın, jeoloji ve insan ilişkisinin en iyi gözlendiği yerlerden biri. Buraya ilk yerleşen insanlar kolay oyulabilen tuf kayasında derin mağaralar yapmış. Daha sonraki dönemlerde bu mağaralar tapınak olarak da kullanılmış. Burası Kapadokya'dan daha batıdaki en büyük yeraltı şehirlerinden biri. Bu mağaraların Frigler, Galatlar ve erken Bizans dönemlerinde kullanıldığına dair işaretler var. Köyün son yaşanan darbe girişiminde ise acı bir hatırası var. Kanlı darbe gecesi, demokrasi nöbetine katılmak üzere Ankara'ya giden ve maalesef hayatını kaybeden dört Kızılcahamamlıdan üçü, bu köyden ve birbirleriyle akraba... Bu demokrasi şehitleri, şimdi köy mezarlığında yan yana yatıyor.

Köyü geçerek iki kilometre uzakta, Çeltikçi yolu üzerindeki Abacı Peribacaları'na varılıyor. Burası, çok büyük bir alana yayılmasa da peribacalarının nasıl oluştuğunu anlamak için bir laboratuvar. Alanın bir diğer sürprizi de, Beşkonak fosil yatakları. Gezinin son durağıysa ilçeye 35 kilometre uzaktaki Işık Dağı'nda yer alan Karagöl jeositi. Yamaçların bir heyelan sonucunda aşağı doğru inmesi ve derenin önünü tıkamasıyla oluşan Karagöl, jeoparkın önemli mesirelerinden biri.

FOTOĞRAF: TURGUT TARHAN

Kızılcahamam doğa ve tarih keşif gezisine katılan gazeteciler Abacı Peribacaları'nın (karşı sayfada) önünde bir arada (üstte). Sırasıyla, Atlas Yayın Direktörü Murat Köksal, ATO Başkanı Salih Bezci ve Doğan Burda Dergi CEO'su Mehmet Y. Yılmaz (altta). Basın mensupları Kızılcahamam'ın doğa harikalarını Suzuki Yeni Vitara'larla gezdi. Ziyaret noktaları arasında Karagöl de vardı (en altta.)

FOTOĞRAF: YILDIRIM GÜNGÖR

FOTOĞRAF: SEBATİ KARAKURT

Tank 100 yaşında

İlk tank Trafalgar Meydanı'nda

20. yüzyılda savaş tarihine damgasını vuran tankın 100. yıldönümü nedeniyle Londra'da bir etkinlik düzenlendi. Bu etkinlikte Tank Müzesi'nde sergilenen Mark modeli ilk tankın replikası Trafalgar Meydanı'nda gösteri yaptı.

KANSU ŞARMAN

1914-1918 yılları arasında dünyanın büyük bölümünü etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı'nın 100. yıldönümüne denk gelen bu dönemde pek çok değişik etkinlik savaş tarihinin farklı yönlerinin hatırlanmasına ve yeniden incelenmesine imkân sağlıyor. Bunlardan biri de 15 Eylül'de İngiltere'de gerçekleştirildi.

İngilizlerin 1916'da geliştirdikleri ilk tank modeli olan Mark I'in kullanımının 100'ncü yılı kapsamında

Londra'nın ünlü Trafalgar Meydanı ilginç bir etkinliğe evsahipliği yaptı.

Bovington Tank Müzesi'nin ve bilgisayar oyunları yazılım şirketi Wargaming'in hazırladığı etkinlikte daha önce Steven Spielberg'in *War Horse* filminde kullanılan ve Mark I serisi tankların devamı olan Mark IV tankının replikası sergilendi. Bu etkinlik için dünyanın dört bir yanından Londra'ya gelen gazetecilerin yanı sıra, Trafalgar Meydanı'nı dolduran İngilizler de şehrin merkezinde 100 yıllık bir tank modelini şaşkınlıkla izledi. Yaklaşık

iki saat boyunca gazeteciler ve askeri tarih meraklısı İngilizler, Mark IV tankının fotoğraflarını çekme ve zırhını, topunu, paletlerini yakından inceleme olanağı buldu.

Daha sonra Mark IV tankı atlı polisler eşliğinde yavaş yavaş hareket etmeye başladı. Tank Müzesi'nden bir yetkilinin sürücülüğünde caddeye çıkan bu tarihi araç yüzlerce kişinin bakışları arasında Hyde Park istikametinde yol aldı. Bu sırada asfaltın tankın metal paletlerinden zarar görmemesi için müze yetkilileri özel kauçuk yollukları paletlerin altına

Birinci Dünya Savaşı'nda Somme Cephesi'nde Mark I tankı (solda). Mark IV replikası Trafalgar Meydanı'nda.

koydu. Hyde Park'ın içine girdikten sonra gazeteciler ve televizyonculara yeniden poz veren Mark IV, bir taşıyıcı kamyonu yüklenek müzeye geri götürüldü.

Etkinliklerin ikinci bölümünde Wargaming yetkililerinin düzenlediği basın toplantısı vardı. İngiliz tarihçi Dan Snow, Mark I tankının ilk kullanım dönemini aktardı. Bovington Tank Müzesi direktörü bu etkinlikte yer almakla bir tarihi canlandırdıklarını aktardı. Etkinlikte ayrıca savaş oyunları meraklıları için Mark I tankının da yer aldığı World of Tanks PC sürümü tanıtıldı. Basın toplantısının çıkışında gazeteciler bilgisayar ekranından Mark I'ı savaş alanında deneme şansını buldu.

Etkinlikle birlikte internet üzerinden tankın 100. yılına özel hazırlanan 360° bir video da yayına girdi.

Tankın hikâyesi

Bu noktada ilk tankın 100 yıl önceki hikâyesine de bir göz atmakta fayda var.

O zamanki adıyla Büyük Harb başladığı zaman bütün dünyanın en temel beklentisi savaşın üç ay içinde sonuçlanacağı yolundaydı. Bu süre içinde Almanya'nın ya da Fransa'nın teslim olması, savaşın böylece sona ermesi bekleniyordu. Ancak beklenen olmadı. Fransızların, savaşın başlamasıyla birlikte Fransa'nın içlerine akmaya başlayan Alman ordusunu Mame'da durdurmasıyla yıllar boyu süren zahmetli ve kanlı mevzi savaşları başladı. İki taraf İsviçre sınırından İngiliz Denizi'ne kadar uzanan yüzlerce kilometre uzunluğundaki cephe boyunca neredeyse her gün binlerce insanın hayatına mal olmasına rağmen, neredeyse bir santimetre bile ilerleme sağlanamayan sonuçsuz saldırılar yaptılar. Öyleki cephe hattında bulunan Somme, Verdun, Cambrai ve Alman İlkbahar Taarruzu gibi muharebelerin her birinde taraflar

Osmanlı askeri Mark serisi tanklarla Filistin Cephesi'nde II. ve III. Gazze muharebelerinde tanıştı. II. Gazze Muharebesindeki 8 İngiliz tankından 3'ü Osmanlı topçusu tarafından imha edildi (üstte). World of Tanks bilgisayar oyununda Tank'ın 100. yılı anısına Mark I tankları için de bir bölüm üretildi (altta).

Çanakkale Savaşları'ndaki toplam kayıpların çok daha fazlasını verdiler. Sonuçta milyonlarca insan ölmüş ama cephe hattı değişmemişti. *Batı Cephesi'nde Yeni Bir Şey Yok*, bu karlı çözümsüzlüğün ürünüydü.

İşte tank, sonuçsuz piyade taarruzlarında yüzbinlerce kişinin ölmesi üzerine, teknolojiyi kullanarak daha az kanlı bir ilerleme sağlamak amacıyla tasarlandı. Tasarımcıları William Tritton ve Binbaşı W.G. Wilson'du. İlk tank Mark I'i eşkenar dörtgen biçimde tasarlandı. Amaç makineli tüfek ateşinin işlemeyeceği bir askeri platform oluşturarak Alman siperlerini aşmaktır. Üzerinde 4 top taşıyanlara male (erkek), 8 makineli tüfek taşıyanlara ise

female (dişi) denildi. Tank ilk olarak Somme Muharebesi'nde 15 Eylül 1916'da kullanıldı. Ancak hem arazi şartları kötüydü, hem de ilk tank modelinin eksikliği çoktu. Bu nedenle ilk harekâta katılan 49 tanktan sadece dokuzu cephe hattını sağlıklı biçimde aşabildi. Sonuç her şey rağmen başarılıydı. Bu nedenle tank üretiminin devam etmesine karar verildi. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin elde ettiği zafer üzerinde çok etkili olamayan tanklar, savaş sahnesine ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı'nda çıktı. İkinci Dünya Savaşı'nda başlarda Almanların, sonlarda ise Müttefiklerin zaferlerinde ilk pay hiç kuşkusuz tanklara aitti.

Doğu Karadeniz'in Kibelesi

Dağların Tanrıçası Ordu'dan gülümsüyor

PROF. DR. S. YÜCEL ŞENYURT
DR. ATAKAN AKÇAY
GAZİ ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ

Doğu Karadeniz'de, Ordu merkezdeki Bayadı Mahallesi sınırları içerisindeki Kurul Kalesi 2016 yılı kazılarında, Anadolu arkeolojisi için heyecan verici sonuçlar elde ediliyor. Gazi Üniversitesi Arkeoloji Bölümü başkanı Prof. Dr. S. Yücel Şenyurt'un bilimsel başkanlığında bir ekip, Ordu Müzesi ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleri ve Ordu Büyükşehir Belediyesi'nin maddi destekleri ile kazı çalışmalarını yürütüyor. İlk kez 2010 yılında başlayan Kurul Kalesi kazıları Doğu Karadeniz'in ilk bilimsel arkeolojik kazı çalışması olması ile öne çıkmaktadır.

Karadeniz'i İç Anadolu'ya bağlayan Melet Vadisi'ne ve Ordu'ya hâkim 570 metre yükseklikteki kayalıklar üzerinde yer alan kale taş bedenli surlarla çevrelenmiş. Helenistik Pontos Krallığı'na (İÖ 301-63) ait yerleşim, zirvedeki iç kale ve kuzeyindeki geniş yamaç üzerinde yayılım gösteren bir kale-kent modeli yansıtmaktadır. Kendi dönemindeki adı henüz bilinmeyen Kurul Kalesi, sur duvarları ve bu surlar boyunca dizili askeri mekânları ile önemli bir garnizon kimliğinin yanında,

Anadolu'nun Bereket Tanrıçası Kibele'nin yeni bulunan heykeli (üstte ve karşı sayfada üstte). Arkeolog Prof. Dr. S. Yücel Şenyurt, Kibele heykelini inceliyor (sağda). Kurul Kalesi kazı alanı (karşı sayfada). FOTOĞRAFLAR: GÖKHAN KIRCA

Helenistik dönem kült uygulamalarını en canlı şekilde yansıtan mekân ve buluntuları ile önemli bir dinsel fonksiyona da sahip. Elde edilen buluntular Kurul Kalesi'nin başta demir olmak üzere çeşitli madenler, orman ve deniz ürünleri gibi doğal kaynakları farklı bölgelere sevk eden ve ithal edilen ürünleri de depolayan idari ve ticari bir merkez niteliğinde olduğunu gösteriyor.

Bugüne kadar ele geçen çok sayıda sikke ve diğer arkeolojik buluntular kaledeki en güçlü yerleşim evresinin Pontos Kralı VI. Mithradates dönemine (İÖ 120-63) tarihlendiğini göstermektedir. Ancak, özellikle zirvedeki kült alanları çevresinde ele geçen daha erken tarihli sikkeler yerleşimin İÖ 2. yüzyılın başlarına kadar indiğini kanıtlıyor.

Eskiçağ kaynakları VI. Mithradates'in, Roma'ya karşı mücadelesi sırasında yeni kurduktuğu kalelerin varlığından bahsetmekte. Bu dönemde Bitinya Krallığı ile Kappadokia'nın bölüşülmesi konusunda çıkan çatışmalar dışında Roma ile yaşanan üç büyük savaş, Pontos ülkesinde askeri açıdan savunmalı kalelerinin kurulmasını zorunlu kılmış. Bu kalelerin en önemlilerinden biri olan Kurul Kalesi, arkeolojik kazı çalışmalarıyla gün yüzüne çıkarılan ilk örnek olmasıyla da dikkat çekmektedir. Tanrısallıkla ilgili yeni buluntular halen devam etmekte olan kazıları bilimsel açıdan çok daha heyecanlı hale getirmiştir. Daha önceki yıllarda bulunmuş olan Dionysos, Apollon ve Herme'ye ait heykelcikler dışında 2016 yılındaki kazılarda pişmiş topraktan yapılmış

bir Dionysos büstü ve üç Kibele heykelciği de kazılarda gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunların dışında en dikkat çeken yeni buluntu ise kalenin ana giriş kapısındaki koridorda, sur duvarına açılmış bir niş içerisinde açığa çıkarılan mermerden Ana Tanrıça Kibele heykeli. Dikdörtgen formu bir kaide üzerinde, dokuz gözlü yüksek arkalı bir taht üzerinde oturan Ana Tanrıça, üzerine yıkılan duvar kalıntılarının yüküne 2100 yıla yakın bir süre direnmeyi başarmış. Kent kapısını koruyan Kibele heykelinin çevresinde tespit edilen ağır yangın tahribatı adeta Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki tahribatının 2100 yıllık canlı tanıklığını yansıtır. Roma'nın amansız düşmanı VI. Mithradates'in ülkesini savunma mücadelesindeki en büyük desteği Ana Tanrıça Kibele'den beklemesi ise şaşırtıcı değil. Anadolu'da neolitik dönemden itibaren tapınım gören Ana Tanrıça, İÖ 2. Bin'de Bereket Tanrıçası niteliğinin yanında Hititlerde Hepat ve Kubaba adlarıyla kent koruyucu tanrıça özelliğini de kazanmış. demir çağında ise özellikle Frig kültürünün

tek tanrısı konumundaki Ana Tanrıça "Matar-Kubileya", yazıtlarda "dağ" anlamına gelen "Kybeleia" adıyla da geçmektedir. Grekçe "Meter" ve "Kybele" ile Latince "Cybele" ve "Magna Mater" şeklindeki adlandırmalar ile "Ana Tanrıça Kültü" Roma'ya kadar uzanmaktadır.

Anadolu'nun Bereket Tanrıçası Kibele'nin, kent kapıları ve surların koruyucu tanrıçası fonksiyonu ile karşımıza çıkan bu buluntu, Helenistik döneme tarihlenen Kibele heykelleri içerisinde ilk in-situ örnek olmasıyla çok önemlidir. Arkeoloji dünyası için, Ana Tanrıça'nın binlerce yıllık tarihsel serüvenine Karadeniz'den bir örneğin eklenmesi sevindirici olduğu gibi bilimsel açıdan da dikkat çekici bir sonuçtur. Helenistik Pontos Krallığı'nın en büyük kralı VI. Mithradates Eupator Dionysos döneminde yoğun mücadelelerin yaşandığı tarihsel sürecin tanıklığını yansıtan Kurul Kalesi, arkeolojik açıdan bugüne kadar suskun kalan Doğu Karadeniz'in çılgılığı olmaya devam edecek gibi...

İSTANBUL DENİZ MÜZESİ

Şaşırtıcı! Hayallerinizin ötesinde...

BOYUT

'Yılın en iyi sergisi'

PİTORESK İSTANBUL

DİJİTAL SERGİ

BİLETLER **biletix** ve DENİZ MÜZESİ GİŞELERİNDE
ticketmaster* Türkiye BİLGİ İÇİN: 444 53 53

www.pitoreskistanbul.com

facebook.com/pitoreskistanbul

"Mutlaka görün.
İstanbul'un tarihine dijital seyahat"
Hürriyet

"Aziz İstanbul'a dijital bakış"
Sabah

"Eski İstanbul'a
dijital yolculuk.
35 dakikalık şölen."
Star

"Müzik ile tarihi bir yolculuğa çıkacaksınız."
Vatan

"Konseptiyle dünyada bir ilk, kaçırmayın."
Habertürk

"İstanbul'u hiç böyle görmediniz."
Kanal D

"Sergi ziyaretçilerini zaman
makinasına bindirerek İstanbul'un
200 yıl önceki haline götürüyor."
TGRT

"19. yüzyıl ressam seyyahlarının
İstanbul resimleri dev boyutlu
perdelerde canlanıyor."
CNN Türk

Koleksiyon Kitap Ayzavovski

Gianni Caffiero, Ivan Samarin

İstanbul'u en çok resmeden isim
olarak tanınan, "Deniz resimlerinin şairi"
Ayzavovski'nin pek çoğu ilk defa
yayınlanan eserleri bu eşsiz
Koleksiyon Kitapta buluşuyor.

Pitoresk İstanbul

Altı İstanbul aşığı
ressamın İstanbul
gravür ve yağlı boya
resimleri Sinan Genim'in
metinleriyle farklı
anlamlar kazanıyor...

Ayzavovski'nin İstanbul'u

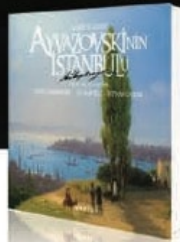
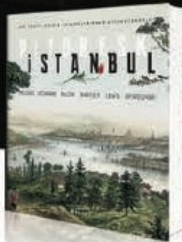
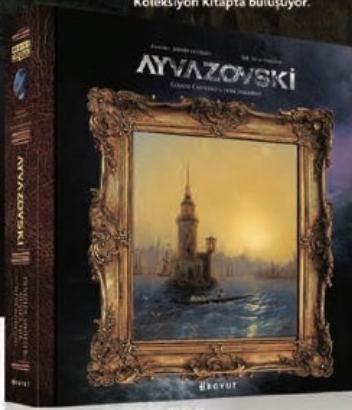
Ayzavovski'nin İstanbul
tabloları, bugüne kadar fark edil-
meyen pek çok detayı gözler
önüne seren açıklamalarıyla
birlikte Ayzavovski'nin
İstanbul'unda buluşuyor.

Aşk-ı Derya Gül İrepolü

İrepolü'nün "Aşk-ı Derya"
novellası, Ayzavovski'nin
defterine karaladığı İstanbul
eskizleri eşliğinde Türkçe,
İngilizce ve Rusça çevirileriyle
ilginç bir yayın denemesi...

İstanbul Kitapları

19. yüzyıl ressam seyyahlarından
Melling, Schranz, Allom, Bartlett,
Lewis ve Ayzavovski'nin
İstanbul u Kartpostal
Kitaplarda canlanıyor...

Pera Müzesi'nde iki yeni sergi

Pera Müzesi, 6 Eylül'de iki yeni serginin kapılarını açtı. 16 Ekim'e kadar açık olan sergilerden biri günümüzde teknoloji ve dijitalleşmeyle oluşan veri yığınlarına odaklanıyor. "Veri Girişi" isimli sergide sanatçı Katherine Behar'ın eserlerine yer veriliyor. Teknoloji ve sanatı bir araya getiren sergi, Katherine Behar'ın verinin doğasına odaklanan eserlerinden yola çıkarak verinin hem bir ölçüm biçimi, hem de oldukça güçlü bir teknolojik meta olarak önemini vurguluyor. Sanatçı veriyi "hesaplama halindeki dünya, dünyanın ve enformasyonun ham ölçüsü" olarak tanımlıyor ve şöyle soruyor: "Bilgi işlem teknolojisinin her yeri kapladığı bir çağda dijital medyaya gömüldüğümüzü söylemek bir tür klişeye dönüştü. O halde, dünyamızı gelişmiş teknolojilerle paylaşmak ne anlama geliyor?" Sergide, sanatçının Suna ve İnan Kıracı Vakfı Anadolu

Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu'ndan aldığı ilhamla ürettiği yeni eserler de bulunuyor. Veri Bulutu (Data Cloud) klavye tuşlarıyla kaplı yumuşak, doldurulmuş bir heykel formundan oluşuyor.

Bugüne dek birçok genç sanatçıyı, ulusal ve uluslararası üniversite ve sanat kurumlarıyla gerçekleştirdiği iş birlikleri ile tanıtan Pera Müzesi ikinci sergisinde,

1999'dan bugüne sanat eğitimi veren Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin eserlerinden seçki sunuyor. "Karşılaşmalar" isimli etkinlik, tüm dünyada, sahip olduğu kent dokusu, tarihi, ışığı ve rengiyle adından söz ettiren Antalya'da üretilen sanat

yapıtlarına odaklanırken, şehrin dokusu ve zengin kültürel altyapısı hakkında da fikir veriyor. Güzel Sanatlar Fakültesi seçici kurul değerlendirmeleri ve Ebru Nalan Sülün küratörlüğünde hazırlanan sergi, fakülte bünyesindeki Resim, Heykel, Grafik, Seramik, Fotoğraf, Geleneksel Sanatlar ve Sinema Bölümü öğrencileri ve mezunlarının eserlerini bir araya getiriyor.

Venedik Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı belgeleri Genç Osman'ın fermanı restore edildi

Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan II. Osman'ın 1619 tarihli fermanı, Venedik Üniversitesi akademisyeni Filigrana di Margherita Errera'nın uzun ve detaylı çalışmaları sonunda restore edildi. Ayrıca belgenin İtalyanca ve İngilizce tercümeleri gerçekleştirildi. Permak Grubu desteklediği bu çalışma için, sahibi olduğu San Clemente Palace Kempinski Venedik'te uluslararası katılımcılara bir davet verdi. 27 Mayıs akşamı gerçekleşen davete, Türkiye'nin İtalya Büyükelçisi Aydın Sezgin ve Prof. İlber Ortaylı'nın da aralarında bulunduğu çok sayıda davetli katıldı.

1619'da yazılmış olan bu ferman, Osmanlı İmparatorluğu'nun insan hakları, ticaret ve diplomasi kuralları ile ilgili tüm Akdeniz'de geçerli olan

düzenlemelerini içeriyor. Tüm kültür, sanat, ticaret aktivitelerinin Akdeniz'de yer alan ülkelerin öncülüğünde yapıldığı o tarihlerde, Osmanlı İmparatorluğu'yla Venedik'in ilişkileri çok yönlü gelişmişti. Venedik büyük diplomasi ve haberleşme kaynaklarına sahipti ve en önemli elçiliği ise Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunuyordu. Bu sebeple de Venedik arşivinde çok sayıda tarihi belge ve doküman bulmak mümkün.

Permak Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Selim Uyar, yaptığı konuşmada İtalya-Türkiye arasındaki ilişkilere katkı yapmaya devam edeceklerini belirtti: "Venedik Devlet Arşivi, büyük miktarda Osmanlı dokümanlarına sahip ve bunların çok iyi şekilde korunduğunu görmekten mutluluk duyduk. Zamanla yıpranan

Selim Uyar ve Prof. İlber Ortaylı fermanın İngilizce tercümesini inceliyor.

bu tarihi dokümanların korunması için yapacağımız çalışmalara Genç Osman'ın bu fermanının restorasyonu ile başlamış olmaktan mutluluk ve gurur duyuyoruz. İki ülke arasındaki tarihe katkı sağlamaya ve bu belgelerin restorasyon ve tercümeleri konusunda çalışmalarımıza devam edeceğiz."

Yurtdışındakilerin “özgün kopyaları”

80’lerdeki eşyalar

1955’ten 1995’e Türkiye’de üretim ortamını, 80’li yıllarda dolaşımda olan nesneler aracılığıyla inceleyen Tek ve Çok sergisi 13 Kasım’a kadar ziyaretçilerini bekliyor.

Eşyanın üretimi ve dolaşımına yönelik, araştırma temelli bir sergi olan Tek ve Çok, 6 Eylül’de Salt Galata’da açıldı. 13 Kasım’a kadar açık olan sergi, Türkiye’de 1955-95 dönemini, sanayileşme ve uzantısındaki tasfiyenin meydana getirdiği nesneler aracılığıyla ele alıyor ve endüstri ürünlerinin ilk kez geniş bir alıcı kitlesiyle buluştuğu 80’li yıllarda dolaşımda olan nesnelerden bir seçki derliyor.

Türkiye’de 80’lerin ortasında karma ekonomiden serbest ekonomiye geçilmesiyle üreticiler, devletin kota sistemine tabi olmaksızın dövizle alışveriş hakkına sahip oldu. Ekonomideki bu yenilik, özel sektörde 50’lerde ivme kazanan sanayileşmenin altyapısını tamamlar nitelikteydi. Devlet, yerli sanayinin yabancı müşteriye hizmet sağlayacağı ve uluslararası rekabete dahil olacağı bir planı devreye sokmuştu. Beraberinde büyümeyi getiren çıkış, günlük hayata, sürekli artan bir ürün yelpazesıyla yansıdı ve ülkenin büyükşehirlerinde öbeklenen küresel bir Türkiye yarattı. El ve makine işleri, yerel ve küresel markalar, lüks ve mütevazı hayat tarzları eş zamanlı olarak bir aradaydı. Üstelik, gelişen iletişim imkânları sayesinde uluslararası gelişmelerden de haber alınıyordu. Anında yayılan bolluk ve refah görüntüleri, kısa vadede hayat tarzında terfi vaadine evrildi. Otomotiv, beyaz eşya, mobilya, oyuncak, kırtasiye, hazır giyim, tekstil, gıda, züccaciye ve temizlik

Anadol STC-16 model otomobil test edilmek üzere İngiltere yolunda, İstanbul, 1973, Ford Otosan Arşivi (üstte). İhraç Oyak Renault otomobiller, Mudanya İskelesi, Bursa, 1980, Oyak Renault Arşivi (altta, solda). Sümerbank’ta bir baskı makinesi, Tudita Arşivi (altta, sağda).

endüstrilerinden nesne ve hikâyeleri bir araya getiren sergi, döneme ilişkin bilginin yenilenmesi ve çeşitlenmesini amaçlıyor. Ayrıca, biricik olana yönelik taze bir merakın filizlendiği sanat ve moda ortamından alıntılarla bu yeni dalgalanmanın kültür ekonomisindeki etkilerini örnekleniyor.

Sergi, üstüne yoğunlaştığı “özgün kopyalar” kavramıyla, Türkiye’deki üretim tarihini başka bir açıdan

gösteriyor. Montaj sanayisinin ilk yıllarından telifsiz taklitlerin cirit attığı günümüze, ekonomik ve entelektüel açıdan zan altında olan ve kopya olarak damgalanan eşyaları başlı başına değerlendirmeye, koşullara özgü icatları teşhis etmeye ve hiçbir yeniliğin öncüsüz olmadığı dünyamızda, bir öğrenme tavrı olarak kopyayı incelemeyi öneriyor.

Yakışıklı olduğunuz kadar siyasalsınız da...

Birkaç neslin genç kızları için ilk göz ağrısı, ilk sevgiliydi. "Kartpostal çocuğu" olarak başlayan ve romantik komedilerden siyasi dozajı yüklü filmlere doğru yol alan oyunculuk serüveninin yanı sıra eylemci ve eğitimci kimliğiyle de tanındı.

UĞUR VARDAN

Bu topraklar, insanlarına hep farklı öyküler sunar... Sinemamızın her daim yakışıklı jönünün hikâyesi de bu tür dönemeçlerden geçmiştir; küçük bir örnekleyim: Bir zamanlar Bakırköy plajının cankurtaranı, sonrasında Yeşilçam'ın en güzel gülen aktörlerinden biri olacaktı...

Dönemin en önemli yayın organlarından Ses dergisinin açtığı oyunculuk yarışmasındaki birincilikle, Yeşilçam'ın kapısını aralamış ve ardından ömrü, sevinçleri ve üzüntüleriyle birlikte adeta sinemamıza adanmıştı. Tarık Akan, sinema kariyeri boyunca sahada basmadık alan bırakmadı. Yedinci sanatın bu ülkedeki her cephesinde boy gösterdi, ürün verdi. Yolun başında "kartpostal çocuğu"ydu, romantik komedilerin, unutulmaz aşk filmlerinin, *Hababam Sınıfı*'nın en önemli bileşenlerindendi.

Alain Delon'la benzerlikleri

70'lerden itibaren birkaç nesil, kadınların ilk göz ağrısıydı, bir nevi

ilk aşkıydı. Bu yakışıklı, uzun boylu aktör yoluna aynı güzergâhta devam edebilir, orta ve daha ileri yaşlarını bir magazin figürü, ya da popüler filmlerin gözde oyuncusu olarak sürdürebilirdi. Ama o zoru seçti, sistemin görmezden geldiği sulara açıldı, yapıtlara yöneldi. Romantik komediler sayfasını kapadı, adeta kartpostaldan posterlere, pankartlara taşındı, uzandı. *Baraj*, *Kanal*, *Maden*,

Sürü, *Adak*, *Demiryol* derken uzun ve zorlu yürüyüşünü Şerif Gören-Yılmaz Güney işbirliğinin başyapıtı *Yol*'la buluşturdu.

En popüler olduğu dönemde adeta sinemamızın Alain Delon'uydu. Aslında Fransız aktörle bir zamanlar yolu kesişiyordu; o da Visconti, Antonioni, Losey gibi yönetmenlerin elinde kimi derin ve entelektüel filmlerde rol almıştı ama Delon, popüler kültürle ilgisini hiç kesmedi, ticari sinemada yoluna devam etti. Ama o Fransız sinemanın bir parçasıydı ve ülkesinin iklimi dahilinde, ona politik bir figür olarak ihtiyaç duyulacak dönemler olmuyordu. Olsa bile bu işi üstlenecek başka birileri devreye girebilirdi. Lakin bu coğrafya sanatçısına da gerektiğinde acı, hüznün hatta işkence bile biçebilirdi ve haksızlığa uğradığına inandığı kimi kesimler için, Tarık Akan bu bedelleri ödemeye hazırды. Nitekim 1980 darbesinden sonra içerde yattı ve dönemin koşullarından o da payını aldı (Yaşadıklarını ilişkin detaylı bilgileri Can Yayınları'ndan çıkan

Ses dergisinin (en üstte) 1970 Sinema Artisti Yarışması'nda birinci seçilmesinin ardından yıldızı parlayan Tarık Akan, Yılmaz Güney'in senaryolarını yazdığı *Sürü* (1978) (solda) ve *Yol* (1982) filminde (üstte).

Anne Kafamda Bit Var kitabında bulabilirsiniz).

Eğitimle de ilgilendi Akan, 1991’de geçmişte kendisinin de okuduğu Taş Özel İlkokulu satın alarak Özel Taş Koleji’ne çevirdi. Bir ara Nesin Vakfı’nın yöneticiliğini de yapmıştı, aynı zamanda Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı yöneticisiydi.

Kahramanımız geldiyse...

Onun ne denli zorlu bir direnişçi olduğunun örneğini de aslında Soner Yalçın’ın 2 Eylül 2016 tarihli yazısının satır aralarında bulmak mümkün: “Odatv Davası’ndan 22 aydır Silivri zindanındayım. Koğuş arkadaşlarım Ergenekon duruşmasına gitti. O gün savcı esas hakkında mütalaasını verecekti. Kimi haber kanalları duruşma önünden canlı yayın yapıyordu... Televizyon canlı yayınında mı; yoksa bir gün sonra çıkan gazetelerde mi gördüm; bugün tam anımsamıyorum. Gördüğüm şuydu: Kalabalığın en önünde Tarık Akan vardı; ve eliyle barikatları yıkmaya çalışıyordu!

Hiç unutmam. Unutamam... Çocukluğumda film seyrederken

söylediğimi tekrarlararken buldum kendimi; “kahramanımız geldiyse kötü adamları yeneriz!”

“Her ölüm erken ölümdür” der şair. Kuşkusuz onunki en erkenlerindendi. Ama o 66 yıllık ömrüne çok şey sığdırdı. Aktör, direnişçi ve eğitimci olarak... Haturalarımızdaki yeri ise derin ve sağlam... *Kardeşim Benim*’im hüznünde, *Hababam Sınıfı*’nın sıralarında, koridorlarında, Gülşen Bubikoğlu’yla romantik bir anı paylaşmasında, *Mavi Boncuk*’ta içinde Emel Sayın’ın bulunduğu halıyı yüklenmesinde, yağlar içinde mücadelesini sürdüren bir *Pehlivan*’ın dirayetinde, karlar içinde *Yol*’unu arayan izinli mahkûmda, bir sahil kasabasında işkencesinin *Ses*’iyle dengesi bozulan eski bir siyasi tutukluda, oğlu cuntanın gadrini uğramış yaşlı bir baba olarak *Eylül Fırtına*’sı yüreğinin en derininde hissetmesinde vs. Onca görüntüde, kadrajda hüznü, hali, üzüntüsü kederi, gülümsemesi sevinci, hep zihnimizde kalacak. Bizim ve insanlığımız. Sonsuza dek... Güle güle büyük oyuncu, güle güle o güzel insan, güle güle Tarık Akan...

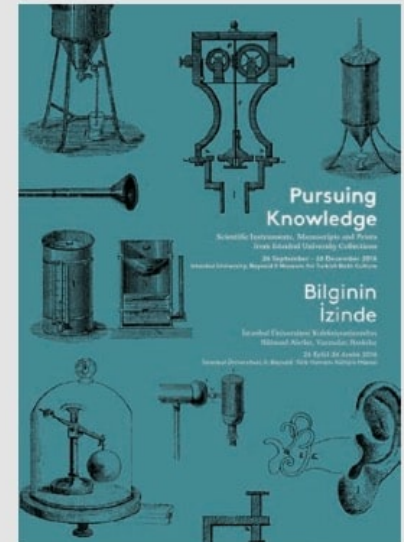
1975’te vizyona giren *Mavi Boncuk* filminde Tarık Akan’ın rol arkadaşları arasında Emel Sayın, Metin Akpınar, Zeki Alasya, Münir Özkul, Kemal Sunal ve Halit Akçatepe vardı.

Payitahta doğudan ve batıdan aktarılan bilgiler

“Bilginin İzinde” sergisi, Osmanlıların doğudan ve batıdan edindikleri bilgilere odaklanırken, bilimin Türkiye’deki tarihini de gözler önüne seriyor.

Bistanbul Üniversitesi’nin 26 Eylül-26 Aralık tarihlerinde düzenlediği “Bilginin İzinde” sergisi, yüzyıllar boyu bilgi arayan insanların serüvenini izlemeye, onların çabasına tanıklık etmeye davet ediyor. İstanbul Üniversitesi II. Bayezid Türk Hamam Kültürü Müzesi’ndeki sergi, Orta Asya’dan Batı Avrupa’ya uzanan bir çizgide, bilginin yaklaşık 13. yüzyılda başlayarak 20. yüzyıla uzanan serüvenini aktarıyor. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Başkanı Prof. Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi koleksiyonlarındaki

bilimsel aletler, yazmalar ve baskılardan faydalanarak hazırladıkları sergide, özel olarak Osmanlıların doğudan ve batıdan aktardığı bilgi üzerine odaklandıklarını belirtiyor. İmparatorluğun ilk yüzyıllarında, bilgiyi doğunun bilim merkezlerinde arayan Osmanlılar, 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde, bilgi aktarmak için batının bilim merkezlerine yönelmişler. Dolayısıyla imparatorluk toprakları, payitaht İstanbul’a göre doğudaki ve batıdaki merkezlerden aktarılan bilgilerin bir arada kullanıldığı, öğretildiği veya uygulandığı bir alan olmuş.

Samsun'a buradan hareket etmişti

Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeli

İlk Atatürk heykeli, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'ye katılmak üzere Samsun'a giderken, İstanbul'dan hareket ettiği nokta olan Sarayburnu'na 1926 yılında dikildi.

Atatürk heykellerinin ilki, 3 Ekim 1926'da Sarayburnu'na dikildi. Sarayburnu Atatürk Anıtı, İstanbul Belediyesi tarafından Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel'e yaptırılan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anıt heykeliydi ve açılışını dönemin belediye başkanı Emin Erkul (1924-1928) yapmıştı. Bunu aynı yıl Konya'ya, 1927'de Ankara'nın Ulus Meydanı'na, 1928'de Taksim Meydanı'na, 1930'da Kırklareli'ne, 1932'de İzmir'in Konak Meydanı'na ve Samsun'a dikilen heykeller ve anıtlar izledi. Heykeller ve anıtların sayısı kısa sürede arttı.

Sarayburnu Parkı'na bir Atatürk heykeli dikilmesi fikri dönemin Belediye Başkanı Emin Bey'e ait. Belediye Meclisi tarafından da onaylanan bu önerinin gerçekleştirilmesi için bir komisyon kurularak çalışmalara başlandı. Heykelin yapımı heykeltıraş Heinrich Krippel'e ısmarlandı. 25 Ağustos 1925 tarihinde çalışmaya başlayan Krippel heykelin tasarımını Viyana'daki atölyesinde, dökümünü ise Viyana'da Birleşik Maden İşletmeleri'nde gerçekleştirdi. Parçalar halinde Türkiye'ye getirilen heykel Krippel'in denetiminde kaidesine oturtuldu. İstanbul halkı anıta büyük ilgi göstermiş ve gecenin geç saatlerine kadar burayı akın akın ziyaret etmişti. Atatürk, heykelin açılışından sonra belediye yetkililerine gönderdiği telgrafta şunları söyledi: "Muhterem İstanbul halkının ilk defa heykelimi dikmek suretiyle gösterdiği yüksek kadirşinaslıktan ve resmi küşat (resmi açılış) münasebetiyle hakkımda izhar buyurulan necip hissiyattan dolayı

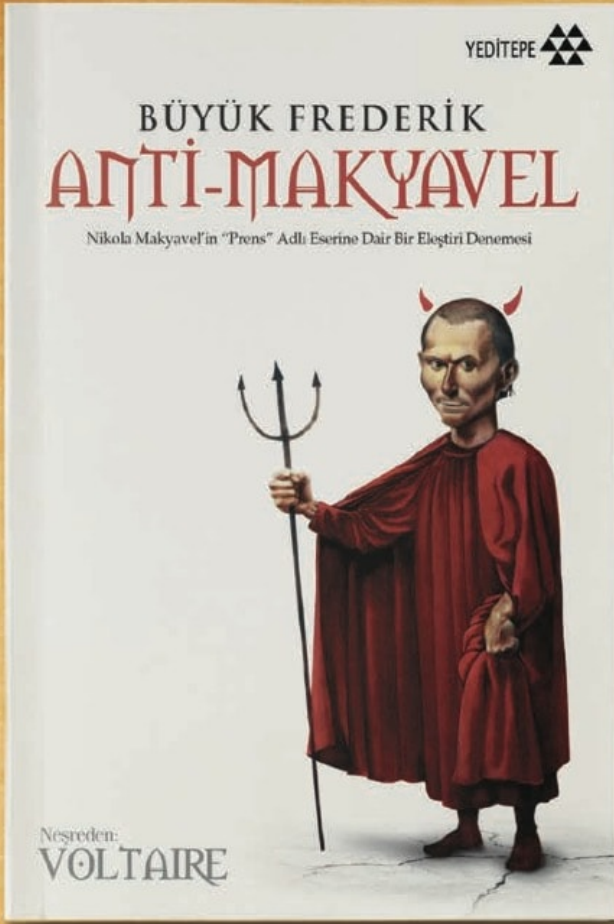
Sarayburnu'ndaki heykelin güncel hali (sağda). Açılış günü (en altta) ve Servet-i Fünun'daki haberi (altta).

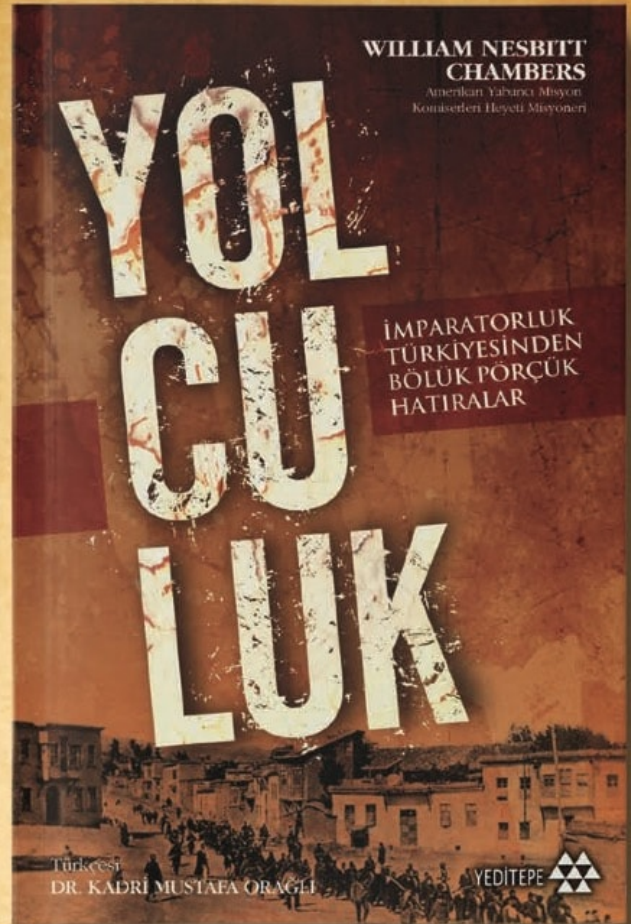
samimi teşekkürlerimi arzederim. Sözün bundan sonrası heykeltıraşlarındır."

Anıtın heykeltıraşı Heinrich Krippel, daha sonra Ankara'daki Zafer Anıtı, Samsun'daki Onur Anıtı ve Konya'daki Atatürk anıtına

da imzasını atacaktı. Atatürk'ün Milli Mücadele'ye katılmak için Samsun'a giderken İstanbul'dan hareket ettiği yere konulan anıt, mermer kaide ve bronz heykel olmak üzere iki kısımdan oluşuyor ve iki kademeli dörtgen bir platform üzerinde bulunuyor. Kaidenin üç cephesine monte edilen bronz madalyon şeklindeki yazıtların hiçbirisi günümüzde mevcut değil. Atatürk, dikdörtgen kaide üzerinde sivil giysili devlet adamı kimliğiyle görülüyor. Sarayburnu Atatürk Anıtı, ele alınan dönem içinde Atatürk'ün devlet adamı olarak betimlendiği az sayıdaki örneklerden birisi. Atatürk'ün sol eli beline dayalı, sağ elini yumruk biçiminde sıkarak aşağıya doğru uzatmış, başı dik, kaşları hafif çatık, gözleri hafif kısıktır; dinamik duruşuyla kararlı bir ifade içindedir. Heykelin kaidesinin önünde Hattat Kâmil Akdik'in yazısı, arka yüzünde heykelin dikiliş tarihi 1926, yan tarafında ise Cumhuriyet'in ilan tarihi bulunuyor.

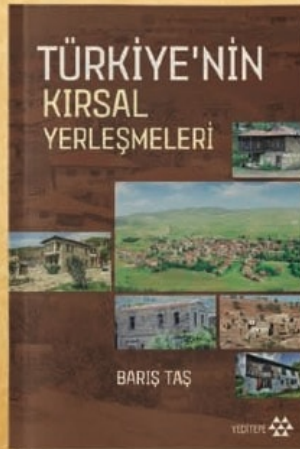
BÜYÜK FREDERİK
ANTI-MAKYAVEL
 NİKOLA MAKYAVEL'İN "PRENS" ADLI ESERİNE DAİR
 BİR ELEŞTİRİ DENEMESİ
 Neşreden: VOLTAIRE

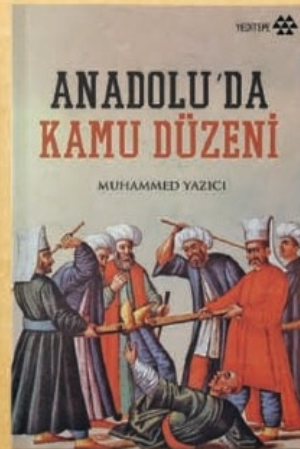
YOLCULUK
 İMPARATORLUK TÜRKİYESİNDEN
 BÖLÜK PÖRÇÜK HATIRALAR
 WILLIAM NESBITT CHAMBERS
 Türkçesi: Dr. KADRI MUSTAFA ORAĞLI

HAYATIN YARASI
 MUSTAFA CABBAR HATIRATI
 Editör: SADIYE TUTSAK

TÜRKİYE'NİN KIRSAL YERLEŞMELERİ
 BARIŞ TAŞ

ANADOLU'DA KAMU DÜZENİ
 MUHAMMED YAZICI

KARADENİZ RUMLARI ve YUNANİSTAN
 TUBA ERAY BIBER

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası açıldı

Sadece basma değil, kültür de üretiyordu

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte gerçekleştirilen sanayi atılımlarının en önemlilerinden biri olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, 9 Ekim 1937'de faaliyete başladı.

Cumhuriyet'in en büyük eserlerinden biri olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası, 9 Ekim 1937'de Atatürk'ün de katıldığı bir törenle açıldı. Asker-sivil neredeyse bütün devlet erkânı oradaydı: İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Ali Çetinkaya, Tevfik Rüştü Aras, Kazım Özalp, Fuat Ağralı, Saffet Arıkan, Şakir Kesebir, Ali Rana, Fevzi Çakmak, İzzettin Çalışlar, Kazım Dirik, Asım Gündüz, Naci Eldeniz, Recep Peker, Afet İnan... Atatürk coşku içindeki halkı, fabrikadaki balkondan selamladı, açılış konuşması bittikten sonra ise erkekli kadınlı işçiler, Atatürk'ün önünden geçit töreni yaptı. Atatürk kırmızı kurdeleyi kesti, sarı madenden anahtarla fabrika kapısını açtı. Fabrikanın temelleri 25 Ağustos 1935'te atılmış, yapımı 18 ayda tamamlanmış, bina ve makineler dahil 8 milyon liraya mal olmuştu.

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası

Nazilli basma fabrikası dün Atatürk tarafından altın bir anahtarla açıldı

Büyük Şefi aralarında gören halk misli görülmemiş tezahüratta bulundu

Başvekâlet vekili B. Celâl Bayar bir nutuk söylüyerek fabrikanın nasıl yapıldığını ve nasıl çalışacağını anlattı

Nazilli 9 (A.A.) — Nazilli basma fabrikasının açılış töreni binlerce halkın coşkulu tezahüratı arasında yapılmıştır.
Saat 12,30 da Başvekâlet Vekili B. Celâl Bayar ve İcra Vekilleri heyeti, Kâmilî Hıyazi, hususî trende geldiler. Manevra sahasında İnönüden Önemli kumandanı başkanı merasim Fevzi Çakmak ve subuşkanı general Asım, ordu müfettişi İzzettin Çalışlar, diğer generaller aynı saatte Nazilli istasyonuna geldiler.
Saat 14 de Atatürk'ün hazır olması

Atatürk'ün Ankara'dan manevra sahasına hareketlerinden bir kaç tatbiki: Solda: Atatürk Başvekâlet İsmet İnönü beraber, sağda: Başvekâlet Vekili B.

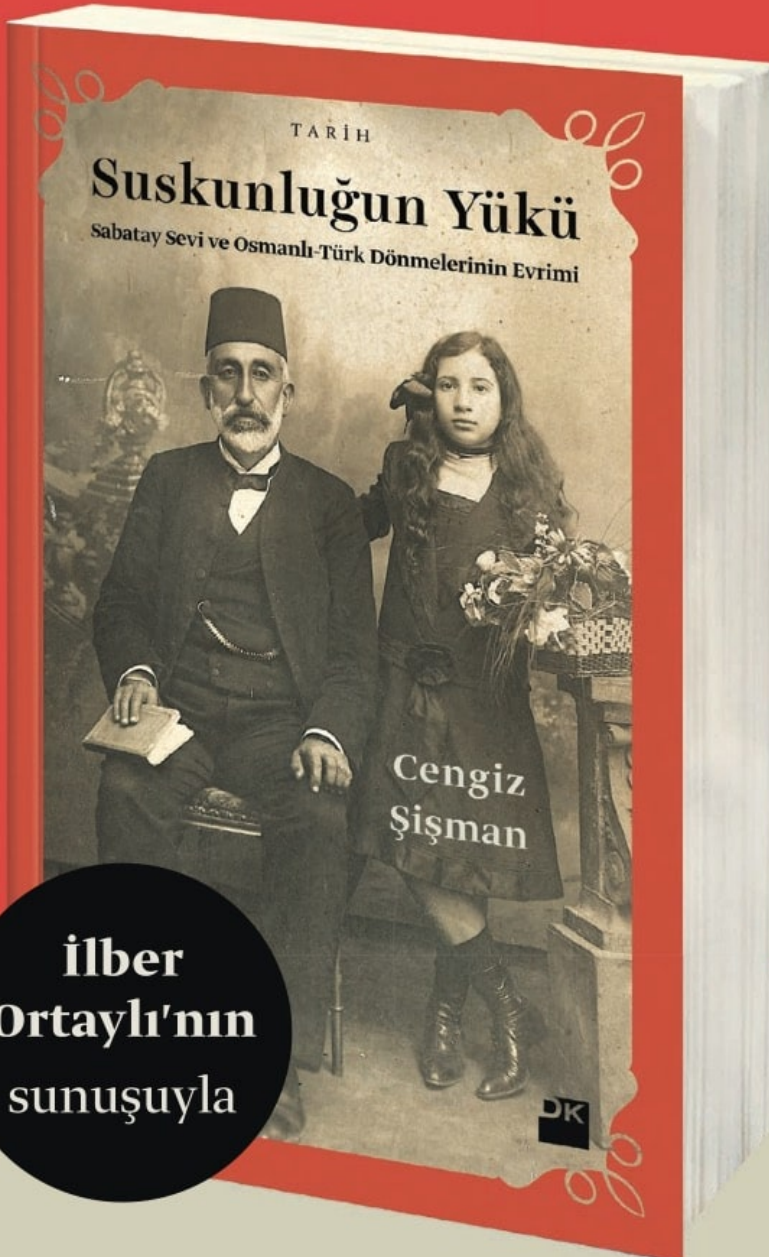
aynı zamanda sosyo-kültürel boyutu olan bir ekonomi projesiydi. Herkesin faydalanabileceği bir sinema salonu bulunan fabrikada; balolar, danslar ve partiler düzenleniyordu. Fabrikada "Sümer Halkevi" adıyla bir halkevi kurularak, halk her konuda bilinçlendirilmeye çalışılıyordu. Halkevinin, hazırladığı oyunları sergilemesi için fabrika içinde bir sahnesi vardı. Biçki-dikiş kurslarında genç kızları meslek sahibi yapan halkevi, civar köylerdeki sorunlarla da ilgileniyor, köylere

ilaç ve sağlık elemanı gönderiyordu. Fabrika çalışanları arasında bir müzik grubu oluşturulmuştu. Fabrika bünyesindeki desinatörler belli zamanlarda fabrika dışına çıkarak Nazilli ve çevresinin resimlerini yapıyordu. Resim ve heykel sergileri de düzenleyen fabrika, Nazilli'de güzel sanatların gelişmesini sağlamıştı. Fabrikanın bünyesinde kurulan lacivert-beyaz renkli Sümer Spor, futboldan, güreşe türlü branşlarda faaliyet gösteriyordu. Fabrika içinde işçi sağlığını koruyacak bir hastane, bir eczane, bir de laboratuvar kurulmuştu. Nazilli'nin kâbusu haline gelen sıtma hastalığı fabrikanın sağlık ekibi tarafından yok edilmişti.

Fabrikanın açılışındaki geçit töreni (altta). Akşam gazetesinde yayımlanan açılış haberi (üstte).

Suskunluğun Yüğü, Osmanlı-Türk Dönmeleri hakkında bugüne kadar yazılmış en kapsamlı ve derinlemesine araştırma...

Dr. Cengiz Şişman hem Yahudilik ile İslam hem de Osmanlı tarihi bilgisi ve filolojik yeterliliğiyle Sabataycılık tarihi üzerinde yıllarca çalışmış, arşivlerde vakit geçirmiş, şifahi kültür kaynaklarından yararlanmış ve sonuçta dünya çapında bir eser ortaya çıkarmıştır. Bu aydınlatıcı eser sadece Sabataycılık için değil, Yahudilik, Osmanlı ve Türk tarihleri için de çok önemli bir vesika mahiyetindedir.

İlber Ortaylı

**İlber
Ortaylı'nın
sunuşuyla**

“Durmayalım düşeriz”

Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları Türkiye’de o zamana kadar görülmemiş büyüklükte bir organizasyona sahne oldu. Kutlamalar için hazırlıklar yaklaşık beş ay önce başladı. 11 Haziran 1933’te hazırlıklar için, 2305 sayılı Cumhuriyet İlanının 10. Yıldönümünü Kutlama Kanunu çıkarıldı. Kütahya Mebusu Recep Bey’in (Peker) başkanlığında Erzurum Milletvekili Nafi Atuf (Kansu) ile Milli Müdafaa (Savunma), Dahiliye (İçişleri) ve Maarif (Milli Eğitim) vekaletleri (bakanlıkları) müsteşarlarının oluşturduğu “Kutlama Yüksek Komisyonu” kuruldu ve buna bağlı olarak il ve ilçelerde de heyetler oluşturuldu. Kutlama hazırlıkları için 50 bin liralık bütçe ayrıldı. 29 Ekim 1933’ten itibaren kutlamalar üç gün sürdü. Devrimleri ve bağımsızlığı anlatan yayınlar bastırıldı. Bayram süresince, köylüler kentlerde konuk edildi. Kutlama süresince yabancı konuklar da Ankara’da ağırlandı. Şehir meydanlarında kurulan halk kürsülerinde ve İstanbul Üniversitesi’nde Cumhuriyet ve inkılaplarla ilgili halka açık konferanslar verildi. 29 Ekim 1933’te İstanbul’da çekilmiş fotoğrafta, Ayasofya ile üzerinde sloganlar yazılı tak görülüyor.

ÖLÜ İSA'YA AĞIT (COMPIANTO SUL CRISTO MORTO) - GIOTTO DI BONDONE 1303-1305 - FRESK - CAPELLA DEGLI SCROVEGNI, PADOVA-İTALYA

Ortaçağın en parlak fresklerini yaptı

Batı resminin babası: Giotto

Giotto di Bondone (1267-1337), Floransalı ressam ve mimar olup, zamanının yaşarken ünlü olmuş ender sanatçılarından biridir. Sanat tarihinde Giotto'nun, resimlerinde gotik stilin en yüksek noktasına ulaştığı herkes tarafından

kabul edilir. Birçok yazar, gerçek anlamda batı resim sanatının onunla başladığını savunur. Ünlü sanat tarihçi Gombrich'e göre ise "Giotto, Bizans tutuculuğunun büyüsünü aşan bir dehadır." Erken Rönesans zamanı diyebileceğimiz 14. yüzyıl

başlarında, sanatçılar henüz resimlerini imzalamıyorlar ve sıradan bir meslek erbabı gibi görülüyorlardı. Yaptıkları eserler çalıştıkları kilise ya da katedral isimleri ile tanınıyor ve sanatçılar kulaktan kulağa tavsiye ediliyordu.

1267 yılında Floransa yakınlarındaki

Hız. İsa'ya ağıt

Vespignano şehrinde doğan Giotto'nun 10 yaşında iken, Orta İtalya'nın tanınmış ressamı Cimabue tarafından yeteneği keşfedilip atölyesine alınarak resme başladığı söylenir. Cimabue'nin yanında yetişmesine rağmen diğerlerinden değişik bir stili vardır. Resimleri daha realist ve duygu yüklüdür. Çünkü dini resimler o güne kadar belli kurallar içinde, ciddi ve yorumdan uzak yapılmaktaydı. İnsan figürleri ya önden veya profildendi, yüzler maske gibi aynı donuk ifadeyi taşımakta, giysiler ise sert kıvrımlarla hareketsiz durmaktaydı. Ortaçağda Giotto'ya göre okuma yazma bilmeyen insanlara İncil'i anlatmak için kiliselerde yapılan bu duvar resimlerinde, o anı düşünerek, olaylara şahit olanların davranışlarına göre sahneler çizmek gerekirdi. İnsan figürlerini, Bizans resimlerindeki gibi yan yana dizmek yerine bütün tuvaline dağıtıp doğal perspektif sağladı.

Giotto'nun 1300 yıllarında önce Assise, sonra Roma'da çalıştığını Latran Sarayı'nda yaptığı fresklerden anlıyoruz. Sanatçı burada antik eserleri inceleme ve anlama fırsatını bulur. Eski ve Yeni Ahit'in ikonografisini çözer. Zamanının sanatçılarından da etkilenen ve onlarla dost olan Giotto kendi gibi düşünen heykeltıraş Nicola Pisano'nun eserlerinden faydalanır. *İlahi Komedi*'nin yazarı şair Dante Alighieri ile yakın arkadaş olduklarını onun metinlerinde anlattıklarını fresklerindeki sahneleri düzenlemede kullandığını biliyoruz.

Giotto'nun 1305-1306 yıllarında Kuzey İtalya'da Padova şehrindeki arena kalıntıları üzerine yapılmış, Scrovegni Şapeli'nin duvarlarına yaptığı *İnsanlığın Kurtuluşu* temalı freskler çok ünlüdür. Fresklerde, İncil'de anlatılan şekliyle Hz. İsa ve annesi Hz. Meryem'in hayatından kesitler resmedilir. Giotto'nun bu freskleri hikâyelerin en dokunaklı bir şekilde anlaşılmasını sağladığından ortaçağın en parlak eserleri olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Floransa Katedrali'nin baş mimarı olmuş ve neredeyse bütün Avrupa'da ünlenmiştir ●

1 Tablonun merkezi, Hz. İsa ve annesi Hz. Meryem'dir. Bunu etraflarındaki insanların onlara doğru yönelmiş bakışlarından anlıyoruz. Hz. Meryem oğlunu küçük bir çocuk gibi omuzlarından kucaklamış acıyla ona bakmaktadır. Başlarındaki altın rengi haleler onların azizlik mertebesine eriştiklerinin göstergesidir. Bunların içinde sadece Hz. İsa'nın halesinde haç işaretleri vardır.

2 Vaftizci Yahya olanlar karşısında çaresiz iki elini geriye doğru açmış ve Hz. İsa'ya doğru, öldüğüne inanmamış gibi bakmaktadır. Sanatçı, gözlerinde yaş olan Yahya'yı her şeyden önce insanın doğası ve duygularıyla göstermek istemiştir. Ayrıca onun bu duruşuyla Giotto'nun resimde üçüncü boyuta ulaştığını ve figürler arasında doğal boşluk yarattığını görüyoruz.

3 Ayakta saygılı bir şekilde sessiz duran iki adam, Aramatyalı Yusuf ve Filistinli Nicodeme'dir. İsa'yı öldükten sonra çarmıhtan indirenlerdir. Yaşlı olanı Yusuf, Kudüs Valisi Pilatus'a gidip izin istemiş ve ikisi onu kefenleyip, annesi Hz. Meryem'in yanına getirmişlerdir. Kayalara oyulan mezarına koymadan önce, Azize Kadınlar tarafından vücudu koku ve yağlarla temizlenerek hazırlanmaktadır.

4 Sarı uzun saçlarıyla tanınan Magdalalı Meryem alçakgönüllü ve acılı bir

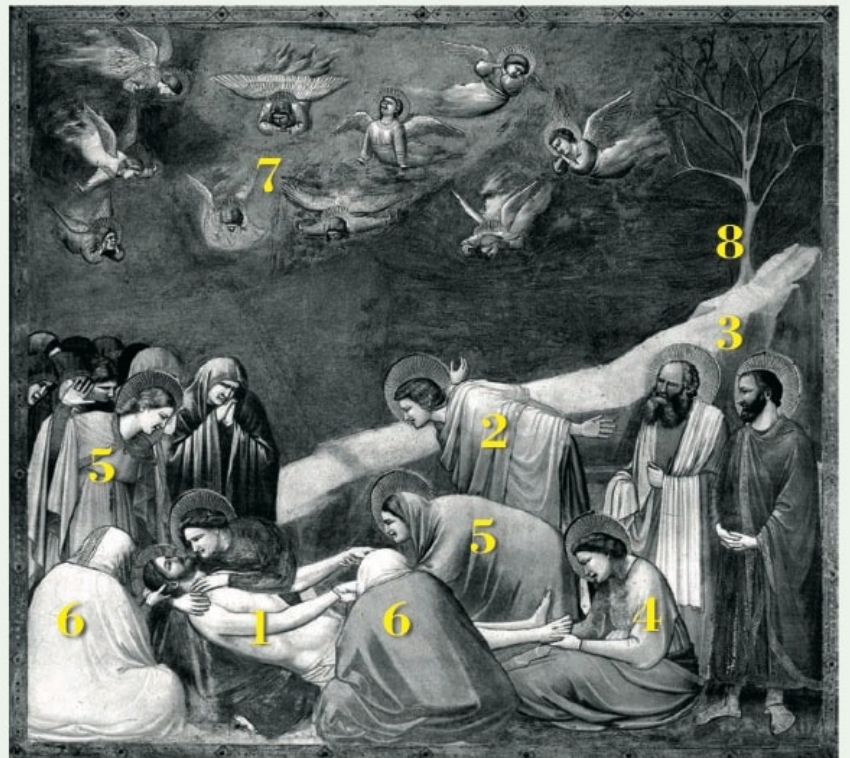
şekilde, Hz. İsa'nın ayaklarını tutmuş, çivi izlerine bakmaktadır.

5 Hz. İsa'nın ellerini şefkatle tutan Azize Cleophas'ın (Hz. Meryem'in eşi Yusuf'un kardeşi) Meryem'idir. Resimdeki bir diğer Azize Meryem Salome, ayakta olan grubun başında durmaktadır.

6 Ön planda arkası dönük oturan kadın figürlerini, ilk defa Giotto'nun resimlerinde görüyoruz. Yüzlerini görmesek de, tablonun genel havasından onların da çok üzgün olduklarını söyleyebiliriz.

7 Gökteki meleklerin çırpınışı ve korkusu sanatçı tarafından tek tek işlenmiş ve yeryüzünde yaşanan dramın büyüklüğünü kavramamızı sağlamıştır. Daha önce melekler, Tanrı'nın emirlerini yerine getiren, hisleri yüzlerinden belli olmayan saf yaratıklar gibi düşünülmüştü. Başlarında her zaman kutsal olduklarını belli eden ışı ışık haleri vardı, ama hep profilden ve hareketsiz resmedilirdi. Burada yapılan yenilik, onların da bu acıya sessiz kalamayacağını vurgulamaktır.

8 Giotto, resmin kompozisyonunda ortaya bakışlarımızı yönlendiren bir kayalık koymuş ve ucuna kuru bir ağaç yerleştirmiştir. Bu Hz. İsa'nın insanlık adına kendini feda etmesini ve ucunda filizlenen birkaç yeni yaprak ise insanlık için yeni umutların başladığını gösterir.

Arkas ve Louvre Müzesi'nin işbirliğiyle

19. yüzyılda Anadolu seyahatleri

Batılı seyyahların 19. yüzyılda İzmir'den başlayarak Osmanlı'nın Anadolu'daki topraklarına gerçekleştirdikleri seyahatlerde yaptıkları eserlerden nadir örnekler, Arkas Sanat Merkezi'nde sergilenmeye başladı. Büyük bölümü ilk kez görülecek olan eserlerde, bu seyyahların Anadolu'daki hayata ve özellikle tarihi eserlere yaklaşımı konu ediliyor.

■ GÜNCE AKPAMUK

Batılı seyyahların özellikle 17. yüzyıl başından itibaren artan Doğu seyahatleri arasında Osmanlı toprakları da büyük bir yer tutar. İlk zamanlar Rumeli ve Anadolu topraklarındaki şehirleri, halkı ve günlük yaşamı oryantalist bir bakış açısıyla anlatan seyyahlar 19. yüzyılda yeni bir amaç taşıyorlardı: Osmanlı topraklarındaki arkeolojik eserleri görmek ve önce gravürlerle ardından fotoğraflarla belgelemek. Bu dönemde Mısır'dan başlayarak, Balkanlar, Yunanistan ve Anadolu'daki arkeolojik kalıntıları keşfetmek için yüzlerce gezgin doğuya yayıldı.

Arkas Sanat Merkezi, Anadolu'yu gezginlerin gözünden yeniden keşfetmek isteyenler için "Anadolu Seyahatleri-19.Yüzyıl" sergisini açtı. Sergiyle birlikte 19. yüzyılda aralarında arkeolog, sosyolog, tarihçi, ressam ve bilim insanlarının bulunduğu pek çok gezginin çıktıkları Anadolu seyahatlerinin ardından, hazırlayıp arkalarında bıraktıkları ayrıntılı ve ilginç belgeler ilk kez ziyaretçisiyle buluşuyor. Anadolu Seyahatleri 19. Yüzyıl sergisinde ziyaretçiler, İzmir'den başlayarak Batı Anadolu, Akdeniz, Doğu Anadolu Karadeniz bölgeleri ile Truva, Bursa, İstanbul, Ankara, seyahatlerine ait resmi izin belgelerinden haritalara, tablolardan gravürlere, fotoğraflardan seyahatnamelere, Doğu'ya seyahati tüm yönleriyle inceleyebiliyorlar. Arkas Holding Yönetim Kurulu Başkanı Lucien Arkas, serginin 6 Eylül'deki açılış

Anadolu Seyahatleri 19. Yüzyıl sergisinin (soldan sağa) direktörü Müjde Unustası, Arkas Holding Yönetim Kurulu Başkanı Lucien Arkas, Louvre Müzesi temsilcisi Isabel Bonora ve küratör Jean-Luc Maeso (üstte). Serginin kataloğu (solda).

konusmasında, gezginlerin Anadolu seyahatlerinin, batı dünyasında doğu algısının oluşmasında büyük rol oynadığını belirtti: “Bu sergi Fransız bilimsel misyonlarına öncelik vererek, batılı gezginlerin İzmir’den hareketle katettikleri Anadolu’yu ele alıyor. Fransa’daki insanların bizim değerlerimize bu kadar önem vermesini şahsen çok heyecan verici buluyorum. Türkiye’yi, Anadolu’yu, Avrupa’da tanıtan bunlardır. Avrupalıların Türkiye’yi görmek istemelerinin temelinde bu kazılar var. Umuyorum ki bu sergi, çağımızda her zamankinden daha fazla önem kazanan kültürler arası diyalogun pekişmesine katkı sağlar.” Serginin oluşumunda sağladığı değerli desteği için Louvre Müzesi Başkanı ve Müdürü Jean Luc Martinez’e teşekkürlerini sunan Lucien Arkas, “Louvre’un katkısı olmasa bu sergi olmazdı. Birçok eserin ilk defa arşivlerden çıkıp burada sergilenmesi ‘gönülçelen’ bir durum” diye konuştu.

Louvre Müzesi ile işbirliği

Toplantıya Louvre Müzesi’ni temsilen katılan Isabel Bonora da şöyle konuştu: “Bu serginin bir parçası olmaktan onur duyuyoruz. Arkas Sanat Merkezi ile sadece bilimsel işbirliği değil bir dostluk ilişkimiz de var. Bu sergide Malatya’da bulunan kazılardan ortaya çıkan eserler de var. Kazılar o dönem Fransa ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilere ayna tutuyor.”

Yazılı mesaj gönderen Louvre Müzesi Başkanı ve Müdürü Jean-Luc Martinez, “Louvre Müzesi, kapılarını açtığı günden beri birinci sınıf sergilere ev sahipliği yapan ve aynı zamanda kültürel bir buluşma noktası olan Arkas Sanat Merkezi ile düzenli işbirliğini sürdürüyor. Müze arşivine ait, ilk kez ziyaretçiyle buluşacak bir koleksiyonu da içeren bu serginin bir parçası olmaktan son derece mutluyuz” dedi.

Yaklaşık 300 eserin yer aldığı sergide, Arkas Koleksiyonu’ndan 32

Sergide yer alan, Anton Schrantz de Malte'in yağlıboya tablosunda, 1836'da İzmir-Buca yolu resmedilmiş (üstte).

yağlı boya tablonun yanısıra Le Blanc Belediye Kütüphanesi, Lyon Belediye Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi, Louvre Müzesi, Orsay Müzesi, Bordeaux Güzel Sanatlar Müzesi, Tours Müzesi koleksiyonlarından parçalar görülebiliyor.

Sergide, Türk-Fransız ilişkilerinin yeniden başlaması açısından önem taşıyan Malatya kazıları için, Louvre Müzesi’nden sağlanan özel bir bölüm de bulunuyor. Ayrıca etkinlik için özel olarak Fransa Milli Kütüphanesi’nden getirilen Girault de Prangey’nin dagereotip koleksiyonu, Türkiye’ye ait bilinen ilk fotoğraf örnekleri olması açısından önem taşıyor. Antropolog Chantre’in belgelerinden bugüne kadar hiç ödünç verilmemiş eserler de serginin ilkleri arasında... Yunan, Etrüsk ve Roma antik eserleri ve doğu antik

eserleri bölümleri aracılığıyla ilk kez, Foça ve Orsay Müzesi’nden getirilen bugüne kadar yayımlanmamış arkeolojik rölemler serginin dikkat çekici diğer bölümlerinden...

Sergiyle birlikte hazırlanan kitap da, hem sergide yer alan görsel malzeme ve dökümanları, hem de Anadolu’da batılı seyyahlar konusunda Fransız ve Türk uzmanlar Jean Luc Maeso, Emmanuel Schwartz, Annie Gilet, Ludovic Laugier, Pierre Pinon, Sylvie Aubenas, Emmanuelle Devos, Arzu Etensel İldem, Isabelli Hasselin Rous, Isabel Bonora Andujar ve Vincent Blanchard’ın makalelerini içeriyor.

Direktörlüğünü Müjde Unustası’nın, küratörlüğünü ise Jean Luc Maeso’nun yaptığı sergi, 18 Aralık 2016 tarihine kadar İzmir Arkas Sanat Merkezi’nde görülebilir ●

19. yüzyılda Küçük Asya seyahatleri

Anadolu gezgin akınına uğradı

1800'lerin ilk yarısından itibaren aralarında coğrafyacılar, arkeologlar, filologlar, tarihçiler, fotoğrafçılar bulunan gezginler Anadolu'nun keşfi için uzun yolculuklara çıktılar. Arkas Sanat Merkezi'nde düzenlenen Anadolu Seyahatleri Sergisi'nin küratörü Jean-Luc Maeso bu yolculuklarda gezginlerin neler hedeflediklerini Atlas Tarih'e yazdı.

Aizani/Çavdarhisar.
Tiyatronun yukarıdan
görünümü.

LÉON DE LA BORDE,
BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE LE BLANC

Leon de Laborde'un seyahat giysileriyle portresi. Sanatçı Alphonse Monfort.

BIBLIOTHÈQUE
MUNICIPALE LE
BLANC

Avrupa ile Asya arasında bir keşişim yeri, Levant'a, Kutsal Topraklar'a giden yolların köprü başı, Pers İmparatorluğu'nu, Helen krallıklarını, Roma İmparatorluğu'nu ve Osmanlı İmparatorluğu'nu barındırmış bir toprak parçası olarak Anadolu 19. yüzyıl gezginlerini dayanılmaz cazibesiyle kendine çekmiştir. Bu gezginlerin Antik Çağ'ın ve birbirini izleyen uygarlıkların izlerine ve referanslarına karşı son derece duyarlı olduklarını belirtmemiz gerekir. 1809'da bilgin Olivier de Corancez'e göre Anadolu, "karşımıza çıkardığı anılar yığını ile olağanüstü, göz önüne serdiği çok sayıda anıtlı ilginç, gezginlerin gözünde henüz bakir ülke"dir. İstanbul bir yana bırakılırsa, eski eserler bakımından böylesine zengin bir ülke 19. yüzyıldan önce neden keşfedilmedi ya da az keşfedildi?

Seyahatin doğasında olan bazı tehlikeleri sayalım: Akdeniz'de yapılacak yolculuğun sakıncaları,

fırtına ve korsanlar, depremler ve haydutlar, yolların güvensizliği. Charles Texier 1833'teki betimlemesine şöyle başlar: "O zamanlar bu ülke neredeyse yaklaşılamaz durumda görünüyordu ve ülkeyi dolaşmış bütün gezginler, içine atıldıkları tehlikeleri anlatan heyecanlı öykülerle geri dönüyorlardı. Tournefort gibi bazıları da haydutların saldırılarından dolayı kaç defa yollarını değiştirmek zorunda kaldıklarını anlatıyorlardı."

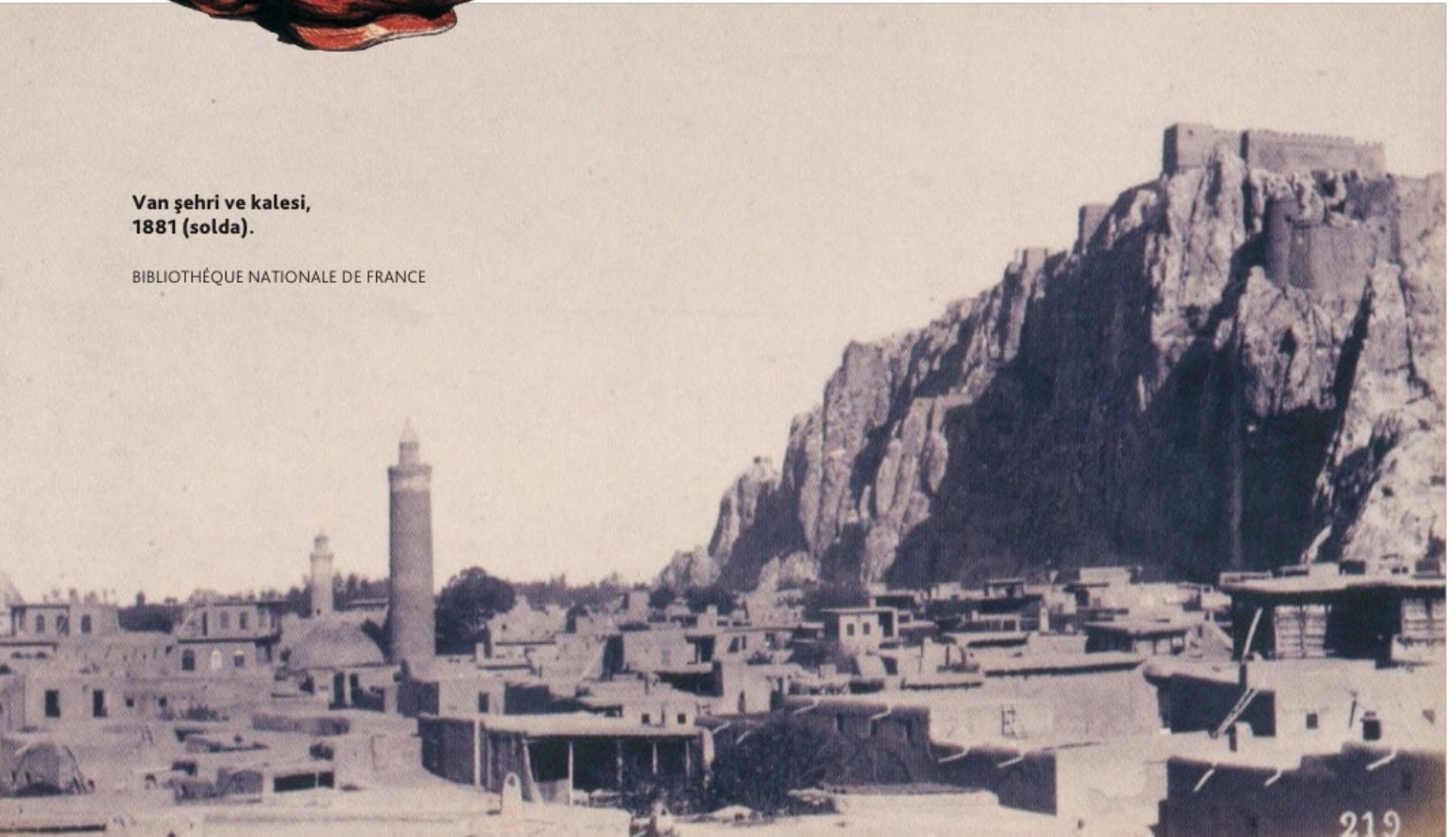
Ayrıca Anadolu büyük bir veba yuvasıdır; sık sık salgınlar olur ve örneğin Léon de Laborde 26 Eylül 1826'da Söğüt'e uğramadan geçmek ve 1826-1827 yıllarında vebanın hüküm sürdüğü Antakya seyahatini de kısaltmak zorunda kalır. Léon de Laborde *Voyage de l'Asie Mineure (Küçük Asya'ya Seyahat)* adlı kitabında şunları yazar: "Gün uzun olacak, mola yerine, vebayı bulacağımız kesin. Gün doğmadan hareket etmeye ve Söğüt seherine girmemeye karar verildi."

Alexandre ve Léon de Laborde'a gelince, bu baba-oğul hem arkeolog, hem coğrafyacı, hem antropolog gibi davra-

Anadolu seyahatleri doğasında fırtına ve korsanlar,

Van şehri ve kalesi, 1881 (solda).

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE

nırlar ve yüzyılın başında Anadolu'nun büyük bir kısmını dolaşan ilk gezginler arasında yer alırlar. Bir yandan çizimler yapıp bir yandan notlar alırken son derece bilimsel bir yöntemin öncüleri olarak keşfettikleri şeyleri eski yazarların (Homeros, Strabon, Herodot, Xenofon, vd.) metinleri ile karşılaştırırlar.

Homeros'un metinleri, efsanelerle ilişkili antik yerleşimlerin, bilhassa Priamos'un Truva'sının yerinin tespit edilmesinde ve belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu site, her şeyden önce, Homeros'un Avrupa kültürünün kurucu metni olan *İlyada* destanında kısmen anlattığı Truva Savaşı'nı çağırıştır. Bu durumda seyahat Elisée Reclus (Nouvelle Géographie universelle, 1884) için bir köken arama olgusuna dönüşür: "Başlangıcımızı selamlamak için döndüğümüz ve Homeros'un soyundan gelenlerin şarkılarının uzaktan yankılandığı, yeni doğmakta olan uygarlığında atalarımızı içine sindirmiş bu görkemli ülkede!"

Çalışma koşulları gezginler için genelde çok zordu, çünkü casusluk >>

Diyarbakır'ın Hristiyan Ermeni kadınları (üstte).

BIBLIOTHÈQUE
NATIONALE DE FRANCE

İznik'in dışından Kuzey ya da İstanbul Kapısı'nın görünümü, 1838 (sağda).

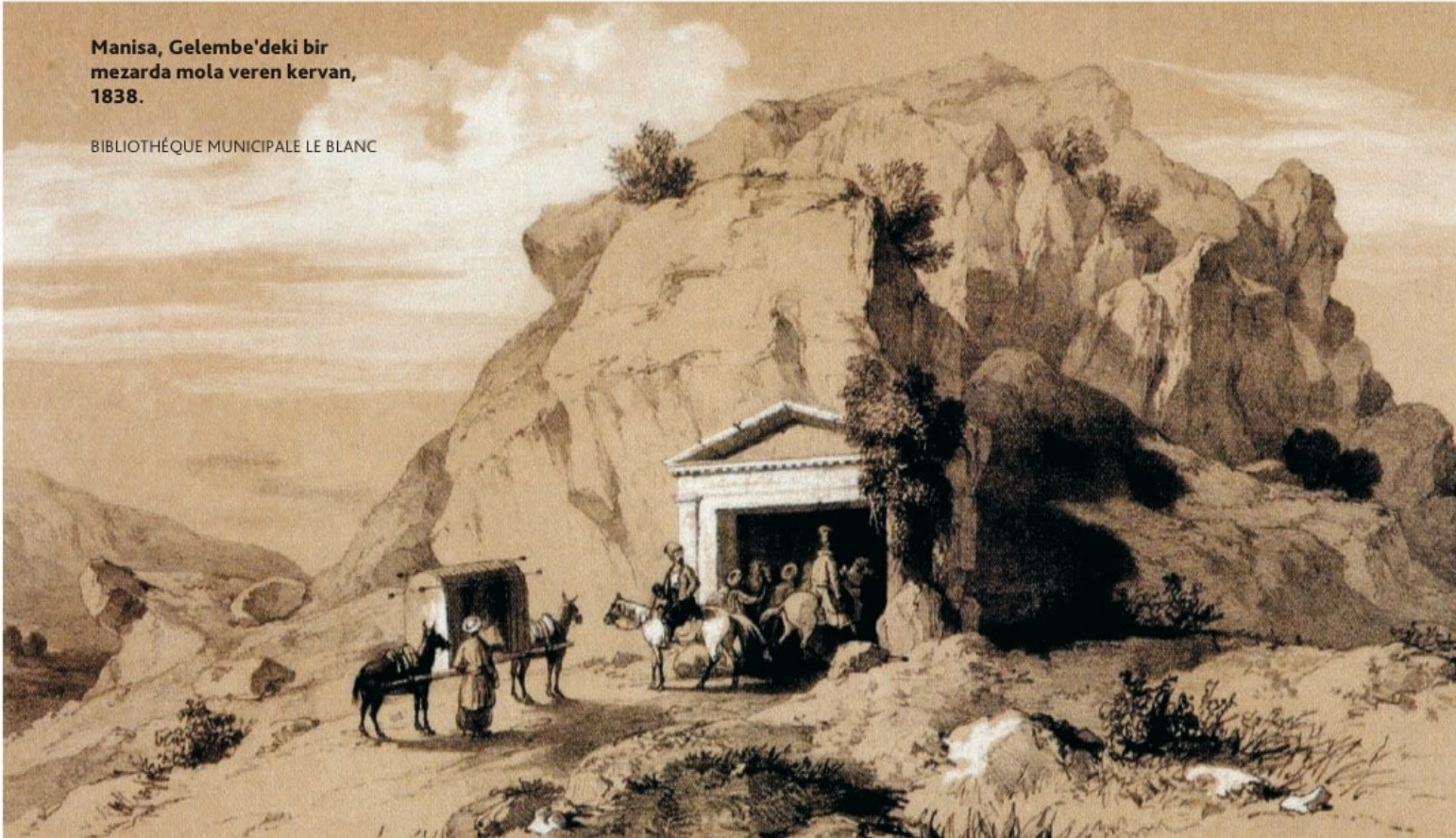
BIBLIOTHÈQUE
MUNICIPALE LE BLANC

depremler, haydutlar gibi pek çok tehlike barındırıyordu.

Manisa, Gelembe'deki bir mezarda mola veren kervan, 1838.

BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE LE BLANC

Jules Laurens kendisinden önce çok az Avrupalının ayak bastığı yerlerde serüvenlere atılır ve dönüşünde hiç yayımlanmamış görüntüler getirir.

yaptıklarından kuşku duyulurdu. Bu nedenle bazıları yerel halklara yaklaşabilmek ve ülkede rahat dolaşabilmek için içi doğulular gibi giyinir, Antoine Chenavard ya da Jules Laurens gibi bazıları da rahat bir şekilde çalışabilmek için Osmanlı yetkililerinden özel izinler alırlardı.

Ziyaret edilen yerleri yapay bir şekilde bir araya getiren 16. ve 17. yüzyıllardaki görüntülerin aksine, 18. ve 19. yüzyıldaki görüntüler günlük hayatın farklı yönlerinin, hatta imparatorluğun resmi hayatının gerçekliğini gösterir.

Fotoğraf ortaya çıkınca...

Dünyanın yedi harikasından ikisi olan Efes'teki Artemis Tapınağı ve Bodrum'daki Halikarnassos Anıt Mezarı gibi antikçağ anıtlarının görüntüleri seyahatlerin belli başlı konularından biridir.

18. yüzyılda antikçağ anıtlarının görüntüleri soyut bir fonda sunulurken, 19. yüzyıldakiler ön plana yerli halktan kişileri koyan ve antik anıtın güzelliğini öne çıkaran, üzerinde çalışılmış kompozisyonlardır.

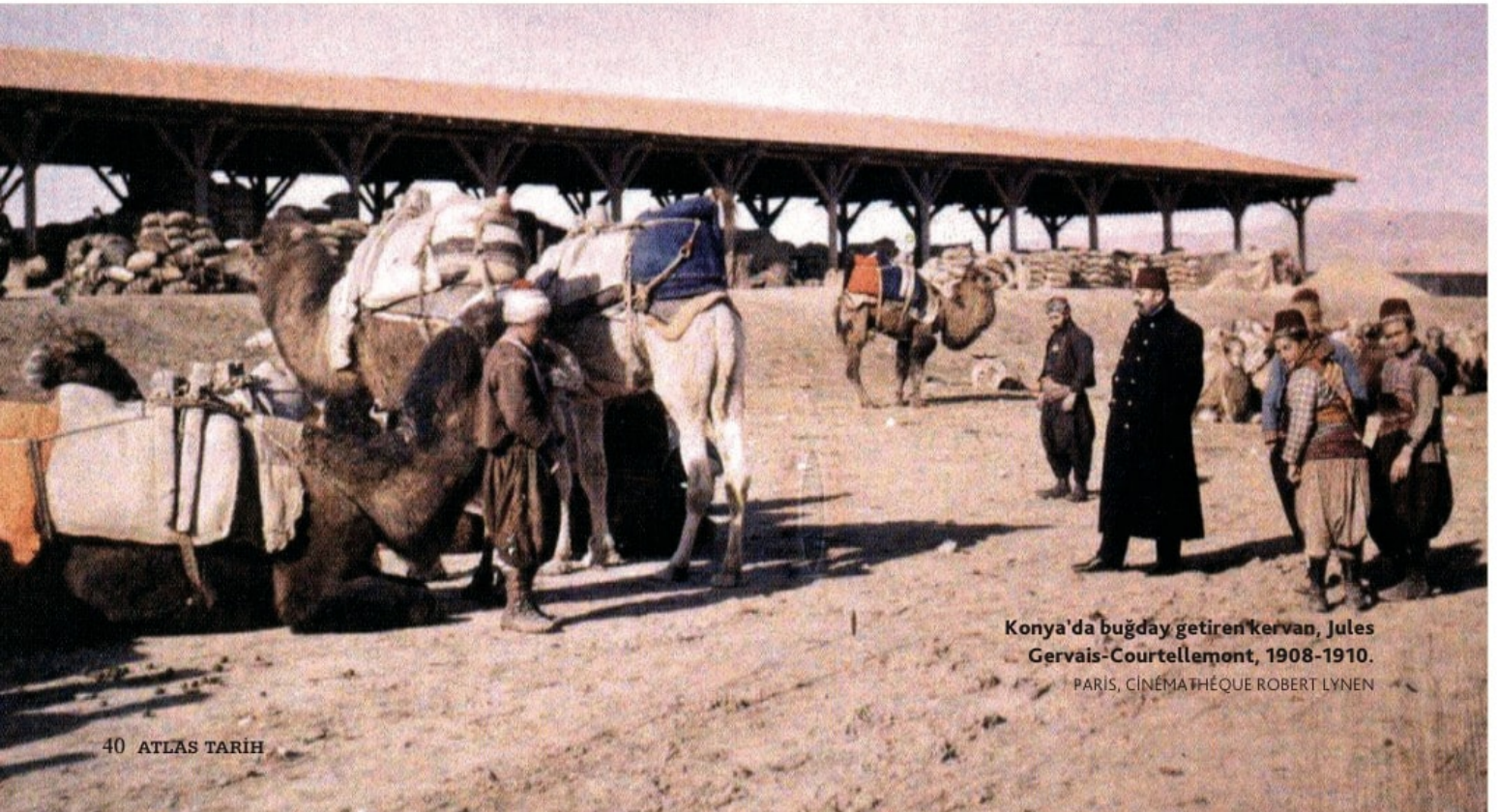
Louis-François Cassas bunun en mükemmel örneğidir. Cassas 18. yüzyıl sonundaki bir sanatçı için olağanüstü sayılabilecek bir eğitim almış ve bu da izleyeceği tüm güzergâhta, bilhassa Anadolu'da, Bursa'da, Efes'te işine yaramıştır. Bilimsel çizimi öğrenmiş olması antik siteleri anlamak için kendisine kavramsal araçlar sunacaktır. Kaleminin doğru ve titiz çizgileri bize günümüzde arşiv değerine ulaşan ikonografik belgeler sunmaktadır.

Jules Laurens kendisinden önce çok az Avrupalının ayak bastığı yerlerde serüvenlere atılır ve dönüşünde Anadolu ile ilgili deniz resimleri, peyzajlar, anıtlar, manzaralar, figür çalışmaları, portreler, arkeolojik ayrıntılar gibi çok farklı konularda daha önce hiç yayımlanmamış görüntüler getirir...

Fotoğraf da gezginlerin gözlemledikleri şeyleri yakalayıp sabitleştirmek için yadsınmaz bir araçtı. Doğunun ve yitip gitmiş uygarlıkların büyümesine kapılan Joseph Girault de Prangey, Arap-Müslüman mimarisine büyük ilgi duyar. Onun nadir,

hassas ve bu nedenle çok değerli fotoğrafları Türkiye ile ilgili bilinen en eski fotoğraflar arasında yer alır; örneğin 1843 tarihli dage-reotip, İzmir Kervan Köprüsü'nü gösteren dünyadaki ilk fotoğraflardan biridir.

20. yüzyıl başlarında Türkiye ile ilgili olağanüstü ve nadir otokromları çeken Jules Gervais-Courtellemont, egzotizm arayışındaki gelip geçici fotoğrafçıların aksine, kesinlikle belgesel akımı içinde yer alır.

Konya'da buğday getiren kervan, Jules Gervais-Courtellemont, 1908-1910.

PARIS, CINÉMA THÉQUE ROBERT LYNEN

Urfa, İbrahim Gölü (Balıklı Göl) ve Urfa Camii, cam üzerine negatiften albümin kağıdı üzerine pozitif fotoğraf (solda).

BIBLIOTHÈQUE
NATIONALE DE FRANCE

Uluslararası antropoloji dünyasında büyük ün sahibi olan Ernest Chantre, simgesel kişiliğiyle, başka pek çoklarının yanı sıra, Anadolu'nun karmaşık mozayikliğini oluşturan çeşitli halkları daha iyi anlamak için yorulmadan dolaşan bilginlerin onurlu temsilcisidir.

Bilim alanındaki gelişmeler yeni keşiflerin yolunu açar ve 1830'dan itibaren seyahatler çoğalır. Doktor Rémy

Aucher-Eloy botanik ve zoolojik koleksiyonlar oluşturur ve bunları Avrupa'daki bilginlere gönderir. Botanikçi olarak seyahat etse de bir mektubunda Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetinde görev yaptığını belirttiğini anımsatalım: "Fransa'ya Küçük Asya'da bir seyahat yaptıktan sonra gelecek yıl döneceğim. Benim için yararlı şekilde imparatorluğun hizmetinde çalışmam söz konusu."

19. yüzyılın ilk yarısında, coğrafyacılar az bilinen ya da hiç bilinmeyen yörelerin keşfine çıkarlar. 1830'da kurulan Royal Geographical Society bu yöreleri geleneksel tehlikelerle karşılaşmadan keşfetmek için bir güzergâh hazırlar.

Chateaubriand'ın *Paris'ten Kudüs'e* kitabının yayımlanmasından sonra, dinsel amaçlı yeni bir seyahat türüne ilginin doğduğunu da belirtelim ☉

Charles Texier'den Aphrodisias Tapınağı'ndan bir görüntü (üstte), IFEA. Arkeolog Louis de Laporte başkanlığındaki kazıda Malatya antik kentinde, Aslanlı Kapı ayağa kaldırılırken (sağda).

Bizans Araştırmaları Uzmanı Prof. Nevra Necipoğlu:

“Bizans’la ilgili önyargıları kırıyoruz”

Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Nevra Necipoğlu Türkiye’de Bizans tarihinin hiçbir zaman Türklerin kendi kültürünün bir parçası olarak benimsenmediğini, ancak önyargıların akademik çalışmaların artmasıyla yavaş yavaş kırıldığını söylüyor.

■ RÖPORTAJ: NAZ VARDAR

Atlas Tarih’in geçen sayısında Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu ardından hem bu etkinlik hakkında, hem de Türkiye’deki Bizans araştırmaları konusunda uzmanlarla röportajlar yayımlamıştık. Bu sayımız için ise Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Nevra Necipoğlu ile Bizans kültürü ve tarihi hakkındaki çalışmaları ile toplumdaki Bizans algısını konuşmaya devam ediyoruz.

Boğaziçi Üniversitesi’nde böyle bir merkeze ihtiyaç olduğunu nasıl fark ettiniz? Kurulması nasıl gerçekleşti?

İstanbul’da bir Bizans araştırmaları merkezi kurulmasının gerekli olduğunun uzun zamandır bilincindeydik aslında. Dünyanın pek çok yerinde Bizans merkezleri ve enstitüleri varken, Bizans İmparatorluğu’na 11 yüzyıl başkentlik yapmış olan ve devraldığı Bizans mirasının izlerini halen taşıyan İstanbul’da böyle bir merkezin bulunmaması büyük bir eksiklikti. Fakat bir Bizans merkezinin kurulması için tabii ki belli bir birikimin oluşması gerekiyordu. 1990’dan itibaren Boğaziçi Üniversitesi’nde Bizans tarihi, kültürü, sanat ve mimari tarihi üzerine yürüttüğümüz eğitim, araştırma ve konferans faaliyetleri sonucunda aradan geçen zaman içinde nihayet böyle bir merkezi açacak koşulların oluştuğuna karar verdik.

Böylece merkezimiz 2015’te, Koç Üniversitesi’nin de açtığı GABAM’la aşağı yukarı eş zamanlı olarak kuruldu. Bizim üniversitede Bizans çalışmaları Tarih Bölümü bünyesinde yürütülüyor. Tarih bölümümüz disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğu için sanat tarihi ve arkeoloji çalışmaları da bölümün bünyesinde yer almakta. Dolayısıyla biz daha çok Bizans tarihi, kültürü, sanat ve mimari tarihi üzerine

yoğunlaştık. Koç Üniversitesi’nde ise ağırlık biraz daha Bizans arkeolojisi yönünde. Birbirimizi tamamlayan ve işbirliği içerisinde çalışan iki merkez olarak İstanbul’da varlığımız Türkiye’de Bizans çalışmalarının geleceği açısından umut verici.

Merkezinizde şimdiye kadar yaptığınız etkinliklerden bahsedermisiniz?

Türkiye’de bir devlet üniversitesi bünyesinde kurulan ilk Bizans çalışmaları merkezi olarak Kasım 2015’teki açılış etkinliğimize dünyanın önde gelen iki Bizans uzmanını konuşmacı olarak davet ettik. Harvard Üniversitesi Tarih Bölümünden Prof. Dimiter Angelov, Bizans tahtının 4. Haçlı Seferi’nden sonra Konstantinopolis’ten İznik’e taşınmasıyla kurulan İznik Devleti imparatorlarından II. Theodoros Laskaris’in Anadolu üzerine gözlem ve düşüncelerinden yola çıkarak, 13. yüzyıl ortalarında Anadolu’nun karmaşık siyasi, sosyal ve kültürel ortamını bize aktardı. İznik’te doğmuş ve Konstantinopolis’i hiç görmemiş bir “Bizans” imparatorunun “kutsal anavatanım” diye tanımladığı Anadolu’da oluşturduğu İznikli, Romalı ve Hellen kimliklerine de

değinen konuşma, Türkiye’de kurulan bir Bizans merkezinin açılış töreni için son derece uygundu. İkinci konuşmacımız ise Berkeley Üniversitesi’nden Bizans uzmanı Prof. Maria Mavroudi’ydi. Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı sarayında Bizans felsefesi ve bilimi üzerine yürütülen çalışmaları aktardığı konuşmasında, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları arasındaki kültürel ve entelektüel sürekliliği vurguladı. Merkezimizin önemsedığı çalışma alanlarından biri Bizans’tan Osmanlı’ya geçiş dönemindeki devamlılık olduğu için, bu konuşmanın konusu da özellikle seçilmişti.

İkinci büyük etkinliğimiz 2016’nın Mart ayında düzenlediğimiz iki günlük ulusal Bizans çalışmaları konferansı oldu. Amacımız Türkiye’de Bizans üzerine özgün çalışmalar yapan

doktora sonrası araştırmacıları bir araya getirmek, yürütülen projeler ve özellikle de sahadaki farklı eğilimler ile yeni yöntemler hakkında bilgi alışverişinde bulunmak ve bu tarz çalışmaları teşvik etmektir. 36 farklı üniversite ve araştırma kurumundan 54 kişi bildiri sundu. Konferansın, ilk defa Türkiye’den bu kadar yüksek sayıda Bizans uzmanını buluşturması, önemli bir dönüm noktasıydı. Bildirileri yakın gelecekte yayınlayacağız ve her üç yılda bir bu ulusal konferansları tekrarlayarak gelenekselleştireceğiz.

Bu iki etkinliğin haricinde TÜBİTAK bursuyla üniversitemizde geçen yıl araştırmacı olarak bulunan Dr. Christos Malatras geç Bizans dönemi toplumsal yapısı hakkında, Brown Üniversitesi’nden Prof. Stratis Papaioannou ise Bizans’ta okuma kültürü üzerine ilgiyle izlenen birer konuşma verdiler.

Merkezin gelecek planları neler?

Ulusal ve uluslararası sempozyum, konferans, çalıştay ve konuşma dizisi gibi etkinliklerin yanı sıra bazı eğitim seminerleri düzenlemeyi planlıyoruz. Bu seminerlerde Bizans sahasının nümizmatik, sigilografya, paleografya, kodikoloji gibi yan disiplinleri üzerine eğitim verilecek. Bir başka planımız Bizans Yunancası yaz okulu düzenlemek. Klasik Yunancası belli bir seviyeye gelmiş öğrencilere Bizans metinlerinin okutulduğu bu tarz yaz okullarını Amerika ve Avrupa’daki birkaç kurum düzenliyor. İstanbul’da düzenlenecek böyle bir yaz okuluna gerek Türkiye’den gerek yurt dışından yüksek talep olacağını ve önemli bir hizmet vereceğimizi düşünüyoruz.

Ayrıca, yeni Bizans araştırmacılarının yetişmesini teşvik etmek amacıyla, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile doktora sonrası araştırmacılara yakın gelecekte burs imkânları sağlamayı planlıyoruz. Columbia Üniversitesi ve Onassis Vakfı ile süregelen işbirliklerimize ilaveten, yakın zamanda Harvard

FOTOĞRAF: AYŞEGÜL PARLAYAN

İmparator Iustinianos'un eşi İmparatoriçe Theodora'yı maiyetiyle gösteren İtalya Ravenna'da bir mozaik (solda). Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Nevra Necipoğlu (üstte).

Üniversitesi'yle yeni bir işbirliği anlaşması yaptık. Bu kapsamda maddi destek için başvurduğumuz önemli bir uluslararası vakıftan beklediğimiz olumlu cevabın gelmesi durumunda, burs programlarımızı yılbaşından önce ilan edeceğiz.

Merkezimizin destekleyeceği veya önyak olacağı birtakım projeler de var. Bunlardan bir tanesi Harvard Üniversitesi'nden meslektaşlarla birlikte bir "Ortaçağ Anadolu'su" kaynak kitabı hazırlanması. Özellikle üniversite öğrencilerinin kullanımına yönelik böyle bir derlemeye gerçekten ihtiyaç var. Projelerimiz arasında Türkiye'deki çeşitli kütüphanelerde ve müzelerde bulunan Bizans dönemi el yazmalarının dijital ortama geçirilmesi gibi çalışmalar da yer alıyor.

Ağustos'ta, Belgrad'da sizin de katıldığınız 23. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nden bahseder misiniz?

Türkiye'nin de aralarında olduğu 49 farklı ülkeden 1100'den fazla kişinin katıldığı kongre bir hafta sürdü. Beş yılda bir farklı bir şehirde yapılan bu kongrelere Türkiye'den katılım her

Christoforo Buondelmonte'nin 1422'de çizdiği bilinen en eski Konstantinopolis haritası (üstte).

seferinde artıyor. Bu da Türkiye'de Bizans çalışmalarına ilginin arttığını ve bu alanda önemli yol katedildiğini gösteriyor. Kongre programında görebildiğim kadarıyla Türkiye'den 35 civarında konuşmacı vardı. Birebir Türkiye ile ilgili panel yoktu, ama bazı panellerde Türkiye'ye ya da Türkiye'deki Bizans çalışmalarına değinildi. Örneğin kendi sunumumu

İSTANBUL HARİTALARI 1422-1922, DENİZLER KİTAPevi, 2010

yaptığım panel, Bizans çalışmaları merkezleri ve yeni araştırma projeleri hakkındaydı. Panele Boğaziçi Üniversitesi'nin merkezini anlatmak üzere davet edilmiştim. Selanik, Atina, Sofya, Belgrad, Paris, Viyana ve New York gibi farklı ülkelerdeki köklü merkezler arasında İstanbul'un da temsil edilmesi gurur verici oldu. Bir diğer panel de Bizans eserlerinin ve mimari yapılarının korunması, daha doğrusu korunmaması üzerineydi. Türkiye'deki duruma dair üç bildirinin yer aldığı bu panelde, Sicilya, Arnavutluk, Rusya, Mısır ve Suriye gibi dünyanın başka yerlerindeki koruma sorunları da ele alındı.

Sıradaki 24. kongrenin de İstanbul'da düzenlenmesine karar verildi. 1955'teki 10. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nden tam 66 yıl sonra İstanbul yeniden bir kongreye ev sahipliği yapacak. Bu müthiş heyecan verici. 2021'de yapılacak 24. Uluslararası Kongre için üç aday yarıştı: İstanbul, Münih ve Lefkoşa. 35 ülkenin milli komitelerinin katıldığı iki turluk seçimi açık farkla İstanbul kazandı. Aslında Belgrad'daki kongre için de İstanbul beş yıl önce aday olmuş, fakat Belgrad'a karşı yalnızca bir oyla kaybetmişti. İstanbul, diğer aday kentlere nazaran Bizans çalışmalarında nispeten geri kalmış, fakat 1990'lardan itibaren hız kazanarak kısa zaman içerisinde çok önemli gelişmelerin kaydedilmiş olduğu bir yer. Bu gerçeği uluslararası Bizans camiasının görmesi, desteklemesi ve teşvik etmesi bizim açımızdan son derece memnuniyet verici oldu. İstanbul'da 2015 yılında iki merkezin açılmış olması bu başarıda hiç kuşkusuz büyük rol oynadı. İstanbul'un Bizans çalışmaları sahasında dünyanın önde gelen merkezlerinden birine dönüşmesi ve Türkiye'de Bizans çalışmalarındaki olumlu gelişmelerin sürdürülmesi için çok önemli bir fırsat ve kazanç bu.

Robertson'ın çektiği fotoğrafta Ayasofya ve At Meydanı, 1854.

DERSADETİN FOTOĞRAFÇILARI; BAHATTİN ÖZTUNCAY, AYGAZ KİTAPLICI, 2003

Bizans tarihine ilginin arttığını gözlemliyoruz son yıllarda. Sizce bu nasıl oldu?

Bu, üniversitelerin, özellikle de Boğaziçi Üniversitesi'nin öncülüğünde oldu diyebiliriz. Geçmişte Türkiye'de daha çok Bizans sanatı ve arkeolojisi üzerine çalışmalar yapıyordu. Fakat Bizans tarihi alanında özellikle geri kalmıştı. 1990 yılından itibaren Boğaziçi Üniversitesi'nde Tarih Bölümü bünyesinde Bizans tarihi, kültürü, sanat ve mimari tarihi dersleri verilmeye başlandı. Bunun yanı sıra Bizans çalışmalarının olmazsa olmazı klasik Yunanca ve Latince dil dersleri her seviyede düzenli verilir duruma geldi. 1999 yılında ise Boğaziçi Üniversitesi'nin düzenlediği "Bizans İstanbul'u" konulu uluslararası konferans bir dönüm noktası oldu. 10. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nden yıllarca sonra Türkiye'de düzenlenen bu ilk büyük çaplı Bizans toplantısı, dünyaca ünlü Bizans uzmanlarını İstanbul'da bir araya getirdi. Dinleyici kitlesi akademisyen ve öğrencilerle kısıtlı olmayıp, Bizans'a ilgi duyan halktan pek çok kişi tarafından da izlendi. Bu konferansın başarısı, daha sonra düzenlenen başka Bizans konferanslarının ve Türkiye'de Bizans çalışmalarının önünü açtı. 2007'de her üç senede bir tekrarlanarak gelenekselleşecek olan Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Çalışmaları Sempozyumu'nun ilki gerçekleşti. 2010'da İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olması vesilesiyle Bizans üzerine sergi, konferans gibi bir dizi etkinlik düzenlendi. Artık sadece akademisyenlerin veya öğrencilerin değil herkesin ilgisini karşılayacak imkânlar çoğaldı.

Sanki halk bıktı Bizans'ı düşman gösteren kalıp ve milliyetçi cümlelerden, kitaplardan, filmlerden... Konunun gerçekten araştırılmış akademik boyutunu da görmek istiyor.

Haklısınız, Bizans konulu

Kapadokya'daki Tokalı Kilisesi'nde bulunan 10-11. yüzyıla ait fresk.

"Bizans tarihi Türk-Bizans ilişkileri dışında da çalışılmalı"

Bizans tarihine meraklı öğrenciler için önerilerin var mı?

Benim her zaman öğrencilere ilk söylediğim ve ilk teşvik etmeye çalıştığım şey, başta Antik Yunanca ve Latince olmak üzere çeşitli dilleri öğrenmeye başlamaları. Eğer Bizans-Arap ilişkilerini çalışıyorsanız Arapça, Bizans-Rus ilişkilerine bakıyorsanız Rusça; Bizans-Selçuklu ilişkilerini çalışıyorsanız Farsça, Arapça gibi... Ama başta Antik Yunanca eğitiminden geçmiş olmak gerekiyor. Hiç kimse Bizans kaynaklarını okumadan Bizans uzmanı olamaz. Bu arkeoloğu için de, sanat tarihçisi ve tarihçisi için de geçerli. Onun dışında ileri seviyeye gelindiğinde Bizans Yunancasına geçilebilir. Türkiye'de Antik Yunanca öğrenmek bizim eğitim sistemimiz içerisinde her zaman kolay olmayan bir şey. Bizans çalışmalarında geri kalmamızın sebeplerinden bir tanesi bu. Pek çok Avrupa ülkesinde veya Yunanistan'da zaten kendi eğitim sistemleri içerisinde bu diller veriliyor. Çünkü bu alt yapı olmadan Bizans

çalışmaları yapmak veya bir kimsenin kendini Bizans uzmanı olarak tahayyül etmesi mümkün değil.

O kadar geniş bir alan ki Bizans; tarih, sanat tarihi veya arkeoloji gibi disiplinler içerisinde araştırmacıların hangisine yoğunlaşmak istediklerine göre seçecekleri konular değişebilir. Türkiye'de Bizans çalışmalarının artık sadece Türk-Bizans ilişkileri çerçevesinde çalışılmaması gerektiğine inanıyorum. Bizans'ın bire bir Bizans olarak, Bizans'ın genelinde seçilecek herhangi bir konunun zaten bizim kültürel mirasımızın bir ögesi olduğu algısıyla ve anlayışıyla hareket etmek gerektiğini düşünüyorum. Belki başlangıç noktasında Türk-Bizans ilişkileri daha çok ilgi çekti. Erken Osmanlı çalışanların Bizans'a yöneldiğini gördük. Ama geldiğimiz şu noktada, Bizans tarihi bence Bizans tarihi adına çalışılmalı. O yüzden illa ki Türk-Bizans ilişkileri çerçevesinde konular seçilmemeli. O da yapılmalı, orada da yapılacak çok şey var ama diğer alanlarda da pek çok araştırılabilecek yeni konular var.

yayınların da zaman içerisinde arttığını görüyoruz zaten. Bunların bir kısmı bilimsel yayınlar, Bizans'la ilgili yurtdışındaki akademik yayınların Türkçe çevirileri veya Türkiye'de yazılan akademik kitaplar. Bir kısmı ise amatörler tarafından yazılan daha popüler diyebileceğimiz ama halkın ilgi duyup okuduğu kitaplar. Örneğin Radi Dikici'nin *Şu Bizim Bizans* adıyla ilk baskısını 2007'de

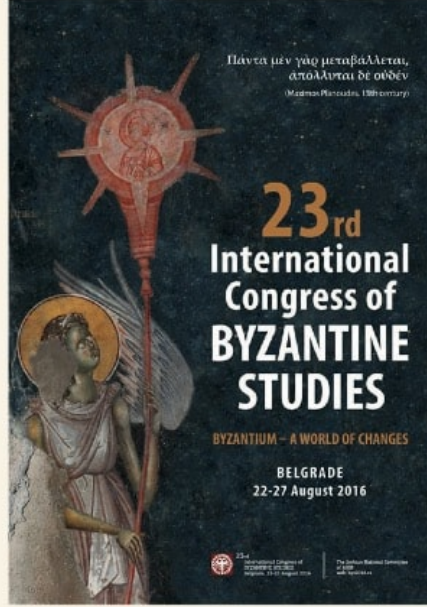
çıkardığı ve şimdilerde *Bizans İmparatorluğu Tarihi* adıyla altunda galiba 8. baskısını yapmış olan, epey kalın bir kitap var. Çok popüler, çok satıyor. Ben içeriğinden çok kitabın orijinal adını özellikle ilginç bulmuştum. Türkiye'de Bizans'ı merak etmenin bir adım ötesine geçildiğinin, Bizans'ı içselleştirmeye ve sahiplenmeye başladığımızın bir simgesi olarak görmüştüm o başlığı.

Popüler ama bilimsel saygınlığı olan tarih dergilerinde de Bizans'a dair dosyalar hazırlanıyor, makaleler, yazılar, haberler çıkıyor. Dolayısıyla akademik ve popüler, her seviyede Bizans'a ilginin arttığını görüyoruz. Halk artık Bizans algısını sadece *Malkoçoğlu*, *Kara Murat*, *Battal Gazi* gibi Bizans'ı negatif gösteren filmler ya da edebiyat ürünlerinden değil, bilimsel içeriği olan ve Bizans'a daha objektif yaklaşan yayınlar aracılığıyla oluşturabiliyor. Bizans'ın doğru algılanabilmesi ve önyargıların azalması için öncelikli akademik çalışmaların çoğaltılması gerekiyor. Akademik çalışmalardan popüler düzeydeki çalışmalara bir yayılma olması takip edilecek en doğru yoldur. *Gişe rekorları kıran Kahpe Bizans* ve *Geym of Bizans* gibi filmlerin popülaritesi endişe verici. Komedi amaçlı olsa da bu gibi filmler önyargıları perçinliyor.

20-30 sene öncesinde Bizans'la ilgili araştırma yapmak negatif algılanıyor muydu? Siz akademik kariyeriniz boyunca olumsuz tepkilerle karşılaştınız mı?

Türk toplumunun bazı kesimlerinde ve belirli siyasi çevrelerde Bizans'ın ve Haçlı Seferleri'nin hortlamasından korkuluyor. Giderek azalsa da devam eden bir korku bu. Geçmişten beri Türkiye'de Bizans tarihi hiçbir zaman Türklerin kendi kültürünün ve tarihlerinin bir parçası olarak görülmemiş ve benimsenmemiştir. "Türkiye tarihi sadece Türklerin tarihidir" gibi bir algı var. Selçuklulardan başlanarak, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihine doğru giden bir çizgi ekseninde çalışılır Türk tarihi. Ben doktora öğrencisiyken Bizans tarihi çalıştığımı söylediğimde "madem tarih okuyacaktın o zaman bizim tarihimizi çalış, neden Osmanlı tarihi çalışmıyorsun" tepkisiyle çok karşılaştım. Başka bir örnek verecek olursam, 1994 yazında, yani 1999'da

Tekfur Surları ve Tekfur Sarayı, Abdullah Biraderler, 1863 (sağda). 23. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nin afişi (altta).

Boğaziçi'nde düzenlediğimiz "Bizans İstanbul'u" konferansı öncesinde, bir başka kurum tarafından benzer bir konferans düzenleniyordu ama son dakikada birtakım korkular ve tehditler sonucunda iptal edildi. Türkiye'deki bu Bizans fobisini kırmakta önemli dönüm noktası 1999'daki Boğaziçi konferansıydı. Çünkü bu konferans Bizans'ın akademik anlamda korkulacak bir şey teşkil etmediğini, aksine önemli ve yararlı olduğunu gösterdi. Daha sonra başka kurumlar

da Bizans konferansı yapılabildiğini görüp bu işe giriştiler. Bizans'la ilgili önyargıları yavaş yavaş kırıyoruz.

Bizans'a karşı negatif yaklaşımın nedenlerini neye bağlıyorsunuz?

Bunun ana kaynaklarından biri, bence eğitim sistemimizdeki eksiklik. Çünkü ilköğretim ve özellikle de lise eğitiminde Bizans'tan neredeyse hiç söz edilmiyor. Söz edildiği kadıyla da çoğu ders kitabında önyargılı yaklaşımlara veya negatif çağrışımlara

23. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nin hatıra pulları (sağda).

DERSADET'İN FOTOĞRAFCILARI: BAHATTİN ÖZTUNCAY, AYGAZ KİTAPLIĞI, 2003

şahit oluyoruz. Böyle bir algıyla yetişiyor öğrenciler. Üniversitelerde ise, uzman sayısı giderek artmakla birlikte, Bizans tarihi, sanatı, arkeolojisi dersleri ya hiç verilmiyor ya da çoğu zaman uzman olmayan kişiler tarafından veriliyor. Türk tarihini Bizans'tan arındırma, Bizans'ı yok etme ve sıfırlama çabası belki eskisi kadar kuvvetli değil. Yine de Türk ve İslam tarihi odaklı eğitim sistemimizde "öteki"lere de yer verilmesine, onlara düşmanca ya da önyargılı yaklaşmayan, objektif perspektiflerin hâkim olmasına ihtiyaç var.

Peki Bizanslılar ve Türk-Müslümanların bir arada yaşadığı dönemde Anadolu nasıldı? Oradaki günlük yaşam ve bu halklar arasındaki etkileşim ne düzeydeydi?

Ders kitaplarında erken İslam, Selçuklu ve Osmanlı tarihi işlenirken, bu toplumların Bizanslılar ile ilişkileri salt karşıtlıklar ve düşmanlıklar çerçevesinde ele alınır. Halbuki,

özellikle Anadolu'dan söz edersek, 11. yüzyıldan itibaren iç içe, yan yana, komşu olarak, hatta bazen bir arada yaşayan halklar bunlar. Bizans, siyasi ve toplumsal yapısı itibarıyla tam anlamıyla bir imparatorluk. Yani çok milletli, çok dinli, çok kültürlü, çok dilli, çok katmanlı, değişik unsurları imparatorluk yönetimi altında barındıran bir devlet ve yönetim sistemine sahip. Bu bildiğimiz tipik imparatorluk anlayışı. Bunun içerisinde insanların etnik kökenleri önem kaybediyor. Örneğin Bizans ordusu içerisinde Türkler, Selçuklular, Peçenekler, Türkmenler gibi çeşitli gruplar var. Aynı şekilde Selçuklu ya da Osmanlı ordusu içerisinde Bizans kökenli pek çok insan var. Sadece orduda değil, devlet yönetiminde de önemli mevkilere gelebiliyorlar. Çünkü Bizans ve Osmanlı devletleri benzer bir imparatorluk anlayışını paylaşıyorlar. Bu kültürel çeşitlilik, çok katmanlılık gündelik yaşama da haliyle yansıyor.

Doğal olarak birlikte yaşayan veya sınırların öte yanlarında olsalar bile bir yandan savaşır bir yandan ticaret ilişkileri yürüten, gündelik yaşamlarını bir arada sürdüren, bazen kız alıp vermelerin de olduğu, iç içe, yan yana sürdürülen bir yaşam tarzı ve toplumsal gerçeklik var.

Anlamlı bir örnek verecek olursak, 12. yüzyıl Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos Beyşehir Gölü'nü Selçuklulardan geri almak için bir sefere çıktığı sırada, gölün üzerindeki adalarda yaşayan Bizanslı yerel halk kapılarını imparatora açmıyor. Bu olayı aktaran iki ayrı Bizans tarihçisi de buranın halkının uzun yıllardır Konya'daki Türklerle ticaret yaptığını ve yakın dostluk kurduğunu, buna karşın Bizanslıları düşman gibi gördüklerini yazıyorlar. Uzun süreli ticaret ve komşuluk ilişkisi, din ve ırk bağına üstün geldi diye de ekliyorlar.

Bugüne gelen yansımaları var mı Bizans kültürünün?

Aslında İstanbul'da gündelik yaşamımız içerisinde Bizans her zaman etrafımızda. Tarihi yarımada dediğimiz yerdeki sokak ve cadde ağları Bizans döneminden kalma. Pek çok mahalle adı, Bizans dönemindeki eski isimlerinin Türkleştirilmiş haliyle günümüzde kullanılıyor. Örneğin İstinye, Sosthenion; Tarabya, Therapia; Pendik, Panthikhion; Marmara, mermerin Grekçesinden geliyor; Üsküdar, Scutarion gibi. Etrafımıza dönüp baktığımızda aslında Bizans surları, Bozdoğan Kemeri, Ayasofya, Kariye gibi Bizans kiliselerinden camiye ve müzeye çevrilmiş birçok Bizans yapısı görüyoruz. Sarnıçlarıyla, saraylarıyla yer altında yaşayan ikinci bir Bizans şehri var. Bunlarla iç içe yaşıyoruz... İşte bu yüzden İstanbul'un ve Anadolu'nun Bizans geçmişi bilmemiz ve tanımamız lazım ki bunları daha iyi algılayabilelim, daha farkında olalım.

Bizanslı tarihçilerin gözüyle

Malazgirt'e

Anadolu'nun tarihinde en büyük kırılma noktalarından biri olan Malazgirt Savaşı'ndan önce Bizans İmparatorluğu'nun durumu nasıldı? Selçuklu tehdidi Roma ve Bizans kiliselerinin mücadelesini nasıl etkiledi? İşte 1071 Malazgirt'e giden son 50 yıllık dönemde Anadolu.

ALP EJDER KANTOĞLU
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Malazgirt Savaşı'nı
canlandıran pano.

ASKERİ MÜZE VE KÜLTÜR
SİTESİ KOMUTANLIĞI

doğru

Münif Fehim'in
fırçasından Büyük
Selçuklu Hükümdarı
Alp Arslan
(sağda). 1000'li
yıllarda Bizans
İmparatorluğu'nun
coğrafyası (altta).

Doğu Roma İmparatorluğu (daha çok kullanılan şekliyle Bizans) 65 yıl imparator unvanı taşıyan ve 49 yıl boyunca tam yetkiyle hüküm süren II. Basileos'un 1025'teki ölümünden sonra çalkantılarla dolu bir döneme girer. Uzun zamandan beri süregelen askeri ve sivil bürokrasi arasındaki sonu gelmez mücadeleye Roma ve Bizans kiliseleri arasında yükselen hâkimiyet savaşları ile doğuda Selçuklu tehlikesi de eklenecektir.

II. Basileos'tan sonra Malazgirt'te 1071'de Alp Arslan'ın karşısına çıkan Romanos Dioegenes'e kadar Bizans tahtı, tam sekiz imparator ve iki imparatoriçenin yönetimine tanıklık etti. Öncelikle bu döneme bakmak Bizans'ın Malazgirt Savaşı arifesindeki durumunu anlamak bakımından önemlidir.

Basileos'un son döneminde halefi olarak boy gösteren sonraki imparator VIII. Konstantinos üç yıldan az bir süre hüküm sürer. Selefının döneminde Anadolu'da mücadele edilen sivil aristokratlar bu dönemde yeniden güçlenirler. Bizans'ın temel yönetim bölgesi "thema"larsa gittikçe bozulmakta, sahipleri başında bulunmayan araziler serfler tarafından işletilmektedir. Öte yandan peşi sıra gelen kıtlık ve çekirge istilası sonucunda Anadolu'da açlık tehlikesi baş gösterir. İmparatorluk bu derterle

II. Basileos'un 1025'teki ölümünden sonra Malazgirt'te Alp Arslan'ın karşısına çıkan Dioegenes'e kadar Bizans tahtına tam sekiz imparator ve iki imparatoriçe çıktı.

kavrulurken sarayın en önemli meselesi imparatorun varisinin kim olacağıdır. Oğlu olmayan Konstantinos'un üç kızı vardır: En büyüğü kendini dine adanmış, diğer iki kızı Zoe ve Theodora ise sarayın kadınlara mahsus bölümü "gynaekion"da yaşamaktadır. Ortanca Zoe'nin yetmiş yaşında bir senatör olan Romanos Argyros'la evlendirilmesiyle yeni imparatorun kim olacağı meselesi de çözülmüş olur.

III. Romanos'un karısı Zoe ve âşığı sonraki imparator Paflagonyalı Mikhael tarafından öldürülmeden önce hüküm sürdüğü altı yıl içindeki en kayda değer iki olay Antakya yakınlarında Azaz'da Haleb Mirdasi Emiri Şiblüdevle Nasr'ın ordusu karşısında 1030'da aldığı yenilgi ve Bizans generali Maniakes'in 400 yıl aradan sonra Edessa'yı (Urfa) 1031'de Müslümanlardan geri almasıdır. Kimi kaynaklarda Türk asıllı olduğu söylenen Maniakes, Yukarı Fırat Vadisi denilen bölgenin katepanosu (vali) yapılıdır. Romanos'un zamanında Basileos'un uyguladığı sosyal ve ekonomik politikalar terkedilir. Özellikle, kullanılmayan terkedilmiş köylü toprakları için zenginlerin o zamana dek ödemek zorunda oldukları arazi vergileri kaldırılır. Önceden köylü ve askerlere ait mülkler büyük arazi sahiplerinin eline geçer. Herakleios tarafından VII. yüzyılda yenilenerek canlandırılan ekonomik ve askeri sistem büyük yara alır.

İmparatoriçe Zoe'yi sürgüne yolladı

III. Romanos'un 1034'te öldürülmesinden sonra tahta yakışıklılığı ile Zoe'nin bir zamandır gönlünü kazanmış olan ve Paflagonyalı olarak da tanınan Mikhael geçer. Harem ağası İoannes Orphanotrophos'un kardeşi olan Mikhael alelacele yapılan nikâhtan sonra IV. Mikhael adını alır. Dönemindeki acımasız vergi politikası, askeri sınıfı büyük zorluklarla karşı karşıya bırakırken, memur kesimi yönetiminden oldukça memnundur. Döneminde Sicilya'daki Müslümanlar ve Mısır Fatımi Devleti ile anlaşmalar yapılır. Vergi politikaları nedeniyle Balkanlar'da çıkan büyük bir ayaklanmayla uğraşmak zorunda kalır. Yine aynı bölgede ilk defa olarak bir Slav devleti olan Zeta, Bizans hâkimiyetinden çıkar. Bu arada Müslüman Araplar ve Peçenekler akınlarını arttırarak devam ederler. Komutan Maniakes de Vaspurakan Eyaleti (Ermeniye) ve Sicilya'da başarılı seferler gerçekleştirir. İmparator 1041 yılında öldüğünde yerine kısa süre önce İmparatoriçe Zoe tarafından evlat edinilmiş olan Orphanotrophos'un kız kardeşinin oğlu V. Mikhael geçer.

Erzurum Kalesi'ni fetheden Selçuklular, şehri Hatuniye Türbesi gibi yapılarla zenginleştirdi (üstte). Ukrayna bozkırlarında bulunmuş, Bizans askeri kıyafetleri kuşanmış bir Türk beyinin heykeli, 11-12. yüzyıl (sağda).

Malazgirt adı nereden geliyor?

Yabancı kaynaklarda Manzikert olarak geçen bu adın İran Ermenicesi olduğu düşünülmektedir. Heinrich Hübschmann'a göre -karta, -kert, -ğird eki "...tarafından/eliyle inşa edilmiş, imar edilmiş, yapılmış" anlamı vermektedir.

Hint-İran ve Aramice'de (kerpta) yapmak, etmek anlamında kullanılıyor; örnek olarak Astuacakert: Tanrı tarafından yapılmış

Manaz ismi bir iddiaya göre Part İmparatorluğu'nun vasal

devletlerinden Adiabene'nin kurucusu Mondoazus'dan gelmektedir. Eski İran dilinde Manu(s)vazdah, Manavaz(a)kert'ten Manzikert'e dönüşmüş olabilir.

Bir başka görüşe göre Manaz, Ermenilerin atası kabul edilen ve Hz. Nuh'un soyundan geldiğine inanılan efsanevi patrik Hayk'ın oğullarından birinin adıdır.

İşte kullanılan isimleri Manavazkert-Manazkert - Manzikert- Malazgirt.

Kapetrou'da (Pasinler civarı),
1048'de, 100 yıl sürecek Bizans-
Selçuklu mücadelesinin ilk büyük
karşılaşması gerçekleşir.

11-12. yüzyıla ait
Bizans-Selçuklu
muharebelerini
gösteren minyatür
(üstte). Selçuklu
askerinin kıyafetini
gösteren çizim (en
sağda). Kaşgarlı
Mahmud'un *Divan-ı
Lügati't Türk*'ünde
Türk kavimleriyle
komşularını gösteren
harita (üstte, sağda).

V. Mikhael'in saltanatı sırasındaki en büyük hatası kendisini o mevkiye getirenlere savaş açarak başarılı olabileceğini düşünmesidir. Nitekim Orphanotropos'tan sonra üvey anası Zoe'yi de sürgüne yollamaya kalkınca halktan umulmadık derecede şiddetli bir tepki görür. Altı aylık iktidarı sonunda kilise ve aristokratların ortak hamlesiyle tahtan indirilir ve halkın önünde gözleri oyulduktan sonra sürgüne yollanır. Başsız kalan imparatorluk kısa bir süre için Zoe ve evlilik düşmanı bakire kardeşi Theodora tarafından yönetilir. Ancak gerek tecrübesizlikleri, gerekse aralarında giderek büyüyen anlaşmazlıklar sonucu iktidarın yine bir erkeğe verilmesi gerektiği düşüncesi, Bizans elitleri arasında konuşulmaya

başlanır. Sonunda Zoe 1042'de asil bir senatör olan Konstantin Monomakhos ile evlendirilir. Monomakhos, Zoe sayesinde tahta çıkan dördüncü imparator olur.

Anadolu'nun fethinin nedeni

IX. Konstantin (Monomakhos) 12 yıl altı aylık saltanatının ilk yedi senesini karısı Zoe ile, 1050'de onun ölümünden sonraki beş seneyi ise tek başına sürdürür. Normanlar, Robert Guiscard komutasında Apulia, Kalabriya ve Sicilya'da Bizans egemenliğine son vermek üzeredir. Selçuklular ise Bağdat'ta yerlerini sağlamlaştırırken Anadolu'ya yapacakları akınlara hazırlanırlar. Bizanslı vakanüvis Zonaras,

Malazgirt'e doğru Bizans-Selçuklu savaşları

1048

Bizans ve Selçuklular arasındaki doğrudan ilk savaş: Pasinler (Kapetrou) Savaşı

1054

İki devlet arasındaki ikinci savaş:
I. Malazgirt Savaşı

1063/64

Ani şehrinin alınması

1067

İki devlet arasındaki üçüncü savaş:
Kayseri (Caesarea) Savaşı

1069

İki devlet arasındaki dördüncü savaş:
Konya (Ikonium) Kuşatması

Bizans dönemine ait bir rölyefte Hz. İsa'nın kral ve kraliçeye taç giydirme töreni görülüyor.

Askeri bürokrasinin yıldızının bir türlü barışmadığı VI. Mikhael de açıkçası onların sevgisini kazanmaya yönelik hiçbir girişimde bulunmaz. Devletin içine düştüğü durumdan hiç memnun olmayan askerler kısa süre içinde sivil bürokrasiye sürekli iltimas geçen imparatora karşı darbe yapma kararı alırlar. İmparatorun başarılı generalleri alenen aşağılaması da bardağı taşıran son damla olur. İsaakios Komnenos yönetiminde bütün doğu orduları imparatora karşı ayaklanır. Başkentte beklenmeyen bir müttefik olarak Patrik Kerullarios'un da desteğini alan Komnenos'a imparator "kayzer" unvanı ve veliahtlık teklif eder. 1057'de de resmen taç giyerek imparator olur.

Kısa bir süre için de olsa İsaakios Komnenos dönemi, devlet görece rahatlığa kavuşur. Macar akınları durdurulur, Peçenekler mağlup edilir. Askeri bürokrasi biraz nefes alır ancak Komnenos kendisiyle beraber hareket eden askerleri taltif etmekle birlikte başkentten uzak bölgelere gönderir. 1059 yılında ise beklenilenin aksine bir askeri değil Konstantinos Dukas isimli bir sivil bürokratı halefi tayin eder ve aynı yıl ölür.

X. Konstantinos Dukas dönemi aynı zamanda sivil bürokrasinin altın dönemi olur. Askeri bürokrasiyi frenlemeyi başaran siviller askerlerin yetki ve nüfuzlarını iyice kısımda başarılı olurlar. Eski dönemin köylü askerleri, askerlikten muafiyet bedeli ödemeye teşvik edilirler. Ordu paralı asker ağırlıklı bir yapıya dönüştürülür. Ancak ödenekler ve generallerin yetkileri iyiden iyiye azaltılır.

Pasinler'de bozguna uğradı

Bizans, Selçukluları kılıçla tanıdı

Abbasi Devleti onuncu yüzyılda siyasi otoritesinin parçalanmasıyla içinde bugünkü Doğu Anadolu bölgesinin de bulunduğu Ermeniy'e (Ermenistan) egemenliğini kaybeder. Doğan otorite boşluğunu birçok Ermeni krallık ve Müslüman emirlik doldurmaya çalışır. Bir müddet bölgede varlıklarını sürdürmeyi başaran bu emirlikler onuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerlerini Şeddadiler, Revvadiler, Hezbaniler ve Mervaniler gibi Kürt emirliklere bırakırlar. Aynı dönemde Ermenistan'da Bagratuni Krallığı, Vaspurakan olarak bilinen Van Gölü havzasının doğu, kuzeydoğu ve güneydoğu bölgesinde Ardzruni Hanedanı hüküm sürmektedir. Bir başka dikkat çekici güç Yukarı Mezopotamya'da kendini gösteren Kürt lider Bad'ın yönetimindeki Mervaniler olur. Mervaniler kısa zamanda Erciş'ten Musul'a kadar olan bölgeyi kontrol etmeye başlarlar. Ancak Bad'ın ölümü ile hâkimiyeti tehlikeye giren devlet, Bizans ile on yıllık bir anlaşma yapmaya muvaffak olarak kısa süre için de olsa rahatlatma imkânı bulur.

Bizans imparatoru II. Basileos'un ölümüne kadar bölgede emir ve krallıklar hem Bizans'la hem kendi aralarında sonu gelmez gibi görünen savaşlar ve anlaşmalar yaparlar. Nihayetinde 1025'te Basileos öldüğünde Antakya'dan Sumeysat ve Harput'a, Ermenistan'dan Theodosiopolis (Garni, Erzurum) yöresi, Basian, Taron, Apahunik ve Vaspurakan; kuzeyde ise Şavşat'iye kadar uzanan mıntika doğrudan doğruya Bizans hâkimiyeti altına girmiş haldedir. Sonraki dönemde Bizans çoğunlukla bu sınırları korumaya özen gösterecektir.

1035 yılında Bizans Hezbani emiri Rebibuddevle'nin elindeki Bargiri şehrini ele geçirir. Kısa süre önce de Erciş'i zaptetmiş bulunan Bizans böylece Hoy ve Devin üzerinden işleyen yolun ve ticaretin de kontrolünü ele geçirir.

Bizans'ın Edessa'yı (Urfa) almasıyla bozulmuş olan Bizans-Mervani ilişkileri ise uzun süren bir karışıklık döneminden sonra geçici bir anlaşma ile son bulmuş görünür. Hemen akabinde Mervaniler, Ermeni Senasine Krallığı ile savaşa tutuşur. Müslüman hacıların yol-geçiş güvenliği sebebiyle çıkan bu savaş da kısa sürede son bulur. Suların bir türlü durulmadığı bölgede hal böyleyken Oğuzlar ilk defa olarak 1037'de Azerbaycan'da görünürler. Önceleri iyi karşılanan Oğuz beyleri yağmacılık eylemlerinden dolayı Azerbaycan emiri Memlan tarafından bir ziyafette öldürülürler. Bunun üzerine Oğuzların bir kısmı Ermenistan'a bir kısmı

da Hakkâri'ye giderek Kürtlerle savaşa girerler. Bölgede Müslümanlara karşı yağmalara girişen Oğuzları Büveyhi ve Mervaniler Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'e şikâyet ederler. 1044'te Oğuzlar Musul'u ele geçirir ardından da Amid (Diyarbakır) Ermeni ve Bizans bölgelerini yağmalarlar. Erciş'te Vaspurakan valisi Leichoudes'i 1045'te esir alırlar. Her ne kadar Tuğrul Bey'e karşı asi olsalar da Oğuzlar onun adına Musul'da hutbe okuturlar. Sonraki dönemde, Müslüman halka çok zarar vermiş olduklarından Tuğrul Bey Oğuzları ve diğer Türkmenleri Ermeni ve Bizans topraklarına yönlendirmeye gayret eder.

Bizans bölgeye yaptığı seferler sonunda 1045 yılında Ani'yi topraklarına katar. Devin'in Şeddadi Emiri Ebû'l Esvar üzerine üç defa ordu gönderir ve fethettiği bütün toprakları elinden alır. Böylece Kars hariç bütün Ermeni krallıklarını ortadan kaldırmış olur.

1040'daki Dandanakan zaferinden sonra Tuğrul Bey önderliğinde Selçuklular yüzlerini Anadolu'ya çevirir. Arran ve Nahçıvan bölgelerini ele geçirirler. Bizans'ın Devin üzerine gönderdiği orduya karşı Ebu'l Esvar'a yardım etmeleriyle ilk defa olarak Bizanslılarla karşı karşıya gelmiş olurlar. Selçuklular 1048'de 100 bin kişiden oluştuğu söylenen ve İbrahim Yınal

komutasında bir orduyla Anadolu'ya girerler. Vaspurakan'dan geçip Basian ve Garin (Erzurum) bölgesine yayılan Selçuklu ordusu Liparit komutasındaki Bizans ordusunu Kapetrou (Pasinler) önünde bozguna uğratar, Liparit tutsak alınır. Komutan Liparit'in kurtarılması için Bizans'ın elçi göndererek başlattığı görüşmeler Selçuklu-Bizans siyasi ilişkilerinin de başlangıcı olarak tarihe geçer. Görüşmelerin hemen öncesinde, 1050 senesinde Mervani Emiri Nasruddevle Diyarbakır'da Tuğrul Bey adına hutbe okutur. Böylece Selçuklular

Bizans'a hem siyasi bir güç olarak varlıklarını kabul ettirmiş, hem de Anadolu'daki Müslüman emirlerin hamisi olduklarını da göstermiş olur.

1054'te Bizans'tan vergi talep eden Tuğrul Bey, bu isteği reddedilince ordusuyla Azerbaycan'a doğru harekete geçer. Bargiri ve Erciş'i fetheder, ardından Malazgirt'i kuşatır. Şehri alamayıp geri dönse de bu sefer, Revvadi ve Şeddadilerin Selçuklu'ya tabi kılınması açısından önemlidir.

X. Konstantinos Dukas zamanında (1059 - 1067) zamanında asker sayısının azaltılması ve askeri bürokrasiye karşı verilen mücadele imparatorluğun savunma gücünü iyice azaltır. Akinlarını artıran Selçuklular, Anadolu'da güçlenir. Özellikle 1064 Ani ve 1067 Kayseri ile Malazgirt, Erciş, Amberd ve Sümele'nin alınmasıyla Ermenistan'daki Bizans hâkimiyeti sona erdirilir. Bizans'ın düşüşü, tahta 1067'de Romanos Diogenes'in geçmesiyle de düzelmez. Yeni imparator Kapadokya ve Frigya'ya ulaşan Selçuklular üzerine bir iki sefer yapsa da başarılı olamaz. Belki de o dönem için Bizans topraklarını fethetme düşüncesinde olmayan Alp Arslan'ı tabir yerindeyse kendisi ile savaşmaya zorlayan Diogenes bunun bedelini ağır öder.

Anadolu'da Selçuklu mezartaşları (üstte). Bizans ordusunun Vikinglilerden oluşan seçkin muhafız birliğini tasvir eden minyatür (sol altta).

Alp Arslan'ın Romanos Diogenes'i esir alışı gösteren bir Fransız minyatürü, Boccaccio De Casibus, Fransa Milli Kütüphanesi, XV. yy.

Dukos döneminin bizim açımızdan önemli iki olayı Ermeniy'e de Ani şehrinin ve Kayseri Savaşı sonunda Kayseri'nin Selçuklularca alınmasıdır. Öte yanda Güney İtalya'da Norman ilerleyişi hız kazanırken Macarlar da 1064'te Belgrad'ı alırlar. Oğuzlarla birleşen Peçenekler Bizans'a yaptıkları akınları iyice sıklaştırmaya başlarlar. Balkanlar'ın büyük bölümünü tahrip eden Oğuzları ancak büyük bir salgın durdurmayı başarır. Ülkenin bu zor durumuna 1067'de imparatorun ölümüyle taht meselesi de eklenir. Sonunda dul karısı Eudokia sivil bürokrasinin muhalefetine rağmen Romanos Diogenes adlı bir generalle evlenir.

Tahtta 1068-1071 arasında kalan Diogenes'in ilk işi büyük ve güçlü bir ordu hazırlamak olur.

Bizans ordusunda Türkler

Bu orduda Peçenek, Oğuz, Bulgar, Norman ve Frank ücretli askerleri bulunmaktadır. 1068 yılında Selçuklular üzerine yaptığı ilk seferde Suriye'de bulunan Hierapolis'i (Münbiç) ele geçirir. Ahlat'a yönelir ancak burada bir sonuç elde edemez. Bu esnada Selçuklular da Konya'yı (İkonium) kuşatır ancak alamazlar.

İkinci sefer 1070'te gerçekleşir. Diogenes'in katılmadığı bu sefer sonucu Selçuklular ile ateşkes yapılır. İmparator ise başkentte kalıp rakiplerine karşı üstünlük kurabilmek, güç toplamak ve Doğu'da Selçuklu tehlikesini bertaraf edebileceğine inandığı bir ordu toplamak amacındadır. Bir sene sonra 1071'de imparator nihai amacını gerçekleştirmek üzere çok büyük bir orduyla doğuya doğru yola çıkar. Bu esnada Sultan Alp Arslan komutasındaki Selçuklu ordusu, merkezi Horasan'dan yola çıkmış, Ermeni kaleleri Malazgirt ve Arciş'i zapt ettikten sonra Amid (Diyarbakır) üzerinden, Edessa (Urfa) kapılarına dayanır. Bazı kaynaklara göre amacı Fatımi Devleti'ni ortadan kaldırmaktır. Kuşatma henüz başlamamışken Diogenes'ten bir barış teklifi alır. İmparator, sultana kuşatmayı kaldırması durumunda Arciş ve Malazgirt'in Menbiç'le değiş tokuş edilmesini teklif eder. Antlaşmayı kabul etmiş görünen Alp Arslan Edessa'yı bırakarak Halep'i kuşatır. Diogenes bu sırada Ermeniy'e varmıştır. Yeniden elçi göndererek teklifini tekrarlar. Bu durum karşılıklı elçilerin yerine varıp varmadığı hususunu muğlaklaştırmaktadır. Ne olursa olsun Alp Arslan seferini yarıda keserek imparatorla karşılaşmak üzere yola koyulur. Veziri Nizamülmülk asker toplamak için Afganistan'a giderken kendisi de Van Gölü ve Urmiye Gölü arasındaki Hoy'a

Malazgirt'te Bizans imparatorunu en çelimsiz asker esir aldı

- Kesin olarak bilinmese de Bizans ordusunun 30 ila 70 bin, Selçuklu ordusunun ise 20 ile 30 bin kişi arasında değiştiği düşünülmektedir.
- Bizans ordusu Franklar, Normanlar, Gürcüler, Ermeniler, Bulgarlar ve Peçeneklerle Kumanlar gibi Türk boylarından paralı askerlerden oluşuyordu. Savaş esnasında Peçenek ve Kumanlar saf değiştirmişlerdi.
- Bizans ordusunu Romanos Diogenes başta olmak üzere Nikephoros, Byrennios, Alyates ve Dukas yönetirken Selçuklu

- ordusunu Sultan Alp Arslan başta olmak üzere Afşin, Artuk ve Kutulmuşoğlu Süleyman beyler yönetmekteydi.
- Selçuklu kayıpları bilinmemekle beraber Bizans, savaşta 8 bine yakın asker kaybettiği tahmin ediliyor.
- Bizans ordusuna sadık kalan yaklaşık 2 bin Türk paralı askerinin tamamının öldürüldüğüne inanılmaktadır.
- Sayıları 30 bine yaklaşan Frank ve Norman paralı askerlerin tamamı savaş alanından kaçmıştır.
- Selçuklular, imparator da dahil olmak

üzere yaklaşık 4 bin Bizans askerini esir almıştır.

- Diogenes sadakatinden kuşku duyduğu generali Nicephorus Botanites'i başkentte bırakmış, kendisine düşmanlığı herkesçe malum olan Dukas'ı savaşa getirmiştir.
- Alp Arslan savaş sonunda esir ettiği imparatora iyi davranmış, kısa süre içinde de serbest bırakmıştır.
- Pek çok rivayete göre imparatoru savaş alanında esir eden asker Selçuklu ordusunun en güçsüz en çelimsiz askeridir.

ilerlerken on bin civarında Kürt atlıyı ordusuna katar.

Tarihçi Gibbon'a göre Roma'nın gördüğü en büyük orduyu toplamış olan Diogenes gücünü ikiye ayırır. Büyük bölümünü general Tarkhaniotes komutasında Ahlat'a gönderir. İslam tarihçilerine göre Alp Arslan burada büyük bir zafer kazanır. Bizans kaynaklarında ise bu savaştan bahsedilmez. Tarkhaniotes ya bir haindir ve imparatoru terk etmiştir ya da anlatılmaya utanılan bir mağlubiyet yaşamış ve canını zor kurtarmıştır. Nitekim onun Melitene'ye (Malatya) kadar durmadan gittiği ve savaş boyunca bir daha ortaya çıkmadığı bilinmektedir.

Diogenes ise bu arada Malazgirt Kalesi'ni ele geçirir ancak bu zafer uzun süreli bir mutluluk sağlamaz. Alp Arslan ile karşılaştığında hem taktik açıdan ciddi bir yenilgiye uğrar hem de kendi ordusunun ihanetini yaşar. İmparatorun eski düşmanı Andronikos Dukas, askerleriyle beraber savaşın en can alıcı anında onu terk eder. Bizans ordusundaki Türk unsurlar da Selçuklular tarafına geçtiğinde Diogenes açısından yenilgi kaçınılmaz hale gelir ve Alp Arslan'a esir düşer. Yine de bir hafta gibi kısa süreli bir esaretin ardından sultan, imparatoru serbest bırakır. Dönerken, kendisini savaş alanında yalnız bırakan rakipleriyle iki savaş yapar. İkisini de kaybeder ve Dukas'a teslim olur. Ancak gözlerine mil çekilir ve birkaç gün içinde de ölür.

Malazgirt (Manzikert) Savaşı çok iyi bilindiği gibi Türklerin kitlesel olarak Anadolu'ya girişlerine yol açmış ve hızlandırmıştır. Özellikle savaş sonrası Bizans'ın Andronikos Dukas tarafından gaspedilmesi politik istikrarı bozmuş, artan Türk akınları ve göçleri karşısında bir direnç organize edilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Geç dönem kaynaklarına bakılırsa bu savaş imparatorluğun çöküşünün başladığı gündür. Öyle ki felaketin büyüklüğünü gösterebilmek adına kayıpların sayısını abartarak vermeye başlamışlardır. Tarihçi Norwich'e göre Selçuklular, Malazgirt Savaşı ile Roma'nın artık yenilmez olmadığını anlamışlardır. Kısa süre içinde meydana gelen olaylarla birlikte düşünüldüğünde Doğu Roma İmparatorluğu'nun artık Haçlıları, Kutsal Toprakları (Kudüs) ve Hristiyanlığı koruyamayacağı inancıyla Haçlı Seferleri başlamıştır ●

Bibliyografya

- Bizans, I-II-III Cilt, John Nulius Norwich, Kabaıcı Yay.
- Bizans Tarihi, I-II Cilt, August Bailley, 1001Temel Eser Tercüman Yay.
- Bizans Devleti Tarihi, George Ostrogosky, TTK
- Alp Arslan ve Malazgirt, Yayına Hazırlayan: Erdoğan Mercil, İBB Yay.
- The Handbook of Byzantine World, Oxford University Press
- The Oxford Dictionary of Byzantium
- <http://www.history.ac.uk/library/collections/byzantine-history>
- <https://stephanus.tlg.uci.edu/index.php>
- Cogito Dergisi Bizans Sayısı
- Cogito Dergisi Selçuklular Sayısı
- İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı, Ali Sevim - F. Sümer, TTK
- Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilât ve Kültür, Ali Sevim - Erdoğan Mercil, TTK

Geç dönem kaynaklarına göre, Malazgirt Savaşı, Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünün başladığı gündür.

Malazgirt'ten 25 yıl sonra ilk Haçlı Seferi sırasında Anadolu, 1096-1099 (üstte). Skylitzes yazmalarında Bizans ve Selçuklular arasında bir çarpışma, 11. yüzyıl (üstte). Romanos Diogenes'in savaş sırasında yaralanmasını gösteren resim (solda). Haçlılar Anadolu'da (altta).

Dr. Cengiz Şişman "Sabatay Sevi ve Dönmeler"i anlattı:

"Mesih" in İslamı seçmesi şok yarattı!

Sabataycılık ve Dönmeler, Türkiye'de ön yargılar üzerinden tartışılmış ve bazı yönleriyle tabu haline gelmiş ancak daima merak uyandırmış bir konu. Dr. Cengiz Şişman uzun yıllara yayılan araştırmasında Sabatay Sevi'nin kimliğini, Dönmelerin doğuşunu, Türkiye ve dünya tarihine etkilerini anlattı. Dr. Şişman'a göre Mesih'in İslamı seçmesi büyük yankı uyandırdı.

RÖPORTAJ: GÜNCE AKPAMUK

Sabatay Sevi (solda).

Eugene Flandin'in
İzmir'de Develer Hanı
Çeşmesi gravürü .

Geçen ay, Amerika'da Houston-CL Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Cengiz Şişman'ın Sabatay Sevi ve dönmeler üzerine çalışması *Sus-kunluğun Yüklü: Sabatay Sevi ve Osmanlı-Türk Dönmelerinin Evrimi* Doğan Kitap'tan yayımlandı. Doktora tezini Harvard Üniversitesi'nde Sabataycılık üzerine yapan Dr. Şişman Osmanlı tarihinin yanı sıra Yahudilik, İslam ve Sabataycılık konusunda yıllarca çalışmış, yurt içinde ve dışındaki arşivleri taramış ve sözlü tarih kaynaklarını araştırmış bir akademisyen. Dr. Cengiz Şişman'a 17. yüzyılda Haham Sabatay Sevi'nin başlattığı Mesih hareketinin ne olduğunu, yayılışını, 1666'da İslamı seçmesinden sonra "dönme" toplumunun gizli kimliğinin nasıl ortaya çıktığını, dönüşümünü, Türkiye'de modernleşme hareketindeki yerini, bugünkü durumunu ve konunun yıllarca neden tabu olduğunu ve komplo teorilerinin parçası haline geldiğini sorduk.

Cornelius De
Bruijn'den İzmir,
1670 (altta).

DENİZLER KİTABEVİ ARŞİVİ

Öncelikle Sabataycı hareket ve Dönmeliğin kurucusu Sabatay Sevi'nin kimliğinden başlayalım. Kimdir Sabatay Sevi?

Sabatay Sevi 1626'da İzmir'de nispeten zengin ve eğitilmiş Yahudi bir ailenin çocuğu olarak

dünyaya geliyor. Babası Mora kökenli, İngiliz Levant Şirketi'nde çalışan bir mütercim. İki abisi ise tüccar. Ailenin en küçük ve akıllı çocuğu olan Sabatay kendini ilme veriyor ve kısa zamanda hocalarını hayran bırakacak şekilde Yahudiliğin hem şeriat, hem de mistik geleneğinde kendini yetiştiriyor. İnançlı Yahudiler Mesih bekleyen bir toplumdur. Yahudilikte zaman ve mekân mesiyaniğin inanç etrafında şekillenir. Kıyametin kopması, cennet, cehennem gibi vurgular dahi ikinci derecede önemlidir. Bu atmosferde yetişen Sabatay, okuduklarının da etkisiyle yirmili yaşlardan itibaren kendisini beklenen Mesih olarak tahayyül etmeye başlıyor, ama hiçbir zaman da tam emin olamıyor. Bu gelgitleri yüzünden önce İzmir'de daha sonra da gittiği şehirlerde Yahudi otoriteleri ile sorun yaşıyor, hatta buralardan kovuluyor. Ancak yavaş yavaş da kendine bir şöhet yapar.

1660'larda Kudüs'e ve Kahire'ye gidişinin Sabataycılığın doğuşu için önemi nedir?

Kudüs Yahudi mesiyaniğin evreninin başkentidir. Romalılar İS 70 yılında buradaki tapınağı yıkıp Yahudileri ilelebet sürgüne gönderdikten sonra Yahudiler Mesih'in tekrar buraya gelip tapınağı üçüncü defa inşa ederek Mesih'in krallığını baş-

"Bir kişinin 'ben Mesihim' demesi önemli değil. Başkalarının ona 'Mesihsin' demesi gerekiyor, ki bu iddiası bir harekete dönüşebilsin."

latacağına iman ederler. Sonrasında ne olacağı ile ilgili varsayımlar çeşitlidir. Dolayısı ile kendisini beklenen Mesih olarak gören Sabatay'ın 40 yaşına geldiğinde Kudüs'e gitmesi sembolik olarak önemli bir hadise. Lakin burada daha da önemli olan 1665 yılında 20'li yaşlardaki Gazalı Nathan ile tanışmasıdır. Çoğu araştırmacıya göre Sabatay'a Mesih olduğuna kesinkes ikna eden ve onun elçiliğini yapan Nathan'dır. Ben 20 yaşındaki Nathan'ın 40 yaşındaki Sabatay üzerindeki etkisine fazla prim verildiğini düşünsem de önemini inkâr etmiyorum. Zira bir kişinin "ben Mesih'im" demesi önemli değil. Başkalarının ona "Mesih'sin" demesi gerekiyor, ki bu iddiası bir harekete dönüşebilsin.

Masihçi cemaat Filistin'de nasıl oluşmaya başladı ve Sevi kendini nasıl Mesih ilan etti?

Filistin'de Nathan ile tanışması ve Nathan'ın özellikle Avrupa'daki Yahudi cemaatlerine yazdığı mektuplar global Mesihçi cemaatin oluşmasına katkıda bulundu. Mesihçi Hristiyanlar ise 1666 yılında Deccal'i ve İsa'nın geri gelişini >>

Sabatay Sevi ve Sabataycılık ile Yahudilik ve İslam hakkında araştırmalarıyla tanınan Houston-CL Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Cengiz Şişman (üstte).

Sabatay Sevi'i Mesih olduğuna ikna eden Gazalı Nathan (üstte).

Anonim bir gravürde İzmir'in kadın kıyafetleri, şehrin Rum ve Yahudileri (18. yüzyıl, solda).

1660'larda Sabbatay Sevi'nin bir portresi (üstte). İzmir'de Fransız Konsolosu'nun Kadı'nın huzuruna çıkışı, Jean Du Mont'un 1699 tarihli gravürü (altta).

"Sabataycı hareketin kontrolden çıkması Osmanlı idaresince

bekledikleri için, Nathan'ın mektupları ve Avrupalı elçilerin Sabatay'la ilgili abartılı raporları Avrupa'da bomba etkisi yarattı. Bu sırada Sabatay kendi Mesihliğine iyice ikna oldu ve bunu kamuya duyurmaktan çekinmedi. Mesela Yahudi bayramlarından bazılarını değiştirdi ve manevi dünyayı 12 kabileyi temsil eden 12 krallığa bölüp onlara krallar tayin etti.

1665 yılında İzmir'e döndüğünde şehirde nasıl bir ortam var, nasıl karşılanıyor bu hareket Osmanlı otoriteleri, toplum ve Yahudi cemaati tarafından?

1665 yılının Eylül ayında Sabatay uzun yıllar sonra doğup büyüdüğü şehre geri dönmeye karar verdi. Artık hareketin çapı Osmanlı sınırlarını çoktan geçmişti. Yahudi otoriteleri onun İzmir'e gelmesini istemiyorlardı. Zira gelmesi daha fazla kargaşa demektir. Ancak onu durduramadılar. Şehirde birkaç ay inzivada yaşayan Sabatay taraftarlarıyla

beraber yavaş yavaş sokağa çıkmaya başladı. İlk yaptıkları şey geleneksel Yahudi pratiklerini değiştirmek oldu. Mesela kadınlar sinagogta yüksek sesle Tevrat okuyabiliyorlardı.

Sabatay Sevi ne zaman ve neden yargılanıyor, nasıl tutuklanıyor? Neden bir tehdit olarak görülüyor? Yargılama nasıl tepkiler alıyor cemaat tarafından?

İzmir'de çıkan kargaşa hem Yahudi, hem de Osmanlı otoritelerinin istemediği bir şeydi. Osmanlı millet sistemi mantığına göre gayrimüslimler sorunlarını kendi içlerinde halletmekle meşguldü, ama sorun dışarı taşarsa genel müdahale olurdu. Şehirde çıkan kargaşa uluslararası ticareti de sekteye uğrattığından hem yabancıların, hem de Yahudilerin şikâyetleri sonucu önce İzmir daha sonra İstanbul'da sorgulandı. Ve Şubat 1666'da tutuklanarak Çanakkale Boğazı'ndaki bir kalede hapse yollandı. Lakin hapis onun popüleritesini hem imparatorlukta hem de Avrupa'da daha da

tehlike olarak görüldü, Sabatay yeniden yargılanmak üzere Edirne'ye götürüldü."

artırdı. Çünkü ızdırap ve acı çekmesi onun Mesihliğinin başka bir delili olarak görülüyordu.

Sarayda Sabatay Sevi'nin destekçileri var mıydı?

17. yüzyılda sarayda etkin olan Yahudi danışmanlar ve doktorlar çok var. Bunlardan bazıları Sabatay'a inanmış olabilir. Mesela Vezir-i Azam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın mali danışmanı Mordahai Kohen devreye girerek Sabatay'a reva görülen ağır cezayı Çanakkale'de kale hapsine çevirmiştir. Ancak kale hapsi hareketi durdurmamış, aksine Yahudi ve Osmanlı tarihinin en büyük mesiyanik hareketlerinden birine yol açmıştır. Dünyanın birçok yerinden gelen inananlar Mesih'in peşine takılmak için Çanakkale ve İstanbul'a gelmişlerdir. Hareketin iyice kontrolden çıkması otoriteler tarafından sistem için bir tehlike olarak görülmüş ve Sabatay bir daha yargılanmak üzere Edirne'deki saraya götürülmüştür.

Padişahın duruma bakışı nasıl ve o da yargılama sırasında Divan'da bulunuyor mu?

Padişah ve Köprülü Ahmed Paşa, baştan itibaren konuyu yakından takip ediyorlar. 16 Eylül 1666'da saraydaki sorgulama, Padişah IV. Mehmed'in huzurunda yapılıyor. Sorgulamada padişahın hocası Kadızadeli Vani Efendi, Şeyhülislam Minkârizade Yahya Efendi ve zamanın kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa da bulunuyorlar. Sabatay atfedilen iddiaları reddetmesine rağmen, kendisine ölüm ve din değiştirme arasında bir seçenek sunuluyor. Padişahın "inayeti" ile Müslüman olmayı seçiyor. 17. yüzyılda buna benzer pek çok Mehdiçi ya da "sapkın" hareket kanlı bir şekilde bastırılırken, Sabatay'ın iddiaları reddi ve Müslüman olmayı seçmesi hem kendini, hem de taraftarlarını kurtarmıştır.

Çanakkale'de hapis yattığı dönem, Edirne'de padişahın sorgusu ve Müslümanlığı seçmesi hareketi nasıl etkiledi?

Çanakkale'deki 6-7 aylık hapis sürecinde hareket üç kıtada etkisini göstermeye başlıyor. İnsanlığa kurtuluşu getirmesi beklenen Mesih'in Müslüman olması taraftarları için çok büyük bir hayal kırıklığı tabii ki. Çarmıha gerilmiş Mesih'in paradoksundan daha da problemli bir durumdu. O yüzden belki on binlerce inanan eski hallerine geri döndü. Ancak küçük bir gurup Mesih'in yaptığında ilahi bir hikmet vardır deyip onun gibi Müslüman oldu. İşte bugün Dönmelik dediğimiz hadisenin kökeni

burası. Bu noktada global dini bir hareket, lokal gizli bir mezhebe dönüşüyor.

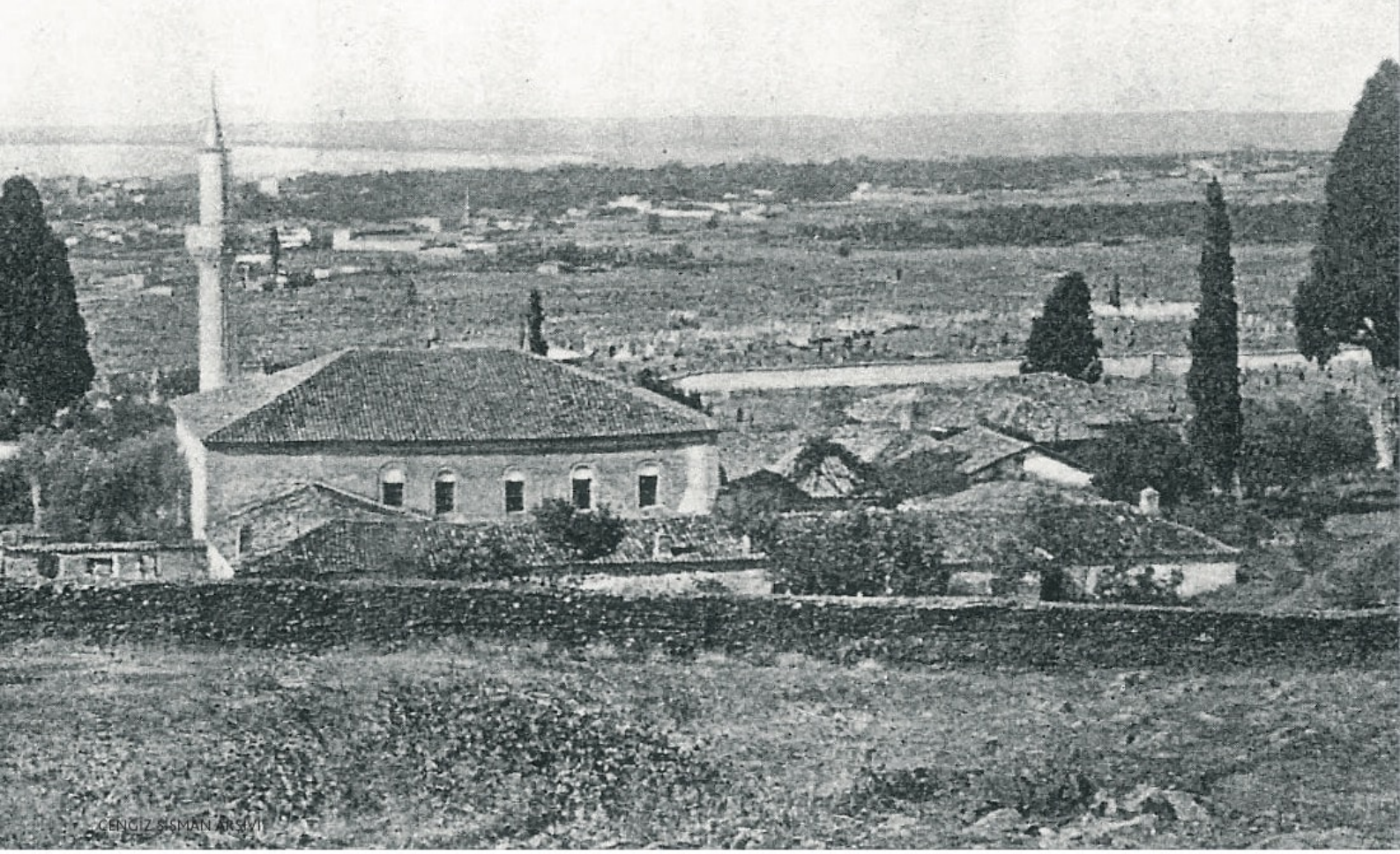
Sabataycılarının hızla yayılması ve küresel bir karakter kazanması nasıl oldu? Dönemin Osmanlı toplumunun, siyasi ve ekonomik düzeninin ne gibi etkileri oldu bu yapının doğuşuna ve yayılmasına?

Nasıl oldu da hareket bir yıldan daha az bir zamanda global bir karakter kazandı? Bu soruya tatmin edici cevap vermek çok zor. Ama kitabımda açıkladığım gibi özellikle Avrupa'da hareketin hızla yayılmasının en büyük sebebi İzmir merkezli İngiliz Levant Company'nin büyük ticari ve >>

Thomas Allom'un kaleminden İzmir (üstte). Sabatay Sevi Çanakkale'de bir kalede hapis iken (sağda).

CENGİZ SİSMAN ARŞİVİ

"Sabatay'ın kendisini Mesih ilan etmesi Roma'dan Moskova'ya kadar bütün Avrupa'da heyecan yarattı. Hatta Avrupa'da Osmanlı'dan daha etkili oldu."

19. yüzyıl sonunda İzmir'de Mevlevihane (üstte).

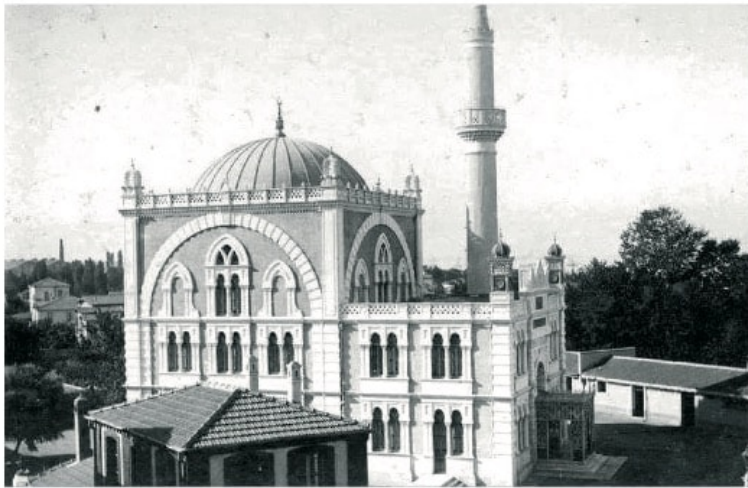
19. yüzyılda Selanik'te Dönme'lerin camii Yeni Camii (altta).

haberleşme ağı, ikincisi de Hristiyan dünyada 1666 yılının sembolik olarak çok önemli olması ve deccalın ve Hz. İsa'nın bu yıl geleceğine dair olan yaygın inanç. Hristiyanlara göre Yahudi Mesih deccalın kendisi olduğu için, Sabatay'ın kendisini Mesih ilan etmesi Roma'dan, Amsterdam'dan Londra ve Moskova'ya kadar büyük bir heyecan

dalgasına yol açmıştı. Hatta bu yüzden hareketin Avrupa'da Osmanlı'dan daha fazla etkili olduğunu düşünüyorum.

Sabataycı hareket Sevi'nin ölümünden sonra bölünüyor, ilk bölünmeler ne zaman oluyor, üç mezhep (Yakubi, Karakaş, Kapancı) nasıl doğuyor? Nasıl ayrımlar var bu farklı mezhep ve bölünmelerin arasında?

Buna benzer mehdici hareketlerde gözlemlenen şey dünyevi anlamda başarısızlığa uğraması durumunda (örneğin Fethullahçılar) veya kurtarıcı diye görülen liderin ölmesi durumunda (örneğin Şiilik) buna inananlar arasında yaşanan hayal kırıklığı ve sonrasındaki liderin kim olacağı sorusudur. Bu durumlarda insanların bir kısmı hareketten ayrılırken, bir kısmı yeni sebepler bularak daha keskin bir inançla davalarına sarılırlar. Sabatay'ın ölümünden sonra da geride kalanlar üç farklı lider etrafında toplanmışlardır. Zamanla ayrılık derinleşmiş ve teolojik boyuta erişmiştir. En büyük farklardan birisi İslam ile ilişkinin boyutu hakkında olmuştur. Dolayısı ile Dönme'ler dediğimizde aslında üç farklı mezhepten bahsediyoruz, ki çoğu zaman karıştırılır bu.

Dönmelerin kimliklerini gizli tutması, ne zaman ve neden başlıyor ve nasıl evriliyor? "Aşikâr gizli" ifadesini kullanıyorsunuz bu cemaat için, bunu biraz daha açar mısınız?

Dönmelerin varlığı baştan itibaren "open secret" yani "aşikâr sır." Dönmeler ihtida sonrasında diğer mühtediler gibi birinci kuşaktan sonra asimile olmayıp, cemaatler halinde ve nispeten kendi başlarına yaşamışlardır. İşte bu farklılığa vurgu için "Dönmeler" tabiri baştan itibaren Müslümanlar tarafından kullanılmıştır. Yahudiler ise onlara başka isimler vermiş. Kendileri ise kendilerini basitçe "maaminim" yani inananlar olarak adlandırmış.

Dönmeler Osmanlı topraklarında, imparatorluğun son dönemlerine kadar toplumsal ve dinsel kimliklerini nasıl sürdürüyor? Müslüman ritüelleriyle birlikte kendi ibadetlerini de gerçekleştiriyorlar mı? İbadethanelerinden, ibadet şekillerinden, kullandıkları sembollerden bahsedebilir misiniz?

19. yüzyılın sonlarına kadar yani modernleşmenin etkisi ile Osmanlı geleneksel yapılarının pek çoğunun çözülmesine kadar Dönmelerin paralel bir zaman ve mekânları vardı. Özellikle erkekler kamusal hayatta İslamın bütün şartlarını yerine getirmelerine rağmen, özel hayatlarında özel ibadethaneleri, mahkemeleri, okulları, mezarlıkları, duaları, ve ekonomik sistemleri vardı. İbadethaneler genelde cemaat büyüklerinin birinin evinin bir bölümü olabiliyordu. Ya da "Ortaevi" ve "Saadethane" adı verilen evler vardı. Gizlilik esas olduğundan bunların büyük ve şaşılahtı olmasının imkânı yoktu. İbadetlerde genelde ilahi ve dualar okunurdu. Dönme dini takvimi çok kalabalık olduğundan hemen hemen haftanın her günü yapacak bir şeyler olurdu. Bir de bunlara ilaveten senenin bazı günleri bir gurup deniz kenarına ya da şehrin kapılarına gidip Mesih'in yolunu gözlerdi.

Dönme mezarlarını Müslüman mezarlarından ayıran nitelikler neler? Bugün İstanbul'da hangi mezarlıklarda dönme mezarı bulunuyor? Bülbülderesi'nin ismi nereden geliyor? Mezarlarda ne gibi ayırt edici simgeler ya da mezar taşlarında ne gibi atıflar bulunuyor?

Gizli dinlerde her şeyi saklamak mümkün, ama doğum ve ölümü saklamanın imkânı yok. İronik olarak mezarlıklar bu dinlerin en canlı kesitini sunar dışarıdakilere. Günümüzdeki Dönme mezarlıklarında ilk bakışta bazı mezar taşlarındaki fotoğraflar hariç fazla bir fark görmek mümkün değil. Fotoğraf olmadığı zamanlarda bu görünür fark da söz konusu değildir. Mesela Selanik'teki >>

"Atatürk'ün Dönme kökenli olduğunu söylemek için yeterli kaynak yok"

Kitabınızda Mustafa Kemal'in Dönme kökenli bir Selanikli olduğu konusundaki söylentiler konusunda kesin bir şey söylemek için yeterli kaynak olmadığını söylüyorsunuz. Nedir bu söylentilerin çıkış sebebi ve kaynakları?

Çok netameli bir konu. Bunu hâlâ rahatça konuşabileceğimizi sanmıyorum. Selanik'te ve Dönmelerin olduğu bir çevrede yetiştiği aşikâr. Hatta yaygın kanıya göre sadece Dönme çocukların gittiği Şemsi Efendi Mektebi'ne gittiği de biliniyor. Eğer Şemsi Efendi Mektebi'ne giden ve Dönme olmayan birkaç çocuğu daha bilebilseydik bu konudaki sorulardan birisi cevaplanabilirdi. Mustafa Kemal'in Dönme kökenli olduğuna dair iddialar Cumhuriyet öncesine kadar gidiyor. Mesele 1922 tarihi bir ABD belgesinde, o zamanın Türkiye'sinden ABD'ye giden bir Ermeni gümrükteki vize mülakatında uzun uzun Mustafa Kemal'den ve onun İspanyol Yahudisi kökenli olduğunun herkes tarafından bilindiğinden bahsediyor. Mustafa Kemal'in de bunları bilmesine rağmen ömrü boyunca bunu aktif olarak yalanlamaması soru işareti doğuruyor.

Selanik'te Kapancı ailesinden olan Şemsi Efendi kız ve erkekler için iki Dönme okulu açıyor 1870'lerde. Türklerin kurduğu okullar arasında ilk Batılı tarzda eğitim veren kurum bu. Aynı zamanda Atatürk'ün de gittiği okul. Burada nasıl bir eğitim veriliyor, kimler ders veriyor?

Şemsi Efendi modern bir vizyoner. Kapancı kökenli olmasına rağmen Kapancı ve Karakaşları birleştirmeye çalışıyor. Okuluna Kapancı ve Karakaşlardan başkalarını kabul ediyor muydu bunu tam bilmiyoruz. 1880'lerin ortasında Mustafa Kemal de burada öğrenci, bu okula bir süre devam ediyor. Okul sandığımızdan daha gelişmiş bir okul. Evvela bilinenden daha önce açılmış. Şemsi Efendi haricinde biri Rum, biri Türk en az iki öğretmen daha var. Ve daha da mühim kızlar için ayrı

bir bölüm var. Belli ki yüzyılın başından itibaren misyonerlerin açtıkları modern okulların müfredatını iyi inceleyen Şemsi Efendi benzerini kendi okulunda uygulamaya çalışıyor. Dil, bilim ve matematik türü dersler okutuluyor, kızlar için ise ayrıca dikiş, nakış gibi dersler var. Modern ve belki de eleştirel bir eğitim verdiği için geleneksel kesimlerin eleştirisine, hatta saldırısına uğruyor ve bir kaç defa okulu kapatıp yeniden açmak durumunda kalıyor. 1880'lerde her Dönme cemaati kendi okulunu

-Terakki, Feyziye ve Selimiye- açtığından Şemsi Efendi'nin projesi de sona eriyor. Ve kendisi Feyziye mekteplerinde öğretmenliğe devam ediyor.

İstanbul Üsküder'deki Bülbülderesi Mezarlığı'nda Şemsi Efendi'nin mezarı (üstte). Dr. Cengiz Şişman'ın "Suskunluğun Yükü" adlı çalışması Doğan Kitap'tan yayımlandı. Kitabın kapağında Şemsi Efendi yer alıyor (altta).

mezarlarda fotoğraf yoktu. Ancak bilen bir gözle bakıldığında mezarlıkların sembollerle dolu olduğu görülür. Mesela sütunlar, çeşmeler, ağaçlar, meyveler, çiçekler hep bu sembolizmanın parçalarıdır. Burası büyük bir mabed gibidir ve Mesih geldiğinde buradan çıkılıp peşine gidilecektir. Üsküdar'daki Bülbülbülderesi Mezarlığı ise sembolik olarak özel öneme sahiptir. Bu biraz divan edebiyatındaki gül-bülbül mazmunları ilişkisine benzer. Burası gül ile bülbülün nihayet kavuşacağı bir yerdir. Başka pek çok yerde Dönmelerin defnedildikleri mezarlıklar mevcuttur.

Dönmelerin Osmanlı modernleşmesindeki ve sekülerleşmesindeki rolü neydi? Özellikle modernleşmenin başkenti Selanik'te dönmelerin yeri ve katkısı nedir?

Osmanlı ve Türkiye modernleşmesinin başkenti Selanik ise, Selanik'in itici gücü de Dönmelerdi. Bu, şehirdeki diğer nüfusun, yani Yahudi, Müslüman ve Rumların etkisi olmadığı anlamına gelmez. Lakin gerek 18. yüzyıldan itibaren tesis edilen uluslararası ticari ilişkiler ağı ve gerekse 1870'lerden itibaren açılan Feyziye ve Terakki okulları gibi modern eğitim kurumları Dönmeleri şehrin en zengin, eğitilmiş ve etkin kesimi haline getirmişti. Mesela meşhur Hamdi Bey'den başlayarak şehrin son beş belediye başkanı Dönme idi. 1880-1912 arası Selanik'i Dönmelerin altın çağıydı. Bu dönemdeki en mühim gelişme ise Dönme gençlerin yavaş yavaş geleneksel inanç ve yapıları terk edip liberalleşmeye başladıkları dönemdi. Dönmelik artık dini bir kimlikten çıkıp kültürel kimlik haline gelmeye başlıyordu.

"Sabataycılık komplo teorileriyle birlikte anıldı"

Kitabın sunuş kısmında Prof. İlber Ortaylı'nın bir yazısı var. Ortaylı Türkiye'de bu konudaki bilgilerin önyargı ve önkabullerden oluştuğunu söylüyor. Siz bu açığı kapatmak için mi yola çıktınız?

Ben bu konu üzerine yaklaşık 20 yıl önce çalışmaya başladım. Daha önceleri de ilgimi çeken bir konuydu. Zira 1980'lerde ve 1990'larda özellikle muhafazakâr çevrelerde Dönmeler neredeyse Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu ve Cumhuriyet yıllarında olan her şeyin arkasındaki büyük, organize, kadir-i mutlak güç olarak anlatılıyordu. Bu anlatı İslamcı ideolojinin gelişiminde oldukça işe yaradı. Bu anlatıyı daha sonra Yalçın Küçük ve Soner Yalçın gibi sol kökenli yazarların kitapları iyice zenginleştirdi. Ben her şeyi açıklayan büyük teorileri her zaman sakıncalı bulmuşumdur. Zira büyük teoriler açıkladıkları şeyler kadar diğerlerini örter, çarpıtır ya da en azından dikkatimizden kaçırır.

0 yüzden çalışmalarım boyunca sansasyonel olmayan, okuyunca herkesin kendinden de parça bulabileceği bir dil kullanmayı önemsedim. Zira ihtidalar, gizli dinler, çoklu kimlikler Osmanlı'dan itibaren çok yaygın ve birçok kişinin meselesi. Her dönem bir günah keçisi çıkarmaya meyyal bir coğrafyamız ve kültürümüz var. Bu günah keçileri bazen İslamcılar bazen Yahudiler, bazen masonlar, bazen Dönmeler, bazen Aleviler, bazen Ergenekoncular, bazen FETÖ, bazen "üst akıl" olabiliyor. Her iktidar kendi bilgisini üretir ve manipüle eder ve günah keçisini seçer. Bir anlamda ezenler ezilenler, dolayısıyla bir çeşit "suskunluk yükünü" taşıyanlar hep var olur.

1912'de Selanik'in teslim edilmesinden sonra dönmeler nereye yerleşiyor? Cemaati nasıl muhafaza ediyorlar?

1912 yılı Selanik'teki Türkler ve Türk sayıldıkları için Dönmeler için büyük bir hayal kırıklığı ve dönüm noktasıdır. Her ne kadar son Dönme belediye başkanı Osman Sait (Somersan) bir süre daha görevine devam etse de bu çok uzun sürmedi. Sonun başlangıcı başlamıştı. Geleneksel yapılar ve kurumlar yavaş yavaş yıkılıyordu. Ve Dönmeler İstanbul ve İzmir gibi diğer şehirlere göç etmeye başlıyorlardı. İstanbul'a gelenler özellikle Bakırköy, Sultanahmet ve Eminönü civarına yerleşiyor. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve 1917'deki büyük Selanik yangını ve 1923'teki Lozan Antlaşması gereği gerçekleşen nüfus mübadelesi Selanik'teki Dönme nüfusunu neredeyse bitirmiştir.

Jön Türkler ve İttihat ve Terakki mensupları arasında çok sayıda dönme var. Örgüt içinde ayrı bir yapılanmaları var mı?

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra modern ve aydınlatıcı fikirlerin etkisi altında kalan Dönme gençleri, kendileri gibi bir serüveni yaşayan Müslüman, Yahudi, Rum ve Ermeni gençlerle farklı bir "biraderlikler" kurmuşlardı. Jön Türkçük, masonluk, İttihat Terakki gibi daha evrensel fikirleri savunan fikir ve oluşumlar bu gençler için yeni buluşma platformlarıydı. Dönmelerin buralarda bir paralel yapı oluşturduklarını zannetmiyorum. Zaten kendileri farklı, hatta rakip Dönme guruplarından geliyorlardı ve orada yeni bir alt gurup oluşturmak için fazla neden yoktu. Hatta Dönme alt guruplarının aralarındaki rekabetin bitmediğine dair örnekler var. 20. yüzyıl Türkiye'sinde bu değişiyor.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde de siyasetçi veya bürokrat kesimde dönmeleri görüyor muyuz?

Büyük savaşların yıkıntılarının küllerinden doğan cumhuriyetin en büyük problemlerinden birisi yetişmiş Türk ve Müslüman kadro eksikliği idi. Son yüzyıldaki milliyetçiliğin doğurduğu problemlerden dolayı Rum, Yahudi ve Ermenilere karşı temkinlilik vardı. İşte bu ortamda Türk sayıldıklarından şehirli, eğitilmiş ve uluslararası bağlantıları olan Dönmeler doğal olarak siyasetten ekonomiye, eğitilden kültüre birçok kadroyu doldurdular. Bazı muhalifler dışında Dönmelerin kahir ekseriyeti cumhuriyet ile birlikte yeni bir tarih başladığını eski inanç ve kimliklerin artık mazide bırakılması gerektiğini ve seküler Türk kimliğinin yegane kimlik olması tercihini yaptılar.

Avrupa'daki Sabataycılarla dönmelerin nasıl bir ilişkisi var?

Dönmeler 18. yüzyıldan itibaren Avrupa, hatta Amerika'yla ticari bağlar içindeydi. 19. yüzyılda buralara göçen aileler olmaya başladı. 1912 ve 1924'te ise Avrupa ve ABD'ye büyük göç dalgaları oldu. Bunların ilişkileri Türkiye'dekilerle sürdü. Gidenlerin arasında Yahudiliğe dönenler de oldu.

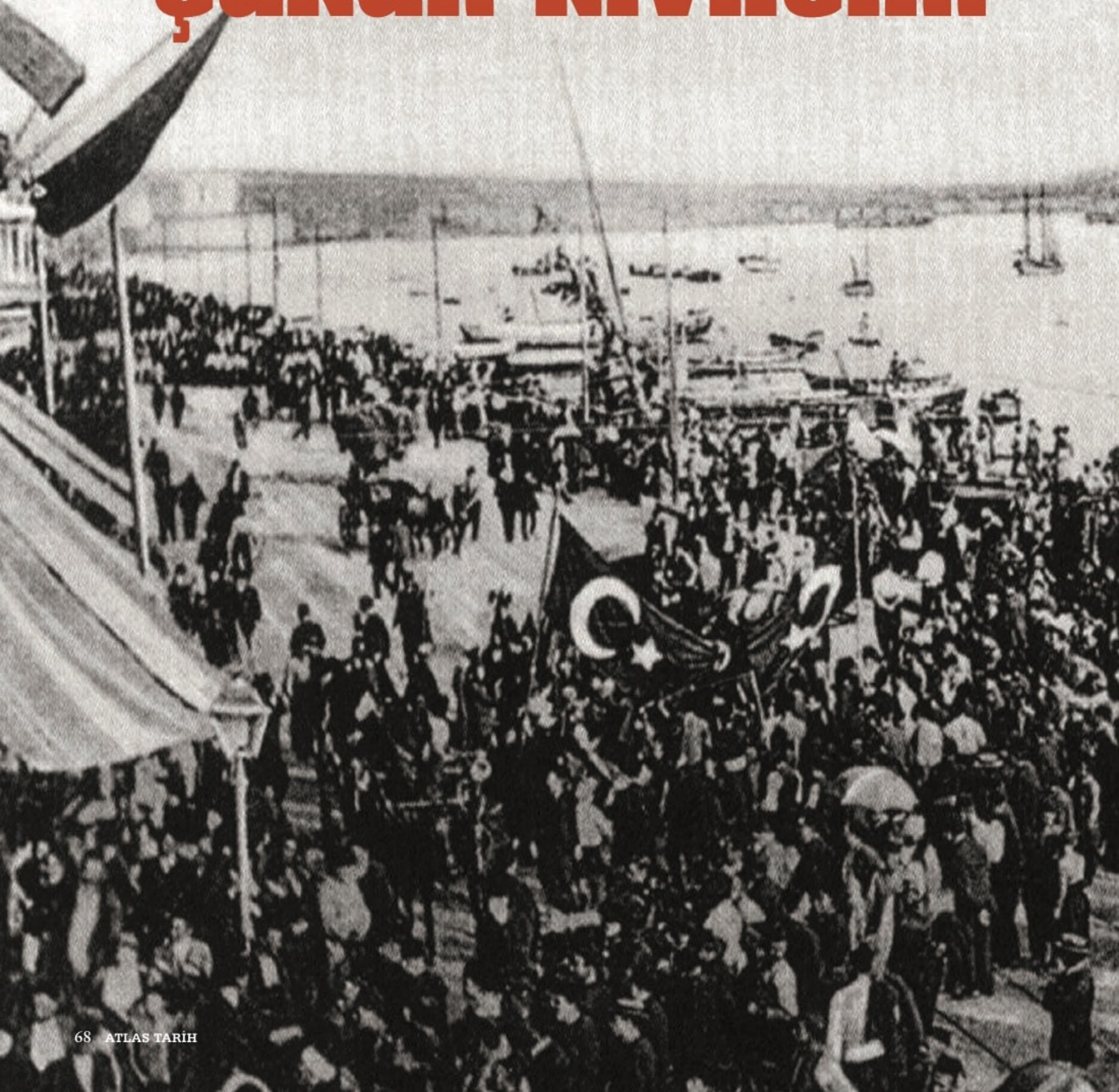
Cumhuriyetten sonraki yıllarda nasıl devam etti?

Dönmelik büyük ölçüde kültürel bir kimlik haline dönüştü. Karışık evlilikler ile Dönme alt kimliği gücünü yavaş yavaş yitirdi. Ancak küçük bir grup eski inanış ve pratiklerini sürdürmeye devam etti. Birkaç on yılda bir çıkan Dönme aleyhtarı suçlamalar ise onları bir arada tutan unsurlardan birisi oldu. Şimdilerde ise Türkiye'deki gelişmelerin doğurduğu derin bir endişe var. İktidar ile sorun yaşayan birçok kimse gibi imkânı olanlar en azından çocukları için başka ülkelere yerleşmenin yolunu arıyor ©

Bülbülderesi Mezarlığı genel görünüm (en üstte). (Susunluğun Yüğü, Doğan Kitap). Susmuş Ailesi'nin mezarı (üstte). (Cengiz Şişman Arşivi)

II. Meşrutiyete götüren 10 yıl

Selanik'te çakan kıvılcım

20. yüzyılın hemen başında Selanik, Sultan II. Abdülhamid idaresini devirmek için gizlice örgütlenen muhaliflerin merkeziydi. Kozmopolit, çok dinli, etnik çeşitliliği büyük Selanik aynı zamanda Osmanlı modernleşmesine de öncülük etti.

ORHAN KOLOĞLU

Ondokuzuncu yüzyıla girildiğinde, özellikle Avrupa'dan geriye çekilmesi hızlanan Osmanlı'nın Avrupalı örneğinde yapılaşmaya yönelmek zorunda kaldığı bilinir. Yeniçeriye ortadan kaldırıp (1826) ilk adım olarak tıp eğitimini Fransızca olarak başlatan (1827) Babiâli, 1839 Gülhane Hatı Hümayunu ile de, milleti hâkime durumundaki Müslümanlara göre kısıtlı haklara sahip olan gayrimüslim milletlerin haklarını genişletir. Artık tek yönlendirici başkent yerine, dış ticarete etkin olmaya başlayan şehirler belirir. Bu süreçte milliyetçiliğin Orta Avrupa'dan Balkanlar'a doğru çok hızlı bir şekilde yayıldığını ve bağımsızlık isteklerinin arttığını görürüz. Yenilen orduları nedeniyle sınırları gerilemekte olan Osmanlı'nın

liman kentlerinden Selanik daha fazla önem kazanır.

Selanik şehrindeki İtalyan, Fransız, Alman, Avusturya gibi devletlerin yurttaşlarının devam ettiği mason locaları hakkında, 19. yüzyıla ait belgeler üzerinden bir araştırma yapmıştım. Bundan hareketle Osmanlı modernleşmesinde önemli bir yere sahip olan bu şehrin, Osmanlı - Avrupa etkileşimi üzerindeki yeri konusunda durmanın gereğine inanıyorum.

1876 yılında Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine yol açan olaylar Mayıs ayı başında Balkanlar'daki Hersek ve Bulgar isyanlarıyla başlamıştı. Selanik'teki bazı şiddet olaylarının da yer aldığı bir takvimde seyreden gelişmeler 30 Mayıs'ta Abdülaziz'in hal edilmesiyle sonuçlanmış, ancak tahta geçirilen V. Murad'ın ruh sağlığındaki sorunlar nede- >>

**Meşrutiyetin
ilanından sonra
Enver Bey'in
Selanik'te karşılanışı
sırasında limanda
toplanan halk.**

II. MEŞRUTİYETİN İLK YILI,
AYGAZ KİTAPLARI.

İstanbul'da modernleşme yanlılarının tasviyesi başkent dışında muhalif örgütlenmelerin hızlanmasına yol açtı.

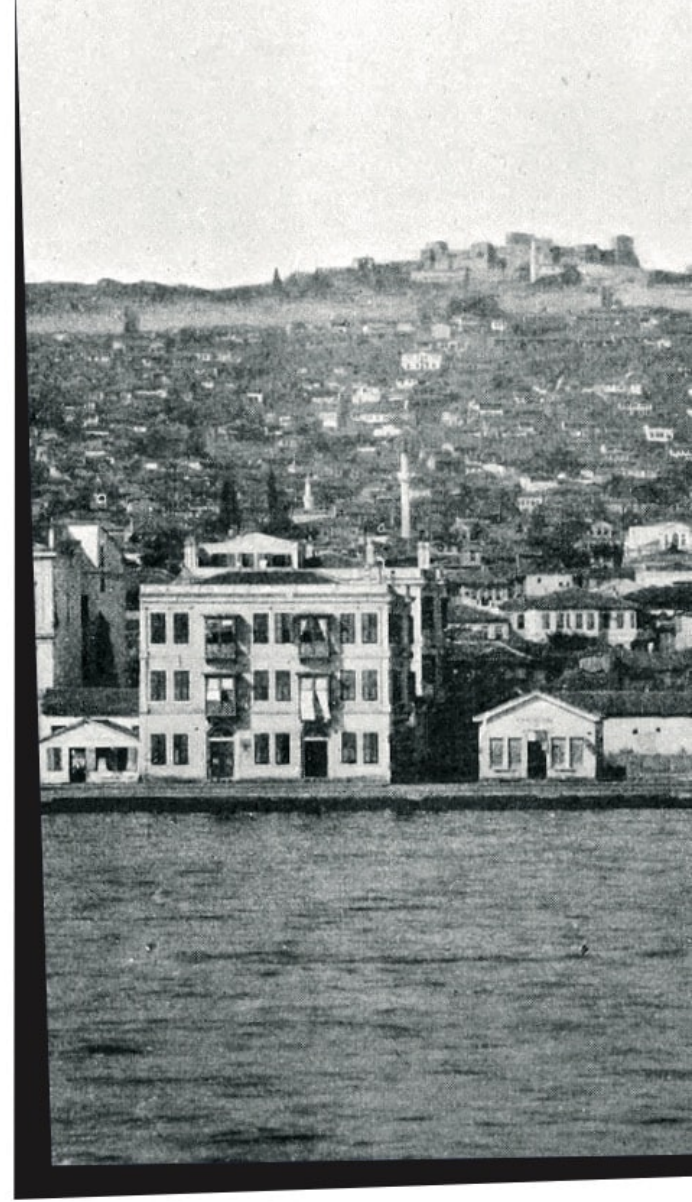
niyle onun yerine 31 Ağustos'ta II. Abdülhamid Meşrutiyet'i ilan etme sözü vererek padişah ilan edilmişti. Mart 1877'de ilk meclis toplanınca bağımsızlık istekleri hem Balkan şehirlerinde hem de Arap coğrafyasında yaygınlaşmıştı.

Selanik'in Balkan olaylarının yansıması açısından önde bir merkez haline gelmesi dikkati çekicidir. Unutmamak gerekir ki, Nisan 1877'de Çarlık Rusya'sı ile başlayan savaş, özellikle Balkanlar'ın kuzey bölgesinde tam bir yenilgiyle sonuçlanacak ve Ruslar İstanbul'un kapısına dayanacaklardı. Gerçi 1878 Berlin Antlaşması Balkanlar'ın tamamen kaybını engellemişti ama Osmanlı'nın siyasi ve mali gerilemesine de resmiyet kazandırmıştı.

93 Harbi mağlubiyetinde etkisi bulunmayan genç sultan Abdülhamid'in barıştan sonra otuz yıl sürecek iktidarında uyguladığı politika ise yepyeni bir yapıya yol açar. Modernleşme yanlısı Yeni Osmanlılar tamamen tasfiye edilir ve sürgüne gönderilir. Özellikle başkent İstanbul'un içinde son derece yaygın bir haber toplama örgütü kurulur. "Curnal" verenlere bol bol para dağıtılır. Böylece devletin tek yönlendirici merkezi Yıldız'a bağlanır. Basın ise sansürle susturulmuştur.

Üçüncü Ordu'nun merkeziydi

Bu oluşum İstanbul dışında Osmanlı karşıtı örgütlenmelerin hızlanmasından başka bir şeye yaramayacaktır. Abdülhamid'in tek önlemiyse orduyu Fransızlarca yönetilmekten çıkarıp Alman uzmanlara teslim etmesi olmuştur. Böylece devlet üzerinde tam etkili olmayan bir Avrupa kesimini – hem de Fransızları yenmiş – yöneticiliğe getirmekle bağımsızlık yanlısı bir kesimi yetiştirmelerini sağlamayı tasarlıyordu. Bağımsızlık yanlısı Araplara karşı ise Hicaz Demiryolu inşaatını başlatarak önlem aralığına giriyordu. 1897'ye Osmanlı -Yunan harbinde başarı kazansa da Balkanlar'da iyice geri çekilmiş olan Osmanlı III. Ordusu'nun komutanlık merkezi Selanik'te kurulur. Şehrin Osmanlı görüntüsünün artması için de inşaatla girildiği fark ediliyor. Beyaz Kule'den eski kentin kuzey doğusuna doğru yeni bir mahalle, Hamidiye Mahallesi ve Hamidiye Çeşmesi yapılır. Denize paralel Kalamaria Caddesi ve hükümet konağı ile limanı birleştiren Sabri Paşa Caddesi imarı geliştirir. Elektrikli tramvay çalışmaktadır. Olimpos Meyda-

nı'nda gazinolar insanların buluşmasına kolaylık sağlamaktadır. Buralarda en çok bira içilmekteydi. Sahil boyunca kahvehanelerde gün boyu sohbet toplantıları yapılırdı.

Selanik'te 20'nci yüzyıla girerken de her cemaatin gazeteleri vardı: Türkçe (Asır, Selanik), Fransızca (Yahudilerin çıkardığı Journal de Salonique ve Rumların yayınladığı Progrès de Salonique), Rumca (Alithia, Pharos tis Thessalonikes), Ladinoca (Epoca, Avenir). Bunun yanı sıra birçok Avrupa ülkesinin ve her cemaatin kendi okulları da eğitim veriyordu. Dolayısıyla cemaatçi bölünme akımı hız kazanıyordu.

Bu ortamda "Dönme" diye adlandırılan Yahudi kökenli kesimin sorun haline getirildiği görülür. İspanya'dan sürülen Yahudilerin önemli bir bölümü İstanbul, Selanik ve İzmir çevresine yerleşmişlerdi. İzmirli Sabatay Sevi'nin 17. yüzyılın ortasında Mesih iddiasıyla ortaya çıkması Osmanlı'nın müdahalesine yol açar. O da Müslüman olup sarayın hizmetine girmekle hayatını kurtarır. Destekçilerinden bazıları da Müslüman olunca mesihanik görüşlerin İslam örtüsü

**Selanik'te Türkçe yayımlanan gazetelerden Asır (üstte).
Denizden Selanik ve Selanik surları (solda).**

altında devam ettiği ve Dönme olarak adlandırılan bir kesim ortaya çıkmış oldu.

Dönmeler 19. yüzyıl sonunda üç önemli cemaat halinde örgütlenmişlerdi: Selanik Belediye Reisi Hamdi Bey'in mensup olduğu Karakaşlar, Kapancılar ve Yakubiler. Burada hakikaten şaşırtıcı olan, ister Rum, ister Ermeni, hatta Polonyalı, Sırp, Bulgar ya da Arnavut kökenli olsun, İslamı kabul edip Osmanlı Devleti'nin hizmetinde en üst makamlara yerleşmeyi kabul edenlere hiçbir eleştiri yöneltilmezken "Dönme"lerin aşağılanmasıdır.

Avrupa diplomasisinin en yoğunlaştığı, farklı inanç ve görüşlerin tartışma konusu olduğu Selanik, İstanbul'un Abdülhamid tarafından susturulduğu ortamda, çağdaşlaşma merkezi durumuna gelmişti. Bunda Yunanlılara karşı zafer kazanan III. Ordu'nun merkezi olması da önemli şekilde etkiliydi.

Bu arada ulusal birliğini sağlayan İtalya'nın bölgeye hâkimiyet kurma sevdası vardır. Arnavutları yönlendiren, Makedonya'ya doğru yerleşme planları bulunan Roma, Selanik'in bunun için en etkili >>

1890'larda Selanik kentinin yerleşme haritası (üstte, Selanik Vilayet Salnamesi'nden)

İttihad ve Terakki liderlerinden Taat Bey (solda). İttihatçı liderler Selanik'teki Olimpos Meydanında ilk kez halkın önünde (altta).

GAZANFER İBAR ARŞİVİ

merkez olduğunu fark etmişti. "Yeniden dirilen Makedonya" anlamına gelen ve İtalya Büyük Locası'na bağlı "Macedonia Risorta" mason locası da Selanik'te etkili olan localardan birisiydi.

Ağabeyi Sultan V.Murad'ın İngiltere ziyaretinde mason yapıldığını bilen Abdülhamid, bu örgütün etkinliğini bildiği için masonları takip ettiriyordu. Ancak Abdülhamid'in hafiyelerinin mason törenlerine katılması mümkün değildi. İlk kuruluştan sonra uykuya dalan Macedonia Risorta Locası 1902'de uyanınca bir İtalyan tüccar ailesinden Emanuel Karasso isimli bir Yahudi üstadı muhteremliğe getirilir. Karasso'nun Dönmelikle alakası yoktur, 1862'de Selanik'te doğmuştur. İtalyan uyrukluğundan Osmanlı uyrukluğuna geçmiş ve avukat olarak çalışmaktaydı. Bu locada 1906'da İttihat ve Terakki yeniden organize oluncaya kadar kadar 154 tekris töreni (yeni üyeler yapılan tören) yapıldığı, yeni üyeler arasında 42 de Müslüman bulunduğu saptanmıştır. 1902'deki uyanıştan sonra locaya ilk katılanlar arasında telgrafçı Talat, gazeteci Fazlı Necip ve de

Midhat Şükrü'nün bulunduğu biliniyor. Macedonia Risorta zamanla daha çok Türkün yer aldığı bir locaya dönüştü. Bu yapının aslında Masonlukla tam bağlantılı olmadığı iskeletlere ve özel dualara bağlı Tekris törenleri yerine silah üzerine İttihatçı bağlılığı gösteren törenler yapılmasından anlaşılır.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti

Balkanlar'da kargaşa devam ediyordu. 29 Nisan 1903 günü Bulgarlar Selanik'teki Osmanlı Bankası şubesini bombalamış ertesi gün de limandaki Fransız gemisini yakmışlardı. Amaçları Avrupa devletlerinin müdahale etmesini sağlamaktı.

Ortam açık siyasi saldırıya uygun görünmüyordu. Karşı eylem konusunu açıkça tartışmak tahriki daha da artırabilirdi

Mason locasına kuruluşuyla hemen üye olan Selaniklilerin (Mithat Şükrü, Talat, Fazlı Necip, Rahmi, vd.) zaten dışarıda daha çok edebi ve siyasi sohbet yaptıkları arkadaşları vardı.

Eylül 1906'da Selanik'in Beşçınar Bahçesi'nde sıra numaralarıyla on arkadaş Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular:

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olmak için adaylar gözü kapalı törenin yapılacağı odaya alınıyor, Kuran ve tabanca üzerine yemin ettiriliyordu.

1 Askeri Rüşdiye Müdürü Bursalı Mehmed Tahir. 2 Askeri Rüşdiye'nin Fransızca hocası Naki Bey. 3 Rahmi Bey. 4 Midhat Şükrü. 5 Talat. 6 Yüzbaşı Nazım Nami. 7 Yüzbaşı Ömer Naci. 8 Teğmen İsmail Canpulat. 9 Askeri Rüşdiye tarih öğretmeni Hakkı Baha. 10 Yüzbaşı Edip Servet.

Bunlardan sadece dördünün ismi Makedonya Risorta Locası kayıtlarında geçiyordu. Yedi üyenin Askeri Rüşdiye öğretmeni ve subay olması da dikkatlerden kaçmaz. Cemiyete üyelik, seçici grubu oluşturan Talat, İsmail Canpulat ve Rahmi Bey'den oluşan heyetçe uygulanıyordu.

Aday gözü kapalı sokuluyor, Kuran ve tabanca üzerine yemin ettiriliyordu. Tabanca cemiyete ihanet durumunda nasıl cezalandırılacağına belirtilmesi için kullanılıyordu. Yemin öncesinde Ömer Naci gür sesle "Vatanın sinesinde bir kal'a-i üstüvar" (sağlam kale) gibi teşekkül eden cemiyeti anlatıyordu. Kapalı gözleri açılan adaylar karşılarında siyah maskeli sadece gözleri açık baştan aşağı kırmızı pelerine sarılmış üç seçiciyi görüyorlardı. Adaya bir parola verilir, bir de sağ elle göğüs üzerine "hilal" işareti yapma gösterilir.

Kurucu 10 üyeden sonra girenlere 101'den itibaren numara verildi. Amaç üye sayısının çok olduğu izlenimi vermektir. Manyasizade Refik Bey 116, Binbaşı Cemal (Paşa) 150, Enver (Paşa) 152, Fethi (Okyar) 156, Emanuel Karasso 171, Ali Fuat (Cebe-soy) 191, Cavit Bey 295 numarayla kayıt olmuşlardı. Kıta görevi 1905'te Şam'da başlayan Mustafa Kemal de 1906'nın ilk yarısında gizlice Selanik'e geçer. Önce orada Şam'da üye olduğu Vatan ve Hürriyet'in bir şubesini kurar, arkasından vazgeçip Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne 322 numayla katılır.

Bununla masonluğa benzer bir sistemle gizliliği korumanın hedeflendiği bellidir.

İttihat ve Terakki'ye varış

İttihat ve Terakki'nin temeli 1889'da Mekteb-i Asker-i Tıbbiye'de atılmıştı. 1895'te Paris'te faaliyet gösteren Ahmed Rıza ile temasa geçilip Osmanlı İttihat ve Terakki alınmıştı. Bu girişim Yıldız'ı endişelendirmişti. Yüzlerce genç ve subay sürgüne gönderildi.

Hemen arkasından sultan adamları üzerinden İttihat ve Terakki yöneticileriyle pazarlığa yönelip, bir ara işin başındaki Mizancı Murad'ı bile İstanbul'a dönmeye razı ettirmişti. Buna karşılık 1902'de Paris'te düzenlenen kongrede Jöntürkler ikiye ayrılmıştı. Ahmet Rıza Bey'in etrafındaki grup ile II. Abdülhamid'in yeğeni Prens Sabahaddin'in grubu.

Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti özel olarak Paris'e gönderilen Doktor Nazım ve Bahaeddin Şakir aracılığıyla Ahmed Rıza ve grubuyla temasa geçti. Bu iki grup İttihat ve Terakki adı altında birleşerek örgütlenmeye başladılar. Amaçları bir yandan modernleşmeyi sağlamak, bir yandan da Osmanlı'nın parçalanmasını durdurmaktı.

Bu ortamda Makedonya'da gittikçe yoğunlaşan ayrılıkçı eylemlere karşı İttihat ve Terakki'nin Manastır şubesi askeriye arasında giderek kuvvet kazanır. Başta Enver olmak üzere genç subaylar dağlara yönelip komitacı denilen Bulgar ve Sırp larla karşı mücadeleyi hızlandırırlar. Artık Selanik örgütü bile arka planda kalmış salt çeneyle vakit geçiren kişiler sayılıyordu. Talat'ın, Manyasizade Refik Bey'le İstanbul'a gidip sessizce ortamı araştırmaya girişmesi de bir etki yaratmayacaktır. >>

Selanik'in şehir surları (en üstte). Selanik Sebi mahallesi (üstte).

SELANİK, 1850-1918, GILLES VEINSTEIN, İLETİŞİM YAYINLARI, 1993

II. Meşrutiyetin ilanından önce Enver Bey, Eyüp Sabri ile dağa çıkıp Resneli Niyazi Bey'e katılmışlardı.

Bu da kanıtlamaktadır ki ihtilalcilik halka açık ortamda değil, gizli toplantı ortamında tutunabilirdi. Mason locası içinde bile henüz tam örgütlenemezken dışarıdaki yapılanmalara katılmalarla bir bütünlük sağlanmaya çalışılıyordu. 1907 Temmuz'unda

Şam'da Kıdemli Yüzbaşılığa terfi eden M. Kemal üç ay sonra Selanik'e III. Ordu'ya atanınca onun için yepyeni bir dönem başlayacaktır. İki binbaşı meslektaşı Cemal ve Enver beylerle birlikte o da İttihat ve Terakki içinde rol almaya locanın içinde başlayacaktır. Bu ortamda Yıldız'a jurnaller akmaya başlar. Örneğin Talat'ın sürülmesi emri bile gelir. Cemiyetin eylemlerinden haberdar olan vali Hüseyin Hilmi Paşa emri dikkate almaz. Buna karşılık Manastır merkezli ve asker ağırlıklı gelişimden Avrupalıların da tam farkında olmadıkla-

rı anlaşılmaktadır. Hatta Prens Sabahattin'in işlerine yarayacağı inancını tekrarlamakla yetinirler.

Anımsamak gerekir ki 20'nci yüzyılın bu ilk yıllarında Avrupa'da asıl sorun dünyayı paylaşma konusunda Avrupa devletleri arasındaki örgütlenmeydi. Almanya'nın Fransa'yı Paris'i işgal edecek bir güçle yenmesinden (1870-71) sonra bu örgütlenme pazarlıkları yoğunlaşmıştı. Ve özellikle paylaşılacak yerler arasında Osmanlı toprakları ön planda geliyordu. 1907'de Fransa, İngiltere ve Rusya arasında "İttifak-ı Müselles" in (Üçlü İttifak) kurulması Almanya ve Avusturya'yı önlem almaya yöneltmişti. Hatta sonradan vazgeçecek olan İtalya'yı bile başlangıçta yanlarına çekip, sonradan "İtilaf-ı Müselles" (Üçlü Birleşme) diye anılacak birleşmeyi gerçekleştirmeye çalışmışlardı. Bölünecek topraklar Osmanlı'ya ait olduğundan uyarma da onlardan gelmişti.

Selanik'in meşrutiyeti

III. Ordu'nun Manastır'daki kesimi özellikle Bulgar komitacılarla dağlarda çarpışırken Selanikteki konuşmalarına devam ediyorlardı. Bu sırada 9 Haziran 1908'de Baltık Denizi civarındatı Reval'de Büyük Britanya Kralı ile Rus Çarı'nın buluşması dikkatleri çeker. Aslında alınmış fazla bir kararları

Enver Bey ve II. Meşrutiyetin ardından 1911'de Sultan Reşat'ın Selanik'e gelişini bekleyen subaylar ve şehrin önde gelenleri.

yok iken, Selanik'teki Alman Konsolosluğu'nun Bal-kanlar'ın paylaşımı konusunda anlaştıkları hususunu İttihat ve Terakki'ye ulaştırmasıyla ortalık karışır. 3 Temmuz günü Kolağası Niyazi'nin saraya telgraf çekip Meşrutiyet'in ilanını talep etmesi önemli bir ihtar sayılır. 7 Temmuz'da Niyazi'yi yakalamak için Manastır'a gelen Şemsi Paşa öldürülünce iş karışır. Üstelik Niyazi'yi curnalleyen Manastır Alay Müftüsü de Selanik'te vurulur.

Ortam Meşrutiyet özlemcisi Arnavutların da Fir-zovik'te toplantı yapmalarına yol açar. Abdülhamid'in bir fermanını okuyan paşa vurulur. Enver ve Eyüp Sabri de dağa çıkıp Niyazi'ye katılırlar. Şemsi Pa-şa'nın yerine atanan Müşir Osman Paşa kaçırılır. Ortalık öylesine uzlaşmayı mümkün kılmayan bir niteliktedir ki, ayaklanmacılar 23 Temmuz 1908 günü Manastır'da Meşrutiyet'i ilan ederler.

Bölgenin bütün dünyayı etkileyen ve haber yayma merkezi olan Selanik'in bu ortamda bütün oluşumları hazırlayan kent olarak sunulması doğaldı. 23 Temmuz günü orada da bütün sokaklara Meşrutiyet afişleri asılmıştı. Bütün halk ayaklanmaya davet ediliyordu. Arabalara binen subaylar da Meşrutiyet konuşmaları yapıyorlardı. "Yaşasın millet, yaşasın vatan" sloganları durmadan tekrarlanıyordu. Vilayetin memurları da gösterilere katılıyordu.

Manastır'ı bastırtamayan, Selanik'i susturtamayan Abdülhamid, bilinen ustalığıyla o akşam Meşrutiyet'in tekrar ilan edildiğini gayet kısa bir talimatla gazetelere ulaştırdı. Böylece 24 Temmuz 1908'de bütün ülke kararın sultandan çıktığını düşünür. Buna karşılık hem yerli ve yabancı gazetelerin hürriyet kahramanı olarak Enver'in fotoğraflarını yayınlamaları geleceğin oluşmasına da zemin hazırladı. Enver Bey 27 Temmuz'da tören için Selanik'e gelirken zafer marşı topluca okunur:

"Älemde emsali adim, yaptık bugün bir inkılap.

Hainleri, alçakları, zalimleri ettik harap."

Selanik'ten sultanla görüşmek üzere İstanbul'a heyet yolları. Abdülhamid her şeyi kabul etmektedir. Merkez komitesini Selanik'te tutmakta kararlı olan İttihat ve Terakki İstanbul'da olduğu gibi bütün şehirlerde de şubelerini açmaya başlar. Her tarafta birdenbire özgürce konuşmalar başlar. Bunda otuz yıldır son derece sansüre tabi tutulmuş olan basın sınırsız bir özgür yayın ortamına girmesi etkili olacaktır. 1907'de sayısı İstanbul'da 52, bütün ülkede 377 olan gazetelerin 1909'da başkentte 120'ye bütün ülkede 730'a varması özgürlük anlayışının bütün ayrılıkçı akımları da geliştirdiğini kanıtlar.

İşin ilginç, Avrupalılar adına karşıtlığı İttihat ve Terakki'yi masonluk ve Dönmelelikle suçlayarak İngilizlerin yapmasıdır. Selanik merkezli II. Meşrutiyet'i modernleşme adımı olarak nitelemek mümkündür,

ancak aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecini serbest tartışma ortamına oturttuğu da bir gerçektir. Bulgaristan hemen krallık olur... Yunanlılar hemen Girit'i sahiplenir... Ermeni bağımsızlık eylemi Adana'da başlar... Toplanan Meclis-i Mebusan'da sınırsız ayrılıkçı akım konuşmaları gündeme gelir...

Ülke içindeki çalkantı 31 Mart olayı olarak (13 Nisan 1909) bir iç boğuşmayı gündeme getirir. Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu isyancıları bastırır ancak toplumun kendi içindeki bölünmesi daha da artar. İtalya Libya'ya yerleşmeye yönelir. Arnavutluk bağımsızlığını ilan ederken Balkanlıların ittifakı savaşı başlatınca Bulgarlar Çatalca'ya kadar hâkim olurlar. Böylece yeni başkent niteliği vurgulanan Selanik Yunanlılara teslim edilir. Tamamen batmanın yerine kurtuluş çözümünü arama süreci başlar. Ancak on yıl sonra ilk adım atılabilecektir ●

**Selanik'te
II. Meşrutiyet'in
ilanı (en üstte).
Resneli Niyazi
Bey ve arkadaşları
(üstte).**

Şükûfezar ve “Hanımlara mahsus” ilk dergiler

Tüm yazarları kadındı

Osmanlı'da Türkçe olarak 1869'da yayımlanan ilk kadın mecmuası dünyadaki ilk benzerinden 176 yıl sonra çıktı. Özellikle Meşrutiyet'in ilanıyla kadın dergilerinin sayısı giderek arttı. Çoğu, kadının toplumdaki yerini sorgulayan bu dergiler arasında *Şükûfezar* (çiçek bahçesi) da vardı.

GAZANFER İBAR

1912'de *L'illustration* dergisinde "Jön Türk şıklığı"nı anlatan görsel. Kadınlar için yayınlanan *Şükûfezar* (solda) ve *Mehasin* dergileri (üstte).

Dünyanın ilk kadın dergisi 1693 yılında İngiltere’de çıkan *The Ladies’ Mercury* adlı tek yaprak iki sahifeden oluşan yayındı. 1779’da Almanya’da yayınlanan *Für Hamburgs Töchter* (Hamburg Kızları İçin) ve 1792 yılında ABD’de çıkartılan *The Lady’s Magazine* diğer ilk kadın dergileri arasındadır. 1858’de çıkan *English Woman’s Journal* ise bizzat kadınlar tarafından çıkarılan bir kadın dergisi olarak önem taşıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu’nda yayımlanan ilk kadın dergisi ise Efrosini Samarcidis’in (Samartzidou) 1 Mayıs 1845’te, İstanbul’da, Rumca olarak çıkardığı *Kypseli* (Petek) adlı dergiydi. Aylık çıkan *Kypseli* dergisi 34 sayı yayımlandı. Dergide kadınların iyi eş ve anne olabilmeleri için eğitim görmesi gerektiğini savunan yazılara yer veriliyordu. *Kypseli* dergisinin çıkmasını-

dan dört sene sonra ilk kez yoksul Rum kız çocukları için bir ilkokul açılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu’nda bir kadın editörün çıkardığı ikinci kadın dergisi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk Ermeni kadın gazetecisi olan Elbis Gesaratsyan’ın 1862 yılında yayımladığı *Gitar* adlı dergiydi.

1830 yılında, Ermeni cemaatinin önemli semtlerinden biri olan Beşiktaş’ta doğan Gesaratsyan, Osmanlı basınının ilk Ermeni kadın gazetecisiydi. 1 Ağustos 1862’de ilk Ermeni kadın dergisi olan ve aylık olarak yayımlanan *Gitar*’ı çıkarmaya başladı. “Ermeni kızlarına davet” sloganıyla küçük boy sekiz sayfa çıkan derginin altı aylık aboneliği 40 kuruştı. Yeterli abone ve okur bulamayan dergi, maddi imkânsızlıklar nedeniyle ancak yedi sayı yayımlanabildi.

Gesaratsyan’ın bu dergi çıkarma girişimi Ermenice yayın yapan basın tarafından da desteklenmişti. Örneğin 1852-1908 yılları arasında İstanbul’da yayımlanan siyasi, iktisadi, felsefi ve edebi bir gazete/dergi olan *Masis*, derginin çıkışını tebrik etmiş, Ermeni kızların ve ailelerin eğitimine önem veren ve Ermeni milleti içinde bir ilki gerçekleştiren Gesaratsyan’ın teşvik edilmesi gerektiğini yazmıştı. Yine dönemin önemli Ermeni aydınlarından olan ve ilk Türkçe roman *Akabi Hikâyesi*’nin (1851) yazarı Hovsep Vartanyan (Vartan Paşa) da *Mecmua-i Havadis*’te derginin okuyucu kitlesinin büyüyerek gelişmesini dilemişti.

Türkçe ilk kadın dergisi

Osmanlı’da Türkçe olarak yayımlanan ilk kadın mecmuası 1869 yılında *Terakki-i Mubadderat* adıyla çıkmıştı. *Terakki* gazetesini de çıkaran Ali Raşid tarafından haftada bir, pazar günleri olmak üzere 48 sayı

1894-1896 yılları arasında yayımlanan *Hanımlara Mahsus Gazete* (üstte).

Şükûfezar amacını, “biz ki saç uzun aklı kısa diye erkeklerin hande-i istihzasına hedef olmuş bir taifeyiz, bunun aksini ispata çalışacağız” sözleriyle anlatıyordu.

neşredilmişti. Derginin ilk sayfasında “muhadderat için gazetedir” ibaresi yer almaktaydı. Dergiye hem ismini veren hem de yayın politikasını belirleyen “muhadderat” ise “muhadder” kelimesinin çoğuluydu, örtülü ve iffetli ya da Müslüman kadın anlamına gelmekteydi. Dergi kadınların eğitimi konusunu işlemiş, ancak bu eğitim sadece kadının daha iyi bir eş, bir anne ve ev kadını olması için istenmişti. Döneminin yani Tanzimat aydını erkeğinin kadına bakış açısını yansıtıyordu.

14 Kasım 1875 tarihinde Selanik'te *Ayine* adlı “muhadderat ve etfale mahsus” yani Müslüman kadınlar ve çocuklar için bir dergi çıktı. Dergiyi yayınlayan Mustafa, sahibi imtiyaz vekili ise Mahmut Hamdi beylerdi. Haftalık olarak yayınlanan dergi, 11 ay süresince 41 sayı yayımlandı. “Okumak yazmak”, “talebi ilim”, “ilmi ahlak”, “terbiye”, “insana ne lazım” gibi başlıklarla kadınların eğitimi üzerinde durmuştu. Iskati ceninin (çocuk düşürme) zararları, fal baktırmanın beyhudeliği, moda uymak uğruna gereksiz harcamaların yapılmaması gibi konuları işleyen dergi kadın ve çocuklara vatan sevgisi aşılamaya çalıştı.

1875 yılında *Vakit* gazetesi de kadınlar için haftada bir *Vakit Yabut Mürebbi-i Muhadderat* isimli bir ek çıkarmaya başladı.

1880 yılında yayımlanmaya başlayan *Aile* isimli dergi kadınlara, çocuklara ve ev işlerine ait çeşitli konulara yer verdi ve üç sayı çıktı. İstanbul'da 1883 yılında kadınlar için çıkarılan kadın dergisi *İnsaniyet*

sadece iki sayı yayımlandı. Aylık olarak çıkarılan dergide kadın haklarını korumak ve onlara saygı gösterilmesini sağlama ya yönelik yazılar yazılmıştı. Aynı yıl İstanbul'da çıkarılan *Hanımlar* dergisi ise ancak bir sayı çıkabilmişti.

Sahibi de kadındı

1886 yılında çıkan *Şükûfezar* imtiyaz sahibi ve tüm yazarları kadın olan ilk kadın dergisiydi. *Şükûfezar* “çiçek bahçesi” anlamına geliyordu. 15 günde bir yayınlanan derginin imtiyaz sahibi dönemim önemli aydınlarından Maarif Nazırı Münif Paşa'nın kızı Arife Hanım'dı. Derginin diğer yazarları Münire, Fatma Nevber, Fatma Nigar ve Fatma Naima hanımlardı. Kütüphanelerimizde 5 sayısı mevcut olan dergi, ihtimaldir ki bu kadar çıkmıştı. *Şükûfezar* çıkarılma amacını şu şekilde belirtmişti:

“Biz ki saç uzun aklı kısa diye erkeklerin hande-i istihzasına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkekliğe tercih etmeyerek şahrah-i say ve amelde mümkün olduğu kadar paye endaz-ı sebat (çalışma ve gayret yolunda) olacağız.”

Bu iddialı amaca karşın dergi muhafazakâr bir kadın konumlaması dışına çıkamamıştı.

“Cömertlik, mertlik, yiğitlik” gibi anlamlara gelen *Mürüvvet*, 28 Şubat – 23 Nisan 1888 tarihleri arasında haftalık periyotta dokuz sayı yayımlanmıştı. Yedi sekiz yıldan beri kız okullarında eğitim öğretim yapılmasına rağmen, kızlara hitap edebilecek süreli bir yayının hâlâ çıkmamış olması da *Mürüvvet*'in çıkış gerekçelerindendi:

“Şu kadar var ki İslam kadınlarının cahil ve nadan kalması revayı Hak olmadığı tahakkuk edip de İstanbul'da İslam kızlarına mahsus geceli gündüzlü büyük büyük mektepler küşat olunalı yedi sekiz sene mürur ettiği halde bile yar ve ağyara karşı kadınlara mahsus bir küçük varakparenin hâlâ zuhur edememesi matbuat-ı Osmaniye için bir nakisa ad olursa şayandır.”

1894-1896 yılları arasında İstanbul'da yayımlanmaya başlanan ve *Malûmat* gazetesinin ilavesi olarak çıkan *Hanımlara Mahsus Malûmat*, içeriğinde edebiyat, ahlak, sanayi gibi konulara yer vermişti. >>

Hayganuş Mark tarafından yayımlanan Ermeni kadın dergisi *Hay Gin* (üstte).

Üsküdar'da kız öğrencilerin okuduğu Füyuzat-ı Hamidiye Mektebi talebeleri (solda).

İlk resimli kadın dergisi *Mehasin*'in Ocak 1909 tarihli 5. sayısının kapağı (sağda). Türk Kadın Birliği'nin başkanı Nezihe Muhiddin'in çıkardığı *Türk Kadın Yolu* dergisi (altta).

Hanımlara Mahsus Gazete, 1895'ten 1908'e kadar 612 sayıyla en uzun süreli çıkan kadın dergisiydi ve başyazarı ve yazı kadrosunun çoğunluğu kadınlardan oluşmuştu. *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin başyazarları olarak sırasıyla Makbule Lemman, Nigâr Osman (Şair Nigâr), Fatma Şadiye, Mustafa Asım, Faik Ali, Talat Ali, Gülistan İsmet çalışmışlardı. Resimli olarak çıkan gazete, kadınları iş yaşamına teşvik ederken sayfalarında aile, yaşam, sağlık ve eğitim konularına da değinmişti. Okuyucular tarafından gazeteye gönderilen mektuplardan, resimli çıkan yayınlara karşı ilgi gösterdikleri görülmüştü.

Parça Bobçası "Mecmua-i Aile" olarak 1889 yılında yayınlandı ve sadece bir sayı çıkabildi. *Âlemi Nisvan*, İsmail Gasprinski'nin çıkardığı *Tercüman* gazetesinin ilavesiydi. İdare Müdiresi Şefika Y. Hanım'dı. 1906 yılında Bahçesaray'da (Kırım) çıkan bu gazetenin de kütüphanelerimizde sadece ilk sayısı vardır.

Bu dönem kadın dergileri ağırlıklı olarak kadının eğitimine önem vermiş ancak bunu da iyi bir eş, anne ve ev kadını olmanın gereği olarak görmüştü. Kadının sosyal hayata katılması konusunda bir talepleri yoktu. "Hanım" mecmualarının kadın dergilerine dönmesi için II. Meşrutiyet'i beklemek gerekecekti.

Meşrutiyet dönemi kadın dergileri

Meşrutiyet basın ve matbuat hayatına özgürlük ve çok büyük bir canlılık getirdi. Gazete ve mecmua yayınlarında inanılmaz bir patlama yaşandı. Kadın dergileri de hem nitelik, hem de nicelik açısından bir atılım yaşadı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kadın kollarında görev alarak hürriyet mücadelesine katılmış kadınlar, kendi özgürlüklerine ve haklarına ilişkin taleplerini ortaya koymaya başladılar. Kadınlar meşrutiyetin ilanını kutlama gösterilerine yoğun bir şekilde katılmıştı. İstanbul ve Selanik'te ilk günlerde yapılan gösteri ve kutlamalarda Hristiyan kadınların arasında Müslüman kadınlar da görülmüştü. Yardım cemiyetleri kurarak, eğlenceler düzenleyerek toplumda daha ön planda yer almaya çalışıyorlardı. Kadının toplumdaki yeri konusunda Halide Salih (Edip), Fatma Aliye, Emine Semiye, Ruhsan Nevvare ve Selma Rıza hanımlar gibi kadın yazarlar gazetelerde makaleler yazıyorlardı. Kadınlara yönelik yeni mecmualar çıkarılmaya başlanmıştı. Bunlardan ilki haftalık *Demet* (30 Eylül-11 Kasım 1908) dergisiydi ve 7 sayı çıkabilmişti. Onu takip eden *Mehasin* ilk resimli kadın dergisiydi ve aylık olarak çıkıyordu. *Mehasin* Eylül 1908-Kasım 1909 arasında 12 sayı çıkabilmişti. *Demet* ve *Mehasin*'den hemen sonra bu kez "Kâbe-i Hürriyet" kabul edilen Selanik'te *Kadın*

“Hanım” mecmualarının kadın dergilerine dönmesi için II. Meşrutiyet’i beklemek gerekecekti.

adlı dergi yayın hayatına başladı. Kadın dergileri içinde ilk defa “kadın” kelimesini bir dergi adında kullanan dergi (daha önceleri *Hanımlara Mahsus Gazete*’de görüldüğü gibi “hanım” kelimesi kullanılıyordu) olarak da tarihe geçti. *Kadın*, yayın hayatına 26 Ekim 1908’de başladı ve her pazartesi yalnızca bir istisnaıyla kesintisiz 30 kere yayımlandı ve yayın hayatına 7 Haziran 1909 tarihinde son verdi. *Kadın* dergisinde çok geniş bir yazar kadrosu bulunuyordu. Enis Avni (Aka Gündüz) Seniha Hikmet mahlasıyla baş muharrirlik yapıyordu. Ömer Seyfettin, Ali Canip (Yöntem), Mehmet Emin (Yurdakul), Celal Sahir (Erozan), Baha Tevfik ve Ali Ulvi (Elöve) *Kadın* mecmuası yazarlarından bazılarıydı. Feminizm düşüncesinin Abdullah Cevdet gibi radikal Batıcılar tarafından dahi tehlikeli bulunduğu bir ortamda Baha Tevfik’in Odette Lacquerre’den derlediği *Feminizm* adlı kitabında yer alan “Fransız Kanun-i Medenisi Önünde Kadınlar” adlı bölüm *Kadın* mecmuasının 8. sayısında yer aldı.

Genelinde *Kadın*, *Demet* ve *Mebasin* dergilerinde kadından, dinin icaplarını yerine getirmesi, ekonomiyi öğrenerek evini iyi idare etmesi, ülkesindeki ve dünyadaki gelişmeleri takip etmesi ve en önemlisi neslin sağlıklı bir şekilde devamını sağlamak için çocuklarını çok iyi bir şekilde eğiten

iyi bir anne olması bekleniyordu. Dergiler, İttihat Terakki’nin kadına bu bakış açısını yansıtıyorsa da zaman zaman cesur yazılar da çıkıyordu. Örneğin *Mebasin* mecmuasının Şubat 1324 tarihli altıncı sayısında Halide Salih (Edip) şöyle yazıyordu:

“Kadınlar asırlardan beri bizde ezilmiş, istihfaf edilmiş bir unsurdur. Bugün üstlerdeki tazyik kaldırılmak, onlara özel bir mevki verilmek isteniyor. Fakat bu mevki tayinden yenilikçiler şaşırılmış halde... Kadın deyince ayaklarının altı çiçekler, başları güneşli mavi semalar, muhitleri zengin, şaşalı eşyalar ile kalpleri hakikatten uzak, dolaşık, uzun şairane hislerle süsleniyor. Zavallı kısa ömürlü *Demet*’in başlangıcı, *Mebasin*’in esası az çok kadınları bu hayal kâşanelerinde oyalamaktı... Kadınlar ne yıldız, ne çiçek, ne de yalnız edebiyata mevzu olan vehm edilmiş mahluklar değildirler. Kadınlar vatan için üstleneceğiniz en müşkül, en uzun teşebbüslerinizde size yardım edecek tabii ve hakiki arkadaşlarınızdır... Vatanın tekâmülüne doğru açtığınız yolda işleyen yoldaşlarınız, meslektaşlarınızdır.”

Benzer yazılardan biri 25 Ağustos’ta *İkdam* gazetesinde “Ya Biz Ne Olacağız?” başlığı ile İsmet Hakkı Hanım tarafından yazılan makaleydi. İsmet Hakkı’ya göre hürriyet kadınlara medenileşmek ve gelişmek için özgürlük sağlamalıydı. >>

1924’te kurulan Türk Kadın Birliği (üstte, solda). İstanbul’da bir gösteriyi izleyen kadınlar (üstte).

Eğitimin kadınların daha iyi bir zevce ve anne olmasını sağlayacağını vurgulayan makaleler, kadının yerini aile ile sınırlamaktan öteye gidemiyordu.

Kadın konusu günlük gazetelerde de yoğun olarak tartışılır olmuştu. Örneğin 28 Şubat 1909 tarihli *İkdam* gazetesinde Ali Kemal "Nisvan-ı İslam Bahsi" adlı bir makale yayınladı. "Bir kavmin yarısı cehaletle naşad ise, öyle kalırsa, öbür yarısı hiçbir zaman, ne olursa olsun ilim ile şad olamaz" sözlerinden çok etkilendiğinden bahsettikten sonra kadınların eğitim alması gerektiğini vurgulamaktaydı. Ancak bu eğitimin kadınların daha iyi bir zevce ve anne olmasını sağlayacağını söyleyerek kadının yerini aile ile sınırlamaktan öteye gidemiyordu. Bu, Meşrutiyet aydını erkeğin kadın meselesine bakış tarzının tipik bir örneğiydi. Aydınlar yazdıkları roman ve tiyatro eserlerinde kadınların alıfrangalaşmasını eleştiriyor ve eğer kendilerine verilmek istenen hürriyet onları "kir ve fesada" sevk edecekse "iffet ve namusun" tercih edilmesini vurguluyorlardı. İttihat ve Terakki'nin lider kadrolarından da kadın hakları konusunda ileri hamleler beklememek gerekti. Örneğin İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden Enver Paşa, 1914 yılında belediye reisi Cemil Topuzlu'nun gayretleri ile açılan Gülhane Parkı'nda kadınlı erkekli grupların beraberce gezinmesinden rahatsız oldu. Açılışın hemen ertesi günü Cemil Topuzlu'ya sert bir yazı gönderdi ve kadınların parka girmelerinin engellenmesini istedi. Kadının sokakta, tiyatrodaki, kafede yalnız ya da erkeklerle yer alması sürekli tartışılan konulardan biri olmuştu.

Meşrutiyet sonrası kadın örgütlenmeleri, ilk defa yardım dernekleri çerçevesinde görüldüler. Örneğin V. Murad'ın kızı Fehime Sultan'ın başkanlığında Osmanlı kadınlarından ileri gelen bazıları "Teavün-i Nisvan-ı Osmaniye" namıyla bir cemiyet kurdular. Hürriyetin ilanını takip eden ilk beş ay içinde tam 83 dernek kurulmuştu. Dernekleşme faaliyetlerinin özgürleştirici dinamiği, İttihat ve Terakki Cemiyeti politikalarının kitleselleşmesi ve meşrutiyet kazanması açısından önem taşıyordu. Aydın ve kent kökenli kadınlar tarafından kurulan dernekler ve kulüpler kadınların kamusal alandaki görünürlüklerini arttırmıştı.

Peçesiz dolaşan kadınlar

Kocalarının yanında peçesiz olarak tiyatro ve lokantalara giden, aynı arabaya beraber binen kadınlar geleneklere meydan okuyorlardı. Bu kadınlar Hristiyan kadınların yaşadığı özgürlüğü yaşamak ve sosyal hayata dahil olmak istiyorlardı. Hiç olmazsa İstanbul'da artık kanun ve geleneklere göre giyinmeyen genellikle gelir ve kültür seviyesi yüksek bir kadın kitlesi oluşmuştu. Balkan Harbi'ni takiben Selanik'ten İstanbul'a göç eden pek çok Dönme aile ve kadınlar da bu hareketin hızla ilerlemesine neden olacaktı. Ancak tüm olumlu gelişmelere karşın kuvvetli bir kadın hareketinden veya tam bir kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek dahi mümkün değildi.

Kadın dergileri çıkmaya devam ediyordu. *Musav-*

Süs dergisi (altta).
Hanım dergisi (altta,
sağda).

ver *Kadın* (1911), *Kadınlar Dünyası* (1913), *Hanımlar Âlemi* (1913), *Erkekler Dünyası* (1913), *Kadınlar Âlemi* (1914), *Kadın Duygusu* (1914), *Seyyale* (1914) ve *Sıyanet* (1914) önemli bir iz bırakmadan matbuat tarihimize kısa ömürlü dergiler olarak yerlerini aldılar. 1915 yılında çıkan *Kadınlık* dergisinde kadına bakış açısının fazla değişmediği görülür: “Kadınlar çalışmalı, fakat ne için bilir misiniz? Hürriyetlerini istihsal ile beraber vatani müstefit edebilecek hayırlı evlatlar, iş görecektorunlar ve muhitimizi imar edecek fedakârlar yetiştirmek için çalışmalıdırlar.”

Genç Kadın mecmuası 1918’de çıktı ve tek sayı yayınlanabildi. 1920 yılında Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti (Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği) tarafından çıkartılan *Diyanet* Türkçe-Çerkesce bir kadın dergisi olup matbuat tarihimizin en ilginç örneklerinden biriydi. “Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti’nin naşir-i efkârıdır. Her on beş günde neşr olunur ilmi, içtimai, edebi mecmuadır” alt başlığı ile 10 Mart 1336’da bir sayı yayımlanabildi. Derginin 12 sayfası eski harflerle Türkçe, 4 sayfası ise Latin harfleri ile Çerkesceydi.

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra görülen kısmi özgürlük ortamı içerisinde, Çerkesler çeşitli örgütler kurmaya başladılar. Bunlardan biri Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti idi. Cemiyetin başkanı Hayriye Melek Hunç Hanım’dı. Cemiyetin en önemli kuruluş amacı, Çerkes çocuklarının anadillerinde eğitim almalarını sağlamaktı.

Bu amaçla cemiyet 1919 yılında Beşiktaş Akaretler’de 52 numaralı binada Çerkes Numune Mektebi’ni açtı. Cemiyetin veznedarlığını yürüten Seza Polar, mektebin müdiresi seçildi.

Okulun en önemli özelliği, Osmanlı’da ilk defa kız ve erkek öğrencilerin bir çatı altında birlikte ders görmeleriydi. Ayrıca ilk kez bir Müslüman okulunda Latin harfleri kullanılıyordu. Seza Hanım coğrafya dersini Türkçe, Lami Cankat dil derslerini ve

Kafkas tarihi ile coğrafyasını Adigece olarak veriyordu. Okulda Çerkes çocukları çoğunlukta idi.

Cemiyet, 10 Mart 1920’de *Diyanet* (Annemiz) adında bir dergi çıkarttı. Başyazarı Hayriye Melek Hunç olan Çerkesce-Türkçe bu dergide Ahmet İzzet Paşa, Harun Blenaw, Lami Cankat gibi şahısların yazıları yer aldı

Sedat Simavi’nin 1921 yılında çıkarttığı *Hanım* dergisi ise sadece iki sayı çıkabildi. 1923 yılında *Ev Hocası* tek sayı, 1924’te çıkan *Firuze* üç sayı yayınlanabildi. İstanbul dışında çıkarılan nadir bir kadın dergisi ise 1926 yılında Trabzon’da çıkmış olan *Çalılıkuşu*’ydü. Derginin sahibi ve müdürü Şefika Münir, edebi müdürü ise Hamamizade İhsan’dı ●

Bibliyografya

- Kadın Dergileri Bibliyografyası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yayınları, 1993.
- Seval Arpınar, “İlk Kadın Dergisi”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 6, Ocak 1969.
- Aynur İlyasoğlu- Deniz İnşel, “Kadın Dergilerinin Evrimi”, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1984.

Tanzimat döneminin ilk Türk kadın gazeteci ve romancılarından olan Selma Rıza Hanım, Paris’teki Jön Türklerin liderliğini yapmış Ahmed Rıza Bey’in kızkardeşi idi (solda). 1932 tarihli kartpostalda kitap okuyan kadın (altta).

Büyük Harp'te Kadınları Çalıştırma Cemiyeti

Binlerce kadın iş bulmak istiyordu

Birinci Dünya Savaşı'nda asker
üniformalarını tamir eden
kadın işçiler, Çanakkale.

Osmanlı erkeklerinin Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınmasıyla cephe gerisinde kalan kadınlara önemli görevler düşüyordu. 1916'da kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Osmanlı toplumunun Müslüman kesimine mensup kadınların çalışma hayatına katılması yönünde faaliyetler gösterdi.

YAVUZ SELİM KARAKIŞLA
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda Birinci Dünya Savaşı hazırlıkları için seferberliğin davul ve zurnayla ilan edilmesini izleyen günlerde, yirmi ila kırk beş yaşları ara-

sında, yani askerlik çağında bulunan bir buçuk milyondan fazla Osmanlı erkeği, askeri yetkililere teslim oldu. Kısa bir süre içerisinde, Osmanlı ordusu 1 milyon 500 bin kişilik maksimum kapasitesine ulaştı. Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusu tarafından askere alınan askerlerin toplam sayısı 2 milyon 873 binin üzerindeydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dört yıl boyunca yaklaşık 2 milyon 873 bin kişiyi cephelere göndermesi, savaş başladığında toplam nüfusunun 26 milyon civarında olduğu tahmin edilen ülkede önemli demografik denge bozukluklarına yol açtı. Dahası, Balkan Savaşları'nda başlayan toprak kayıpları nedeniyle İstanbul büyük kitleler halinde göç alıyordu. Bunlara bir de Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Ermeni, Rum ve Musevi Osmanlılar eklenince, tablo daha da belirginleşmektedir. Bu tabloya Ermeni Tehciri gibi savaş zamanı önlemlerinin acı sonuçlarını da eklemek gereklidir. Savaş nedeniyle gerçekleşen dış ve iç göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun etnik ve demografik yapısında büyük değişiklikler yaşanmasına da yol açıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda cepheye ve savaş meydanlarına sürülen Osmanlı ordusu ağırlıklı olarak Müslüman erkeklerden

oluştugu için, savaş yıllarında Müslüman kesimin omuzlarına yüklenen toplumsal yük farklılaşmıştı.

Müslüman kadınlar iş aramak zorundaydı

Osmanlı ordusunun ağırlığının Müslüman Osmanlı erkeklerinden oluşması nedeniyle, Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun çoğu yerinde endüstriyel işgücü konusunda büyük bir kıtlık ya da darlık yaşanmamıştı. Cephe gerisinde gayrimüslim erkek işgücü arzının süreklilik gösteren varlığı, erkekleri cepheye olan Müslüman Osmanlı kadınlarının Avrupa'da veya Amerika'da göçlenenlere oranla çok daha kısıtlı bir biçimde çalışma hayatına katılabilesine neden olmuştu.

Örneğin, Birinci Dünya Savaşı yıllarında gayrimüslim Osmanlı kadınlarının az bir bölümü çalışma hayatına katılmak zorunda kalmıştır. Buna karşılık iş hayatına katılan Müslüman kadın sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle, Birinci Dünya Savaşı'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı dinsel kesimlere mensup farklı kadın grupları üzerinde farklı etkilere yol açmış olduğu gerçeği asla göz ardı edilmemelidir.

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na giren diğer ülkeler gibi sanayileşmiş bir ülke değildi. Tarıma dayalı bir ekonomiye sahipti. Ekonomik olarak pek çok açıdan geri kalmıştı. Sanayileşmiş Avrupalı devletlerin başlatmış

Birinci Dünya Savaşı'nın başında silah altına alınan askerler, Manisa (altta, sağda).

oldukları bir emperyalist paylaşım savaşında, Osmanlı İmparatorluğu gibi ekonomisi ağırlıklı olarak tarımsal üretime dayalı olan devletlerin asıl paylaşma konusunu oluşturması kaçınılmazdı.

Birinci Dünya Savaşı'na giren İngiltere, Fransa, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Almanya, Avusturya-Macaristan, hatta Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerin hemen hepsi, en azından Osmanlı İmparatorluğu'na nazaran, sanayileşmiş ülkelerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın bu ülkelerdeki kadınların yaşamı üzerindeki etkileriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kadınları üzerindeki etkileri arasında biraz fark vardı. Bütün bu ülkeler arasında kendisine has bir örnek teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş deneyimleri de, savaşta gördüğü toplumsal tahribat da, savaşın yol açtığı toplumsal değişim de yine ülkenin kendi nesnel koşullarına has olmuştur. Üstelik Birinci Dünya Savaşı, katılan çoğu ülke için 1918 yılının sonbaharında sona ermiş olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğu ve onun kısmen yerini alan Türkiye Cumhuriyeti için 1922 yılına kadar sürmüştür. Yani, çoğu Avrupa devleti için 1914-1918 yılları arasında dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve takipçisi Türkiye Cumhuriyeti için 1914-1922 yılları arasında toplam sekiz yıl süren yıkıcı bir süreç olmuştur...

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi

Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın başkanlığı ve karısı Naciye Sultan'ın himayesi altında 1916 yılının yaz aylarında kurulmuş olan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Osmanlı toplumunun Müslüman kesimine mensup kadınların çalışma hayatına katılması yönünde önemli faaliyetler gerçekleştirmişti. Cemiyetin kuruluşu gündelik gazeteler ile ilan edilir edilmez, cemiyet genel merkezi iş isteyen Müslüman Osmanlı kadınlarının istilasına uğramıştı. İki buçuk ay gibi kısa bir süre zarfında, on dört bin Müslüman Osmanlı kadınının iş isteği ile karşı karşıya kalan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, gördüğü yoğun ilgiden dolayı ne yapacağını şaşırmıştı.

Zamanla, bu büyük başvuru yığılmasını eritmek ve toplumda var olan iş talebine bir nebze olsun cevap verebilmek amacıyla cemiyet adına şubeler açıldı. Müslüman nüfusun çoğunlukta ve dolayısıyla da cemiyete yapılan başvuruların yoğun olduğu Çapa, Üsküdar, Vezneciler gibi bazı bölgelerde açılan şubelerde, elişleri gibi az sermaye gerektiren bazı dallarda hemen üretime geçildi. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin başkanlığını yürüten Enver Paşa'nın bir yandan da Harbiye Nazırı ve Başku-

Osmanlı telefon şirketinde çalışan kadın memurlar (üstte). Gönüllü Kızılaiy hemşireleri eğitimleri sırasında görülüyor (altta).

mandan Vekili sıfatlarını taşıyor olması, cemiyete büyük avantajlar sağlamaktaydı. Bu avantajların başında da cemiyet şubelerinin Osmanlı ordusunun ihtiyaçları için açılmış olan ihalelere katılabilmesi gelmekteydi. Osmanlı ordusunun açmış olduğu ihalelerden, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti için kendisine yetecek kadar iş ve istihdam yaratacak iş olanakları yaratılmaktaydı. >>

Bir kermeste çalışan peçesiz kadınlar (üstte). Üsküdar'da fesli erkeklerle yürüyen çarşafli kadınlar (sağda). Kadınlar ordu için cephane yapımında da görev aldılar (altta).

Ancak bütün bu önlemler Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin, kendisine ulaşan başvurulara yeti-şebilmesi için yeterli olmadı. Bu nedenle, çeşitli sanayi kuruluşlarına ve devlet teşebbüslerine haber salındı. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, aynen bir iş ve işçi bulma kurumu gibi, iş arayan Müslüman Osmanlı kadınları ile işçi arayan Osmanlı işletmelerini bir araya getirmeye ve toplumdaki istihdam açığını Müslüman Osmanlı kadınlarını çeşitli iş kollarında hizmet veren işyerlerine yerleştirerek çözmeye çalıştı. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin kuruluşunu izleyen bir yıl içerisinde, 8 bin 860 civarında Müslüman Osmanlı kadın işçi cemiyet aracılığı ile çeşitli kuruluşlarda çalışmaya başlamıştı.

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, bir anda Osmanlı İmparatorluğu'nun en fazla sayıda kadın işçi çalıştıran kuruluşu haline gelmişti. Cemiyetin kuruluş nizamnamesinde yer alan bir kural gereği, cemiyet yönetimi kendi bünyesinde iş verdiği veya bir başka kuruluşta işe soktuğu bütün kadın işçilerin maaşlarından yüzde 15'lik kesintiler yapıyordu. Böylelikle, cemiyet adına veya cemiyet aracılığıyla çalışmaya başlayan her Müslüman Osmanlı kadın işçi, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin bütçesine doğrudan doğruya katkıda bulunmuş oluyordu. Ayrıca, bu yöntemle, cemiyet bünyesinde çalışan her işçinin yine kendisi gibi çalışmak durumunda olan başka kadınlar için yeni istihdam olanakları yaratılmasına katkıda bulunması da sağlanmış oluyordu. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin çalıştırdığı kadınların sayısı çoğaldıkça, işçi kadınlardan alınan bu yüzde 15'lik kesintilerin toplamı büyük miktarlara ulaşmaya başladı. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti büyük bir hızla geliştikçe, gelirleri de giderek artıyordu. Cemiyet yöneticileri ileride yeni yatırımlar yapmak ve yeni iş olanakları geliştirebilmek için cemiyetin çalışanlarından aldığı bu yüzdeye güveniyorlardı.

Enver Paşa'nın himayesinde büyüdü

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gölgesinde ve Enver Paşa'nın himayesinde hızla büyüyen Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, zamanla kuruluş amacının dışına taşan bazı faaliyetlerde de bulunmaya başladı. Cemiyet yönetiminin aldığı bir kararla, cemiyet kadın ve erkek çalışanlarının evlenmelerini teşvik etmeye, hatta onları evlenmeye zorladı. Bu amaçla,

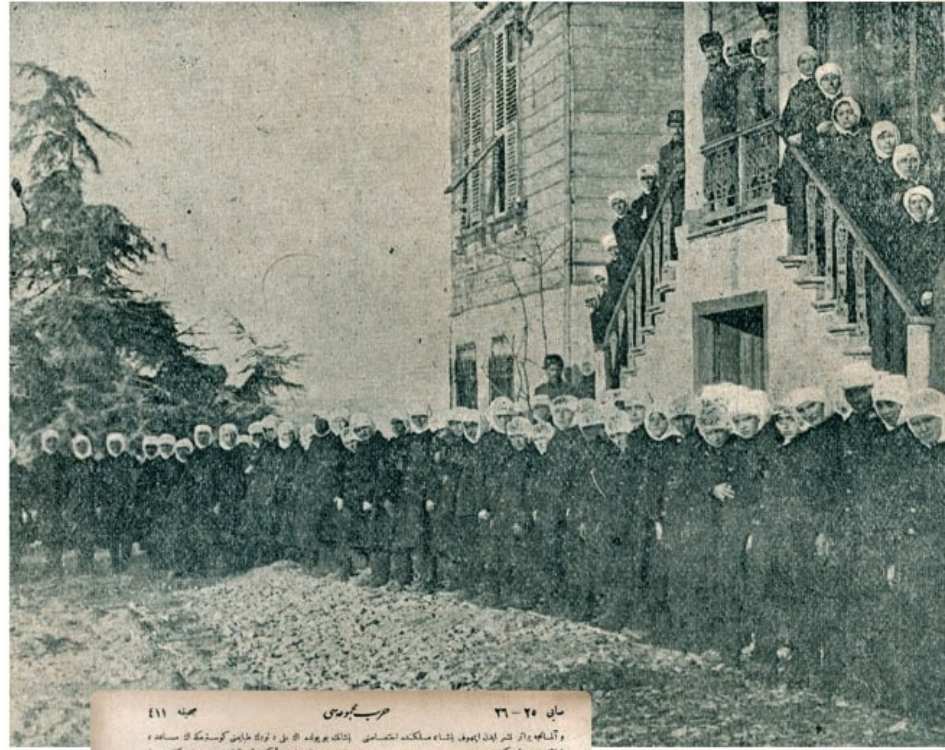
Kadınları Çalıştırma Cemiyeti gündelik gazetelere evlenme ilanları vererek, bir ilke de imzasını atmış oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez gazete ilanları yoluyla ve bir cemiyetin arabuluculuğu ile evlenen ilk çiftler, yine gazeteler aracılığı ile Osmanlı kamuoyuna duyuruldu.

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin bir başka faaliyet alanı da Birinci Dünya Savaşı ve özellikle de Ermeni Tehciri nedeniyle kimsesiz ve yetim kalmış olan küçük çocuklara yardım elini uzatmasıydı. Anadolu'dan toplanarak İstanbul'a getirilen binlerce kimsesiz ve savaş yetimi çocuk, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi aracılığı ile gözetim altına alındı. Bu çocuklar geçici bir süre cemiyetin şubelerinde barındırıldıktan sonra, yetimhanelere veya İstanbul ve civarında yaşayan çeşitli ailelerin yanına yerleştirildiler.

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, II. Meşrutiyet döneminde uzun süren savaşlar nedeniyle, çalışmak zorunda kalan Müslüman Osmanlı kadınlarına iş bulmak ve iş olanakları sağlamak amacıyla kurulmuştu. Ancak, Birinci Dünya Savaşı Müslüman Osmanlı toplumunun bazı kesimlerinde öylesine derin yaralar açmıştı ki, sorunlar bu kesime mensup kadınlara çalışacakları birer münasip iş bulmakla bile çözülecek gibi değildi. Bırakın kendilerine yeterli gelir sağlayacak birer iş bulup çalışmayı, bazı Müslüman Osmanlı kadınlarının kalacak yeri, giyecek kıyafeti, yiyecek yemeği bile yoktu.

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin en önemli faaliyetlerinden birisi de bu acil sorunları çözebilmek için bir çare arayışı oldu. Cemiyetin şubelerinde yatakhaneler ve yemekhaneler kuruldu ve acil ihtiyaç sahibi kadınlara yatacak, giyecek ve yiyecek yardımı sağlanmaya başladı. Ancak, alınan bütün bu önlemler geçici birer çözüm olmaktan ileriye gidemiyordu. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'nin acil ihtiyaç içinde bulunan ve çaresizlik içinde kendisine sığınmış olan bütün Müslüman Osmanlı kadınlarını kendi olanakları ile barındırması, giydirmesi ve yedirip içirmesi hemen hemen imkânsızdı.

İşte bu durum karşısında, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin geliştirmiş olduğu en ilginç uygulama Osmanlı ordusu bünyesinde yer alan ve gayrimüslim Osmanlı erkeklerinden oluşan amele taburları arasında, deneme mahiyetinde bir de kadın amele taburu kurulması fikrini ortaya atmak olmuştur. Hem Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı, hem de

Kadın Birinci İşçi Taburu'nun erkek subayları, memure, katibe ve işçi kadınlar grubu ile birlikte (en üstte). Harp Mecmuası'nın Mayıs 1918 tarihli sayısında kadın işçi taburu hakkında bir bölüm yer almıştı (üstte).

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin başkanı olan Enver Paşa ortaya atılan bu fikri hemen benimsemişti. Enver Paşa, yaveri Yüzbaşı Hasan Tahsin Bey aracılığı ile 26 Temmuz 1917 günü Birinci Kadın İşçi Taburu'nun kurulması görevini Birinci Osmanlı ordusu kumandanı Ferik Esat Paşa'ya vermişti ●

Bibliyografya

- Yavuz Selim Karakışla, Birinci Dünya Savaşı'nda Çalışan Osmanlı Kadınları: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 408 s.
- Yavuz Selim Karakışla, Osmanlı Ordusunda Kadın Askerler: Birinci Kadın İşçi Taburu (1917-1919) (İstanbul: Akal Fikir Yayınları, 2015), 192 s.

Objektifin ardındaki usta: **Foto Namık**

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de az sayıda basın haber fotoğrafçısı vardı. İstanbul'da Namık Görgüç ve Ankara'da Cemal Işıksel'in başını çektiği bu fotoğrafçılar, arkalarında muazzam birer arşiv bıraktılar...

■ CENGİZ KAHRAMAN

FOTOĞRAFLAR: CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

Foto Namık (Namık
Görgüç), evinde
aynadan eşinin ve kızının
fotoğrafını çekiyor.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle, toplumsal hayattaki değişiklikleri halka anlatmak ve daha çabuk benimsemesini sağlamak için fotoğrafın gücünden faydalandı.

Bu dönem aynı zamanda haber fotoğrafçılığının da başlangıç dönemidir. O yıllarda az sayıda basın haber fotoğrafçısı vardı. Ferit İbrahim, Naim Gören, Cemal Işıksel, Namık Görgüç, Cemal Göral, Cemal Işın, Ali Ersan, Faik Şenol, Hilmi Şahenk, Selahattin

Giz, Kenan Hasip, Etem Tem bu isimlerden bazıları. Ancak ilkler kimlerdi diye bakarsak İstanbul'da Namık Görgüç, Ankara'da Cemal Işıksel'i anmamız gerekir.

1895 yılında İstanbul'da doğan Namık Görgüç'ün babası Mücellidbaşızade Nureddin Bey'di. Namık Efendi Vefa İdadisi'ni bitirdikten sonra, Birinci Dünya Savaşı'na ihtiyat zabiti olarak katıldı. Askerlik dönüşünde Şehremaneti'nde (belediye) memur olarak çalıştı. Dedesinin fotoğraf merakı nedeniyle küçük yaşlarda fotoğraf makinesi ve karanlık odayla tanıştı. Genç yaşında hobi olarak başladığı fotoğraf tutkusu bir rastlantıyla mesleğe dönüştü. İstanbul Şehremaneti'nde memur olarak çalışırken Beylerbeyi'nden komşusu ve eşinin de akrabası olan Yunus Nadi'nin (Abacıoğlu) teklifiyle, 1924 yılında yeni kurulmakta olan *Cumhuriyet* gazetesinin fotoğraf servisini kurdu.

Namık Görgüç, kültürel birikimiyle bu taze başlangıçta heyecan verici fotoğraflar çekti. Divan edebiyatına olan ilgisi bilinen özelliklerindendi ve dost toplantılarında ezbere şiirler okurdu. Ayrıca kişisel merakıyla ilerlettiği Fransızcasını da çeviriler yapacak düzeye yükseltmeyi başarmıştı. Arkadaşları kendisini nüktedan, hazırcı, münevver ve sanatına âşık biri olarak tanımlardı. Basın camiasında çok sevilen bir kişilikti. Basın fotoğrafçılığında Namık Görgüç Ekolü adıyla anılan bir dönemden söz edilebilir. 22 Ekim 1941'de Eminönü Halkevi Salonu'nda 22 senelik meslek birikiminin arasından seçtiği 900 fotoğraftan oluşan ve 15 gün süren bir sergi açtı. Beşiktaş Halkevi'nde gazete fotoğrafçılığı hakkında verdiği projeksiyonlu konferansta, çektiği fotoğrafların eşliğinde, mesleğe yeni başlamış arkadaşları ve fotoğraf meraklılarıyla deneyimlerini paylaştı.

Namık Görgüç'le tanışma

Basının ilk dönemlerinde fotoğrafçının imzası genellikle yayınlanmazdı. İncelediğim yayınlarda Foto Namık ve Foto Ali imzalarına rastlıyordum. Bu iki imzanın Namık Görgüç ve Ali Ersan'a ait olduğunu öğrenince Namık Görgüç ile tanışmış oldum. Meslek hayatının tamamını *Cumhuriyet* gazetesinde geçiren bu fotoğrafçı hakkında çok fazla bir bilgi yoktu. Namık Görgüç'e olan ilgim, zamanla çeşitli dergilerde ve gazetelerde fotoğraflarına ve teorik yazılarına rastladıkça artmaya başladı. 1998 yılındaki araştırmalarım sırasında ilk sayısı 1933 senesinde yayınlanmaya başlayan dönemin haftalık popüler dergisi *Yedi Gün*'ü incelerken, 13 Temmuz 1947 >>

1924'te Büyük Taarruz'un ilk yılı, Dumlupınar'da görkemli bir törenle kutlanmıştı. Haydarpaşa İstasyonu'ndan Dumlupınara'ya giden trenin önünde foto muhabiri Ferit İbrahim (sağ başta) ve Namık (yanında) (üstte).

Selahattin Giz büyük bir fotoğraf ve negatif arşivi kurdu

Galata Köprüsü'nde Cumhuriyetin ilk kuşak foto muhabirleri, soldan itibaren: *Akşam*'dan Faik (Şenol), *Vakit*'ten Ali (Ersan), *Milliyet*'ten Hilmi (Şahenk), *Cumhuriyet*'ten Namık (Görgüç) ve Selahattin (Giz).

Selahattin Giz (1914 - 1994) ilk kuşak foto muhabirleri arasında en uzun yaşayan isim oldu. Fotoğrafçılığının yanı sıra bir arşivci de olan Selahattin Giz, 1947 yılında erken yaşta hayattan ayrılan ustası Namık Görgüç'ün fotoğraflarına da sahip çıktı. Büyük bir fotoğraf ve negatif arşivi oluşturduğunu düşündüğüm fotoğrafçı bu negatiflerden bazılarını sıkça basarak "Selahattin Giz Arşivi" adıyla basına servis etti. Gazeteci Orhan Erinc, *Cumhuriyet* gazetesinde 22 Şubat 1994 tarihinde Selahattin Bey'in vefatı üzerine yazdığı yazıda bu durumu şöyle anlatıyor: "Eski bir tarihi olaya, İstanbul'un köşelerinden birisini gösteren bir fotoğrafa

ihtiyaç olsa her gazetede Selahattin Giz'in arşivinde mutlaka vardır, bir arayalım diye düşünülürdü." Çoğu kendi kuşağından olan foto muhabirlerinin fotoğraflarını, negatiflerini saklayarak günümüze ismiyle de anılan muazzam bir koleksiyon bıraktı. Bu koleksiyonun bir bölümü Yapı Kredi Tarihi Selahattin Giz Arşivi olarak araştırmacıların ve fotoğraf meraklılarının hizmetine sunuluyor. Benim koleksiyonumda ve başka kişisel arşivlerde de çok sayıda fotoğraf ve negatif bulunuyor. 1998 yılında Yapı Kredi Yayınları'nda cumhuriyetin 75. yılı ile ilgili hazırlanan projede çalışırken bu negatif ve fotoğrafların neredeyse tamamına bakmıştım. O zaman bazı fotoğrafların tarih olarak Selahattin Bey tarafından çekilmesinin mümkün olamayacağını görmüştüm. Fotoğraflar bu nedenle Selahattin Giz Arşivi olarak isimlendirildi.

İntihap esnasında Turkuvaz salonundan bir intiba

Foto Namık

Namık Görgüç, Cumhuriyet gazetesi bahçesinde deneysel bir fotoğraf çekiyor (en üstte). 1930 yılı güzellik yarışmasının jüri başkanı Halit Ziya (Uşaklıgil) neticeyi açıklıyor (üstte).

**Namık Görgüç
iki meslektaşını
(Selahattin Giz
ve Cemal Göral)
Cumhuriyet
gazetesinin
karanlık odasında
görüntülemişti
(üstte).
Boğaziçi'nde
kızlar kampı, 1939
(altta).**

tarıhli 749. sayıda Namık Görgüç'ün vefat haberine rastladım: "Foto Namık'ı kaybettik. Türk basın âlemi kıymetli bir evladını daha kaybetti. Foto Namık Görgüç, tedavi edilmekte olduğu Cerrahpaşa Hastanesi'nde hayata gözlerini kapadı. Kendisi iki yıldan beri kalp hastalığından rahatsızdı. Bir buçuk ay evvel büyük bir kalp krizi ile hastalanmış, Cerrahpaşa'ya yatmıştı. 7 Temmuz günü ikinci bir kalp krizi geçiren arkadaşımız bütün gayretlere rağmen kurtarılamamış ve ebediyen aramızdan ayrılmıştır. 23 yıl önce *Cumhuriyet* ailesi arasına karışan Namık, çalışkanlığı, zekâsı, temiz ahlakı ve eşsiz kabiliyeti ile kendini az zamanda tanıtmış ve sevdirmişti.

Basın fotoğrafçılığının en salâhiyetli (yetkin) bir rûknü (temel direği) idi. Kaybı, Türk basın âleminde doldurulamayacak bir boşluk bırakmıştır. *Yedi Gün* kederli ailesine ve arkadaşlarına başsağlığı diler."

Bunun üzerine 1930'lu yılların popüler haber dergilerinde Foto Namık imzasını aramaya başladım. Bu dönem basın fotoğrafçıların çok sayıda negatif ve cam negatifini de satın aldım. Daha sonraları gazete ve dergilerde gördüğüm fotoğraflardan satın almış olduğum bazı negatif fotoğrafların bir bölümünün Namık Görgüç'e ait olduğunu gördüm. Artık müzayedelerde, sahaflarda Namık Görgüç imzasını arıyordum. Zamanla çektiği fotoğrafları, görünce tanımaya başladım. Birkaç yıl önce, tesadüflerin de yardımıyla otoportreleri ve aile fotoğraflarına Beyoğlu'nda bir sahaf dostumun dükkânında rastladım.

Namık Görgüç'ün çektiği fotoğraflara rastladıkça hakkında yanılmadığımı da anlamış oldum. Haber fotoğraflarına estetik bir dil getirdiğini, kompozisyonlarını doğal bir içgüdü ile yaparak deklanşöre bastığını görüyordum. Bu özellikle foto muhabirleri için çok zor bir iştir. Düşünmek için vakit olmadığından bir olayı görüntülerken içgüdüsel bir şekilde açılarını belirlerler. Olayı görme ve okuyucuya gösterme biçimi de onların zamanla kişisel tarzlarını oluşturur.

Namık Görgüç, özellikle fotoğrafın teorisi üzerine düşünüp yazan, bilgilerini paylaşmaktan zevk alan bir sanat adamıydı. Hem sanatkâr, hem zanaatkâr, hem foto muhabiri, hem de fotoğraf sanatçısı olmayı başarabilmiş ve bu özelliklerini de çektiği her karede sentezleyebilmiş nevi şahsına münhasır bir kişilik. Özellikle İstanbul'un gündelik hayatını, seyyar satıcılarını, dükkânlarını, pazarlarını, sokaklarını, eğlence yerlerini, ilginç portrelerini çekerken bize adeta hikâyeler anlatıyor. Sanki Sait Faik hikâyelerinin fotoğraf olarak karşılığı gibi. Bunu kültürel birikimi, merakları ve aydın kişiliğine bağlayabiliriz; ama onu ayrıcalıklı kılan en özel şey özel fotoğrafçılara ait görme ve algılama biçimi...

Çektiği binlerce fotoğrafı inceleme şansına sahip olabildiğim için, ondaki estetik anlayışın ve sanatsal bakışın ne kadar özgün olduğunu daha iyi gördüm. Özellikle İstanbul'la ilgili kareleri bize hem geçmiş bir hayatın anlarını sunuyor, hem de yok olmak üzere olan bir kültürün görsel tanıklığını yapıyor.

Usta ve çırağı: Namık Görgüç - Selahattin Giz

Selahattin Giz, Galatasaray Lisesi'nde Nadir Nadi'nin (Abbacioğlu) sınıf arkadaşıydı. Okuldayken fotoğrafa olan merakı ve Nadir Nadi ile olan dostluğu, *Cumhuriyet* gazetesinde birkaç fotoğrafının yayınlanmasına imkân sağladı. 1932'de Foto

'Beyoğlu 1930' kitabındaki fotoğraflar kimin?

Selahattin Giz'in sağlığında, kendisinin verdiği bilgilerle Galerî Alfa tarafından yayınlanan *Beyoğlu 1930* isimli kitabındaki fotoğrafların pek çoğu Namık Görgüç ve Cemal Göral tarafından çekilmiştir. Bunun somut kanıtı, 1931 yılında *Yeni Gün* gazetesinde yayınlanan "İstanbul'un Köşe Bucağı" yazı dizisidir. Osman Cemal (Kaygılı) periyodik olarak *Cumhuriyet* gazetesi fotoğrafçıları Namık ve Cemal ile İstanbul'un semtlerini gezerek tanıtmıştır. Yazılarında arkadaşları olan Namık ve Cemal'in isimlerini de zikretmiştir. Selahattin Giz bu kitapta fotoğrafların hikâyelerini anlatırken, hafızasında kalmış gibi anlatarak bu iki ustanın ismini anmamış ve vefa borcunu ödemeyi unutmuştur. Üstelik fotoğrafları kendisi çekmediği için de hikâyelerini farklı anlatmış ve fotoğraflar gerçekliğinden uzaklaşmıştır. Derdimiz Selahattin

Kitaptaki fotoğraflardan birisi. Taksim Stadyumu, Harî Devrimi'nden önceki yıllara ait.

Giz'i yargılamak değil. Sadece onun çekmediği fotoğrafları sonradan onun ismiyle aktarmak, yanlışlara neden olabiliyor. Selahattin Bey fotoğrafların yok olmalarını önleyerek büyük bir hizmette bulunmuştur.

Bir diğer foto muhabiri Faik Şenol da sağlığında çoğaltarak basına servis ettiği fotoğrafların arkasına "Faik Şenol Koleksiyonu" damgası vurarak, fotoğrafın çekenini anonimleştirmiştir.

"Namık Görgüç, haber fotoğraflarına estetik bir dil getirmiş, kompozisyonlarını doğal bir içgüdü ile yaparak deklanşöre basmış."

Cemal'in (Göral) *Son Posta* gazetesine gitmesiyle de gazetede çalışmaya başladı. Namık Görgüç'le de bir ağabey-kardeş, usta-çırak ilişkisi yaşadılar.

Selahattin Giz, Seyit Ali Ak'ın kendisiyle yaptığı söyleşide (*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960*), Namık Görgüç'ün basın fotoğrafçılığının saygıdeğer bir iş, fotoğrafın bir sanat olarak kabul edilmesindeki katkılarını şöyle anlatıyor: "Namık Görgüç, son derece sevdiğim saydığım bir ustamdı. Bizim dönemimizde işler ustadan çırağa geçerdi. Yani biz alaylıydık. Sonra şahsi kabiliyetlerle bir şeyler yapmaya çalıştık. Namık gazete fotoğrafı üstadıdır, bunda hiç şüpheniz olmasın. Belki ondan daha eski foto muhabirliği yapmış kimseler vardı. Fakat gazete fotoğrafçılığının saygıdeğer bir iş olduğunu Namık Görgüç öğretti. Namık İsmail'den tutun da Elif Naci'ye kadar her sergi açılışında fotoğraf güzel sanatlardan mıdır, değil midir tartışması olurdu. Bunun müdafaasını yapardı. Güzel konuşurdu. Bu hususta fikrini kabul ettirmiştir. Gazete fotoğrafçılığını ayrı bir yere koyardı. Bunu eserlerinde daima dikkatle >>

1931'de Foto Namık'ın objektifinden Nazım Hikmet ve avukatı İrfan Yalçın savunma verirken.

1930 Türkiye Güzellik Yarışması finalinden Feriha Tevfik (en sağda) ve diğer yarışmacılar üstte).

ön plana almıştır. Mesela gazetecilikte bir hareket lazımdır. Fotoğrafta mutlaka lazımdır. Bir tanesinin bir kuş vardır köşesinde. O buna hareket veriyor, ölümlükten kurtarıyor diye onun üzerinde durur, uğraşır, kompoze eder. Yani meslekte daima yenilik peşinden koşmuş ve mesleğe yenilik getirmiş adamdır.”

Selahattin Giz, Yıldız Üçok’la *Cumhuriyet Dergisi*’nin 10 Ağustos 1989 tarihli 150. sayısında yaptığı röportajda *Cumhuriyet* gazetesinde mesleğe ilk başladığı dönemden de bahsediyor:

“*Cumhuriyet*’in karanlık odasında Namık Görgüç ve Cemal Göral vardı. Benim fotoğrafçılığımıza katkıları büyüktür. Benli Kemal ile Görgüç birlikte *Cumhuriyet*’te çalışırlardı. Benli Kemal ölünce Görgüç, Göral ağabey ile birlikte çalışmaya başladı. Daba sonra Göral, Son Posta gazetesine gidince, 1932’den sonra Görgüç ağabeyin vefatına kadar yani 15 sene birlikte çalıştık. O seneler her gazetenin bir iki foto muhabiri vardı. Hatta bir foto muhabirinin iki - üç gazete için çalıştığı da olurdu. Mesela Hilmi Şabenk, birkaç gazeteye birden fotoğraf verirdi.

Türkiye’nin yeni başkenti olacak Ankara’da TBMM’nin kurulması ve 29 Ekim 1923’te *Cumhuriyet*’in ilanı ile yeni ve genç rejimin tanıtılması dönemi de başlıyordu. İşte o vakitler, 15 kadar fotoğrafçı, bu dönemi görüntülemişti. Namık Görgüç, Ali Ersan, Faik Şenol, Cemal Göral, Hilmi Şabenk, ben,

Ankara’da Cemal Işıksel, fotoğraf atölyesi sahibi olup önemli olaylara gidip fotoğrafçı Ferit İbrahim’in oğlu Naim, İzmir’de Kemal Çakuş, Ethem (Tem), Kenan, Şükrü ve Emin Beyler, ayrıca Weinberg... O basın fotoğrafçısı değildi; fakat portreler çekip dış ülkelere de gönderirdi.”

Havadan İstanbul heyecanı

Selahattin Giz ustası Namık Görgüç’ün fotoğraf çekme heyecanına ilişkin bir anısında şunları söylüyor: “Bir gün “minare röportajı yapalım” dedi. Kalktık, Beyazıt Camii’ne gittik. Minarenin üst kısmı var şerefesinden sonra. Burada da ortasından gayet kalın bir delik var. Minareyi tamir eden adam oraya makara bağlamış, makarayla kendini çekiyor ve tamirat yapıyor. Düşünün minarenin en üst seviyesinde. Şimdi bunun resmini alacak. Kendisini yukarı çektikten sonra çalışanın resmini almak lazım. Çalışan adam onun altında, kendisi onun üstünde. Düşünün, bu kadar tehlikeli bir yerde çalıştığını nasıl gösterebilir. Ben ikisinin resmini aldım. Yani daima yenilik peşinde koşardı. Ben daba genç yaşıyım tabii, mesleğimi de seviyorum. Gözü arkada kalmıyordu. Bazen beraber düşünürdük, ne yenilik yapalım, diye. Havadan İstanbul üstünden bir iki resim alalım dedik. Namık Görgüç uçma imkânı buldu. Ertesi gün gazetede tam sayfa havadan İstanbul fotoğrafı. Vatandaşın görmediği

Namık Görgüç, minare tamircisinin fotoğrafını çekerken, Selahattin Giz de onları görüntülemiş, 15 Mayıs 1936 (altta).

Kellesini koltuğuna alan gazete fotoğrafçısı..

şeyleri gösterme imkânı yaratmıştı. Devamlı olarak yenilik peşinde koşardı."

O fotoğrafları kim çekti?

Foto muhabirleri, çeşitli tarihlerde kendileriyle yapılan söyleşilerde bazen hangi fotoğrafın kime ait olduğunu bilemediklerini, akşamüstleri Cağaloğlu yokuşundaki bir kahvehanede birbirleriyle fotoğraf değişimini yaptıklarını anlatırlar. Bu yöntem o günün koşullarının, film ve her habere yetişecek foto muhabiri eksikliğinin bir dayatmasıydı sanırım. Foto muhabirleri arasında fotoğraf değişmek, birbirlerinin arşivlerini satın almak, mesleki ve yardımlaşma geleneği olarak günümüzde de devam ediyor.

Bu nedenle fotoğrafların kimin tarafından çekildiğini tespit etmek son derece güç bir işti. Gazete arşivleri, özellikle cumhuriyetin ilk yılları ve daha önceki yıllar için son derece yetersiz. Foto muhabirlerinin bir bölümü kendi çektikleri fotoğrafları ve negatifleri kişisel arşivlerine geçirerek kaybolmalarını önledi. Zaman içerisinde bu değerli birikim, bazen toplu halde, bazen parça parça müzayede ve koleksiyonlarda satılarak el değiştirdi. Fotoğrafçıların kimliklerini ve o karelerin hikâyelerini tespit etmek için yapılabilecek en doğru şey; dönemin gazete ve dergilerini inceleyerek, yayınlanmış fotoğrafları orijinalleriyle eşleştirmektir ●

Fotoğrafa yeni başlayanlar dikkat ediniz!

Fotoğrafta henüz müptedi olan gençlere başlıca tavsiyelerimizden biri de ışığın ve sühnetin (nemin) çok kesif ve yüksek olduğu bu mevsimin icap ettirdiği tedbirleri göz önünden ayırmamalarıdır. Hafif bir ekran ile beraber, poz müddeti hafifçe uzatılmış negatifleri serin bir revelatörde grensiz olarak developpe edebilmek çok ilim ve çok tecrübeye mütevakıf bir esastır. Mesela güneşi bol görüp de günün ortasında taraçaya çıkardığınız aile efradınızın yüksek vitesle bir grup resmini almaya kalkışsanız muhakkak bütün simalar simsiyahtır! Halbuki, güneşin tepemizde olmadığı saatleri intihap eder, sünenizin istikametini kuytu bir gölgeliğe tesadüf ettirerek güneşi de yanına düşürürseniz yapacağınız portre çok aydınlık gölgelerle bezenir.

Fotoğraf makinesi, son senelerde bulduğu umumi revacı bilhassa objektife objektife can verenlere medyundur. Güzel fotoğrafın ilk şartı bir hareketi ifade etmesindedir. Fotoğraf makinesini hatasız olarak kullanmak, filmi iyi şerait

(şartlar) içinde banyo etmek, kâğıda çekerken iyi renk vermek. (...) Çektiğiniz fotoğrafı bir sanat eseri haline koyacak başlıca amil karşısına geçtiğiniz sünenizin ölü olmayan bir anını bulmanız olacaktır. Mesela, uyuyan bir kedinin resmini çekerken o uykunun ifadesini vermek nasıl olur?

Evet, makinenizi faraza kedinizin yüzüne biraz fazla yaklaştırıp kapalı gözlerinin altından bıyık tellerini net ediniz. Her halde karşıki minderden alacağınız uzak ve dümdüz resimden daha dinamik bir sahne elde etmiş olursunuz...

Namık Görgüç, *Foto Magazin*, 1 Ağustos 1938.

1929 yılı 11 Şubat'ı 12 Şubat'a bağlayan gece Troçki'nin İstanbul'a gelişini görüntülemek için Galata Rıhtımı'nda bekleyen foto muhabirleri: Sol baştan Faik (Şenol), Ali (Ersan), Namık (Görgüç), Hilmi (Şahenk).

Darülbedayi'nin operet günleri

Cemal Reşit Rey'in
1936'da yazdığı *Maskara
Opereti*'ni sergileyen
sanatçılar (üstte).

1930'lu yıllar İstanbul'un operete doyduğu yıllardı. Kapıyı Süreyya Opereti açtı, onun açtığı yoldan Darülbedayi de girdi. Darülbedayi, Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda başladığı operet temsillerini, 1942'ye kadar Fransız Tiyatrosu'nda (şimdiki Ses Tiyatrosu) sürdürdü.

■ GÖKHAN AKÇURA

Darülbeyaz'ın operet sahnesinin temelleri aslında 1930 yılında Tepebaşı Tiyatrosu'nun fuayesi üstündeki odaların birinde açılan Tiyatro Mektebi ile atıldı. Darülbeyaz'ın 1931 yılı Ekim ayında verdiği bir ilandan Tiyatro Mektebi'nde serbest balet derslerinin açıldığını öğreniyoruz. İlan şöyle devam ediyor: "Vücutları dansa elverişli genç kızlar bu meccani (ücretsiz) derslerden istifade edebilirler. Arzu edenlerin her gün saat üçten üç buçuğa kadar rejisöre müracaatları." Gazetelerde yer alan haberlere göre "başvuruda bulunan 18 kişiden 10'u Hristiyan'dır. Vali Muhittin Bey'in (Üstündağ) açıklamalarından bu duruma pek hayıflandığı anlaşılmakta: "Halbuki balet öğrenmek hiç de fena bir şey değildir. Kızlarımıza bunu memnuniyetle öğretilmelidir..." Valimiz daha sonra opereti övmeye başlıyor: "Musiki ve temsil nefsinde mezcetmiş olan operet bugün dünyanın her tarafında en ziyade rağbet gösterilen bir temaşa nevidir. Biz de bunu ehemmiyetle nazarı dikkate alarak bu işi yürütmeye karar verdik. Operet için alafranga musikiyi intibap ettik (seçtik). Alaturkanın bazı kısımlarda kullanılabileceği, fakat

alelumum (genel olarak) operete elverişli olmadığı anlaşılıyor."

Yalova Türküsü

Bütün bu gelişmeler de göstermektedir ki, Darülbeyaz artık operet sahneleyecek! Vasfi Rıza Zobu anılarında bu başlangıçla ilgili şunları yazar: "Bu yıl yeniliklerle doluyuz. Memleketimizde batı örneği tam kadrolu bir operet kurmaya, meğer Muhsin Bey'in (Ertuğrul) pek bevesi varmış. Mubittin de pek sever, o da istemiş. Şaka maka derken Darülbeyaz'ın senelik bütçesine 8000 lira daha eklendi. Ve bir operet başlangıcı olmak üzere bize 'buyrun bakalım' dediler."

Gazeteler de oynanacak ilk eserin "Viyanalı konservatuarından mezun kıymetli gençlerimizden" Ferit Bey (Alnar) tarafından hazırlandığı ve adının da Yalova Türküsü olduğunu öğreniyoruz. Ferit Bey aynı zamanda operet orkestrasının şefliğini de üstlenmiştir. Darülbeyaz'ın operet faslında ilk oyunu olan Yalova Türküsü'nün tanıtıldığı Darülbeyaz dergisinin girişinde Muhsin Ertuğrul, Perdeci imzasıyla şunları yazmakta: "Bundan elli sene evvel bestekâr Çubacıyan Efendi'nin operetlerini meşhur Güllü Agop Efendi oynamış. Eski tiyatro

Rey Kardeşler'in yazdığı Üç Saat isimli operetin oyuncularını bir arada (altta).

Darülbedayi'nin ilk opereti *Yalova Türküsü*'nün (1932) ilk temsilini Atatürk de kendisine özel hazırlanan locasından seyrederek.

meraklılarımdan kime rastgeldimse bana satır satır saatlerce onları mededer durur. Bir gün kendi kendime sordum: Acaba onların elli sene evvel yaptığına benzer bir şeyi biz bugün bâlâ yapamayacak kudrette miyiz, diye. Bunu arkadaşlarıma söyledim, en büyüğünden en küçüğüne kadar bepsini azimkâr gördüm. İşte onların yılmayan çalışmaları ve azimleridir ki, bize bu tecrübe cesaretini verdi. Esasen aramızda Hasan Ferit gibi bugünkü Türk musikisinin en kudretli bir şahsiyetinden istifade etmemek cinayet olurdu. Muvaffak olmasak bile onu halkımıza tanıtmak bizim için kâfi bir şereftir.”

Şarkı sözleri Nazım Hikmet'ten

15 Ocak 1932 günü başlayan operetin yazarı (daha doğrusu nakledeni) olarak da İ. Galip [Arcan] gözükmektedir. Aslında Raoul Praxy imzalı bu oyun, bir yıl önce Muhsin Ertuğrul tarafından Avrupa gezisi sırasında beğenilmiş, metin İ. Galip'e gönderilmiş, o da çevirmeye başlamıştır. Ferid Alnar, yıllar sonra bu eserin şarkı sözlerini Nazım Hikmet'in kaleme aldığını şöyle açıklar: “1932-33 senelerinde İstanbul'da Şebir Tiyatrosu orkestra şefi bulunduğum sırada bestelediğim *Yalova Türküsü* ve Sarı Zeybek operetlerinin şarkılarını rejisör Ertuğrul Muhsin'in tavsiyesi üzerine şair Nazım Hikmet'le beraber hazırlamıştık. Bu mesai iştiraki dolayısıyla adlarını bildirdiğim iki eser sanat bakımından büyük muvaffakiyet kazanmış bulunuyordu.” İ. Galip de birkaç sayı sonra Anadolu turnesi için kaleme aldığı yazıda “güfteleri de Türkçeyi esasen musiki gibi söyleyen şair Nazım Hikmet yaptı” diyerek şairin adını açıklar.

Oyunun konusu *Yalova*'da bir otelde geçen karmaşık bir aşk öyküsüdür. Doğan Nadi'nin gözlemlerine başvurursak, oyunun esas olarak başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Metin ve oyunculuklar genel olarak iyidir. En başarılı olanlar Hazım ve Hüseyin Kemal (Gürman) beylerle, Halide (Pişkin), Neyyire Neyir ve Bedia Muvahhit hanımlardır. Nadi, özellikle dekorları ve kostümleri pek beğenmiştir. Dekor ve kostümlerin Vedat Ömer (Ar) tarafından hazırlandığını biliyoruz. Balet heyeti de sınıfı geçmiştir: “Uzun zamandır *Darülbedayi*'nin balet kısmında staj gören gençler de

ilk defa sahneye, halk buzuruna çıkmışlar ve takdirle karşılanmışlardır.” Eserin balet heyetinde 1929 güzelli kraliçesi Feriha Tefik, Semiha (Berksoy) ve Müzehher hanımlar da rol almışlardır. Doğan Nadi müzikleri ise pek beğenmemiştir.

Oyunun ilk temsiline Atatürk de gelir ve opereti kendisi için hazırlanan özel locadan izler. *Yalova* zaten bilindiği gibi Atatürk'ün çok fazla zaman geçirdiği bir sayfiye beldesiydi. Oyunun sahneye çıkmasının ardından yayınlanan *Darülbedayi* dergisinde, Perdecî'nin (yani Muhsin Ertuğrul'un) durumdan memnun olduğunu görüyoruz: “*Yalova Türküsü herkesin umduğundan daha iyi bir tarzda ortaya çıktı, alkışlandı, o kadar alkışlandı ki sonundaki 'Yalova Marşı' her akşam üç dört kere tekrar ediliyor ve ben de memnuniyetle perdeyi açıp kapıyorum.*” >>

Rey Kardeşler'in en ünlü opereti *Lüküs Hayat* (en üstte). Karım Beni Aldatırsa oyunundaki baletler (üstte).

Muhsin Ertuğrul'un da işaret ettiği gibi *Yalova Türküsü* "şimdiye kadar Türk tiyatro âleminde misli bulunmayan bir muvaffakiyetle" tam 34 kez oynamıştır.

Darulbedayi'de 1932 yılının Mart sonuna doğru *Saatçi* opereti oynanmaya başlar. Eseri yazan ve besteleyen Celal Esat (Arseven) Bey'dir. Operet, "eski Türk hayatını tasvir eden, zamanın zihniyetiyle, hocaların karakteriyle alay eden" bir eser olarak tarif edilmektedir. Gazetelerin yazdığına göre *Yalova Türküsü* ve ardından *Saatçi*'nin kazandığı başarılar, halkın operetlere gerçek bir ilgi gösterdiğinin işaretidir. *Cumhuriyet*, "sanatkârlarımız ümidin fevkinde (üstünde) muvaffak oldular; halk piyesleri sevdi ve benimsedi. Şu halde, içinde kendimizi acemi ve gülünç hissetmediğimiz bu sabada teâmüle (gelenek oluşturmaya) doğru, daha emin ve daba sağlam adımlarla koşabiliriz" diye yazıyordu. Operetler Anadolu turnesine de götürülür, turne Diyarbakır, Urfa, Elazığ'a kadar uzanır. Turnelerin yapıldığı yaz, yani 1932 yazı, aynı zamanda Muhsin Ertuğrul tarafından ilk operet filminin de çekildiği yıl olacaktır. *Karım Beni Aldatırsa* adlı filmde yine ağırlıklı olarak Darulbedayi artistleri ve balet heyeti rol alırlar. Ama bu başka bir yazının konusu.

Üç Saat

1933 yılı, Rey Kardeşler'in *Üç Saat* operetiyle başlar. Operetin konusu o günlerin bütün eğilimlerini yansıtmaktadır: Hollywood'da çekilecek

Üç Saat operetinin afişi (en üstte). Deli Dolu'da Şevkiye May ve Reşit Gürzap (üstte). Fransız Tiyatrosu'nu (şimdiki Ses Tiyatrosu) dolduran seyirciler (sağda).

bir film için İstanbul'da artist aramak, güzellik kraliçesi seçimi, radyodan duyurulan sonuçlar vb. Ve elbette yine dolambaçlı aşk hikâyeleri. *Darülbeyaz* dergisinin 15 Kasım 1932 tarihli sayısı bütünüyle *Üç Saat*'e ayrılmıştır. Cemal Reşit Rey, bu dergide yer alan röportajda operet çeşitlerini sıraladıktan sonra, *Üç Saat*'in "operette-revue" tarzında olduğunu söyler: "Bu nevi operetler, pek çok tablolu, pek çok dekorlu, pek çok kostümlü, danslı, büyük bir figürasyonlu ve mühim bir mizansenli operetlerdir. Müziği de caz müziğidir. Bunlarda bir iki parça vardır ki, birçok defa tekrerrür eder; ta ki abalının aklında kalsın. Bittabi müzik de gayet canlı, oynak, aynı zamanda basit ve çabuk bifizedilebilir bir şekilde olur. Ben işte bunu yapmaya çalıştım. Herkesin söyleyebileceği fokstrotlar, tango, valsler, rumba, bluz gibi parçalar koydum. Bundan başka ayrıca numerö şeklinde şark havaları ve danslarını da..."

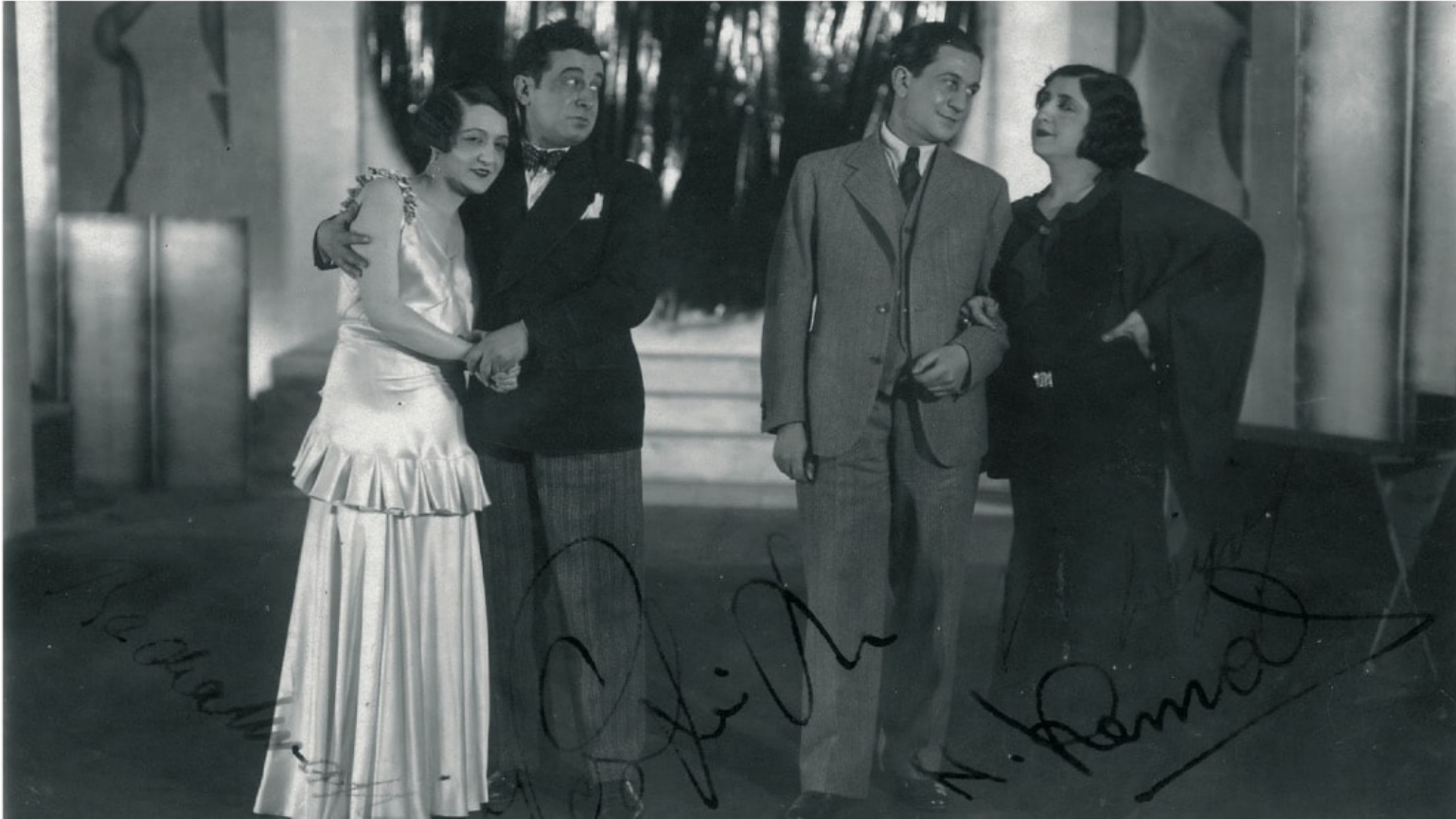
Aynı dergide Ekrem Reşit Rey de, "niçin operet yazdım?" sorusuna cevap vermeye çalışır: "Çünkü operet neşe demektir. Neşe ise Türklüğün bassalarındandır (özelliklerinden). Toprağımız en güzel toprak, semamız en mavi sema, güneşimiz en parlak güneş. Neden meyus (ümitsiz) olalım? Neden, sanat peşinden koşmak için başka memleketlerin sislerine dumanlarına bürünelim? Sanat -Türk sanatı, bizim sanat- aydınlıktadır. (...) Türk tab'an (kendiliğinden) zihnen şendir. Buna en büyük delil de Karagöz'dür. Karagöz'ü yaratan bir kavim, eğlenceli eserlerden hazzetmek tabiatıyla yaratılmış demektir."

Üç Saat'in öne çıkarıldığı en önemli isim balet heyetinde yer alan Saniye Hanım'dır. Balet heyetinde yer alan bir diğer isim de Cahide'dir (Sonku). Ekrem Reşit Rey, *Üç Saat* için balet heyetinin çalışmalarını anlatırken şunları da söyler: "Birçok genç kız ve delikanlı arasında zayıf, ufak tefek bir kızcağız vardı. O derecede zayıf, o kadar ufak tefek ki, bale şefi Celal (Bulkat) bu kızcağızı ön sıralara koymamayı düşünmüştü. Fakat bu kızcağızın bir hususiyeti vardı: Gözleri. Adeta bütün simasını kaplayan iri, cüretli, irade dolu gözler. Bu gözleri görüp bu kızcağıza itimat etmemek elden gelmiyordu. Bale Şefi Celal bu kızcağıza ön sırada yer verdi. Bundan asla pişman olmadı, çünkü Cahide herkesten bir saat evvel gelir, beden hareketleri yapar, vücudunu adeta kırar, danslara lazım olan çeviklikleri verirdi. Çok geçmeden bale heyetinin en iyi unsuru olmuştu."

Oyunun ilk gecesi seyirciler arasında bulunan Doğan Nadi, ertesi gün *Cumhuriyet*'te intibalarını yazar ve yazısını şöyle noktalar: "Netice olarak aylardan beri alaka ile beklediğimiz *Üç* >>

Radyo Programı dergisinin kapağında Rey Kardeşler, soldaki Cemal Reşit Rey, sağdaki Ekrem Reşit Rey (üstte). İlk temsilini Atatürk'ün de izlediği *Yalova Türküsü* isimli operetten bir sahne (altta).

Saat'in hiç de güzel bir şey olmadığını söylemeliyiz. Ekrem Reşit Bey'den de, Cemal Reşit Bey'den de, Ertuğrul Mühsin Bey'den de daha boş gidecek bir eser istenirdi." Bu yazının çıktığı günün gecesi, yine Üç Saat sahnelenirken, yine Cumhuriyet gazetesinden öğrendiğimize göre, sahnede Emin Belig ve Hazım beyler, oyun içinde, operette olmayan bir konuşma, daha doğrusu bir tuluat ile Doğan Nadi'nin bu yazısıyla dalga geçerler. Gazete elbette bu olaya büyük bir tepki gösterir: "Bir gazetenin bu kadarlık tenkit hakkını bile çok gören Darülbedayi, akıllara durgunluk verebilecek bir cüretle, bize operet sahnesinden çıkışmaya kalkmış!

Bu rezalet dünyanın hiç bir medenî sahnesinde görülmuş, işitilmiş şeylerden değildir." Gazete olayı uzun uzun eleştirdikten sonra yazıyı şöyle noktıyor: "Eğer Darülbedayi'nin amiri fevkinde olan İstanbul Vilayeti ve belediyesi, eskilerinin üstüne tüy diken bu küstahlığın mesullerini sigaya çekmez ve cezalarını vermezse, Cumhuriyet'in bu nevi cüretlere karşı ittihaz ettiği (kabul ettiği) hareket tarzı asla değişmeyecektir."

Darülbedayi operetleri 1930'ların başındaki tartışmalara rağmen oynamaya devam etti. 1933 başında M. Kemal'in adapte edip, Hasan Ferit'in [Alnar] müziklerini yazdığı Sarı Zeybek, aynı yıl Mart ayında Celal Esat'ın Büyük İkramiye'si oynandı. Ekim 1934 tarihinde ayrı bir heyet olarak Darülbedayi Operet Kısım, Fransız Tiyatrosu'nda (şimdiki Ses Tiyatrosu) temsillere başladı. Fiyatlar, Tepebaşı'ndaki dram bölümüne göre üç kat fazlaydı. Dramda 50 kuruş olan koltuklar, operet kısmında 150 kuruş; 300 kuruş olan localar ise 450 kuruştur. İlk oyun olarak ünlü Yarasa opereti seçilmişti. Strauss'un bu ünlü opereti Türkiye'de ilk kez temsil edilmekte, başrolde ise genç soprano Semiha Berksoy oynamaktaydı. Arkasından Nazım Hikmet'in Selma Muhtar adıyla yazdığı ve Ferdi Ştatzer'in bestelediği Bu Bir Rüya'dır opereti geldi. Aralık ayında ise Rey Kardeşler'in Lüküs Hayat'ı oynandı. Bunu Deli Dolu ve diğer operetler izleyecekti. Artık Darülbedayi'nin operet konusunda rüştü ispat olunmuş, operet tarihindeki özel yeri herkes tarafından kabul edilmişti ●

Rüştünü ispatlayan Darülbedayi Operet Kısım, Ekim 1934'ten itibaren ayrı bir heyet olarak temsillerine başladı, dram bölümüne göre fiyatlar üç kat fazlaydı.

Yalova Türküsü'nde Bedi Muvahhit ve Vasfi Rıza Zobu (solda, en üstte). Deli Dolu (solda) ve Mirnav operetleri (üstte). Fransız Tiyatrosu (sağda, üstte).

Zirvelere Atlas ile ıkın!

Olağanüstü fotoğraflar, çarpıcı yazılarla hayatı keşfedin!

HER ZAMAN
KEŞFETMEK
içİN **BAK**

ATLAS

Hemen Abone Olun • 0 212 478 0 300

 atlasdergisi.com

 [ATLASDergisi](https://www.facebook.com/ATLASDergisi)

 [AtlasDergisi](https://twitter.com/AtlasDergisi)

 [atlas_dergisi](https://www.instagram.com/atlas_dergisi)

St. Petersburg'tan Sibiryaya sürgününe

Suç ve Ceza'yı doğuran hayat

Dünya ve Rus edebiyatının anıt isimlerinden Dostoyevski'nin en tanınmış romanı "Suç ve Ceza"nın 150. yılındayız. İşte St. Petersburg'tan Sibiryaya sürgününe Dostoyevski'nin hayatının dönüm noktaları ve *Suç ve Ceza*'nın yazılış öyküsü.

■ DİANA-SEMİH KALKANOĞLU

1880'lerde St. Petersburg'daki Nevsky Bulvarı. Vasily Perov fırçasıyla Dostoyevski portresi (sağda).

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 11 Kasım 1821 günü Moskova'da doğmuştu. Babası Mihail Andreyeviç Dostoyevski (1788-1839) Moskova'daki yoksul insanlara hizmet veren Mariinski Hastanesi'nde doktor; annesi Maria Fyodorovna Dostoyevskaya (kızlık soyadı Nechayeva, 1800-1837) ise ev kadını idi. Dostoyevski'nin üç kız, üç erkek kardeşi vardı; Mihail, Varvara, Andrey, Vera, Nikolay ve Aleksandra. Babası Mihail ondokuzuncu yüzyılın başlarında Ukrayna'dan Moskova'ya gelmiş ve tıp eğitimi görmüştü. 1834'te Fyodor, kardeşi Mihail ile birlikte yatılı bir okula gönderilir. 27 Şubat 1837'de annesinin 37 yaşında ölümünden sonra iki kardeş ba-

balı ile birlikte 1837 ilkbaharında Askeri Mühendislik Akademisi'ne (istihkâm okulu) girmek üzere St. Petersburg'a gelirler. Sınavlar Eylül'de yapılır ve Fyodor Ocak 1838'de akademiye başlar. Mihail ise sağlık nedenleriyle reddedilmiştir ama o da birkaç ay sonra Reval'deki Mühendislik Akademisi'ne kabul edilir. Dostoyevski, Ocak 1838'den Ağustos 1841'e kadar Sadovaya Caddesi 2 numarada bulunan Askeri Mühendislik Akademisi'nde, Ağustos 1841 ile 1842 yılı baharına kadar da Tolmaçeva Caddesi'nde bir evde yaşar. Moskova'nın 80 km. kuzeyindeki Sergiy Troitski (günümüzde Sergiev Posad kenti) Manastırı'na her yıl ailece yaptıkları ziyaretleri saymazsak, ilk kez ailesinden uzakta yaşamaya başlamıştır. >>

Fyodor, 1843'te St. Petersburg'daki Askeri Mühendislik Akademisi'ni bitirir ve Savaş Bakanlığı'nda bir göreve atanır. Şubat 1842'de, henüz akademinin son sınıfında okurken, Vladimirski Caddesi (no.11) ile Grafski Sokağı köşesinde bulunan binada bir daire tutar ve 1846 yılına dek burada yaşar. Bugün bu binanın dış duvarında asılı plakette, Dostoyevski'nin bu yıllarda bu binada yaşadığı yazılıdır.

Edebiyata düşkünlüğü nedeniyle bir yandan devletteki görevini sürdürürken bir yandan da yazarlığa başlar ve ilk romanı olan *İnsancıklar*'ı (Bedniye Ludi) 1845'te yazar ve bu romanı 1846 Ocak ayında basılır. Yazarlık tutkusu ve edebiyata olan düşkünlüğü nedeniyle Dostoyevski, Eylül 1844'te görevinden istifa eder. Dostoyevski'yi 1847 yılı baharı ile 1849 yılı Nisan ayı arasında Voznesenski Caddesi 8 numarada (Malaya Morskaya Caddesi köşesi) bulunan binada görürüz. Burada yaşadığı dönemde *Beyaz Geceler* ve *Netoçka Nezvanova* adlı romanlarını yazar.

Sibirya'ya sürgün günleri

Yine bu evdeki dönemde Petraşevski grubunun yaptığı toplantılara katılmaya başlamıştır. Ve bu adreste iken bir gece ansızın evine basan yapan polisler tarafından tutuklanıp Peter & Paul (Petropavlovsk) Kalesi'ndeki zindana atılır. 24 Aralık 1849'a kadar bu zindanda kalır.

Dostoyevski, yaşamından bir on yıl alıp götürülen ağır hapis cezası ve Sibirya'daki sürgün dönemi ile 28 yaşında iken tanışmıştır. Petraşevski adında dışişlerinde çalışan bir memurun önderlik ettiği Çar'a karşı örgütlenen bir harekete katılmış; bir süre sonra bu harekete katılanlar içlerindeki Çarlık casusları nedeniyle tu-

Suç ve Ceza romanının ana karakterlerinden Raskolnikov'un yaşadığı Stolyarny sokağı 5 numaradaki ev (altta).

tuklanmışlardır. Askeri mahkeme, 30 Eylül'den 16 Kasım'a kadar sürer ve tutuklanan 23 kişiden 21'ine idam cezası verir. Fyodor da bu 21 kişinin arasındaydı. Ve tam idam edilecekleri sırada idamdan dönerler. Fyodor sekiz yıl ağır hapse mahkûm olur ama cezası Çar tarafından 4 yıl sürgün, 4 yıl askeri birlikte er olarak değiştirilir. 28 Ocak 1850'de 4 yıllık kürek cezasını çekeceği Omsk'a varır Dostoyevski. Buradaki cezası yaşamında derin izler bırakır. *Ölümler Evinden Anılar* romanı kendisi üzerinden Sibirya'da bir hapis-hanede kalan mahkûmun yaşamının eksiksiz bir öyküsüdür. 15 Şubat 1854'te buradan çıktıktan sonra cezasının geri kalan 5 yıl 3 ayını çekmek üzere Semipalatinski'de bulunan 7. Sibirya Piya-de Taburu'na er olarak gönderilir. Kasım 1854'te Semipalatinski'ye bölge savcısı olarak St. Petersburg'dan gelen Baron Wrangel ile tanışması, Dostoyevski'nin buradaki yaşantısını daha rahat geçirmesini sağlar. Burada tanıştığı Maria Dimitrievna ile 6 Şubat 1857'de Kuznetsk'te evlenir. 2 Temmuz 1859'da eşi ile birlikte Semipala-

Dostoyevski ihtilalci
Petraşevski grubuyla
ilişkisi nedeniyle Sibirya'ya
sürüldü ve hayatının
9 yılını burada geçirdi.

tinski'den ayrılırlar ve Tver'e yerleşirler zorunlu olarak. St. Petersburg'a dönüşüne izin verilmemiştir. Tver'de üç ay kalırlar. Aralık ayında ise St. Petersburg'a dönmelerine izin verildiği için Tver'den ayrılıp St. Petersburg'a gelirler. Siyasi sürgün olduğu için de 1857 yılına değin yazdıklarının yayınlanması da yasaktır. Mart 1860 ile Eylül 1861 tarihleri arasında 3. Krasnoarmeyskaya Caddesi'nde bir evde yaşarlar. Sibirya dönüşünde yazdığı ilk roman "Ezilenler" olur.

Eylül 1860'ta kardeşi Mihail ile birlikte *Vremya* (Zaman) adıyla bir edebiyat dergisi yayınlamaya başlar ve *Ezilenler* romanı da ilk olarak bu dergide tefrika edilir. Dergi, 1862 baharında sansür idaresi tarafından belli bir süreyle yayından men edilir. Dostoyevski Haziran 1862'de ilk yurtdışı gezisine gider ve Berlin, Dresden, Köln'den geçip Paris'e ulaşır. Oradan Londra'ya geçip sekiz gün kalır. Daha sonra Paris, Cenevre, Torino, Cenova ve Floransa'ya geçer ve Ağustos sonunda St. Petersburg'a geri döner. *Vremya* dergisi Haziran 1863'te bir daha açıl-

mamak üzere kapatılır. Eylül 1861'de *Vremya* dergisinde Apollinaria (kısaca Polina) Suslova adlı genç bir üniversite öğrencisinin öyküsü yayınlanmıştı. Dostoyevski bu kız ile yakınlaşır ve Ağustos 1863'te Wiesbaden üzerinden Paris'e gider. Haziran'da tek başına Paris'e gitmiş olan Polina ile buluşur, birlikte Eylül'ün ilk günlerinde Wiesbaden üzerinden Torino'ya, daha sonra Cenova, Roma, Napoli, (tekrar) Cenova, Torino giderler. Ekim ayında Polina Paris'e giderken Dostoyevski de St. Petersburg'a döner.

Eşi Maria 1863 baharına kadar St. Petersburg'da Dostoyevski ile birlikte yaşar. Ne var ki, Maria, Sibirya'dan beri üç yıldır verem hastalığı ile mücadele etmektedir. 1864 yılı Mart ayının son haftasında *Epocha* adıyla yeni bir dergi çıkarmasına yetkililer izin verirler. Dostoyevski Kasım 1863'ten 1864 yılı Nisan ayı sonuna kadar Moskova'da yaşar. Eşi Maria 16 Nisan 1864 günü ölür. Eşinin ölümünden kısa bir süre sonra bir darbe daha yer ve 10 Temmuz 1864'te ağabeyi Mihail'i de kaybeder. Eşinin >>

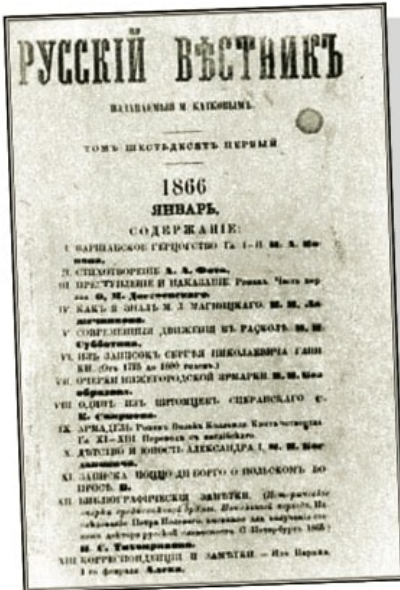
St. Petersburg'da
nehir üstünde bir
köprü, 1869 (üstte
solda). Suç ve Ceza'dan
bir sahne (üstte).

Dostoyevski Müzesi'nde yazarın ölüm tarihini ve zamanını gösteren bir saat (üstte) ile kumar oynarken kullandığı malzemeler (sağda) sergileniyor. *Suç ve Ceza* Rus Postası dergisinde, 1866 (altta).

Ocak 1866'da *Suç ve Ceza* romanı ilk kez *Russki Vestnik* adlı dergide

“*Suç ve Ceza*”ı yazarken tanıştığı Anna eşi oldu

Dünya edebiyatının şaheserlerinden Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanı 150 yaşında. Ününün gerçekte dayandığı beş romanlık dizinin; *Suç ve Ceza*, *Budala*, *Ecinniler*, *Delikanlı* ve *Karamazov Kardeşler*'in ilkidir bu roman. Dostoyevski, 1849'da aralarına karıştığı Petraşevski grubuyla birlikte tutuklanmış ve sekiz yıllık hapis ve sürgün ile Sibirya'ya gönderilmişti. Yaşamının en acı yıllardır. Bir yandan içinde bulunduğu koşullar, bir yandan doğuştan gelen sara hastalığı kendisini iyice yıpratır o yıllarda. Ve gençlik yıllarındaki Tanrı tanımaz isyankârlığı,

bu yıllar sonrasında tam tersine, Tanrı'ya teslimiyete kadar evrilir. 1859 yılının Aralık ayı ortalarında, kısa bir süre yaşadığı Moskova yakınlarındaki Tver kentinden ayrılarak, St. Petersburg'a döner. Bir yandan yeni yaşamını düzenlemeye çalışırken, bir yandan o güne kadar yazdığı ve yayınladığı kitaplarının yeni baskıları ile uğraşır. Haziran 1862'de yurtdışına ilk gezisini yapmak üzere bir süreliğine ülkesinden ayrılır ve Berlin, Dresden, Köln, Paris, Londra, Cenevre, Torino, Cenoza ve Floransa'yı dolaşarak 1863 yılının sonuna doğru St. Petersburg'a döner. 10 Temmuz

ölümü sonrasında döndüğü St. Petersburg'da yaşadığı evi değiştirir ve 20 Ağustos 1864 ile Ocak 1867 tarihleri arasında Kaznaçeykskaya Caddesi 7 numarada (Stolyarnı Sokağı köşesi) bulunan binada bir daireye taşınır ve burada yaşadığı dönemde *Suç ve Ceza* ile *Kumarbaz* adlı romanlarını yazar. Dostoyevski için 1866 yılı çok önemlidir. Çünkü Ocak 1866'da *Suç ve Ceza* romanı ilk olarak *Russki Vestnik* (Rus Ulağı) adlı dergide yayınlanmaya başlar. Aynı yıl içinde, 4 Ekim 1866'da gelecekteki eşi Anna Grigoryevna Snitkina ile tanışır ve 15 Şubat 1867'de Teslis Katedrali'nde evlenirler. Evlendikten sonra genç çift, Voznesenski Caddesi 27 numarada bulunan binada bir daireye taşınırlar. Yanlarında üvey oğlu (ilk eşi Maria'nın ilk eşinden oğlu) Pavel de vardır ve bu dairede Nisan ayına kadar iki ay yaşadıkları sonra birlikte dört yıl üç ay sürecektir yurtdışı gezisine çıkarlar.

Kızına kahramanının adını verdi

Genç çift paskalyadan önceki cuma günü (14 Nisan 1867) Berlin üzerinden Dresden'e gider. Dresden'de 2,5 ay kalıp Weisbaden'e, burada yedi hafta kalıp kışı geçirecekleri Cenevre'ye geçerler. İkinci yıllarını Milano ve Floransa'da, diğer iki yıllarını da Dresden'de geçirirler. İsviçre'de yaşadıkları dönemde *Budala* romanı üzerinde çalışır ve bu romanı 1869'da Floransa'da tamamlar. *Ebedi Koca* 1869 güzünde Dresden'de yazılır; daha sonraki 18 ay boyunca da *Ecinniler* ortaya çıkar. Bu dört yıl Dostoyevski'nin en verimli dönemi olur. Şubat

1868'de Dostoyevski'nin ilk çocuğu doğar, çocuğa Dostoyevski'nin en sevdiği yeğeninin ve *Suç ve Ceza*'daki kadın kahramanın adı verilir; Sonya. Ne var ki küçük Sonya kısmetsizdir. Kumar tutkusu nedeniyle Dostoyevski'nin eşi ve kızını ihmal etmesi yüzünden üç aydan az yaşar, soğuk algınlığından ölür. Cenevre'de toprağa verilir. Bu ölüm, Dostoyevski'yi derinden sarsar. Eylül 1869'da bir kızları daha olur. Lyubov (diğer adıyla Aimée) adını verirler. Dostoyevski 1871 baharında Wiesbaden'de son kez rulet masasında görülür. Yaşamının geri kalan yıllarında birçok defa Almanya'ya gelmesine karşın, bir daha kumar oynamaz. 22 Temmuz 1871'de St. Petersburg'a dönüşlerinden bir hafta sonra Anna bir oğlan çocuğu doğurur bu kez. Fyodor adını koyarlar. 10 Temmuz 1871 ile Eylül 1871 arasında Rimski-Korsakov Caddesi 3 numaralı binada; bu tarihten Eylül 1872'ye kadar da Serpuhov Caddesi 13 numaralı binada; 1872 yılı Eylül'ünden 1873 yılı sonuna kadar da 2. Krasnoarmeyskaya Caddesi 11 numaralı binada yaşarlar. *Suç ve Ceza*'nın yayınlanması Dostoyevski'nin dünya çapında tanınmasını sağlar. Bu roman; Dostoyevski ününün dayandığı beş romanlık dizinin ilk romanıdır. Diğerleri; *Budala, Ecinniler, Delikanlı ve Karamazov Kardeşler*'dir.

Dostoyevski çifti 1873 kışında Ligovski Caddesi numara 27'de bulunan binada bir daireye taşınırlar ve Mayıs 1874'e kadar burada yaşarlar. Dostoyevski bu dönemde *Grujanin* (Yurttaş) adlı derginin editörlüğünü yürütürken, aynı zamanda *Delikanlı* adlı romanına da başlar. Dergi-

deki son yazısı Ocak 1874'te yayınlanır ve Mart 1874'te de yayıncılık görevini bırakır.

Dostoyevski Ailesi, Rusya'ya döndükten sonra yazları St. Petersburg'un güneyinde, Veliki Novgorod kenti yakınındaki İlmen Gölü kenarında bulunan Staraya Russa adlı köyde yaşamaya başlar. 1873 yazında Dostoyevski St. Petersburg'da kalır, yazı ve dergi işleri nedeniyle. Köye seyrek gider, gittiğinde de fazla kalamaz. St. Petersburg'un rutubetli havası ciğerlerini üşütmesine yol açınca, 1874 yazında, 10 Haziran günü, altı haftalığına hem gezi hem tedavi amaçlı olarak Almanya'daki Bad Ems kentine gider. Takip eden iki yıl ve 1879'da aynı kente tekrar gider. Ağustos ayında döner ve >>

Dostoyevski (en soldaki) tutukevinde arkadaşlarıyla.

yayımlanmaya başladı. Roman ona büyük ün getirdi.

1865'te çok sevdiği kardeşi Mihail'i kaybeder. Kardeşinin yayıncılığını yaptığı *Çağ* adlı dergiyi sürdürmeyi ve kardeşinin ailesinin bakımı ile borçlarını üstlenir. Bu dönem Dostoyevski'nin yaşamında en zor dönemlerinden biridir. 9 Haziran 1866'da *Çağ* dergisi hükümet tarafından kapatılır. 1865'in sonlarına doğru *Suç ve Ceza* romanını yazmaya başlar. Şubat 1866 başında romanın ilk bölümü *Ruski Vestnik* adlı dergide yayınlanır. Her ay, bir ay sonra çıkacak bölümü yazar. *Suç ve Ceza* geniş halk yığınlarıncı coşkuyla karşılandı. 1 Ekim 1866'ya geldiğinde Dostoyevski, henüz 1 Kasım'da teslim edeceği yeni romanında tek satır yazamamıştır. O gün kendisini ziyaret eden yakın dostu Miliukov, ertesi gün

kadınlar için steno kursu yöneten Olşin adlı arkadaşına giderek orada kurs görmekte olan Anna Grigoryevna Snitkina adlı öğrencisinin Dostoyevski'ye gitmesini sağlar.

Dostoyevski bu yeni tanıştığı Anna adlı genç hanımdan memnun kalmıştır. Bu nedenle daha sonra eşi olacak bu genç kadına *Suç ve Ceza*'nın diğer bölümlerinde kendisi ile çalışmasını önerir. Dostoyevski *Suç ve Ceza* romanındaki karakterleri, ilk çıktığı Avrupa seyahati sırasında kafasında tasarlamaya başlamıştır. Wiesbaden'de her gün rehincilere üç beş taler almak amacıyla

giysilerini ve ufak tefek süs eşyasını verdiği günlerde, St. Petersburg'daki yayıncısına yazarak avans alabileceği umuduyla yeni romanının ana hatlarını "bir suçun psikolojik çözümlemesi" olarak ifade etmiştir. O dönem gazetelerde okuduğu, para için cinayet işleyen bir öğrencinin haberi, romandaki nihilist Raskolnikov tiplemesini yaratmıştır. 19. yüzyılda özellikle Rusya'da genç entelektüel kesimde yaygınlaşan nihilizm (hiççilik) her şeyi, her gerçeği ve değeri reddeder. Dostoyevski'nin yapıtlarında insanın kötülüklerini ve zayıflıklarını, bu insanların ahlaksal açıdan yargılandıklarını görürüz.

Dostoyevski'nin St. Petersburg'taki cenaze töreni 31 Ocak 1881'de 30 bin kişinin katılımıyla yapıldı. Karısı ise Bolşevik Devrimi'nden sonra yoksulluk içinde öldü

St. Petersburg'daki Aleksandr Nevski Manastırı kabristanında Dostoyevski'nin mezarı (üstte). Dostoyevski Müzesi'nin bulunduğu Kuzneçnyy Sokağı numara 5'teki evin cephesindeki plaketi (sağda). Dostoyevski'nin cenaze törenini anlatan resmin solunda yazarın evi görülüyor (sağ sayfada, üstte).

doğruca Staraya Russa'daki evine gider. 1874-75 kışında da aileyi Staraya Russa'da görürüz. Bu ara *Delikanlı* adlı romanını da yazmaya başlar ve bu romanı 1875 yılı boyunca *Oteçestvenniye Zapiski* adlı dergide tefrika edilir. Bu roman için gelen parayla durumlarını düzeltirler ve St. Petersburg'a dönerler yine. Eylül 1875'te. Bu arada, 1875 yılı 25 Mayıs ile 6 Temmuz arasında yine Bad Ems'te görürüz Dostoyevski'yi. St. Petersburg'da Greçevski Caddesi numara 6'da

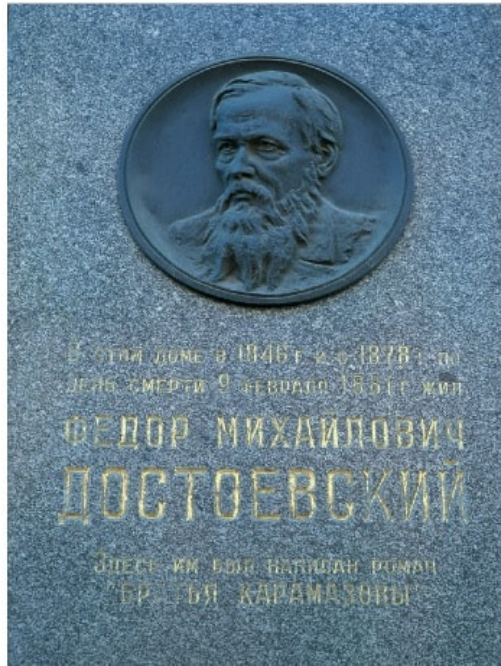
bulunan binada bir daire tutarlar ve Eylül 1875'ten Mayıs 1878'e kadar burada yaşarlar. 1872'den beri kirada oturdukları Staraya Russa'daki çiftlik evini Dostoyevski, 1876'da satın alır.

Staraya Russa'da iken 10 Ağustos 1875'te bir çocukları daha olur, adını Alyoşa koyarlar. Ne var ki babasının hastalığını kapam tek çocukları bu olur ve Alyoşa henüz üç yaşında iken bir sara nöbetinde yaşamını kaybeder. 16 Mayıs 1878'de. Bu dönemde Dostoyevski *Bir Yazarın Günlüğü* adıyla kendi dergisini (1876-1877) de yayınlar. 1876 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında yine Bad Ems kentine gider tedavisi için.

Dostoyevski arka arkaya yeni romanlar yayınlar, yeni dergilerde yazar. Bu dönemde kimi dostları kendisinden uzaklaşırken, bazı yeni isimler de dost çevresine katılırlar. Bunlardan biri de ilk kez 1873'te tanıştığı 23 yaşındaki felsefe profesörü Vladimir Solovyev'dir. Dostlukları gelişir ve beş yıl sonra doruğuna çıkar. Genç felsefeci Dostoyevski'nin eserlerinin dini ve felsefi sonuçları üzerinde yazarlar yazar değişik dergilere, gazetelere.

Karamazov Kardeşler'i yazarken

1877 yazına gelindiğinde, Dostoyevski bu kez Bad Ems'e gitmez, eşinin kardeşinin Kursk civarındaki çiftliğine giderler ailecek. Orada iken

çocukluğunun geçtiği ve babasının öldürüldüğü Darovoye'deki çiftliği de ziyaret eder.

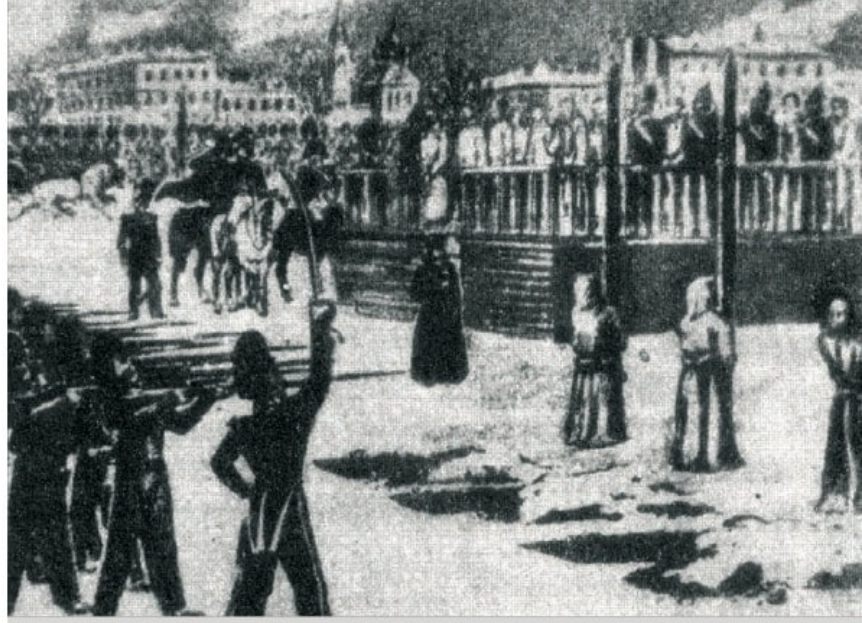
1878 Haziran'ında, iki arkadaş bu kez Tula kentinde bulunan ünlü Optin Pustin Manastırını ziyarete giderler. Burası, birkaç yıl sonra, köylü kılığında ve yaya olarak Lev Tolstoy'un ziyaret edeceği manastırdır. Dostoyevski "Karamazov Kardeşler"deki mekân ve kişiler konusunda bu manastırdan çok etkilenir. Bu ara Haziran 1878'de "Karamazov Kardeşler" romanını da yazmaya başlar.

Dostoyevski ailesi Ekim 1878'de, yazarın öldüğü tarih olan 28 Ocak 1881'e kadar yaşayacakları Kuzneçny Sokağı no.5'te (Dostoyevski Caddesi köşesi) bulunan binada bir daireye taşınırlar. Dostoyevski'nin yaşadığı bu son ev, yazarın 150. doğum yılı olan 1971'de restore edilir ve "Dostoyevski Edebiyat Müzesi" adıyla açılır. Bu müzenin ilk müdürü Boris Varfolomeyevič Fedorenko; günümüzdeki müdürü ise Natalya Tuimebayevna Aşimbayeva'dır. Bu evde yaşadığı dönemde tamamladığı "Karamazov Kardeşler" 1879 yılı boyunca ve 1880 yılının bir kısmında "Russkiy Vestnik" dergisinde yayınlanır. "Rus Edebiyatı Dostları Derneği"nden gelen bir davet üzerine Dostoyevski 6 Haziran 1880 tarihinde Moskova'da, Tverskaya Caddesi üzerinde bulunan Puşkinskaya Meydanı'ndaki Puşkin Anıtı'nın açılış törenlerine katılır. 10 Haziran 1880 günü de Moskova'dan ayrılır, St. Petersburg'a döner. Fyodor Mihayloviç Dostoyevski 28 Ocak 1881 günü saat 20.30'de ölür. Cenaze töreni 31 Ocak 1881 günü 30 bin kişinin katılımı ile yapılır ve ünlü yazar, Rusya'nın da en önemli manastırlarından biri olan St. Petersburg'taki Aleksandr Nevski Manastırı içindeki Tikvin Kabristanı'nda toprağa verilir. Mezarının üzerindeki anıt 1883'te mimar K. Vasilyev ve heykeltıraş N. Lavretski tarafından yapılmıştır.

Anna Grigoryevna, eşinin eserlerinin telif ve basım işlerini başarılı bir şekilde yürütür. Ne var ki, Ekim 1917 Devrimi'nde büyük kayba uğrar. Bolşeviklerin ilerlemeleri üzerine Kırım'a kaçar, 9 Haziran 1918 tarihinde umutsuzluk, yoksulluk ve açlık içinde vefat eder. Oğlu Fyodor 1921'de Moskova'da, kızı Alyona ise 1926'da Gies'te (İtalya) ölürlür ●

Bibliyografya

- St. Petersburg Dostoyevski Edebiyat Müzesi Fotoğraf Arşivi
- The Dostoevsky Museum in St. Petersburg... N.Ashimbaeva- V. Biron
- "Öteki Dostoyevski"... A. Mümtaz İdi... Etkin Yayınevi
- Dostoyevski... Henri Troyat... İletişim Yayınları
- Dostoyevski... Edward Hallet Carr... İletişim Yayınları
- "Suç ve Ceza"... Şule Yayınları
- St. Petersburg Dostoyevski Edebiyat Müzesi'nden verilen Rusça notlar
- Diana & Semih Kalkanoğlu Fotoğraf Arşivi

İdam mangasından Çar'ın affı kurtardı

Dostoyevski'nin 1847'de katıldığı Petraşevski Grubu, St. Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden terk, Dışişleri Bakanlığı'nda memur olarak çalışan Mihail Vasilyevič Petraşevski (1821-1866) etrafında, Fransız ütöpik sosyalist Charles Fourier'nin fikirleri doğrultusunda toplanmış bir ihtilalci gruptur. Grubun üyeleri arasında yazarlar, öğretmenler, öğrenciler, hükümet memurları ve subaylar vardır. Petraşevski, daha 1840'ların başlarında St. Petersburg Üniversitesi'nde Viktor Poroshin'in sosyalist sistem derslerine katılmaya ve bu arada yasak kitaplardan oluşan büyük bir kütüphane oluşturmaya başlamıştı. 1845'e gelindiğinde artık St. Petersburg'un sosyal ve entelektüel çevrelerinde tanınan bir isim olmuştu.

Dostoyevski, Petraşevski ile ilk olarak Mayıs 1846'da tanışmıştı ama derneğin cuma toplantılarında görünmesi 1847 yılında olmuştu ilk kez. 22 Nisan 1849 günü bir gazete çıkarma işini görüşmek için gittiği Petraşevski'nin evinde tutuklandı. Soruşturma dönemi uzun sürer, bu süreçte tüm sanıkların sorgulamaları Peter ve Paul Kalesi'ndeki Beyaz Ev'de yapılıyordu. Tutukluların dirençleri kırılmaya çalışılıyordu. Sorgular 5 ay sürer. Ama yeterli delil bulunamadığı gerekçesiyle kurul, sanıkların suçsuzluğuna karar verir.

Ancak İçişleri Bakanlığı, durumun yeniden incelenmesini istediğinde, bu kez aynı kurul soruşturulanların cezalandırılmalarına karar verir. 16 Kasım 1849'da bu kurul; yedi

tutukluyu sürgüne, on beşini kurşuna dizilmeye mahkûm ederken altı sanığı serbest bırakır. Ne var ki, Çar, bu kez davayı üst mahkemeye iletir. Üst Mahkeme tümünün kurşuna dizilmelerine karar verdi ama yine de Çar'a bu cezaların küreğe çevrilmesini telkin eder.

Son karar şöyledir; Dostoyevski, yasalara aykırı düşünceler içeren eleştirmen Belinski'nin mektubunu yaymaktan Sibiry'a'da sekiz yıl kürek cezasına mahkûm edilmiştir. Yine de Çar I. Nikola, belgenin kenarına kendi el yazısıyla şu notu düşmüştür; "sadece dört yıl kürek, geri kalan dört yıl er olarak çalışacak." Bu son not gizli tutulacaktır. 22 Aralık 1849 günü sabahın erken saatlerinde tüm tutuklular arabalarla Semyonovski Atış Alanı'na getirilirler. Alanda üç idam için hazırlanmıştır.

İlk üç kişi, Petraşevski, Mombelli ve Grigoriyev idam için bağlanırlar. Papaz son dualarını yaptırır, Tutuklulara geçmek bilmeyen zaman boyunca manga ateş etmez. Tam o sırada geri çekilme borusu çalınır, ilk üç idam mahkûmu bağlandıkları kazıklardan çözülürler, Çar'dan gelen afla idam cezaları sürgün ve hapse çevrilmiştir.

Bu yaşananlar Dostoyevski'de çok büyük etkiler bırakacak, Tanrı inancı daha da artacaktır. Dostoyevski 24 Aralık 1849 gecesi Sibiry'a'ya hapse gönderilir. Omsk Kalesi'ndeki hapis cezası 15 Şubat 1854'e kadar sürer. Daha sonra geri kalan 4 yıllık cezası için, Sibiry'a 7. Savunma Taburu'na er olarak katılmak üzere Semipalatinsk'e gönderilir.

27 Mayıs darbesinin heykelleri ve anıtları

Taksim'e süngü, Beyazıt'a hürriyet anıtı

27 Mayıs askeri darbesini yapanlar, darbenin hemen ardından kendilerini ve iktidarlarını meşrulaştıracak bir siyasal propaganda için harekete geçtiler. Bu faaliyetlerin içinde en çok göze çarpanlardan biri, Türkiye'de bazı kentlerin en merkezi meydanlarına, caddelerine 27 Mayıs'ı simgeleyen anıtlar dikilmesi oldu.

O dönemde "27 Mayıs İhtilali", "27 Mayıs İnkılabı", "Hürriyet İhtilali" veya "Hürriyet İnkılabı" gibi isimlerle anılan 27 Mayıs darbesi siyasal propagandanın en başarılı kullanıldığı örneklerden biridir. Her anı siyasal değişimde olduğu gibi kendi "kahramanlarını", "şehitlerini" ve "hainlerini" yaratmıştır. Darbeciler, iktidarı devirmelerini, yönetime el koymalarını ve kendilerini meşrulaştıracakları bir araya girmişlerdi. 27 Mayıs'ın çeşitli propaganda yöntemleri vardı. Meselâ hatıra parası çıkarmak, alyans yapmak, pul bastırmak, sigara üretmek, kibrit çıkarmak, tahvil

27 MAYIS DEVRİMİNİ SEMBOLEZE EDECEK BİR ANIT YAPILACAK

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — Anıt-Kabir-de Gürsel'in kabri ile Hürriyet Şehitlerinin bulunduğu alana «27 Mayıs'ı sembolize edecek ve Anıt-Kabir'in mimari bütünlüğünü bozmayacak bir anıt dikilmesi» yolunda çalışmalara başlanmıştır.

Bu konuda Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Başkanlığında incelemeler ve ön çalışmalar yapılmaktadır. Buraya yapılacak anıtın aynı zamanda bir ziyaret yeri olması düşünülmektedir.

Yapı ve İmar İşleri Bakanlığı projesi ve maketi hazırlandıktan sonra Cumhurbaşkanlığının ve Başbakanlığın onayı alınacak, ayrıca Anıt-Kabri yapmış olan mimarlarla görüşülecek ve proje uygulanacaktır.

(Arkası Sa. 7, Sü. 7 de)

yayınlamak bunlardan birkaçıdır. Ayrıca 27 Mayıs bir isim olarak, başta okullar olmak üzere, mahallelere, bulvarlara, caddelere, sokaklara, gemilere, vapurlara verilmişti. Şehir hatları vapurlarından dördü 27 Mayıs'a uygun olarak "İnkılap", "Harbiye", "Turan Emeksiz" ve "Teğmen Ali İhsan Kalmaz" olarak isimlendirilecekti.

Darbe okullara yansımakta da gecikmemişti. Milli Eğitim Bakanlığı hemen 27 Mayıs darbesi olduktan kısa süre sonra ve Eylül'de okullar açıldığında ders kitaplarına eklenmek üzere sayfalar göndermişti. Bu sayfalarda, eski iktidar eleştiriliyor, darbenin

Taksim Meydanı'ndaki Süngü Anıtı.

ne kadar haklı gerekçelerle yapıldığı, darbecilerin ne kadar vatansever ve demokrat oldukları anlatılıyordu. Bu görev aynı zamanda öğretmenlere verilmiş ve 27 Mayıs'ı övücü konuşmalarla okulların açılması öngörülmüştü.

Türkiye tarihinde ilk kez askerlik dışında bir "sivil" şehitlik makamı bu dönemde icat edilmiş ve bu süreçte ölen beş kişi "hürriyet şehidi" ilan edilmişti. Şehit ilan edilen ilk isim 28 Nisan'da iktidardaki Demokrat Parti (DP) karşıtı gösteriler sırasında ölen İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz'di. Diğer şehitler ise Nedim Özpolat, Teğmen Ali İhsan Kalmaz, Ersan Özey ve Sökmen Gültekin'di. "Hürriyet şehidi" ilan edilen bu beş kişi, darbenin ideolojisi haline gelecek olan Atatürkçülüğün bir gereği olarak Atatürk'ün yanına, yani Anıtkabir'e büyük bir törenle gömüldü. Aslında bu olay aynı zamanda gençliğin desteğini almaya yönelik bir propaganda aracıydı.

"Hürriyet şehidi" olarak ilan edilen Turan Emeksiz'in ismi şehir hatları vapuru ve İstanbul Üniversitesi yemekhanesine verilmiş ve yemekhanenin eski girişinin önüne bir büstü dikilmiştir. Malatya, İstanbul, Ankara, Adana, Gaziantep, Afyon ve Sakarya'da çeşitli mahalle, cadde, sokak ve Tarsus'taki okaliptüs ormanına da ismi verilmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra Malatya'daki caddenin ismi "Milli Egemenlik" olarak değiştirilmiş ancak 2013 yılında cadde "Emeksiz" olarak yeniden isimlendirilmiştir. O dönemde okuduğu lise, 26 Eylül 1964 tarihinde ortaokuldan ayrılarak "Turan Emeksiz Lisesi" olarak adlandırılmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra 1984'te okulun ismi "Malatya Lisesi" olarak değiştirilmiştir.

Bir diğer "hürriyet şehidi" Teğmen Ali İhsan Kalmaz'ın adı, memleketi olan Isparta'da bir liseye, İzmir ve Mardin'de de birer ilkokula, ayrıca bir şehir hatları vapuruna verilmişti. Hürriyet şehitlerinden biri de 11 yaşındaki Ersan Özey'di ve adı Çankaya'da vurulduğu caddeye (Şehit Ersan Caddesi) ve meşhur bir taksi durağına verilmişti. Nedim Özpolat'ın adı

İzmir Fuarı'ndaki, 27 Mayıs Devrim Anıtı.

da Kayseri'de bir ilkokula ve İstanbul'da bir sokağa verilerek yaşatılmıştı.

27 Mayıs ile ilgili anıtlar, büstler ve isimlerin özellikle 1966 yılında AP'nin iktidara gelmesiyle birlikte kaldırılması konusunda teklifler artmıştır. Özellikle 12 Eylül'den sonra önce darbeciler, sonra da sağ yönetimler tarafından fırsat düştükçe bu isimler değiştirildi.

Bibliyografya

- Turgay Gülpınar; Şehitliğin İnşası ve İmhası: Turan Emeksiz Örneği A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara: 1912) basılmamış yüksek Lisans Tezi
- Aylin Tekiner Atatürk Heykelleri Kült. Estetik, Siyaset (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014)
- Gültekin Elibal; Atatürk ve Resim-Heykel (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973)
- Beyazıt Meydanı Hürriyet Anıtı Proje Yarışması Program ve Şartları (İstanbul: Doğan Kardeş yayınları A. Ş. Basımevi, 1960)
- Ahmet Bayındır; 27 Mayıs Devrim Heykelleri" Cumhuriyet (3 Haziran 2005)
- Ahmet İsvan, Başkent Gölgesinde İstanbul (İstanbul: İletişim Yayınları 2002)
- Nurullah Berk-Hüseyin Gezer; 50 Yılın Türk Resim ve Heykeli (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970)
- Yıldray Öğür; Cumhuriyet'in Beyaz Mağdurları (İstanbul: Timaş Yayınları, Mart 2013)

Sadı Çalık'ın 1962'de birincilik kazandığı Eskişehir Atatürk Anıtı.

28 Nisan 1960'taki öğrenci olaylarında İstanbul Üniversitesi'nin bahçesi.

27 Mayıs'ın ardından heykel furyası başladı

Askerî darbe sonrasında ayrıca bir heykel furyası başlayacaktır. Bu heykel furyası bir yandan Atatürk heykelleri yaptırmak şeklinde, diğer yandan 27 Mayıs darbesini anımsatacak tarzda iki koldan ilerleyecektir. Mesela 1946-1960 döneminde yalnızca 12 Atatürk heykeli yapılmışken, 1961-1970 arasındaki dokuz yılda 60 Atatürk heykeli yaptırıldı. Bu rakama 27 Mayıs ile ilgili heykeller dahil değildir.

Hatta üzerinde "27 Mayıs İnkılabı Hazineye Yardım Hatırası 1960" plaketi olan küçük Atatürk büstleri bile satışa çıkarılmıştı.

Aslında 27 Mayıs ile ilgili bir anıt yaptırma fikri önce darbecilerden değil, üniversiteden ve basından gelmişti. Tam bu sıralarda *Milliyet*, *Dünya* ve *Akşam* gazeteleri 27 Mayıs anıtı yaptırmak konusunda birbirleriyle yarışa

başlamıştı. İlk yapılan 27 Mayıs anıtlarından biri, darbeden sonra sıklıkla kullanılan ve 27 Mayıs'ı anımsatan "Ordu Gençlik Elele" sloganını simgeliyordu. Her ikisi de aynı heykeltıraşın, Şadi Çalık'ın (1917-1979) imzasını taşıyordu. İlki "27 Mayıs Devrim Anıtı" veya "İzmir Kültür Park Heykeli" olarak anılan ve 1960 yılında açılış hazırlıkları süren İzmir Fuarı Lozan Kapısı Alanı'na dikilen anıttır. Bu heykelin 12 Eylül darbesinden sonra kaldırılarak yerine Atatürk-İnönü heykeli konulduğu belirtilir. Diğeri 1962 yılında dikilen Eskişehir Atatürk Anıtı'dır.

Yarışmada birincilik ödülünü alan Şadi Çalık'ın aynı yıl hazırladığı heykel, Eskişehir Valiliği önüne konur. Heykel hâlâ aynı yerdedir ve 2009 yılında kızı Siren Çalık tarafından restore edilmiştir. Aşağıda söz

edeceklerim dışında bir başka 27 Mayıs ile ilgili anıt çalışması, Cemal Gürsel'in Anıtkabir'e gömülmesinin ardından başlar.

"27 Mayıs'ı sembolize edecek ve Anıtkabir'in mimari bütünlüğünü bozmayacak bir anıt dikilmesi" kararlaştırılır, ancak gerçekleşmez. 27 Mayıs darbesiyle ilgili son heykel, Cemal Gürsel için Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay tarafından yaptırılmış ve 28 Mayıs 1974 tarihinde Kurtuluş Parkı'nın girişindeki meydana dikilmiştir. Anıtın açılışını dönemin başbakanı Bülent Ecevit yapmıştır.

1960 sonrasında 27 Mayıs heykelleri olarak bilinen ve bir kısmı hâlâ durmakta olan heykeller dikildi. Bunlardan ilki İstanbul Üniversitesi'nin bahçesindeki "Yemin Taşı" veya "Darbe Anıtı" denen taştı.

Yemin Taşı-Darbe Anıtı bir yıl sonra konuldu

26 Mayıs gecesindeki gizli toplantı ve yemin olayından aylar sonra, 27 Mayıs'ın baş savunucularından İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar, 27 Ekim 1960'ta Beyazıt (Hürriyet) Meydanı'na yapılması tasarlanan Hürriyet Anıtı'ndan ayrı bir anıt daha dikileceğinden bahseder. Ancak bu anıtın özelliği, darbeden bir gün önce, yani 26 Mayıs 1960'ta üniversite bahçesinde darbeyi yapan subayların düzenlediği "gizli toplantıyı ebedileştirmek" olacaktır.

İstanbul Üniversitesi merkez kampüsüne Vezneciler tarafından, Besim Ömer Paşa Caddesi üzerindeki araç kapısından girildiğinde 50 metre kadar sonra, sağ tarafta bahçenin içine doğru büyük bir kaya parçası vardı. Yaklaşık 1,5 metre yüksekliğinde ve 2 metre genişliğinde gri renkte bir kaya parçasının güneye bakan tarafına dikkatle bakıldığında bir yemin olayını simgeleştiren bir kama veya süngü üzerine konmuş sağ el şeklinde bir kabartma/rölyef bulunuyordu. Kayanın sol tarafında da "26 Mayıs 1960" tarihi yer alıyordu. Kayanın sağ yan yüzünde ise "N.S." harfleri dikkat çekiyordu.

Bu ilginç anıtın hikâyesini *Toplumsal Tarih* dergisinde yazmış ancak ne zaman konulduğunu ve anıttaki "N.S." kısaltmasının ne olduğunu bulamamıştım. Şimdi bu anıtın 27 Mayıs'ın ilk yıldönümü olan 27 Mayıs 1961'de konulduğunu buldum.

Ayrıca daha önce ne anlama geldiğini bilmediğim "N.S." rumuzunun da heykeltıraşı Nusret Suman'ın ad ve soyadının ilk harfleri olduğunu Ferda Çağlayan'dan öğrendim. Mustafa Nusret Suman'ın (1905-1978) meşhur eserleri arasında bir dönem Ankara'nın simgesi haline gelmiş olan Ankara'daki Hitit Güneşi Kursu Anıtı da (1978) bulunmaktadır.

Sonuç olarak Yemin Taşı veya Darbe Anıtı, süngü üzerinde sağ elle yemini simgeleyen bu kaya yontu, darbeci subayların Demokrat Parti iktidarını devirmek için ettikleri yemini simgeleştirecek tarzda, darbeden bir gün önce 26 Mayıs 1960 gecesine İstanbul Üniversitesi bahçesinde yapılan gizli toplantı ve yeminin hatırası olarak, 27 Mayıs'ın birinci yıldönümünde konulmuştur. Bu anıtın, olumsuz bir olayı çağrıştırmakla

İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası önündeki bahçede, üzerinde bir kama veya süngü ile el işareti olan "Yemin Taşı", 27 Mayıs darbesinden bir gün önce burada toplanarak yemin eden askerlerin anısına konulmuş, bir tarafında "26 Mayıs 1960" tarihi kazınmış (altta).

birlikte, üniversitenin bahçesinde muhafaza edilmesinin tarihi bir anlamı olduğunu belirtmeme rağmen, *Toplumsal Tarih*'te yayınladığım makalemin ve *Milliyet* gazetesinde benimle yapılan röportajın ardından bir gecede üniversite bahçesinden 10 Ağustos 2015 tarihinde kaldırıldı. Nereye kaldırıldığı da bilinmemektedir.

Taş kaldırıldıktan sonra zeminin şu andaki hali.

En çok büstü yapılan Turan Emeksiz

1960 askeri darbesinden sonra "Hürriyet Şehidi" Turan Emeksiz'in beş büstü yapıldı ve çeşitli yerlere konuldu.

27 Mayıs'tan sonra büstü yapılan başlıca "Hürriyet Şehidi" Turan Emeksiz'dir. Gerçi basında heykeltıraş Sabiha Bengütaş'ın, Teğmen Ali İhsan Kalmaz'ın bir büstünü ve gerçek boyutlu bir heykelini yapacağı haberleri çıkmışsa da akıbetini bilmiyoruz. Ancak Bolu'da şimdiki Kardelen Sineması'nın önünde Teğmen Ali İhsan Kalmaz büstü olduğu ve sonradan kaybolduğu biliniyor. Ama büstü kimin yaptırdığı, kimin koydurduğu ve kimin kaldırdığı bilinmiyor.

Turan Emeksiz'in beş büstünün yapıldığı ve çeşitli yerlere yerleştirildiği biliniyor. Turan Emeksiz için ilk büst, ölüm tarihi olan 28 Nisan'ın ikinci yıldönümünde, bir törenle o zamanlar milliyetçi ve Atatürkçü Milli Türk Talebe Birliği Olarak kullanılan (sonra Halk Eğitim Merkezi, şimdi Birlik Vakfı ve İslamcıların kontrolündeki Milli Türk Talebe Birliği Genel Merkezi) duvarının önünde bir kaide üzerinde konur. Büstün hemen arkasındaki duvarda Atatürk maskının ve

büstün Kenan Yontunc'a ait olduğu ileri sürülmüştür. Büst zaman zaman saldırılara uğramış, bir keresinde kıza boyanmıştır. Yakın zaman önce gazetelerin yazdığına bakılırsa 5 Mart 2016 tarihinde sessizce kaldırılmıştır. Şimdi kaldırıldığı duvarın

üzerinde "Genç Birlik Genel Merkez" yazıyor. Bir zamanlar Kemalizmin simgesi olan bina ve duvar şimdi İslamcılığın simgesi haline gelmiş durumda.

Turan Emeksiz'in İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi, Orman Fakültesi, Adana ve Malatya'daki büstleri bronzdan yapılmıştır. Malatya'dakini görmedim, ancak diğer üç büstün aynı kalıptan çıktığı anlaşılıyor. Beyazıt'takinde boyun kısmı eksik olduğu için imza yok ama Orman Fakültesi ve Adana'daki büstlerde "yıldız" imzası var. Büstlerin bu "yıldız" imzasına bakarak, heykeltıraş Yıldız Tüzün'e ait olduklarını söyleyebilirim. Zaten 1962 yılında yayınlanan *Hayat* dergisinde yer alan bir habere göre "Adana'daki Turan Emeksiz Parkı'na konmak üzere Güzel Sanatlar Akademisi'ne ismarlanan büst için açılan konkura beş talebe iştirak etmiş ve birinciliği heykeltıraş Yıldız Tüzün kazanmıştır" bilgisi vardır.

İkinci büst, İ. Ü. Yemekhanesi'ne Turan Emeksiz ismi verildikten sonra, yemekhanenin eski girişi önüne de (şimdiki yemekhaneye giden kapalı yol ile SBF arasındaki yere) dikilir. Sonra, Prof. Kemal Alemdaroğlu'nun rektörlüğü sırasında SBF'nin önündeki alana getirilmiş ve halen orada durmaktadır. Büste dair herhangi bir heykeltıraş imzası yoktur. Büstün altındaki metal etiketlerde Turan Emeksiz'in doğum ve ölüm tarihleriyle kısa biyografisi verilir. Büstün önündeki bilgiler aynen Orman Fakültesi bahçesindeki büste de yer almaktadır. Büste herhangi bir ibare, açıklama bulunmamaktadır. Bu muhtemelen kırılan boyun kısmının durduğu bölüm nedeniyle olmalıdır.

Üçüncü büst Orman Fakültesi'nin bahçesine 1 Kasım 1962'de dikilmiştir. Bu büste ve aşağıda sözedeceğim Adana'daki büste "yıldız" imzası vardır. Ayrıca Orman Fakültesi'nde bulunan büstün arkasında "D. D. Derneği" yazmaktadır ki bu 27 Mayıs döneminin "Demokratik Devrim Derneği"ni ifade eder. Büstün arka

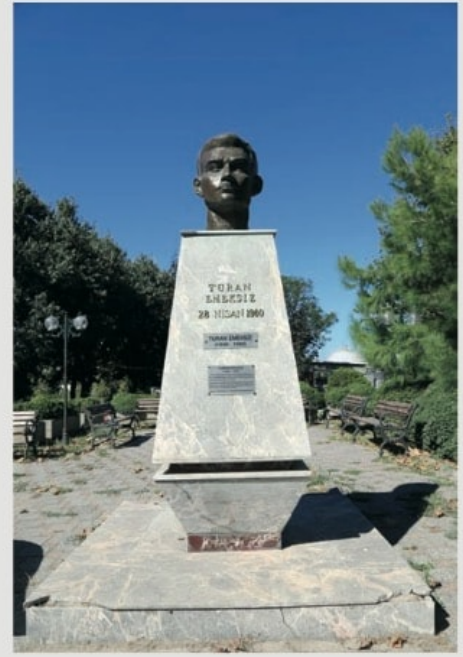

Heykeltıraş Yıldız Tüzün (solda) tarafından yapılan ve İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ne de koyulan Turan Emeksiz'in büstü (üstte).

sağ tarafında ise döküm bilgisini veren "Dök: H. Kocaer" yazısı bulunmaktadır. Dördüncü büst Adana'da önce adı Turan Emeksiz Parkı olan, sonra Atatürk Park olarak değiştirilen yerdedir. Adana'daki büst hâlâ durmaktadır. Önünde "Turan Emeksiz-Hürriyet Şehidi-27 Mayıs 1960" yazmaktadır, sol yanında "yıldız" imzası okunur. (Adana'daki büstün fotoğrafı için Çağatay Aksoy'a teşekkür ederim.)

Bu büst de yerleştirildiği andan itibaren tepkilere neden olmuş ve 1968'de iktidardaki Adalet Partisi Meclis üyelerinin büstün kaldırılması konusundaki kararları tepkilere neden olmuştur. Yürüyüş sonrası solcu ve sağcı öğrenciler arasında kavgalar yaşanmıştır. Ancak birkaç ay sonra da büstün yerinden kaybolduğu ve bir ambara kaldırıldığı ortaya çıkmıştır. Fakat 27 Mayıs'tan iki gün önce 6. Kolordu Komutanlığı'nın Adana Belediyesi'ne "27 Mayıs töreni sırasında çelenk koyacağız, büst nerede, ne oldu" diye sorması üzerine alelacele yerine konmuştur.

Beşinci Turan Emeksiz büstü Malatya'da 27 Mayıs 1962'de Atatürk Anıtı'nın tam karşısına yerleştirilir. Bu büst de konulduğu andan itibaren tartışmalara sebep olur. Malatya'daki büst 1978 yılında yaşanan Malatya katliamı sırasında tahrip olur ve bir daha yerine konulmaz.

Turan Emeksiz büstünü kim neden kaldırdı?

Millî Eğitim Bakanlığı'nın kararıyla Bilkent Valtı'na devredilen Çağaloğlu'ndaki Eminönü Halk Eğitim Merkezi bahçesinde bulunan Turan Emeksiz büstü, dün apar topar kaldırıldı. Büstün nereye götüldüğü ise bilinmiyor.

Turan Emeksiz'in Adana'daki (üstte, solda) ve İstanbul Üniversitesi'ndeki (üstte, sağda) büstleri. Turan Emeksiz büstünün kaldırılmasıyla ilgili haber (solda).

Devrim şehidi T. Emeksiz'in M.T.T.B. binası önündeki büstü açılıyor.

28 Nisan 1962 tarihli *Milliyet*'te Çağaloğlu'ndaki Turan Emeksiz büstünün (sağda) açılışıyla ilgili haberin kupürü (üstte).

Beyazıt Meydanı'nın adı Hürriyet Meydanı oldu

Bilindiği gibi 27 Mayıs darbesine giden süreç 28 Nisan olaylarıyla başlamıştı. Hükümetin Tahkikat Komisyonu başta olmak üzere anti demokratik tutumunu protesto amacıyla 28 Nisan'da biraraya gelen öğrencilerin gösterisi sert bir şekilde bastırılmıştı. Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz bu sırada vuruldu. 27 Mayıs'tan sonra olayın Beyazıt'ta olması nedeniyle Beyazıt Meydanı'nın adı değiştirildi ve "Hürriyet Meydanı" adı verildi. Turan Emeksiz'in öldürüldüğü yere de bir "Hürriyet Anıtı" yapılması kararlaştırıldı. Eskiden Beyaz Saray adı verilen düğün salonu ve kafelerin bulunduğu yerin hemen önündeki kaldırımın üstüne, içinden adeta yıldırımlar, ışınlar çıkan bir heykel yapılması kararı verilmiş ve bir yarışma açılmıştı. Hatta 27 Nisan 1961 tarihinde bir bayrak direği dikilerek temel atma töreni bile düzenlenmişti.

Yarışmada belirtildiği gibi "27 Mayıs ile taçlanan 28 Nisan ruh ve inancını hürriyet şehitlerimizin anısında ölmezleştirmek isteği ve bu isteği gerçekleştirmenin yollarını araştırmak" için bir çalışma grubu kurulmuş ve anıtın amacı şöyle tarif edilmişti: "Bu anıta güdülen amaç, aydın ve sağ düşüncenin ve sorumluluk duygusunun, hür olmanın ve var olmanın en büyük teminatı olduğu gerçeğini gelecek kuşaklara söylemek; 27 Mayıs'ı 28 Nisan'a kenetleyen bu ortak şuur ve inanç gücünün beslediği soylu davranışlarıyla, kaba kuvvetin, gericiliğin, özçikarcılığın ateşine göğüs geren Hürriyet Şehitlerimizin hatıralarında bir gerçeği dile getirmektir."

Açılan yarışmada birinciliği Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü'nden 1959 yılında mezun olmuş olan Semahat Acuner kazanmıştı. Eser bronzdan yapılmış soyut bir açık hava heykeldir ve her yöne ışınlar saçmaktadır Heykel törenle 27 Mayıs 1963'te öngörülen yere dikilir. Heykelin güneybatı yönündeki ışının altında "Sem-a 1963" imzası okunmaktadır. Turan Emeksiz Anıtı, üç metre yüksekliğinde ve iki buçuk metre genişliğinde sade bir eserdir. Heykel alçak bir kaide üzerine dikilmiştir. Bakıldığında herhangi bir şekilde ölüm çağırışı yapmaz. Kimi yorumculara göre hürriyeti temsil eden bir çam kozalağından esinlenilmiştir. Kimileri de

22 Nisan 1985 tarihli Milliyet gazetesinde, Hürriyet ya da Turan Emeksiz isimleri ile anılan anıtın (üstte) yer değiştirme haberi (altta).

sıkılmış ve en sonunda çatlamış bir yumruk veya parçalanıp filiz vermiş bir tohum olarak 28 Nisan günü meydana gelen tepkiyi ve mücadeleyi anlatmaktadır.

28 Nisan ve 27 Mayıs yıldönülerinde tören yapılan başlıca anıtlardan biri olmuştur. Kamuoyunda "Turan Emeksiz Anıtı" olarak ve şimdi kimse hatırlamasa da bir dönem 27 Mayıs Darbesi'nin simgesi olarak biliniyordu ve bu nedenle sağ partiler tarafından başta belediyede olmak üzere 1965 yılından itibaren kaldırılması için öneriler verilmişti. Bu tür teklifler "üniversite gençliği" tarafından hemen protesto edilmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra kaldırılma tartışmaları hızlanmış, nihayet 21 Nisan 1985'te, 28 Nisan'da orada bir tören yapılmasını da önleyerek, bulunduğu yerden sökülüp, ancak kaldırılmayarak, caddenin karşısında Beyazıt Medresesi'nin güneydoğu ucunda meyilli terasa taşınmıştı. Bugün hâlâ orada gelip geçenlerin fark etmediği bir şekilde durmaktadır.

En militarist anıt: “Unutma süngü burada”

Darbenin ve belki de Türkiye tarihinin en itici anıtlarından biri, bir gecede Taksim Meydanına dikilen Süngü Anıtı'dır. Hiçbir estetik kaygısı olmayan kaba ve amacı yalnızca darbeyi hatırlatmak olan militarist anıttı. Taşların arasından, ucu göğe bakan bir süngü ve etrafını sarmış defne yaprak ve dalları. Güya süngü ordunun gücünü ve defne yaprak ve dalları da ordunun demokrasi ve barışa düşkünlüğünü simgelemektedir. O dönemdeki yorumu ise “unutma, süngü burada” şeklinde bir hatırlatma olarak yapılmıştır. Uzun gazete taramalarım rağmen tam olarak ne zaman dikildiğini tespit edemedim. Anıta dair ilk haber 29 Mayıs 1965 tarihli. Habere göre Suriyeli bir öğrenci “Taksim Meydanı'ndaki 27 Mayıs süngüsüne hücum etmiş ve anıta bulunan yaprakları koparmak istemiş.”

Süngü Anıtı dikildiği andan itibaren rahatsızlık uyandırmıştır. 1966 yılından itibaren Belediye Meclisi'nde kaldırılması teklifleri verilir. Bu mücadele sırasında bir yandan 27 Mayıs törenlerinin adreslerinden biri haline gelirken, diğer yandan protesto eylemlerinin de saygı duruşu için uğranılan noktalarından biri olur. Anıttan Türkiye'nin sağcıları kadar solcuları da rahatsız olur. Kaldırılması için gayretler başlar. Buna

Taksim Meydanı'nın gece çekilen fotoğrafında, defne dallarıyla bezenmiş Süngü Anıtı'nın arkasında Cumhuriyet Anıtı görülüyor (üstte).

iktidardaki CHP-MSP koalisyonu uygun bir zemin hazırlar. Bir çok kişi anıtın, 12 Eylül'ü izleyen günlerde kaldırıldığını hatırlıyor. Dönemin belediye başkanı Ahmet İsvan *Başkent'in Gölgesinde İstanbul* adlı hatıralarında göreve geldikten kısa süre sonra Süngü Anıtı'nı kaldırttığını övünerek yazmaktadır. Bu olayı 2012'de TBMM'de kurulan Darbe Komisyonu'nda da anlatmıştır. Bu durumda İsvan'ın anlatımına göre Süngü Anıtı 1973 sonu 1974 başında kaldırılmış olmalıdır. Eğer Süngü Anıtı, Güzel İstanbul Heykeli ile birlikte kaldırılmışsa Mart 1974 tarihinde Taksim'den kaldırılmış olmalı. Ancak *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerini taramama rağmen Süngü Anıtı'nın o tarihlerde kaldırıldığını dair herhangi bir haber bulamadım. Üstelik 1 Mayıs 1977 katliamıyla ilgili fotoğrafların bazılarında Süngü Anıtı açık olarak görülmektedir. Bu durumu ifade ederek kendisiyle iki kez görüştüğüm Ahmet İsvan, ısrarla ve açık olarak göreve geldikten bir süre sonra Süngü Anıtını kaldırdığını ve bir ordu birliğinin bahçesine gönderildiğini söyledi. Bir ihtimal, benim gördüğüm 1 Mayıs fotoğrafları, daha önceki bir başka olaya (örneğin 15-16 Haziran) ait olup, 1 Mayıs için kullanılmış da olabilir. Bakalım Süngü Anıtı'nın kaldırıldığı tarihi ne zaman bulacağım?

çocuğu tren kalıp öldü

Taksimdeki 27 Mayıs süngüsü kaldırılıyor

Süngüyü kaldırmak isteyenler Belediye Meclisinden 250 bin lira tahsisat sağlayarak buraya havuz yapılması kararını elde ettiler

TAKSİM Meydanı'ndaki 27 Mayıs süngüsü, 29 Haziran 1966 tarihinde, 250 bin lira tahsisat sağlayarak buraya havuz yapılması kararıyla kaldırıldı. Süngüye dikilmiş defne dalları, 29 Haziran 1966 tarihinde, 250 bin lira tahsisat sağlayarak buraya havuz yapılması kararıyla kaldırıldı. Süngüye dikilmiş defne dalları, 29 Haziran 1966 tarihinde, 250 bin lira tahsisat sağlayarak buraya havuz yapılması kararıyla kaldırıldı.

29 Haziran 1966 tarihli *Milliyet* gazetesinde anıtın kaldırılması kararıyla ilgili haberin kupürü (üstte). Taksim Meydanı'nın 1970'lerin başındaki görünümü (sağda).

SÜNGÜ ANITI FOTOĞRAFLARI: CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

Bir hayalin anatomisi

Utopia 500 yaşında

Bu yıl, Thomas More'un 1516'da yazdığı *Utopia* (Ütopya) adlı romanının 500. yılı. Hayali bir adada geçen kitapta More, Ütopyalıları ve hayat şekillerini anlatır ve kendi döneminin İngiltere'sine felsefi bir eleştiri getirir.

■ BORA AKGÜL

Tam 500 yıldır süregelen bir hayal *Utopia*. Yazarının bile ikircikli duygular taşıdığı, adını olmayan yerden alan, anlatanı boşboğaz olan, nehri bile susuz akan. İnsan doğasının vahşiliğiyle zıt, sevgisinin enginliği ile yoldaş. Sahip olma güdülerimizin ve büyüklük gösterilerimizin içerisinde biten küçücük bir umut *Utopia*. Bir gün bir yerde olur mu? Yoksa yazarının

bile emin olamadığı bir serap olarak mı kalır bilinmez, ama daha çok yüzyıllar boyunca, düşünen insanın belleğini zorlamaya devam edecek.

Thomas More, *Utopia*'da, Tanrı'nın insanı yaratırken belirlediği erdemli zevkler vasıtasıyla ve öldüğünde Tanrı'nın adaletine teslim olacağı inancıyla yaşayan ve bu inanç uğruna çalışarak dünyada da bir cennet yaratılabileceğini gösteren bir toplum anlatır. Bu toplum sadece kas gücüyle çalışan değil, bilim

ve sanatta da ilerleyen, düşünen, üreten ve neredeyse her alanda çağın Avrupa'sı ile eşdeğer bir toplumdur. Hristiyanlığın ilk yayılma döneminde kitleleri peşinden sürüklemesine sebep olan dünya malının ortaklığı ve eşitlik fikirleri *Utopia*'da da tamamen yer alır. Eskiye ve iyiliğe bir öykünmedir *Utopia*, ama sadece öykünme değil, aynı zamanda bir ulaşma ve geliştirme rehberidir.

Peki *Utopia* yazılışından sonra 500 yıl etkisini nasıl sürdürdü? Bu soruyu anlamak için önce Thomas More ve kişiliğine bakmak kaçınılmazdır. Thomas More, Elizabeth Wordsworth'un ifadesiyle bir çelişkiler yumağıdır, bir yandan hümanist ve ilerici bir filozof, diğer taraftan, özellikle yaşamının son yıllarında, tutucu ve gerici bir dinci ve ağır bir reformasyon karşıtıdır. Reformasyon taraftarlarının günahlarından nefret ettiğini ve onları günahlarından arındırmak için cezalandırdığını, kişisel olarak Katoliklik karşıtlarıyla bir problemi olmadığını, yargıç olarak kararlarını anlattığı *Apology* adlı eserinde belirtir. Hümanist yanı *Utopia* ve orada kurduğu düzen, ev halkı ve kadın erkek eşitliğine inanışında ortaya çıksa da dini bağlılığı ve Katolikliğe bağlılığı ölümünü hazırlamıştır.

"Biz insanlar geriye bakmaya ayarlı birer makineyiz ve kendimizi kandırmada son derece başarılıyız."

Sir Thomas More'un *Utopia*'sının sonradan yazılıp başına eklenmiş dönemin İngiltere eleştirisinde, Amerigo Vespucci'nin hayali yol arkadaşı ve Thomas More'un zihninin tezi/antitezi Raphael Hythloday, neredeyse Nicolas Taleb'in yukarıdaki bu sözleri ile açıklar yükselme duygusu, para ve pozisyon kaygısıyla yenilikçi ve halkçı fikirlere sırt çeviren saray danışmanlarını. İlerlemenin önündeki en büyük engel olan babalarımız

Ambrosius Holbein tarafından Thomas More'un 1516'da yayımlanan *Utopia*'sı için yapılmış gravür (solda).

ve dedelerimizin bıraktıklarını hem çürütüp hem de yenileyip ileri götürmek için hiçbir şey yapmadan körü körüne sarılıyor olmamızı sorgular. Oysa Kral Utopus, Utopia'yı kurduğunda çer çöpten yapılmış olan basit kulübeler Hythloday adaya geldiğinde çok katlı, bahçeli ve avlulu binalara dönüşmüştür ve hem sürekli yenilenir, hem de durmaksızın geliştirilip güzelleştirilir.

1987'de yayınlanan bir makalesinde Amerikalı antropolog ve evrimsel biyolog Jared Diamond insanlık tarihinin en büyük hatasının eşitlik ve paylaşım üzerine kurulu avcı-toplayıcı düzenden sahiplenme ve sınıf oluşumuna neden olan tarım düzenine geçiş olduğunu yazar. Bunun sonucunun kontrolsüz nüfus artışı, kadınların köleleştirilmesi ve savaşlar olduğunu belirtir. Tarım toplumlarının yayılcılığı ve artan askeri yetenekleri ile avcı-toplayıcı toplulukları ya sürdüğü, ya da asimile ettiği bu zorunlu geçiş döneminde oluşan ve insanların bugün bile özlediği; özgürlük, mutluluk ve eşitlik üzerine kurulu yeryüzü cennetinin bir benzerini kontrollü bir tarım topluluğunda oluşturur More.

Vespucci'den esinlenir

Mina Urgan yaptığı *Utopia* incelemesinde Amerigo Vespucci'nin seyahat anılarını okuyan More'un o

More'un "Genç" lakaplı Hans Holbein tarafından 1527'de yapılmış portresi (üstte). More'u 1523'te krala verilecek vergi için Kardinal Wolsey'ye itirazda bulunurken gösteren tablo (altta).

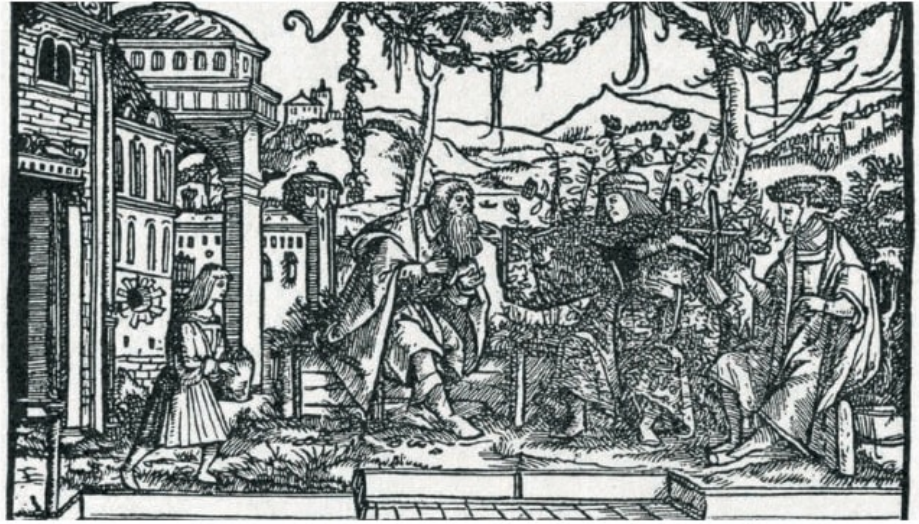
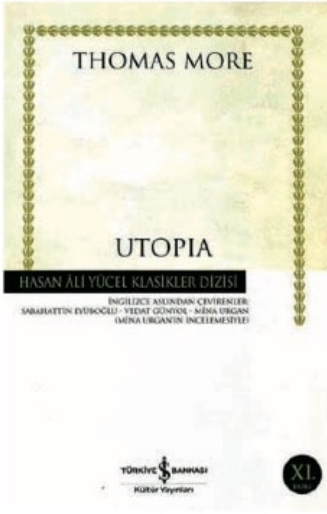
anılarda tanıdığı malsız, mülksüz, her şeyi ortaklaşa paylaşan, başlarında bir kralları olmayan, hür yaşayan ve altına kıymet vermeyen topluluklardan etkilendiğini belirtir. Bu topluluklar Utopialılar gibi uygar değildir ama Urgan'a ek olarak söylemek gerekir ki avcı-toplayıcıdır. Vespucci'nin seyahatlerinin ilk basılı

vesikası olan *Mondus Novus* (Yeni Dünya) 1501-1502 yıllarında yayınlandığında erişebildiği tüm kesimlerde büyük bir heyecan ve umut oluşturmuştu. İşçi doğanın nesiller boyu işçi kalıp sömürüldüğü köhnemiş eski kıta halkı bu umuda doğru harekete geçerken, *Yeni Dünya*, More gibi bu kıtanın adil olmayan düzenini anlayan fikir insanları için de bir zihinsel deney alanı açmıştı.

Nicolas Taleb "tarih ve toplumlar emeklemez, sıçrama yaparlar. Ciddi bir titreşim hissettirmeden bir kırılmadan diğerine geçerler. Yine de bizler öngörülebilir, küçük aşamalar halinde ilerlemeye inanmak isteriz" diye yazar. More ise *Utopia*'nın ilk bölümünde Hythloday'i bir kralın danışmanı olması konusunda ikna etmeğe çalışırken, "doğruyu yerinde ve ustalıkla söyleyeceksiniz, çabalarınız iyilik getirmese bile kötülüğün azalmasını sağlar hiç olmazsa" der. Aynı More, Utopia'yı anlatırken ise tam da Taleb'in söylediği bir kırılmadan bahseder. Bu, dindar Katolik, Marksist ya da liberal, neredeyse herkesin üstünde anlaştığı tam bir sosyalizmdir.

Mal ve mülkün herkese ait olduğu, hiçbir şeyin parayla ölçülmediği toplumsal adalet ve rahatlığın hüküm sürdüğü bir düzen. Halkın eşit olduğu, kadın erkek eşitliğinin (o dönem için hayal edilebilenin

çok üstünde) olduğu, sınıfsız, herkesin eğitildiği, bir Tanrı'ya inanmak koşuluyla muazzam bir inanç özgürlüğünün bulunduğu, yaşamak için çalışan, savaş karşıtı ve açık bir sistem. İnsan yapımı bir cennet. Zaten Guillaume Budé de yarı şaka, yarı ciddi yapılan tüm araştırmaların sonucunda Utopia'nın bilinen dünyanın sınırları dışında olduğunu ve bu mutlu adanın cennete pek yakın olduğunu söylemiştir.

Utopia'nın herkesin herkesi gözetlemesi üzerine kurulu sistemi mutluluk getirirken, George Orwell'in

büyük biraderi hayatı kabaşa çevirir. Yani bir adamın ütopyası diğerinin distopyası olmuştur.

R.W. Chambers, "tam bir ekonomik eşitlik ve sosyalist bir devletin kuruluşundan 402 yıl önce, More'un böyle bir devletin tasarısını çizdiği için bugün hâlâ Utopia'nın yaşadığını" söyler. Russell Amos ise "toplumsal bozuklukların temelinde ekonomik bozuklukların yattığını ve Utopia'yı yazarak More'un amacının emekçi kitlelerin sömürülmesine bir son vermek istediğini". More'un nüktedan kimliğinin

bir sonucu olarak Utopia'yı tam bir şaka olarak gören ve bu nedenle halkın anlayacağı dil olan İngilizce yerine, dönemin elitlerinin dili olan Latince yazdığını belirten de bir grup yazar ve düşünür vardır. Bunlardan biri olan C.S. Lewis, Utopia'nın hiçbir liberal yanı olmadığını ve adanın baskıcı bir rejim ile idare edildiğini belirtir.

Utopia yeni ceza yasalarından devlet kontrolünde eğitim birliğine, çok dinli toplumdan boşanmaya, ötenaziden kadın haklarına o kadar çağının ilerisinde konulara değinir ki bunları bir araya getiren More'u hümanistlerin en öne çıkartır ve ölümünden sonra Sokrates ile eş tutulmaya başlanır.

Utopia, çalışarak ulaşılabilecek bir yeryüzü cennetidir More'a göre ve bu cennete ulaşmak hem paylaşmak, hem de sevmekten geçmektedir. Toplumsal mutluluğun olduğu, ezilen ya da ezenin bulunmadığı bu sınıfsız ülke kitabın yayınlandığı günden itibaren toplumun tüm katmanlarından insanların ilhamı, ya da kâbusu olmayı sürdürmüş ve kendisine sonsuz bir fikirsel yaşam alanı bulmuştur. Her an gerçek adalet ümidiyle, çok yaşa "Utopia"...

Bibliyografya

- Siyah Kuğu, N.N.Taleb, Varlık yayınları, İstanbul, 2015
- Utopia, Sir Thomas More, İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2016
- Thomas More and his Utopia, Karl Kautsky, Russell and Russell, 1959
- The worst Mistake in the History of Human race, Discover Magazine, Mayıs 1987
- David Wooton, Thomas More's Utopia Hackett Publishing, Cambridge, 1999
- <http://www.biography.com/people/thomas-more-9414278>

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan Utopia kitabı (üstte, solda). VIII. Henry ve ailesi, 1545 (solda). Utopia'nın 1516 tarihli baskısı için yapılan gravürde Hythloday, More ve Peter Giles'e Ütopya Adası'nı anlatırken görülüyor (üstte, sağda).

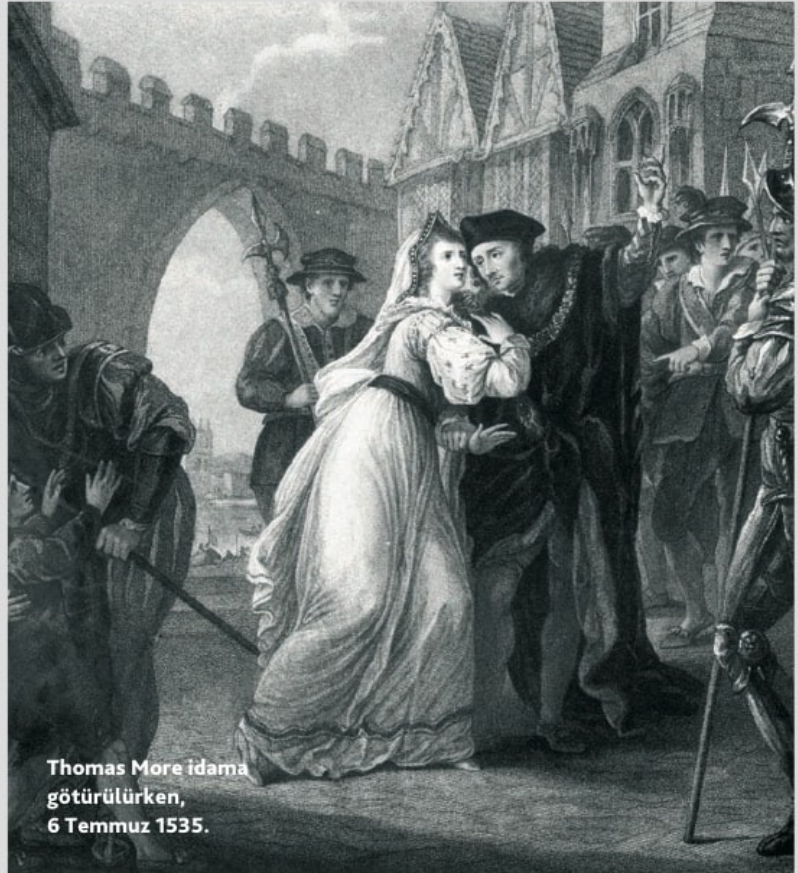
Thomas More vatana ihanet gerekçesiyle idam edildi

Thomas More tanınmış bir avukat olan Sir John More'un oğlu olarak Londra'da dünyaya geldi, ilk eğitimini Londra'nın en iyi okullarından olan St. Anthony'de aldı. 1490-1492 yılları arasında çağın geleneklerine uygun olarak Canterbury Başpiskoposu ve İngiltere Şansölyesi John Morton'ın hizmetinde geçirdi. Rönesans'ın coşkulu bir destekçisi olan ve Thomas More'un büyük bir potansiyeli olduğunu düşünen Morton tarafından Oxford Üniversitesi'ne yerleştirildi. Burada Latince ve Yunanca öğrendi, Yunanca özellikle Rönesans hümanistleri için Vatikan tarafından kısıtli olarak Latinceye çevrilen Yunan filozoflarının eserlerini anlamak açısından çok önemli bir dildi. More bu dilde ustalaştı ve üstünde çalışmaktan hiç vazgeçmedi. Dostu Erasmus ile Lukianos'un bazı eserlerini İngilizceye çevirdi.

Babasının baskısıyla avukat olmak için 1494'te önce New Inn sonra Lincoln's Inn'de eğitim aldı ve 1502'de baroya katıldı. 1501-1505 arasında kısa ve uzun dönemli olarak Charterhouse Manastırı'na kapanıp rahip olmayı denediyse de bugün hâlâ tartışma konusu olan sebeplerden dolayı rahip olmadı. Laik bir meslek seçmesine rağmen hayatı boyunca dini görevlerinden ve inançlarından uzaklaşmadı. 1504 senesinde Büyük Yarmouth bölgesini temsilen Parlamento'ya seçildi. 1505 senesinde ise iyi bir aileden olan ama eğitimsiz bir köylü kızı Jane Colt ile evlendi. Beş yıl içerisinde üç kız, bir erkek çocukları oldu. Kısa bir süre sonra Jane Colt ölünce, More çocuklarına bakması için etrafında aksi olarak tanınan Alice Middleton ile evlendi. Aile hayatı hep anlayış, sevgi, kesintisiz eğitim ve dini duygular üzerine kuruluydu. O dönem görülmemiş bir şekilde kız çocuklarının da eğitim almasını sağladı. Özellikle büyük kızı Margaret ile çok sıra dışı bir ilişkisi vardı. Zaten More hakkında en çok bilgi de Margaret'in kocası William Roper'in More'un ölümünden 20 yıl sonra yazdığı biyografisinden günümüze kalmıştır. 1510'da VIII. Henry tarafından yargıçlığa atanan More, hümanist yaklaşımları ile bu görevde halkın büyük güvenini ve sevgisini kazandı. 1517 halk ayaklanmasının bastırılmasındaki

başarısının ardından üst düzey görevlere duyduğu ilgisizliğe rağmen VIII. Henry kendisini hizmetine aldı. İspanya Kralı V.Charles ile VIII.Henry arasındaki sorunların çözülmesi için elçi olarak gönderildi. Başarılı elçilik hizmeti 1521'de kendisine şövalye unvanını getirdi. More yükselmekten imtina ettikçe yükseliyordu. 1523 senesinde Kardinal Wolsey'nin desteğiyle Avam Kamarası başkanı oldu. Bu görevdeyken kralın haksız para ve vergi isteklerine karşı durdu. 1529'da Lanchester Şansölyesi ve hemen ardından en yüksek devlet görevi olan Yüksek Lord Şansölyeliği'ne atandı. Bu görevle aynı zamanda Lordlar Kamarası'nın da başkanlığını yapıyordu. İki buçuk yıl süren görevi esnasında İngiltere çok karıştı, VIII.Henry kendisine bir erkek çocuk vermediği için Kraliçe Catherine d'Aragon'dan boşanıp yengesi Anne Boleyn ile evlenmek istiyordu. Ancak önceki evliliğini bozmaya papa yanaşmıyordu. Catherine

d'Aragon V.Charles'ın yeğeniydi ve Papa, V.Charles'ı karşısına almak istemiyordu. VIII. Henry çeşitli Avrupa üniversitelerinden boşanmasının yasal olduğuna dair bir ferman çıkarttı ve hem Katolik Kilisesi'ne duyduğu öfke, hem de kilisenin mallarına el koyma isteğiyle "Act of Supremacy" yani Üstünlük Yasası'nı çıkarttı. Bu yasayla İngiltere Kilisesi'nin başı oluyordu. İngiliz din adamlarının bu yasayı kabul etmelerinden sonra Anne Boleyn ile VIII.Henry'nin evliliğine karşı olan More, şansölye görevinden çekildi. 1533'te VIII. Henry yasayı hem herkesin tanınmasını hem de bu yasaya uyacaklarına dair yemin etmesini istedi. Koyu bir Katolik olan More, bunu kabul edemedi. Zaten Protestanlığa karşı yazılarından dolayı kral ile arası bozuk olan More önce yemine zorlandı sonra hapsedildi. Yasa ve uygulanması konusunda itirazlarını hapiste de sürdüren More, 1535'te vatana ihanet gerekçesiyle idam edildi.

Kurban, mağdur, alçak ve dahi!

“Piyanist” Roman Polanski

Yaşayan efsane yönetmenler arasında sayılan Roman Polanski, 1933'te Paris'te dünyaya gelir. Yahudi olan anne ve babasıyla birlikte göç ettiği Polonya'da, Naziler ailesini toplama kampına götürür. Hayatındaki trajedi, yönetmen olarak kendini ispatlasa ve bir aile kursa da peşini bırakmaz; eşi çocuklarına hamile iken öldürülür.

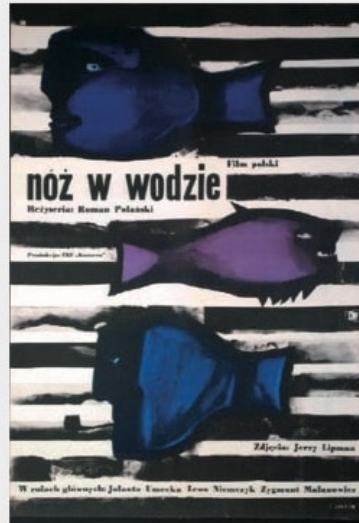
MEHMET SİNDEL

Sinema tarihinin kısa anlatılması en mümkün olmayan yaşam öyküsüne sahip; sinemaya dair aklınıza gelen ne varsa, bunların hepsini bilfiil kendi hayatında yaşamış; yaşama dair olanların da hepsinin sinemasını yapmış, sinema tarihinin nefret edilmesi en sevilen auteur yönetmeni Roman Polanski... Kurban, kötü adam, mağdur, alçak ve dahi ! Polanski'nin bütün bir kamuoyunun gündeminde olmasını sağlayan ise sıradışı yaşamöyküsü... Bu anlamda yaşamında, her biri ayrı bir filme konu olabilecek (ki aslında Polanski'nin filmlerine dağılmış bulunan) üç büyük trajedi var... Sinema tarihinin tartışma kaldırır bir tanımla en iyi üçlemesine imza atmış olan yönetmenin kendi hayat hikâyesi de bir nevi "trajedi üçlemesi". İlki çocukluğunda...Neredeyse bir trajediye doğar Roman. 1933 yılında Paris'te doğar ve daha 3 yaşındayken ailece, babasının anavatanı olan Polonya'ya göçerler. Polonya Yahudisi bir baba ve Rus Yahudisi bir annenin çocuğu olarak gerçekten talihsiz bir göç bu. Savaş çıktıktan kısa bir süre sonra ebeveynleri toplama kampına götürülürken, kendisi kaçıp toplama kampının burnunun dibinde Krakow kırsalında tek başına büyük bir hayatta kalma mücadelesinden, iyiliksever Katolik ailelerin yardımıyla başarı ile çıkar. Annesi Auschwitz'de katledilirken, bir şekilde Mauthausen toplama kampından sağ çıkan ve annesinin kaybından dolayı oğlu Roman'ı suçlayan bir baba ve Adorno'nun "sağkalanların suçluluk duygusu" dediği ruh hali kalır geride. Lawrence Weschler'in film eleştirmeni Maria Kornatowska'dan alıntılıdığı şekilde "*Sudaki Bıçak* dahil tüm Polanski filmleri, savaş ve özellikle de getto deneyimini karakterize eden klostrofobi ve agorafobinin eşzamanlı varlığına dairdir". Polanski savaş sonrasında bütün cep harçlığını filmlere yatırır, Lodz şehrindeki Ulusal Film Okulu'na yazılana kadar... "Küçük bir çocukken bile sinemayı severdim. Annem ve babam savaştan önce beni ne zaman bir filme götürseler büyülenirdim. Sonra bizi gettoya tıktılar ve orada hiç sinema yoktu ama bazen Almanlar gettonun dışındaki insanlara propaganda filmleri gösterirlerdi. Küçük bir

Polanski, Adrien Broody ile *Piyanist* filminin setinde, 2002 (solda); Françoise Dorléac ile *Çıkamaz Sokak* filminin setinde, 1966 (üstte). *Sudaki Bıçak* filminin orijinal afişi (altta).

nokta vardı, orada durduğunuzda dışarıda oynayan bu görüntüleri görebilirdiniz. Alman ordusunu, Alman tanklarını ve sahneye yansıtılan Yahudi düşmanı sloganları bile hayranlıkla izlediğimi hatırlıyorum" der bir röportajında...

İlk uzun filmi *Sudaki Bıçak*'la 1962 yılında sinemaya müthiş bir giriş yapar Polanski. Hemen bütün eleştirmenlerce tüm zamanların en iyi ilk filmlerinden biri seçilir. Bunu 1965'te *Repulsion* (*Tiksinti*), 1966'da kendisinin favori filmi olan *Cul-de-sac* (*Çıkamaz Sokak*), daha sonradan evleneceği Sharon Tate'i yönettiği *Dance of the Vampires* (*Korkusuz Vampir Katiller*) adlı komedi-fantezi filmi izler. Polanski'nin şöhreti hızla artmaktadır. Bu ivmeye 1968'de bizleri şeytanın bebeği ile tanıştırdığı tüyler ürpertici başyapıtı *Rosemary's Baby* (*Rosemary'nin Bebeği*) gelir. İkinci büyük trajedi hemen bu filmden sonra, 1969 yılında yaşanır. Polanski'nin yaşamı

ve sineması içiçe geçmeye devam etmektedir. Şeytanla tanışma sırası bu sefer Polanski'nin doğmamış bebeğine gelmiştir. Joan Didion'un "1960'ların Diyonisosçu karşı kültür hareketinin sonunu ilan eder" diye betimlediği Charles Manson çetesi'nin Polanski'nin evini basarak karısı aktris Sharon Tate'i, karnındaki bebeğini ve evdeki üç arkadaşlarını vahşi olarak katlettikleri meşum gece. Polanski evde olmadığı için kurtulur.

Polanski acı ve suçluluk duygularının yanı sıra öfke doludur da. *Playboy* dergisine verdiği bir röportajda katledilenleri "uyuşturucu müptelası dekanlar" şeklinde suçlu ilan ettikleri için basına verip veriştiirecektir. Tate'in otopsisinde uyuşturucu ve nikotin bulunmamış olması da suçun kimliğinin değil, aslında "püriten Amerikan ahlakının" tartışılır olduğunun dehşet verici bir göstergesi olarak not edilmelidir. "Şiddeti olduğu gibi göstermelisiniz. Eğer gerçekçi bir şekilde göstermezseniz bu ahlaksızca ve zararlıdır. İnsanları rahatsız etmezseniz, bu

Roman Polanski'nin 1969 senesinde çekilmiş portre fotoğrafı (üstte). Polanski, *Rosemary'nin Bebeği* filminin setinde, oyuncular Mia Farrow ve John Cassavetes'i sahneye hazırlarken (solda, altta).

müstehcenliktir" diyen Polanski'ye şiddet bir kez daha en açık ve ham şekliyle saldırmıştır.

Polanski bu derin acısından ve kendi tabiriyle "kaybolmuşluk hissinden" yine sinemayla hayata döner. 1971 yılında çektiği *Macbeth* şiddete maruz kalmış bir çocuktur. Polanski'nin öznesi ve nesnesi olduğu bir şiddetin... *Macbeth*, avla avcının, yargılayanla kurbanın, zorbayla mazlumun sürekli yer değiştirdiği ve bunun hemen tüm Polanski filmlerinde olduğu gibi, kadın ya da feminen özneler üzerinden gösterildiği, gücün ve tahakkümün özne ve nesnesinin birbiriyle yer değiştirdiği bir tersyüz etme gösterisidir.

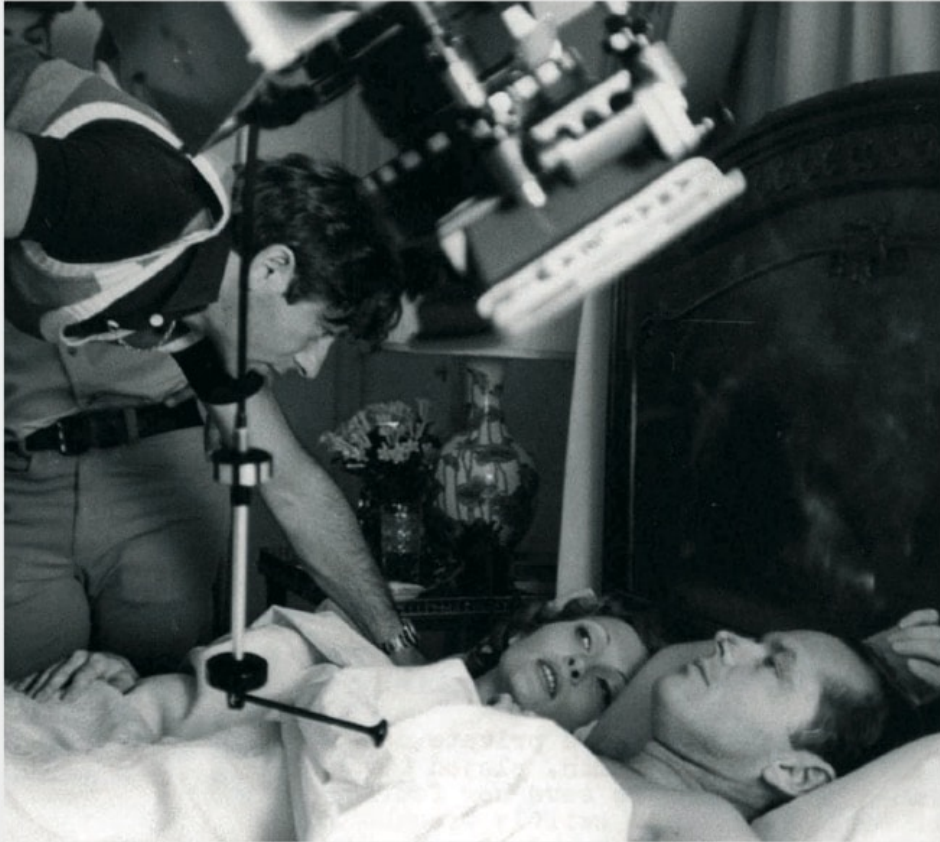
Üçüncü büyük trajedi ise Polanski sinemasının imzalarından biri olan bir "tersyüz" etmeyi içeriyor. Büyük mağdur, bu sefer "kötü adam" rolünde. Ve bu rolde o kadar başarılı ki Amerika'nın "1 numaralı toplum düşmanı"na dönüşür... 1977 yılında, Polanski 13 yaşındaki bir kızla cinsel ilişki kurmakla (ki bu olayın Jack Nicholson'un evinde gerçekleştiği söylenir) suçlanır.

Polanski'nin Apartman üçlemesinde *Tiksinti* ve *Rosemary'nin Bebeği*'ni takip eden filmi *Kiracı*'da başrolü Fransız oyuncu ve şarkıcı Isabelle Adjani üstlenmişti (üstte). *Çin Mahallesi* filminde Polanski, Faye Dunaway ve Jack Nicholson'ı kameraya çekerken (sağda).

Suçunu, ceza almayacağına dair verilen güvence üzerine itiraf eder ve tabii ki sinematik bir kaçışla kapağı Avrupa'ya atar. Kendisine tutkulu bir şekilde kucak açan Fransız vatandaşlığına geçer ve Fransa ile ABD arasında devlet ve toplum bağlamında bir krize yol açar. Polanski bir kez daha sürgündedir ve kötü adamın kim olduğu, suçluluk duygusu, şiddet hepsi şizofrenik bir biçimde birbirine karışır, altüst olur. Gıyabında süren davaya yeni atanan yargıcın duruşmayı bir TV şovu çevirme talebiyle iyice zıvanadan çıkar ve Polanski geri dönmeyi kesin olarak reddeder. Bu dava bir bütün olarak, o kadar büyük bir bomba etkisi yaratır ki, ABD'de sağ basın bu olayı kullanarak entellektüelleri ve liberalleri kriminalize ederek, cinsel devrim ve kürtaj yanlılarını, feministleri ve tüm Avrupa'yı ahlaksızlığın öznesi ilan eder. Yıllar sonra Polanski, Zürih Film Festivali'ne katılmak için gittiği İsviçre'de tutuklandığında dönemin Fransız kültür bakanı Mitterrand "bir

sevdiğimiz Amerika var bir de bizi korkutan Amerika, şu anda yüzünü göstermiş olan ne yazık ki ikincisi" diyerek yönetmeni tutuklamak isteyen Amerikan yasalarına karşı diplomatik bir çıkış yapar. Mitterrand'ın argümanının içeriğinden bağımsız bu cümleyi, ABD'nin örneğin dış politikasından dolayı değil Polanski için söylemiş olmasıdır şaşırtıcı olan. "Kötü adam" artık rahat bırakılması gereken, vatanından "alıkonulmuş" yaşlı ve saygın bir sinema dahisi olarak bir "mazlum"a dönüşür. Polanski artık 83 yaşında, hâlâ "özgür", hâlâ film çekmeye devam ediyor ve çektiği filmler hâlâ ödüller topluyor... Söylenti o ki şu anda Yahudi düşmanlığı tarihinin sembol olayı olan ünlü Dreyfuss vakasını filme çekiyor. Set Krakow'da. Görünen o ki yeniden köklerine dönmüş... Bir Polonyalı, bir Yahudi ve bir yönetmen olarak... "Hiç bir filmim beni asla tatmin etmedi" diyen büyük usta belki de bu sefer bu duyguyu yaşar...

Filmlerinden

Apartman üçlemesi: Sinema tarihinin en muhteşem üçlemelerinden biri sayılır. Apartmanı bir korku mekânı ilan ederek, korkuyu şatodan, zindandan, karanlık ormanlardan velhasıl masalsı gotik uzaklardan koparıp ta içimize, bizi de korkunun içine yerleştirir Polanski. Korku böylece gotikten moderniteye geçiş yapar.

Repulsion (Tiksinti), 1965: *Premier* dergisinin tüm zamanların en tehlikeli 25 filminden biri seçtiği *Repulsion*, Polanski'nin İngilizce çektiği ilk filmidir. Tersyüz edilmiş bir Alice Harikalar Diyarında alegorisi olan filmde Catherine Deneuve tüyler ürpertici bir performans sergiler.

Rosemary's Baby (Rosemary'nin Bebeği), 1968: Ira Levin'in 1967 yılında yayınladığı bestseller romanın uyarlaması olan bu film *Apartman Üçlemesi*'nin ikinci, bütün bir kuşağın kâbuslarının ilk filmi olarak hafızalarımızda yer eder. Film 3,2 milyon dolar gibi mütevazı bütçesine karşı hem 33 milyon dolar gibi bir hasılatla Amerika'da inanılmaz bir gişe başarısı kazanır, hem de dünyanın her yerindeki sinema eleştirmenleri tarafından ayakta alkışlanarak çok da eşine rastlanmayan bir başarı öyküsü olur.

The Tenant (Kıracı), 1976: Polanski'nin hem yönetip hem de başrolde oynadığı *Kıracı* üçlemenin son filmi. Üçlemenin ortak öğeleri olan klostrofobi, algı bozulması, absürdite ve şizofreninin yanı sıra; korku, drama, hayalet ve trajikomedî türlerinin sınırlarını zorlayıp birbirine karıştıran bu film esasen sürgünde olmak, ötekileştirme, sıkışmışlık ve yabancı düşmanlığı üzerine Edward Munch'un ünlü "*Çiğlik*" tablosunun estetiğinde, ideolojik bir edebiyat uyarlaması. Başrolde oynamasına rağmen jenerikte kendi ismine yer vermemesi de enteresan bir detay. Bu filmle Isabelle Adjani de Polanski'nin kariyerinin başında parlattığı genç güzel aktrisler listesine dahil olur.

The Pianist (Piyanist), 2002: Polanski'nin 63 uluslararası adaylık ve tam 51 ödülle, ki hem Cannes'da Altın Palmiye alıp hem de en iyi yönetmen ödülü dahil Oscar kazanan ender filmlerden biri olma özelliğiyle en "meşhur" filmidir *The Pianist*. Birçok açıdan, hayat hikâyesiyle direk alakalıdır yönetmenin. Nazi zulmü altındaki Yahudi gettosunda hayatta kalmaya çalışan bir sanatçının gözlerinden izleriz bütün filmi.

En uzun süre görevde kalan Bahriye Nazırı

Hasan Hüsnü Paşa'ya hediye can simidi

22 yıl görevde kalarak Osmanlı İmparatorluğu'nda en uzun süre Bahriye Nazırlığı yapan amiral unvanlı Hasan Hüsnü Paşa, 1897'de İstanbul Bahriye Müzesi'ni (bugünkü Deniz Müzesi) kurmuştu. Hasan Hüsnü Paşa Sultan II. Abdülhamid döneminde donanmanın modernleşmesi ile ilgili aldığı kararlar nedeniyle eleştirilmişti.

EROL MAKZUME

Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa (1832-1903) 1853 yılında Sinop Baskını'nda şehit olan Piyale Paşa'nın oğluydu ve Sultan II. Abdülhamid'in Bahriye Nazırı olarak toplam 22 yıl süreyle imparatorluk tarihinde bu görevde en uzun hizmet veren amirallerdendir. 1890'da deniz astsubay sınıfının kurulması için bir nizamname çıkartarak bahriye astsubay okulunu açtırmış, ayrıca 1897'de ilk askeri müze olan ve bugün İstanbul Deniz Müzesi olarak anılan İstanbul Bahriye Müzesi'ni kurmuştur.

Sultan Abdülhamid'e yakınlığı ile tanınan paşanın elindeki filonun büyük kısmı Sultan Abdülaziz döneminde donanmaya giren 30 zırhlı ve 74 ahşap gemi olmak üzere 106 parçalık bir donanmadan oluşuyordu. Abdülaziz döneminde harekât gücü iyi olan filonun, çeyrek asır sonra Avrupa'da donanma anlayışında köklü dönüşümler sonrasında tamamen zırhlı gemilere geçildiğinden, verimliliği giderek düşmüş, filoyu yenileme ihtiyacı doğmuştu.

II. Abdülhamid idaresinin bahriyeyi kısıtlı bütçeye zorlayan tutumu yüzünden uzun yıllar donanma yenilenememişti. Haliç'te bekletilen filonun işlevsiz duruma getirilmesine Hasan Hüsnü Paşa, padişahın istekleri doğrultusunda, göz yummak zorunda kalmıştı. 1886'da İngiltere'ye sipariş edilen ve bir yıl sonra Tersane-i Amire tarafından monte edilen Abdülmecid ve Abdülhamid adlı dönemin denizaltıları bile Haliç'e hapsedilmişti. Osmanlı donanmasını inceleyen Büyük Britanya Krallığı Birinci Deniz Müsteşarı Lord Palmer, İngiliz amiral Henry F. Woods ve Alman koramirali Von Hofe, değişik tarihlerde, donanma hakkında çok olumsuz ve üzücü raporlar

Bu küçük resmi yapan Avrupalı sanatçının ismi bilinmemekle birlikte, can simidi gümüş, alpaka ve pirinç üzerine elektroliz kaplamaları ile ünlü, 1853'te Almanya'nın Geisling şehrinde kurulan Württembergische Metallwarenfabrik fabrikasına (kısası WMF) tek parça olarak sipariş edilmiş. Üzerinde WMFM 1/0 damgası olan can simidinde, fabrikanın kısaltma adı WMF, sondaki M harfi ise nadiren üretilen pirinç üzeri altın kaplama bir ürün olduğunu belirtiyor. 1/0 yoğunluk işareti ise ortalama 100 santimetrekarelik kaplama alanına 1 gram saf altın kullanıldığını gösteriyor. Simit altın-cıva karışımı Osmanlı tombak sanatı yerine aynı neticeyi veren ve günümüzde vermeil olarak bilinen elektroliz ya da elektro-kaplama tekniğinin kullanıldığı hafif bir altın tabakası ile kaplı. EROL MAKZUME KOLEKSİYONU

düzenlemişlerdi.

Yunanlıların Girit'i işgaliyle 1897'de başlayan Osmanlı-Yunan Savaşı'na, Hasan Hüsnü Paşa'nın talimatıyla, Haliç'te bekletilen Osmanlı donanmasından iki filo katıldı. Kağıt üzerindeki planların gerçekte uygulamaya sokulması mümkün olmadı, çünkü 19 yıl Haliç'te yatan gemiler ciddi hasar görmüş, çürümüş mürettebat ise eğitimsiz kalmıştı. Bunun üzerine Bahriye Nezareti'nde kurulan bir komisyon eski zırhlı savaş gemilerinin modernize edilmesi ve altı savaş gemisinin de yurt dışında yaptırılmasını önerdi. 1897'de Alman İmparatoru Kayser II. Wilhelm, şahsi girişimi ile Almanya'nın bu ihalelerden pay almasını sağladı. Yeni alımların filoya katılımı Hasan Hüsnü Paşa'nın 1903'te vefatından sonra gerçekleşti. Bu yatırımlara rağmen II. Meşrutiyet ilanında, 1908'de, Osmanlı Donanması kendini hâlâ toparlayamamıştı

1897 yılı sonrasında Hasan Hüsnü Paşa'ya sunulan altın kaplı piring can simidinin ortasına yerleştirilmiş oval yağlıboya portrenin olduğu resim, Stettin şehrinde oturan Alman Dışişleri Bakanlığı danışmanı Carl Alfred René tarafından armağan edilmişti. Paşaya bu nadir objeyi, yanında görevli olan dış ilişkilerden sorumlu ve donanmanın en yüksek rütbeli subaylarından Artin Aslan Efendi (Artin Aslanian) tarafından ulaştırıldı. Artin Aslan'ın bakanlık görevi

**Bahriye
Nazırı Hasan
Hüsnü Paşa
çocuklarıyla
birlikte (sağda).
Hasan Hüsnü
Paşa döneminde
Osmanlı
Donanması'nda
görev yapan bir
geminin subay
ve erleri (altta).**

F. VUCINO ARŞİVİ

II. Meşrutiyet ilanına kadar sürdü.

Can simidinde İngilizce "Bahriye Nazırı Ekselans Hasan Paşa içindir, en saygıdeğer kulunuz Carl A. René" ibaresi ve ismi kazılıdır. Simidin alt kısmı, tek hilalli ve beş köşeli yıldızlı yeşil ve kırmızı renklerde, mineli Osmanlı bayrakları ile süslüdür. Bu resimli objenin Hasan Hüsnü Paşa'ya sunuluş

nedeni 1897-1900 yılları arasında Almanya'nın Stettin şehrinde yerleşik AG Vulcan ve Stettiner AG für Schiffs und Maschinenbau gibi tersanelere verilen, ya da verilmesi düşünülen ihalelerle ilişkilendirilebilir ve tarihçiler-araştırmacılar için inceleme konusu olabilir. Stettin şehri tersaneleri ile 1945'te, İkinci Dünya Harbi sonrasında, Szczecin adını alarak Polonya'ya ilhak etmişti.

Osmanlı denizciliğinin gerilediği dönemlerde, Hasan Hüsnü Paşa'nın idari uygulamaları da uzun süren tartışmalara ve eleştirilere konu oldu. Bilgisi dahilinde kötü kalite kömür kullanımdan dolayı gemilerin istem (steam-buhar) gücünün düştüğü, Yunan kruvazörlerinin gücü karşısında atıl kalan filonun yerine, hantal yapılı, savaşa uygun olmayan İzmir, Hudeyde ve Medine isimli özel şileplere el koyduktan sonra bunları topla donatarak kruvazör ilan etmesi tepki toplamıştı.

Döneminde, Osmanlı denizcilik tarihinin en uzun süre konuşulan deniz kazasıyla sonuçlanan Ertuğrul firkateyninin Japonya ziyareti gerçekleşti. Ertuğrul'un komutanı ise damadı Osman Paşa'ydı, gemi Japonya'dan dönüşte fırtınaya yakalanarak Oşima kayalıklarına çarparak batmıştı ●

Wi-Fi, GSM ve Bluetooth'un öncüsü

Hollywood yıldızı bir mucit: Hedy Lamarr

Ünlü oyuncu Hedy Lamarr, film setlerinden arta kalan zamanlarında, kendini evinde kurduğu atölyesinde yeni projeler geliştirmeye adanmıştı. Bilim dünyasında da bir yıldız olan Lamarr, Wi-Fi, GSM ve bluetooth'un mucitleri arasında yer alıyor.

SERMET ERKİN

Pulitzer ödüllü ABD'li tarihçi-yazar Richard Rhodes'un, dünyaca ünlü Hollywood yıldızı Hedy Lamarr'ın hayatını anlattığı *Hedy's Folly: The Life and Breakthrough Inventions of Hedy Lamarr* kitabının adındaki "buluşlar açısından Hedy Lamarr'ın hayatı" cümlesi, bu yıldızın benim gibi koyu hayranlarını bile meraka sürüklemeye yetti. Zira kitabın başlığı, yıldızı buluş kelimesi ile birleştiriyordu. Peki ama neydi bu buluşlar? İşte pek çok hayranı, bu kitapla birlikte; 9 Kasım 1914'te, Viyana'da dünyaya gelen Yahudi asıllı bu ünlü yıldızın önemli bir mucit olduğunu öğrenmiş oldu.

Dünyanın önde gelen film rejisörlerinden Cecil B. DeMille'nin 1949'da çektiği, *Samson ve Delilah* filminde, Delilah'in cömertce sunduğu kadınlık cazibesinin şuhluğuna direnen Victor Mature'ın canlandırdığı kuvvet ilahı Samson'un karşısında, Filistinli Delilah rolüyle hafızalarda yer eden Hedy Lamarr, aslında Hedwig Eva Kiesler adı ile Birinci Dünya Savaşı'na çok az kala dünyaya gözlerini açar. Çocukluk hayatı savaşın acıları içinde geçer, ama onun çocukluk ve ilk gençlik yıllarında kız kardeşi ile evlerinin yanındaki sinema salonunda seyrettiği filmler, onda vazgeçilmez bir sinema aşkının doğmasına neden olur. Lise yıllarında okulda hazırlanan Belçikalı yazar Maurice Materlinck'in ilk sahnelendiği 1902 yılından sonra ünü hızla tüm Avrupa'ya yayılan *Peleas ve Melisande* adlı oyununda, Melisande rolü ile seyredenleri büyüler. Hiçbir tiyatro eğitimi olmamasına karşın gösterdiği oyun gücü seyirciler arasında bulunan, babasının arkadaşlarından birinin de dikkatini çeker. Onun önerisi ve verdiği tavsiye mektubu ile birlikte Berlin'e, ünlü tiyatro ve film yönetmeni Max Reinhardt'ın tiyatro okulunda eğitim görmeye

Lamarr'ın, 1943'te bir Amerikan dergisine verdiği pozlardan biri.

gider. Öğrenciliği süresince yüksek kabiliyeti ile Reinhardt'ı da kısa sürede etkiler. Ünlü tiyatro adamı ona 1930'da yönettiği *Geld auf der Straße* (Sokaktaki Altın) adlı filmde rol verir. 1930-32 yıllarında birisi Reinhardt'ın yönettiği Alman yapımı beş filmde rol alır, ama bu roller seyircinin onu sadece iyi bir oyuncu olarak görmesini sağlar.

Sinemada soyunan ilk kadın

1933 yılında Çek film yönetmeni Gustav Machaty tarafından filme alınan Çek-

Avusturya ortak yapımı *Ektasse* (Ekstazi) adlı filmde başrolde oynar. O günler için pornografinin büyük cüretle işlendiği bu filmde; yaşlı bir adamla evli, genç bir kadın rolündeki Lamarr'ın cinsi cazibesini ustaca kullanan yönetmen, Lamarr'ı bu filmle "sinemanın soyunan ilk kadını" yapar. Filmde, Lamarr'ın gölde yüzerken gözüktüğü sahnede kullanılan at figürünün olduğu bölümler ilerde pek çok yönetmeni etkileyecektir. Ünlü yönetmenlerimizden Metin Erksan bile anılarında; *Susuz Yaz*

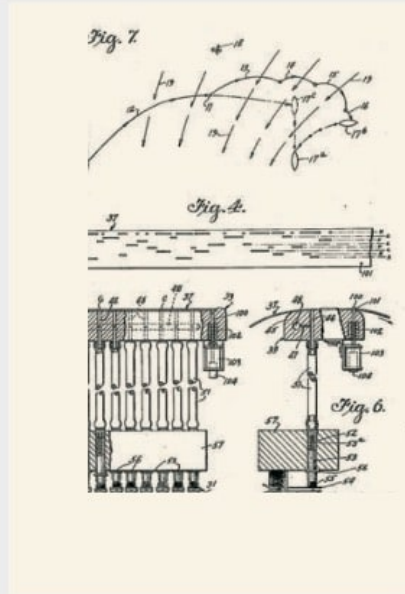
filminde Hülya Koçyiğit'in yılının ayağını soktuğu sahneyi, bu filmdeki yüzme sahnesinden aldığı ilhamla çektiğini söylemiştir. Bu güne göre gayet doğal olan bu sahneler, o günün ABD'sinde filmin yasaklanması derhal gösterimden kaldırılmasına sebep olmuş, bu da Lamarr'ın şöhret yolunda ilerlemesine yaramıştır. Bu filmdeki oyunculuğu ile Hitler'in çok yakınındaki dostlarından silah tüccarı Friedrich Mandl'ı da etkilemiş ve bu etkileşim 1933'te onunla evlenmesiyle sonuçlanmıştır. Lamarr'ın hayatı artık Hitler'in, Mussolini'nin de aralarında olduğu davetlerde geçmektedir. Kocasını onu sinemadan ayırmıştır. O da kocasının bu arzusuna karşı gelmeden oyalanmak için onun iş hayatına adapte olmaya çalışır. Bilime zaten ilgisi olan sanatçı bu yıllarda kocasıyla çalışan mühendislerden silahlar konusunda epey şey öğrenir. Kocasının Hitler'e olan yakınlığı sayesinde Almanların uzaktan kumandalı torpido yapmak istediği kulağına gelir. Mühendislerle bu konuda deneyler yapmaya başlar ama gitgide kocasının Nazilere yakınlığından ve onun üzerindeki aşırı baskısından sıkılarak, bir gece bütün mücevherlerini bir çantaya doldurur. Kocasına da uykulu verip uyutur. Hizmetçilerden birinin kılıfına girerek malikânenen kaçıp Londra'ya gider.

Kısa bir süre sonra kocasından boşanır. Londra'da dönemin ünlü film yapımcılarından Louis Burt Mayer ile tanışır. Onun isteği ile çok özlediği sinemaya kavuşmak için Hollywood'a gider ve hemen MGM ile anlaşır. Kontratlı olduğu bu firmada, 1940-58 arası, William Powell, Charles Boyer, Clark Gable, Spencer Tracy, Bob Hope, James Stewart, Victor Mature ve Robert Taylor gibi yıldız isimlerle başrolünü paylaştığı bazıları gişe rekorları kıran, yirminin üstünde filmde rol alır.

Döneminde eleştirmenlerin "dünyanın en etkileyici, en güzel kadını" olarak kabul ettikleri Hedy Lamarr, setlerdeki yorgunluğunu atmak amaçlı, evinde kurduğu laboratuvarında, kendisi gibi bilime meraklı müzisyen komşusu George Antheil'le birlikte bazı projeler geliştirmeye çalışarak, çeşitli deneyler yapar. İlk evliliği süresince duyduğu,

Lamarr ve müzisyen komşusu Antheil'in 1942'de patentini aldığı icat (altta, ortada) ve ileri yıllarda bununla ilgili yapılan haber (solda).

aklında takılı kalan "uzaktan kumanda teknolojisini silahlarda kullanmak" düşüncesi ile aşırı nefret ettiği Naziler tarafından hedefi değiştirilemeyecek torpidolar üretmek için çalışmaya başlar. O günün teknolojisi ile kontrolü bir radyo frekansı aracılığıyla yapılan torpidolar, düşman donanmasının, onların frekansına girebilmeleri sebebiyle etkisiz hale getirilebilmekteydi. Lamarr'ın hedefi ise uzaktan kontrollü torpidoların, düşmanın sinyal karıştırıcıları yüzünden kontrolünün kaybediliyor olmasını önlemektir. Torpidoyu yönlendiren radyo frekansı, düşman tarafından tespit edilirse, sistem

elektronik olarak kilitletir ve böylece kontrol kaybedilirdi. Hedy Lamarr müzisyen arkadaşı ile o günlerin Amerika'sında yaygın görülen, "laterna" tarzı kendi kendine otomatik çalışan piyanolardan etkilenecek düşüncelerinin çözümünü bulur. Lamarr böylece "yayılma spektrumunun radyo güdümlü torpidolarda kullanılabilmesi amacıyla frekans atlamalı yayılma spektrumunu" icat eder ve 1942'de Antheil'le buluşlarının ABD için patentini alırlar. Fakat ABD donanması bu çalışmayı benimsemez. Bu icat ancak 1962'de ABD'nin Küba ile arasında patlak veren füze krizi sonrasında önemi fark edilerek kullanılmaya başlanır. Patentin o tarihte süresi dolduğu için ise buluş, Lamarr'a tek kuruş gelir getirmeyen. Sonraları bazı mucitlerin ilgisini çekerek onların Lamarr-Antheil prensiplerinden yola çıkarak günümüzdeki Wi-Fi, GSM ve Bluetooth teknolojilerini geliştirmelerine yol açar. Lamarr'a yıllar sonra 1997'de Elektronik Öğrencileri Vakfı tarafından Elektronik Öğrencüsü Ödülü verilir. 2000'de Florida'daki mütevazı evinde, hem önemli bir mucit, hem de adı sinema dünyasının ölümsüz isimleri arasında çoktan yerini almış olarak hayata veda eden Hedy Lamarr'a, ABD hükümeti ölümünden dört yıl sonra, Virginia Eyaleti'ndeki Bilim ve Teknoloji Müzesi'ndeki Ulusal Mucitler Salonu'nda, onun için özel bir bölüm hazırlamak suretiyle vefa borcunu öder ●

Hollywood'da gösteri dünyasındaki zarif bacaklı kızlar (üstte).

“Girls denilen kızlar var!”

1930'lu yılların gazete ve mecmualarında sinema ve Hollywood haberleri yer alır. Ünlü fotoğrafçı Süreyya'nın çıkardığı Foto Süreyya'nın 1 Mayıs 1932 tarihli sayısında, Hayati Nedim imzasıyla Hollywood'dan gönderilen mektubun yer aldığı “Girls denilen kızlar bacaklarına nasıl itina ediyorlar?”

başlıklı yazıdan bir bölümü aktaralım:

“Holivuttan yazılıyör:

Bir arkadaşım Bağdat'taki amcasının veresesiinden [mirasından] İngiliz lirasının düşüklüğüne rağmen yüz bin liradan fazla bir mirasyedi. Şu paranın on bin lirasile bir devri âlem seyahati

yapacağım diyerek buradaki işinden de istifa eyledi ve şimdi hayatının dağdagasına [gürültüsüne] seyirci kalan bu bahtiyar dostum elyevm [bugün] Holivuttadır. Fotonun karileri [okurları] belki alakadar eder ümidi ile bana yazdığı mektubu aynen derceylıyorum [kaydediyorum].

Aziz kardeşim:

On günden beri Holivuttayım; bu on gün zarfında sana iki satır bile yazamadığıma müteessirim; lakin bilsen bu periler diyarında insanın aklına kimse gelmiyor, öyle zannediyorum ki artık İstanbul'a ihtiyarlayınca döneceğim. Şimdilik Holivutta yerleşmek istiyorum. (...)

Singer dikiş-nakış kursları

Bir zamanlar evlerin demirbaşları arasında bulunan dikiş makinelerinin ülkemizdeki tarihi oldukça eskiye dayanır. 1830'da icat edilen dikiş makinelerinin içinde 1851'de Isaac Singer'in patentini aldığı Singer dikiş makineleri yaygın olarak kullanılmaya başlar. 1886'dan sonra ülkemizde de satılmaya başlanan Singer, 1904'te ilk temsilciliğini ve mağazasını İstanbul'da açar. 1908'de Meşrutiyet ilanından sonra “Hürriyet” isimli modeli ile en ücra köylere kadar giderek tanıtım ve satış yapan Singer, ülkemizdeki ilk dikiş kursunu açan firma olur.

Dikiş makinesinin nasıl kullanılacağını öğretmek amacıyla ilk kursunu 1927'de New York'ta açan Singer, 1930'lardan başlayarak ülkemizde de tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine dahil olarak dikiş-nakış kursları düzenler. Türk Kadınları Biçki Yurdu ile işbirliği yapan Singer tarafından katılımcı kadınlara kurslar sonunda diploma verilir.

“Büyük Buhran” yıllarından başlayarak düzenlenen bu kurslar ile ailenin giyim ihtiyaçları karşılanırken, ev ekonomisi kavramı da gelişir. Uzun yıllar evlerde gerek aile içi giyim ihtiyaçları için gerekse de aile ekonomisine katkı için dikiş diken çok sayıda kadının katıldığı kurslar, 1960'lı yıllara kadar kadınların yoğun ilgisi ile devam eder...

bütün düşünceleri bacakları...
Sigorta ettirmeme rağmen daima
düşüncem “cheville”imdir (topuk
kemikleri) diyor. Validesi Ziegfeld-
Folies’de senelerle bu hayatta
çalışmış. Topuk kemiklerine nasıl
itina ettiğini sordum. Her akşam
sıcak su ve limondan mürekkep bir
losyon yaparım ve yatmadan evvel
bir çeyrek saat flexion yaparım ve
topuk kemiklerim bu suretle daima
ince ve zariftir.

sis

Girl'lerde hayat iki kısma ayrılıyor: çalışmak ve eğlence... Vücutlerini güzelleştiriyorlar... İçlerinde öyleleri var ki sanki vücutlerinde kemik yokmuş gibi kıvrılıyor... Müzik Hollerin sevimli mahlukları ile ahabab olmak cidden çok bedii [beğenilen] bir şey çünkü hayatta yegâne düşünceleri bacaklarınnn güzelliğine riyayet...

Hülâsa dostum Holivut
Fransızların dediği gibi
hakkıyla bir 'Institut
de Beaute' güzellik
enstitüsüdür.

Hayati Nedim "

**Girls denilen kızlar bacaklarına nasıl
itina ediyorlar ?**

[illegible][illegible]

Food For Film

[illegible]

Sokakta yürürken...

Yıl 1939... Dönemin gazete ve dergilerinde “adabı muaşeret” yazıları yayınlanmaya devam etmekte... *Ev-İş* dergisinin ısrarla sürdürdüğü görgü yazılarından biri sokakta yürümenin adabı üzerine olmuş: “Yemek yemenin, el sıkmanın bir adabı olduğu gibi, yolda yürümenin de bir nezahati vardır. Bir erkek kaldırımda karşılaştığı bir kadını aşağı indirerek dışar tarafını kendisine bırakamaz...”

"Sokakta en ayıp sayılan şeylerden biri de yanınızdan geçen birisini arkasından süzmektir. Bilhassa bir kadının arkasından bakmak son derece adildir. Sokakta yalnız değilsiniz. Böyle cereyanı kesilmiş tramvay gibi üç adımda bir durarak yürümeiniz. Sizin acele işiniz yoksa gelen geçenlere hürmet ediniz."

Ev-İş dergisi, Sonkânun
(Ocak) 1939, Sayı: 22.

"Bomonti'de şen günler"

Ülkemizin ilk modern bira fabrikası olan Bomonti Bira Fabrikası, 1885'te küçük bir imalathanede bira üretmeye başlayan İsvetçli Bomonti Kardeşler tarafından 1893 yılında Şişli, Feriköy'de kurulur. 1902'de fabrika yeni yerine taşınır ve semt Bomonti adıyla anılmaya başlar. Bomonti semti bira fabrikasından sonra yeni sanayi binalarına da ev sahipliği yapar. Bomonti, uzun yıllar tekstil sanayinin yerleşik olduğı bir semt olur.

Büyük bir arazi üzerine kurulan Bomonti Bira Fabrikası, biranın yanı sıra nektar ve gazoz da üretir. Bomonti Kardeşler, 1912'de kendilerine rakip olan Nektar isimli şirketi satın alarak Bomonti-Nektar Birleşik Bira Fabrikaları olarak yola devam ederler. 1938 yılında Tekel bünyesinde üretim yapan fabrika, 1991 yılında kapanır.

Bomonti Bira Fabrikası

**Bomonti Bira Fabrikası çalışanları toplu halde.
Fotoğrafın arkasındaki tarih, 1936. Bir de not var:
"Bomonti'de şen günler..."**

İstanbul elektrikle tanışıyor

İstanbul, elektrik ile 1914 yılında tanışır. 1911'de Ganz Elektrik Şirketi tarafından kurulan Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi, Alibeyköy'de termik bir elektrik santrali inşa etmek için çalışmalara başlar. 1914'te faaliyete geçen Silahtarğa Elektrik Santrali'nden önce tramvay hatlarına, ardından da şehre elektrik verilir. Beyazıt, Tozkoparan ve İstinye indirici merkezlerinden gerçekleştirilen enerji dağıtımı ile İstanbul'un en uzak mahalleleri elektrik kullanmaya başlar. Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi daha sonra bir Belçika şirketi olan Sofina'ya devredilir.

Elektrik, yüksek tevettür şebekesi (yüksek gerilim hattı) ile trafolarla, dağıtım merkezlerine, oradan da alçak tevettür şebekesi (alçak gerilim hattı) ile abonelere ulaşır. Zaman içinde yer altı kablo dağıtım şebekelerinin ve istasyonların sayıları artar, Anadolu yakası da elektriğe kavuşur. Elektrik artık gündelik hayatımızın bir parçasıdır...

Robert Koleji'nde elektrik dersleri veren mühendis Hasan Halet [İşıkpınar], 1933'te yayınlanan *Cumhuriyet Türkiye'si = Elektrikli Türkiye* isimli kitabında elektriğin gündelik hayatımızdaki yerini şöyle

anlatır: "Şehirlerimizle, kasabalarımızın elektrikleşmesi, içtimai ve sıhhi birçok faydeli semereler vermiştir. Şehirlerimizin ve kasabalarımızın sokaklarının tenveri, şehir dahilinde asayişin mükemmel bir hale gelmesine ve her türlü ceraimin (suçun) azalmasına sebep olmuştur. Şehir ve kasabalarda gece hayatı başlamış, halkımız halkevlerinde ve kulüplerde içtima ederek hem okuyabilmek ve hem de müdavelei efkârda (karşılıklı fikir alışverişinde) bulunmak fırsatına nail olmuştur. Evlerde, gayri kâfi ziya (ışık) veren petrol lambaları yerine temiz ve fazla ışıklı lambaları kaim olmuş, göz ağrısı ve sinir teşevvüşü (karışıklığı) hissetmeksizin okumak kabil olmaya başlamıştır."

Alçak elektrik hattı (en üstte), tabelası (üstte) ve Karaköy'deki dağıtımını gösteren plan (sağda).

Cumhuriyet kurulmadan az önce, 17 Haziran 1923'te TBMM hükümeti ile anlaşılan Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi, Türk Anonim Elektrik Şirketi olarak hizmet vermeye devam eder. 7 Eylül 1926'da yeni bir sözleşme ile şirketin imtiyaz süresi 28 Aralık 1993'e kadar uzatıldıysa da Türk Anonim Elektrik Şirketi, 31 Aralık 1937'de hükümet tarafından satın alınarak millileştirilir.

Kont Montagu'nun sandviçi dünyaya yayıldı

Gündelik hayatımızın vazgeçilmez yiyeceklerinin başında gelen, iki ekmek dilimi arasına yerleştirilen çeşitli gıda maddeleri ile hazırlanan sandviçin tarihi, ekmeğin tarihi ile paraleldir, "sandviç" olarak anılması ise 18. yüzyıla dayanır. İngiltere'de ortaçağın en büyük limanlardan biri olan Sandwich kasabası bu yiyeceğin isim kaynağı olur. Kumara düşkün, İngiliz Deniz Bakanlığı da yapan Sandwich Dördüncü Kontu John Montagu'nun oyun oynarken

atıştırmak için yediği ekmek arası, 1760'ların başında "sandviç" ismini alır. 23 Ağustos 1936 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Sandviçler" başlığı ile yayınlanan sandviçin tarihini anlatan yazıdan birkaç satırı okuyalım: "Sandviçin ne olduğunu herkes bilir. Fakat buna niçin sandviç denildiğini ve kimin tarafından icad olunduğunu pek çok kimse merak etmemiştir. İki dilim ekmek arasında et, peynir ve saire konarak vücuda getirilen bu

yenecek şey, vaktiyle İngiliz asalet tabakasına mensub Lord Sandviç tarafından icad olunmuştur. Lord kâğıt oyununa pek meraklı imiş. Karnı acıktığı zamanlar bile masa başından kalkamaz, yemeğini orada yemek istermiş. Tabii orada hem

uzun uzadıya yemek yenip, hem de oyun oynanmaz ya...

Kumabaz Lord, bu pratik şekli meydana koymuş. Bu, tarihi birkaç satırdan sonra şimdi size nelerden sandviç yapılabileceğini anlatalım:

Etlî sandviç; siğir, koyun, domuz, dana kızartmaları ile, soğuk tavukla, jambonla, dille, tavşan etiyle yapılabilir. Bunları İngiliz ekmeği denilen ince kesilmiş iki dilimin arasına korken altlarına üstelerine biraz hardal ilave edilirse lezzetleri artar."

Sandwich Dördüncü Kontu John Montagu

İSTANBUL LIFE

İSTANBUL'U YAŞAYANLARIN DERGİSİ

İSTANBUL'U YAŞAYANLARIN DERGİSİ

En yeni
mekanlar

Röportajlar

Lezzet
Durakları

Kayılmayacak
etkinlikler

Eğlence
tüyoları

Semt
turları

Şehir
rehberi

“Çözülmesi en zor suç nedensiz işlenendir”

Bu söz, dünyanın en ünlü kurgu detektifi Sherlock Holmes'e ait. Alfa Yayınları, tüm ününe karşın hakkında halen bilinmedik şeyler bulunan bu kurgu karakterin; suçun bu gizemli dâhisinin portresinin eksik kısımlarını tamamlamak için eğlenceli bir kitabı Türkçeye kazandırdı.

SHERLOCK HOLMES KİTABI,
ALFA YAYINLARI, 2016

Kitap, “çıkıntılı burunlu, avcı şapkalı, ağzında kıvrımlı bir pipo ve zayıf bir adam silüetini gösterdiğinizde dünyadaki pek çok kişi bunun Sherlock Holmes olduğunu anlayacaktır” cümlesiyle başlıyor. Gerçekten de polisiye öyküleri pek sevmeyenler bile, tüm zamanların bu en ünlü kurgu dedektifini tanır.

1887’de Arthur Conan Doyle tarafından yaratılan bu gizemli, eksantrik ve keskin zekâlı karakter, o gün bu gündür ününden bir şey kaybetmedi. Kitapları tekrar tekrar basıldı; tiyatrodâ, sinemada tekrar tekrar canlandırıldı. Hem ABD, hem de İngiltere’de çekilen Sherlock Holmes dizileri halen televizyonlarda gösteriliyor.

En karizmatik dedektif

Alfa Yayınları, dünyanın bu en ünlü ve karizmatik dedektifini tanıtmak için pek örneğini görmediğimiz bir biçimde hazırlanan sıra dışı ve eğlenceli bir kitabı Türkçeye kazandırdı. *Sherlock Holmes Kitabı*, bu ünlü dedektif ya da polisiye öyküler konusunda otorite

kabul edilen sekiz editör tarafından hazırlanmış. Bu kurgu karakteri A’dan Z’ye okura tanıtan, maceralarını büyüteç altına alan kitap, çizimler, grafikler, fotoğraflar ve alıntılarla renklendirilmiş. Kitap, dört roman ve 56 hikayenin baş kahramanı olmasına karşın halen bazı eksiklikleri bulunan Sherlock Holmes portresini tamamlamaya yönelik bir rehber.

Sherlock Holmes’in 1897’de gazetede tefrika edilen ilk öyküsü olan *Kızıl Bir Soruşturma*’dan 1927’de yayımlanan son öyküsü *Shoscombe Old Place Macerası*’na kadar tüm külliyatını ele alan kitapta, hikâyelerin analizi yapılıyor. Ayrıca, Holmes’un yakın dostu ve maceralarının anlatıcısı Dr. Watson; ezeli düşmanı Profesör Moriarty; hayranlık duyduğu tek kadın Irene Adler; bazen “yetenekli bir dedektif”, bazen

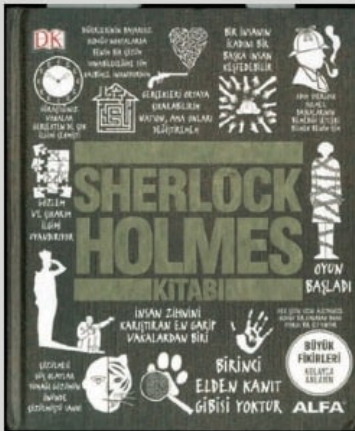
“embesil” olarak nitelediği Scotland Yard’daki bağlantısı Müfettiş Lestrade; kendisinden bile zeki olan gizli servis üyesi (belki de başındaki kişi) ağabeyi Mycroft Holmes; unutulmaz ev sahibi Mrs. Hudson gibi yan kahramanları daha yakından tanıyor, Doyle’un bu kahramanları yaratırken kimlerden esinlendiğini öğreniyoruz.

Zeki, bilgili ve “cahil”

Ünlü dedektifin Baker Sokağı’nda aslında hiç olmayan 221B numaralı evinin nasıl sonradan bir müzeye dönüştürüldüğünü, beyazperdede ve tiyatrodâ Sherlock Holmes karakterlerini kimlerin canlandırıldığını, başka yazarların yazdığı Holmes maceralarını, kısacası Holmes hakkındaki her türlü bilgiyi yine bu kitaptan öğreniyoruz.

Dünyanın en zeki insanların biri sayılan, akıl yürütme metoduyla en karmaşık olayları çözebilen, ancak güncel konular konusunda kör cahil olmakla suçlanan bu dedektifin başarısının sırrı yıllardır tartışılıyor. Belki de bu sırrı, onun alameti farikalarından sayılan bir sözü açıklamaya yardımcı olabilir:

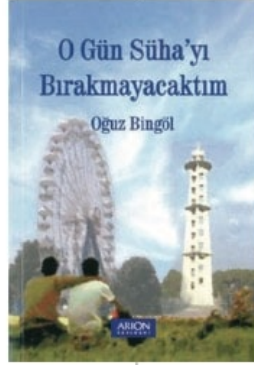
“Olanaksızı eledikten sonra geriye kalan şey, her ne kadar olası görünmese de doğru olmalıdır!”

Medya, sanat ve siyaset ekseninde bir hayat

O GÜN SÜHA'YI BIRAKMAYACAKTIM,
OĞUZ BİNGÖL, ARION YAYINEVİ, MAYIS 2016

Oğuz Bingöl ilk kitabı *O Gün Süha'yı Bırakmayacaktım*'de medya, sanat ve siyaset ekseninde geçen yarım yüzyıllık yaşam öyküsünü aktarıyor okura. Halk Ozan Şahsenem Bacı ile Talat Aydemir döneminde askeri okuldan atılan, daha sonra öğretmen olup oradan oraya sürülen bir babanın oğlundan söz ediyoruz. Önce annesi, ardından ağabeyi Yavuz Bingöl sebebiyle yıllarca sanatla ve medyayla iç içe olmuş bir isim Oğuz Bingöl. Anne ve babasının çalkantılı boşanma süreci nedeniyle 10 yaşından beri kendi ayakları üzerinde durmak zorunda kalan, kâh aile bütçesine katkıda bulunmak, kâh üniversitede okuyabilmek için 40 yıldır

çalışan, didinen ekmeğini taştan çıkartan biri. İzmir Fuarı, gazinolar, gece çalışılıp bitirilen bir üniversite, 1990'lar Türkiye'sinde müzik gündemini belirleyen yapımcı şirketi Prestij Müzik... Oğuz Bingöl, yaşadıklarını hiçbir abartıya kaçmadan içtenlikle anlatmış kitabında. Ailenin asi çocuğuyken müzik yeteneğiyle Türkiye gündemine oturan ağabeyi Yavuz Bingöl'le gelgitli ilişkisi de yer alıyor kitapta. Bir anlamda satırlar aracılığıyla hesaplaşmış ailesi ve geçmişiyle. Ancak bunu yaparken olabildiğinde objektif davranmaya çalışmış. Özel yaşamındaki talihsizliklerle nasıl mücadele ettiğini ve tekrar nasıl ayağa kalktığını öyle samimi anlatmış ki, okuyucu bir anda kendini yazarın yerine koyuyor; kendisiyle bir iç hesaplaşmaya gidiyor.

En büyük iç denizin 2 milyon yıllık tarihi

ORTA DENİZ'İN YAPIMI, CYPRIAN BROODBANK,
KOÇ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, HAZİRAN 2016

Cyprian Broodbank'ın "Orta Deniz" dediği aslında Akdeniz. Dünyanın en büyük iç denizi kabul edilen Akdeniz, binlerce yıldır insanlık tarihine yön veren bir coğrafyada bulunuyor. Şöyle bir düşünün: Avrupa, Asya ve Afrika kıtasını buluşturan bu büyük içdeniz kaç ülkeyi barındırıyor kıyılarında. Aynı zamanda Mezo-potamya ve Mısır'daki eski uygarlıkları doğuran nehir kaynaklarının da komşusu. Kısacası Akdeniz, antik toplumlara ışık tutabili-

lecek en zengin arkeolojik kaynaklar arasında. Cambridge Üniversitesi Arkeoloji Bölümü başkanı ve McDonald Arkeoloji Enstitüsü direktörü Cyprian Broodbank'ı bu kapsamlı kitabı yazmaya iten de bu özellikler olmuş. Broodbank, kitabında Akdeniz dünyasının oluşumunu İÖ 2 milyondan alıp İÖ 500'lere getirmiş. Kitap, Avrupa, Batı Asya, Afrika ve Akdeniz'in kalindeki adalardan görüşlere ve bilgilere eşit derecede yer veren ilk kaynak. Hikâyesini ilk insanlardan başlayıp tarım, metalürji ve medeniyetlerin doğuşuna kadar sürdüren kitap, disiplinler arası bir çalışma.

Büyük bir hoyratlıkla yok edilen tarihimiz

OSMANLI'DAN BUGÜNE GÖZÜMÜZDEN KAÇANLAR, ŞİNASI ACAR, YEM YAYINLARI,
HAZİRAN 2016

Şinasi Acar'ın *Osmanlı'dan Bugüne Gözümüzden Kaçanlar* kitabının genişletilmiş ikinci baskısı çıktı. Matbaanın Osmanlı'ya 1729'da geldiği söylenmesine karşın, aslında İstanbul'da ilk kitabın 1493'te -Gutenberg'den yalnızca 37 yıl sonra- basıldığını; Güzel Sanatlar Akademisi'nde hat, tezhip ve minyatür dersleri alan Aziz Nesin'in hem Arap hem de Latin harfleriyle bir hattat kadar güzel yazdığını; Mimar Sinan'ın Süleymaniye Camisi'nin akustiği için bulduğu özgün mühendislik çözümleri gibi bilgileri zaten ilk baskıdan biliyorduk. İkinci baskıda yer alan en dikkat çekici araştırmalardan biri, 1773 ve 1883 tarihli iki ayrı rozeti olan İstanbul Teknik Üniversitesi'nin gerçek kuruluş tarihi ile "Hattat Halim Efendi'nin Grafik Dünyası" adlı bölüm. Acar, kitabı yazma sebebini şöyle açıklıyor: "Şimdi bir de 'kentsel dönüşüm' adı altında yüzyıllardır oturduğumuz mahallelerimizi bütün geçmişiyle, yılların biriktirdiği anılarıyla, yıllar içinde oluşmuş özellik ve ayrıntılarıyla, ruhuyla, velhasıl her şeyiyle, üstelik büyük bir heves ve hoyratlıkla yakıp yok ediyoruz."

İletişim çağında çeviri

İnsanın yaşadığı dünyayı daha iyi anlayabilmek için kendinden farklı olanlarla iletişim kurma gereksiniminden doğan çeviri, giderek küreselleştığımız bu çağda, daha da büyük bir ihtiyaç haline geldi. Faruk Yücel, bu büyük ihtiyacın tarihsel gelişimini aktarıyor kitabında.

ÇEVİRİNİN TARİHİ, FARUK YÜCEL,
ÇEVİRİBİLİM YAYINLARI, 2016

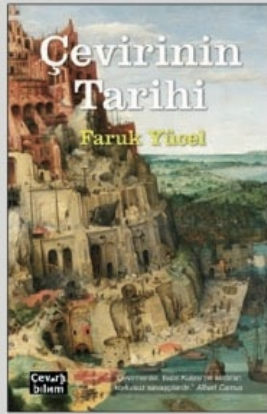
Diller ve kültürlerarası iletişimi sağlayan çeviri, günümüzde alışverişten tatile, çalışmaktan dinlenmeye her alanda olmazsa olmaz bir ihtiyaç haline geldi. Ancak çeviri, bir metni rezil de edebilir vezir de. Çevirmenlerin kendi duygu ve düşüncelerini yeterince aktaramayacağı endişesiyle Samuel Beckett gibi bazı yazarların kendi kitaplarını çevirdiği düşünülürse bu konunun ne denli önemli olduğu rahatça anlaşılabilir. Çeviribilim Yayınları işte bu nedenle, Faruk Yücel'in 2007 yılında *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi* adıyla yayımlanan kitabının yenilenmiş ve geliştirilmiş baskısını *Çevirinin Tarihi* adıyla okurlarla buluşturdu.

Dinin çeviriye etkisi

Halen Ege Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Başkanlığı görevini yürüten Prof. Dr. Faruk Yücel, *Çeviribilim Paradigmaları* adlı derleme kitabının yanı sıra çeşitli dergilerde çeviri kuramı ve tarihi üzerine pek çok makale kaleme almış bir isim. *Çevirinin Tarihi*, çevirinin tarih boyunca geçirdiği aşamaları, bu alanda yaşanan tartışmaları, dinin çeviriye etkisini ve dil tartışmalarını, antik dönemden başlayıp günümüze uzanan süreçte ele alan kapsamlı bir çalışma.

Albert Camus'nün "Çevirmenler Babil Kulesi'ne saldıran korkusuz savaşçılardır" sözünün ışığında ilerleyen

Kitaptaki Babil benzetmesini, Gustave Doré'nin 1865 tarihli ve "The Confusion of Tongues" (Dillerin Karmaşası) isimli gravürü açıkça anlatıyor.

kitap, çevirinin edebiyatın ortaya çıkış tarihi kadar eskiye dayandığı bilgisiyle başlıyor. Babil benzetmesinin kaynağı şöyle:

"Tevrat'taki bir söylenceye göre daha önce tek dile sahip olan insanların gücü simgeleyen ve gökyüzüne kadar ulaşan bir kulenin yapımına girişmeleri Tanrı tarafından bir başkaldırı

olarak görülür. Kendisiyle boy ölçüşme girişimine sinirlenen Tanrı, bu kulenin yapımını engellemek için insanların dillerini bölerek onları cezalandırır. Kulenin yapımı için gerekli olan iletişim dilinin ortadan kalkmasıyla dil birliği bozulur."

İşte çevirmenler tam da bu noktada ortaya çıkıyor. Yani bu engeli aşmak için doğan çeviri gereksinimi nedeniyle. Kitapta, çevirinin işlevlerinden birinin

de, soyut düzlemde kaybedilen "ortak" dili yeniden yakalamak olduğu belirtiliyor. Bir başka deyişle insan Tanrı tarafından cezalandırılmasına karşı, çeviriyle diller arasındaki engelleri aşarak, dilini bilmediği başka insanlarla iletişim kurma olanağı arıyor.

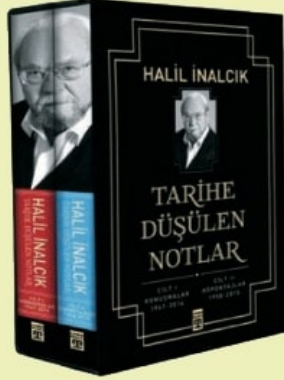
Kaynak odaklı ve erek odaklı çeviri anlayışı

Kitap, antikçağda sözcüğü sözcüğüne yapılan ve çevirmenlerin daha edilgin olduğu dönemden yazı kültürünün ve edebiyatın gelişmesiyle birlikte anlam odaklı çeviriye dönüşen tüm aşamaları ele alıyor. Tarih boyunca çevirmenin okura karşı sorumluluğunun çevirideki sözcüklerin sayısından çok onların kaynak metindeki anlamını aktararak aktarmadığına ilişkin tartışmalar yaşanıyor. Prof. Yücel'in tanımıyla "kaynak odaklı" ve "erek odaklı" çeviri farkı, Çiçero, Goethe, Friedrich Schleiermacher, Gideon Toury gibi çeviri düşünürlerinin farklı tezleriyle birlikte yansıtılıyor.

Halil İnalçık'ı anma ve hatırlama zamanı

TARİHE DÜŞÜLEN NOTLAR,
HALİL İNALCIK, TİMAŞ YAYINLARI, 2015

Geçtiğimiz günlerde 100 yaşında yaşamını yitiren hocaların hocası lakaplı Halil İnalçık'ı anmak için geçen yıl tekrar basılan iki ciltlik *Tarihe Düşülen Notlar* kitabını hatırlamanın ve tekrar okumanın tam zamanı olabilir. Timaş Yayınevi tarafından kutulu olarak yayımlanan ve kısa sürede tekrar basılan eserin birinci

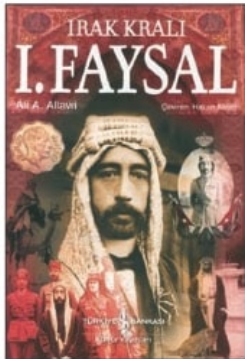

cildinde Halil İnalçık'ın tarihe geçen konuşmaları yer alıyor; ikinci cilt, Halil İnalçık'la yapılmış her zaman güncelliğini koruyan röportajlardan oluşuyor. 1947'den 2015'e kadar yapılan röportajlar ve konuşmaları bir araya getiren kitaplar sayesinde, Halil İnalçık'ın Osmanlı tarihinden günümüz Türkiye'sine, sanattan tarihe, edebiyattan siyasete bakış açısını yakalama fırsatı bulabiliyoruz.

Bir krallığın doğuşu ve devlet olma hikâyesi

İRAK KRALI I. FAYSAL, ALİ A. ALLAWİ, İŞ BANKASI
KÜLTÜR YAYINLARI, 2014

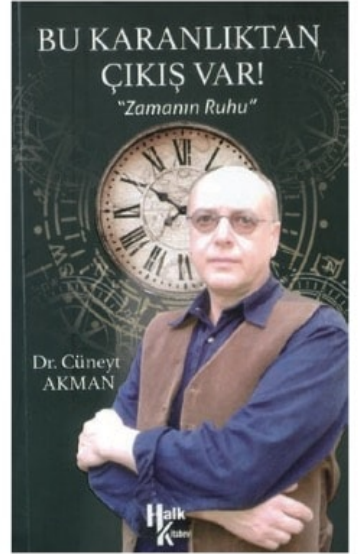
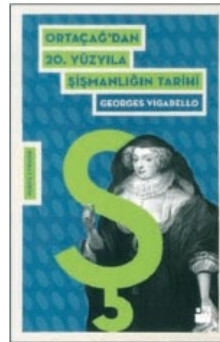
Faysal, bundan tam yüz yıl önce (1916) Osmanlılara karşı ayaklanan Mekke Şerifi Hüseyin'in oğluydu. İngiliz mandası altında kral olmaya itirazı olmayan Faysal, savaştan sonra Arabistanlı Lawrence'in da desteğiyle Irak'ın ilk kralı olarak tahta oturtuldu. Aradan geçen 100 yıldan sonra Irak ve Suriye'nin bugünkü halini hazırlayan isimler arasında Faysal'ın da bulunduğunu söyleyenler hiç de az değil. Ayrıca Filistin'i milli yurt yapma sürecinde Yahudiler, onun imzaladığı bir belgeyi kendilerine dayanak yapmışlar. İşte tüm bunlar nedeniyle İş Bankası Kültür Yayınları'nın "Dünyaya Yön Verenler" dizisi çerçevesinde yayımladığı *Irak Kralı I. Faysal* kitabını okumanın tam zamanı.

Bir dirhem etin bin ayıp örttüğü zamandan bugüne

ORTAÇAĞ'DAN 20. YÜZYILA ŞİŞMANLIĞIN
TARİHİ, GEORGES VIGARELLO, DOĞAN KİTAP,
MART 2016

Topluşsal dayatmalara kulak verdiğiniz için kilolarınızla bir türlü barışamıyorsanız bu kitap tam size göre. Bir zamanlar saygınlığın ve refahın göstergesi olan şişmanlığa ilişkin algının yüzyıllar içinde nasıl değiştiği inceleniyor. Ortaçağ'da gücü simgelediği için beğenilen iri bedenlere ilişkin algı, Avrupa'daki modernleşmeyle birlikte değişmeye başlamış. Etli olmanın makbul olduğu dönemlerden 21. yüzyılın bir deri bir kemik mankenlerine evrilen süreç, günümüzde ince ancak sağlıklı beden saplantısına dönüşmüş. Vigarello, görkemli şişmanlardan, şişmanlığın ayıplanmasına giden süreci, toplumsal gerilimlerle birlikte aktarıyor.

Darbe girişimi öncesi ve 'Zamanın Ruhü'

BU KARANLIKTAN ÇIKIŞ VAR,
CÜNEYT AKMAN, HALK KİTAPBEVİ, 2016

Gazeteci ve iktisatçı Dr. Cüneyt Akman, son yıllarda Halk TV ekranlarında yaptığı siyasi yorumlarla yakından tanınan bir isim. *Bu Karanlıktan Çıkış Var* kitabında, Akman'ın son 35 yıldır çeşitli yerlerde yazdığı, kimi yayımlanan, kimi yayımlanmayan yazılar bir araya getirilmiş. Bunlar Akman'ın 35 yıldır yazdığı yazıların tamamı değil elbette. Kitapta, teorik olmayan kısa yazılar yer alıyor. Bunun sebebi, bu ülkenin yolculuğunun en kısa ama görünür haliyle bu yazılardan takip edilebileceği düşüncesi. Kimlik sorunundan teröre, AB üyeliğinden Ermeni meselesine, sendika tartışmalarından özelleştirmeye dek son 35 yıldır tartıştığımız pek çok konuda anlaşılabilir bir dille kaleme alınmış yazılara yer verilmiş. *Bu Karanlıktan Çıkış Var*'ın 15 Temmuz darbe girişiminden önce basıldığı düşünülürse Akman'ın yaptığı "Türkiye dibe vurdu, ülke yönetilemez hale geldi" saptamasının doğruluğu tartışma götürmez sanırız. Ancak bu saptama nedeniyle yazarın umutsuz olduğunu düşünmeyin sakın. Ülkelerin de tıpkı insanlar gibi ancak dibe vurdukları zaman kötü durumdan çıkacağını düşünüyor Akman.

Sarığın fendinin külahı yendiği zamanlar

Benson Bobrick, İslamın altın çağını yaşadığı Harun Reşid dönemini aydınlatmak gibi zorlu bir işe girişmiş. Çoğu zaman bilimsel kaynaklar; onların yetmediği yerde Binbir Gece Masalları'na atıfta bulunarak derlediği renkli hikâyelerle yapıyor bunu.

HALİFE'NİN İHTİŞAMI, BENSON BOBRICK,
DOĞAN KİTAP, AĞUSTOS 2016

Halife'nin İhtişamı, Abbasi Devleti'nin ve İslamın altın çağını yaşadığı dönemde, doğudan batıya, kuzeyden güneye binlerce kilometre toprağa hükmeden Halife Harun Reşid'in hikâyesini anlatıyor. *Binbir Gece Masalları*'ndan tanıdığımız; kimi yerde zalim, kimi yerde adil, kimi yerde acımasız kimi yerde romantik; ancak her zaman güçlü, neşeli ve eşsiz Harun Reşid'den söz ediyoruz.

İS 750'de kurulan Abbasi Devleti, 786'da tahta çıkan Harun Reşid döneminde siyasi ve kültürel anlamda büyük bir atılım yapmışken Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Avrupa, karmaşık ve dağınıklık bir haldeydi. Müslümanların sarığının Hristiyan din adamlarının külahına karşı galip geldiği dönemde bu dönem. Bobrick kitabında, gücünün doruğundaki Abbasilerin dönemin diğer siyasi figürleriyle ilişkilerini de ele alıyor. Kutsal Roma İmparatoru Charlemagne ile Harun Reşid'in Bizans'a karşı ittifak yapmasına; Bizans Kraliçesi Helene'nin iki büyük imparatorluk arasında var olma mücadelesine de yer veriyor.

“İslam tarihini bilmek zorundayız”

Bugüne dek tarih konulu 14 kitap yazan Benson Bobrick, “Bağdat’ın Altın Çağında İslam ve Batı” altbaşlıklı bu kitabı yazma sebebini şöyle açıklıyor:

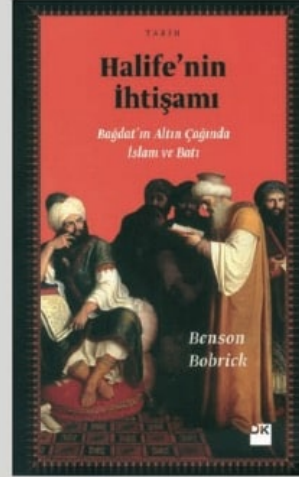
“Çoğu Amerikalı, hatta eğitilmiş olanları bile, İslam hakkında Müslümanların inandığı bir din olması ile Haçlı Seferleri sırasında Hristiyanlar ile Müslümanların savaşmış olması dışında neredeyse hiçbir şey bilmemektedir.

Haçlı Seferleri’ni duymuş olanların çoğu, Hristiyanların galip geldiğini sanmaktadır. Aslında İslam, nadiren zemin kaybetmiştir. Bir araştırmacının belirttiğine göre, ‘İslam tarafından fethedilip ağırlıklı olarak İslamlaştırılan ve sonra yine Hristiyan egemenliğine geçen yalnızca iki ülke vardır. Bunlar Sicilya ve İspanya’dır.’ İslam tarihini daha iyi bilmek zorundayız.”

Aslında yazarın da belirttiği gibi, “İslamın erken dönemleri iç karartıcı bir konu. Çeşitli seçkin âlimlerin aydınlatıcı katkılarına rağmen bu dönem (çoğu kişi için) karanlık bir dönem olmaya devam ediyor.” Ancak Benson Bobrick bu karanlık dönemi renkli hikâyeler eşliğinde anlatarak büyük ölçüde aydınlatmayı başarıyor. Yararlandığı pek çok bilimsel eser dipnotlar eşliğinde okura açıklanıyor. Bu eserlerin yetmediği yerlerde doğunun o ünlü masallarına; *Binbir Gece Masalları*’na atıf yapıyor.

Medeniyetin merkezi Bağdat

Günümüzde yakılıp yıkılan, zenginlikleri yağmalanan Bağdat, Harun Reşid’in halifeliği döneminde medeniyetin, zenginliğin ve refahın merkeziydi. Halifenin sarayında himaye ettiği âlimler, şairler ve müzisyenlerle şehir zengin bir kültür merkezine dönüşmüştü. Bu dönemde İslam âlimleri sanatın yanı sıra, kimya, botanik, mimari, coğrafya, astronomi, tıp ve matematik gibi ilimlerde de büyük atılımlar yapmıştı. Tüm bunların olmasını sağlayan kişiye *Binbir*

Gece Masalları’nın neşeli hükümdarı Harun Reşid’di. Kaynaklar, Harun Reşid’in dini bütün bir Müslüman olduğu konusunda hemfikir. İki yılda bir Mekke’ye hacca giden ve bu yolculuğu tamamen yürüyerek yapan tek halife. Bazı kaynaklara göre eksik gramajlı ekmek yapan fırıncıyı kendi fırınında diri diri yakan, muhaliflerine karşı acımasız bir lider. Halka açık infazlar ilk onun döneminde

başlamış. Öte yandan satranç oynayan, Bağdat’ta ilk kâğıt imalathanesini kurduran, tercüme eserleri destekleyen, böylelikle Antik Yunan’ın tüm bilimsel mirasının İslam dünyasına aktarılmasını sağlayan da o. Kısacası Harun Reşid’in kişiliği konusunda rivayetler muhtelif. Reşid’in başkenti Bağdat ise her anlamda bayındır ve medeni bir başkent...

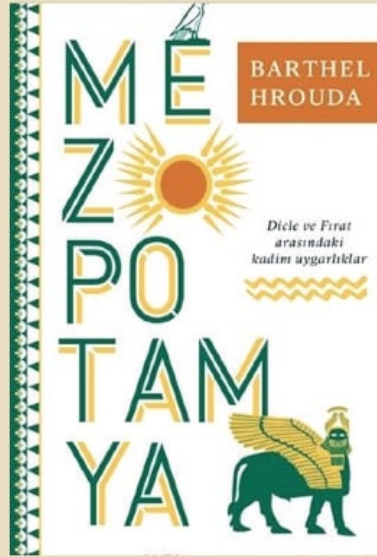
“Dicle ve Fırat sayesinde verimli topraklara sahip, büyük bir çöp toplama idaresi, binlerce çeşme ve hamamı bulunan; o dönemin Avrupa şehir ve kasabalarının aksine sokakları düzenli olarak yıkanan, süpürülen bir şehirdi. Çoğu evde su kuyusu vardı. Dicle’nin iki yanı patikalarla çevriliydi ve buradaki rıhtımda her türden nehir taşıtı iki yaka arasında insanları taşırdı. Şehrin eteklerinde parklar, bahçeler ve villalarla dolu banliyöler vardı. Kanalları 150 köprü birbirine bağlıyor, zenginler lüks içinde yaşıyor, çoğu yazar, şair ve müzisyen onlardan aldığı maaşla geçiniyordu. Hamam kadar camisi, adaleti sağlayan düzenli polis gücü ve eğlenceli gece hayatıyla; dünyanın dört bir yanından insanların yaşadığı kozmopolit bir şehirdi.”

Günümüz Bağdat’ından ne kadar farklı değil mi?

Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki “çöl cenneti”nin kâdim tarihi

MEZOPOTAMYA, BARTHEL HROUDA,
ALFA YAYINLARI, 2015

Önce sözcüğü tanımlayalım: Mezopotamya deyimini ilk kez İS 1. yüzyılda Yaşlı Pilinios kullanmış. Büyük bölümü Irak'ta bulunan, Suriye'nin kuzeydoğusu ile kısmen Türkiye'nin güneydoğusunu kapsayan bir bölgeden söz ediyoruz. İnsanlığın en eski, yüksek uygarlıkları bu bölgede; Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki bu bereketli topraklarda doğdu. Tevrat'ta “cennet bahçesi” ya da “çöl cenneti” olarak tanımlanan bölgede, Sümerler, Akkadlar, Ammurrular, Kassitler, Assurlar, Hurriler, Aramlar, Persler, Yunanlar, Partlar ve Sasaniler yaşamış. Bartel Hrouda'nın kitabı, İslamın zaferine kadar bölgede yaşayan uygarlıkların tarihini sürükleyici ve anlaşılır bir dille anlatıyor.

Türk siyaset tarihini değiştiren bir oluşum

İTTİHAT VE TERAKKİ, İLBER ORTAYLI - EROL ŞADI
ERDİNÇ, İNKILÂP KİTABEVİ, 2016

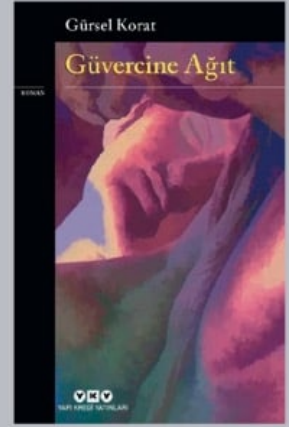
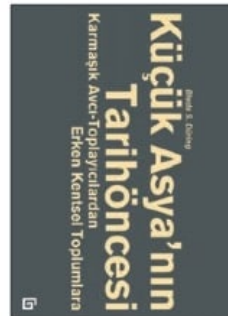
Erol Şadi Erdinç ve İlber Ortaylı ile yapılan bir dizi görüşmeden ortaya çıkan *İttihat ve Terakki*, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gizli örgütlenme ve darbelerle ışık tutuyor. Önemli bir kaynak değeri taşıyan kitapta, Cumhuriyet dönemindeki askeri darbelerin ve tepeden inmezi zihniyetin köklerinin nerelere kadar dayandığı sorgulanıyor. Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, Babiâli Baskını, 31 Mart Ayaklanması, asker-siyaset ilişkisi, İttihat ve Terakki'nin iki döneminden, suikastlar, gizli örgütlenmeler ve darbelerle bir dönemin zihniyet ve eylem haritası ile kitap, önemli bir boşluğu dolduruyor.

Köprü değil, kendine özgü bir kültür

KÜÇÜK ASYA'NIN TARİHÖNCESİ, BLEDA S.
DÜRING, KOÇ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, 2016

Coğrafi olarak günümüz Türkiye'sinin büyük bir kısmıyla örtüşen Küçük Asya'nın, İÖ 20 binden 2 bin yılına kadarki döneminin arkeolojik analizi sunuluyor kitapta. Avcı - toplayıcı dönemden tarıma ve endüstriye dayalı ekonomiye geçiş sürecini ele alan Düring, insanlık tarihindeki gelişmelerin izini sürüyor. Avrupa ile Asya'nın kesişme noktasında yer alan Küçük Asya'nın teknoloji ve fikirlerin geçişi için bir köprü olarak algılanmasına karşı çıkan Düring, Küçük Asya'da kültürel gelişmelerin İÖ 9 binlerden itibaren kendine özgü bir gidişat izlediğini ileri sürüyor.

GÜVERCİNE AĞIT, GÜRSEL
KORAT, YAPI KREDİ YAYINLARI,
2016

OSMANLI'NIN TASFİYESİ,
CENGİZ YAZOĞLU, İTHAKİ
YAYINLARI, 2016

OSMANLI BİLİMİNİN
ÖNCÜLERİ, SALİM AYDIN,
TİMAŞ YAYINLARI, MAYIS 2016

‘Cep’te sanat!

Dünyanın en çok satan sanat kitaplarından biri olan Sanatın Öyküsü, bu kez cep baskısıyla raflarda yerini aldı. Sanat alanına ilk girenler için hazırlanan kitap, okuru ayrıntıya boğmayan yalın dili nedeniyle yıllardır bu alanda akla gelen ilk eser olma özelliğini koruyor.

SANATIN ÖYKÜSÜ, E.H. GOMBRICH,
REMZİ KİTABEVİ, 2016

Sanatın Öyküsü, bugüne kadar yayımlanmış sanat kitapları arasında en tanınmış olanlarından biri; kimilerine göre dünyada en çok satan sanata giriş kitabı. “Sanat diye bir şey yoktur aslında. Yalnızca sanatçılar vardır” cümlesiyle başlayan kitap, bugüne dek 35 dile çevrildi, pek çok kez gözden geçirilerek yeniden basıldı.

İlk kez 1950 yılında okurlarla buluşan Sanatın Öyküsü’nün cep baskısı, E. H. Gombrich’in 2001’deki ölümünden sonra yapılmış. Bir yandan kitabın orijinal boyutunu basmayı sürdüren yayınevi, bir yandan da daha pratik, ekonomik ve kolay taşınabilen cep baskısını okurlarla buluşturmuş. Remzi Kitabevi ilk kez 1997’de Türkçeye kazandırdığı kitabın bu kez de cep baskısını yayımladı.

Özellikle sanat tarihçilerinin gözdesi olan kitap, sanat konusunda ilk bilgilere ihtiyaç duyan herkese göre hazırlanmış. Gombrich, kitabın amacının bu alana ilk kez girenlere, onları ayrıntılarla boğmadan genel olarak bilinmesi gerekenleri vermek, yön göstermek olduğunu belirtiyor. Bunu yaparken de özgün, yalın ve açık bir dil kullanmış. Zaten kitabın dünya çapında bu kadar büyük başarı kazanmasının nedeni de bunlar.

Önce mağara resimleri vardı

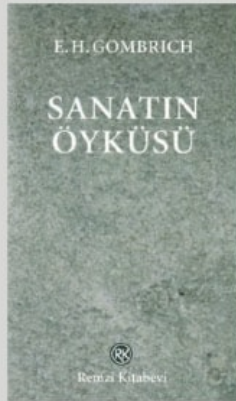
Kuşkusuz sanat olarak kabul edilen eserleri tek bir kitapta toplayabilmek kolay bir şey değil. Bu nedenle bazı

İngiliz ressam Joshua Reynolds, 1775 tarihli tablosunda Miss Bowles’i köpeğiyle resmetmiş.

İngiliz ressam Thomas Gainsborough’nun tablosunda Miss Elizabeth Haverfield.

sınırlamalara gitmiş Gombrich. 1047 sayfalık kitabın ilk 502 sayfasında sanat ve eserler hakkındaki düşüncelerini dile getirmiş. Sonraki sayfalarda fotoğrafları verilen sanat eserini tarihsel ortamında ele alıp; özelliklerini, yapıma koşullarını ve etkilerini anlatmış. Kalan sayfalarda ise anlattığı resim, heykel ve mimari eserlerin fotoğraflarına yer verilmiş.

Bilinen ilk mağara resimleriyle başlayan Sanatın Öyküsü, Mısır, Mezopotamya, Yunanistan, Roma ve Bizans (5. ve 13. yüzyıllar arası) dönemi sanatıyla devam ediyor. İslam ve Çin sanatına (2. ve 8. yüzyıllar arası) kısaca yer veren ve bu nedenle eleştirilen kitabın büyük bölümünde Avrupa sanatı inceleniyor. Bu bölümde Hristiyanlık ve kilise çerçevesinde gelişen akımlar ve tabii ki Rönesans yer alıyor. 20. yüzyıla gelindiğinde ilgi alanı yeni dünyaya,

deneysel sanata ve modernizme kayıyor ve “bugünü piramitlerin çağına bağlayan canlı bir zincir” olma iddiasını hak ediyor.

Fransız ressam Jean Auguste Dominique Ingres’nin 1808 tarihli yağlı boya tablosu Louvre’da sergileniyor.

Bizans mutfağından lezzetler

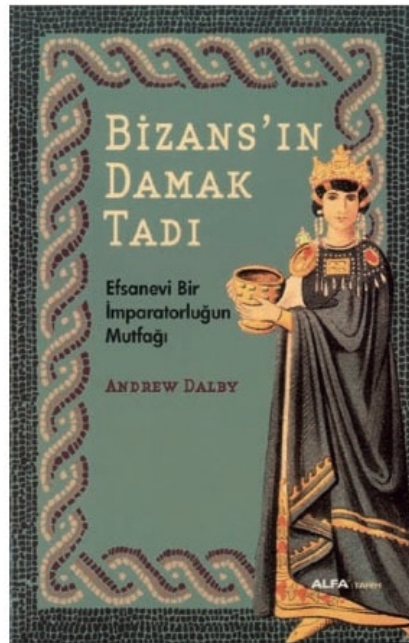
Damla sakızlı İstanbul çöreği

“Konstantinopolis’te ekmek ve çörek pişirilirken sık sık kullanılan damla sakızı (mastika) dünyada yalnızca tek bir yerde azize ve şehit İsidora’nın gömülü olduğu Sakız Adası’nda çıkar. Bu ada damla sakızı, iyi şarap ve her türlü meyve üretti”

Elimizde iki yıl önce Alfa Tarih tarafından yayımlanan muhteşem bir kitap var: *Bizans’ın Damak Tadı*. Tarihçi ve dilbilimci Andrew Dalby’nin imzasını taşıyan kitabın çevirisini ise Ali Özdamar yapmış. Konstantinopolis’in (İstanbul) yaşam alanlarını, pazar yerlerini, sokaklara yayılan kokularını anlatan kitap Bizans döneminde günlük hayatın bilinmeyenlerini de aktarıyor. Doğu Roma İmparatorluğu’nda ne yeniliyordu, yemekler nasıl pişiriliyordu, hangi baharatlar hangi besinlerle birlikte tüketiliyordu sorularının yanıtları var. Andrew Dalby’ye göre Bizans mutfağı, Ege ve Yunan sofrasının ürünleri ile Anadolu’nun yerel lezzetlerinin birleşmesinden oluşuyor. Dalby, yemeklerin tariflerini aktarırken bir yandan da Bizans’a dünyanın dört bir yanından ulaşan meyve, sebze ve baharatların nasıl kullanıldığı hakkında bilgiler aktarıyor. Karadeniz’den Ortadoğu’ya lezzetlerin nasıl harmanlandığı hakkında kitaptan bir örnek verelim: “Nihai sonuç muazzam miktarda bir kültürel değiş tokuştu. I. İustinos’un sırt çantasındaki paximadia (peksimet), imparatorluk çapında tanınmış bir ağız. Söz konusu adlar Venedik’te pasimata, Hırvatça peksimet, Rumence pesmet, Türkçe beksema ve Arapça basmati’ye dek uzanıyor.” Kitapta ayrıca “Konstantinopolis’in yiyecekleri ve çarşıları”, “su,

şarap, keşişler ve gezginler”, “beslenme takvimi” ve “Bizans’ta yiyecek ve kokulu maddelerle ilgili terimler kitabı” başlıklı bölümler de yer alıyor ●

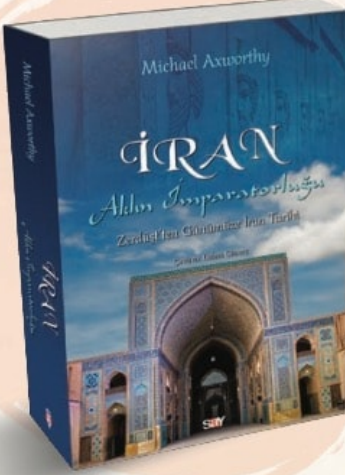
Bizans usulü sufle: Aphraton

“Latince “spmeum” denilen şeye antik Yunan’da “afrutum” (aphraton) denir. Bu piliç ve yumurta akından yapılır. Yapacağın afrutum’un kabarması için çok sayıda yumurta akı kullanmalısın. İçinde önceden hazırlanmış, temel maddesi balık sosu olan bir sosun bulunduğu yayvan bir güvece, bu çırpılmış yumurta akı tepeleme yığılmalı. Ondan sonra güveç bir tepsinin ortasına konmalı ve üstüne biraz şarap, ya da bal dökmeli. Bir kaşık ya da kepçeyle yenilir. Bu yemeğe çoğu kez güzel bir balık ya da tarak ekleriz, çünkü bunlar çok lezzetlidir. Ayrıca memlekette yaygın olarak bulunur. Anthimus, Letter on Diet 34.”

"Bir romandan bile daha sürükleyici... İran: Aklın İmparatorluğu'nun gözünden günümüz İran'ı ve karşılaştığı zorlukları okumak, binlerce belgeye ve makaleye eşdeğer."
—Robert IRWIN, Prospect

Roma'nın en çalkantılı döneminin tarihini, bu tarihin baş aktörünün kaleminden okuyun.

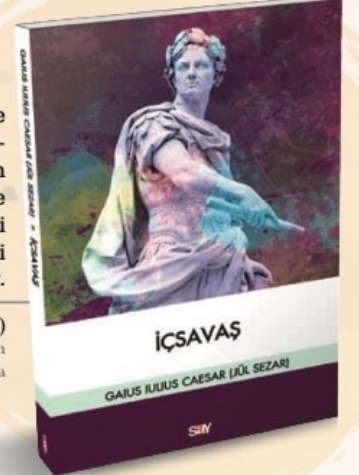

Michael Axworthy, Zerdüşt Peygamber zamanından kudretli antik İran imparatorluklarına, 1979 Devrimi'nden rehine krizine, hem ülke içinde hem de ülke dışında tartışma yaratan siyasi figürlerden günümüz politikalarına kadar her şeyi inceleyerek İran'ın canlı tarihinin izini sürüyor.

Michael Axworthy
Çeviren: Özlem Gıtez
408 sayfa

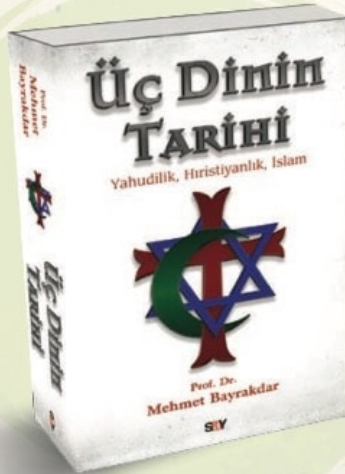
Türkçeye ilk defa ve Latince aslından çevrilen **İçsavaş**, dönemi tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sererken Caesar'ın siyasi bir propagandası niteliğini de taşımaktadır.

Gaius Iulius Caesar (Jül Sezar)
Çeviren: Furkan Akderin
192 sayfa

Üç Dinin Tarihi, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ı dinler tarihi açısından inceleyen, bu üç dinin kaynaklarını, yalvaçlarını, mezheplerini, iman ilkelerini ve ibadetlerini derinlemesine ele alan bir kitap.

Dosta düşmana hoşgörölü, cömert, ölçülü yaklaşan biriydi. İnançını savunmak için ne gerekiyorsa yaptı fakat şiddeti daima en son çare olarak gördü.

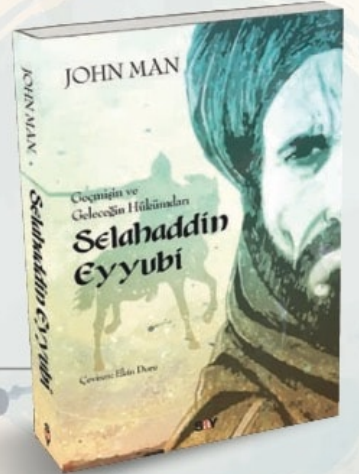

Günümüzde din anlayışının, salt Tanrı dininden ziyade onların yorumlanmış şekilleri olduğunu ve bu ayrımı yapabilmek için önce kitaplardaki dini bilmek gerektiğini savunan Prof. Dr. Mehmet Bayraktar, önem arz eden üç dini kutsal kitaplarının içerikleri doğrultusunda aktarıyor, yeri geldiğinde de kitaplarda olmayan yorumsal anlayışlara işaret ediyor.

Prof. Dr. Mehmet Bayraktar
704 sayfa

Selahaddin'in iktidara nasıl adım adım yürüdüğünü, Türk beylerinin yönetimindeki şehirleri nasıl bir araya getirdiğini, Fatımi hanedanına nasıl son verdiğini, Abbasi halifesinin desteğini nasıl sağladığını ve sonunda kutsal kent Kudüs'ü Haçlılardan nasıl geri aldığını sürükleyici bir anlatım ile okuyacaksınız.

John Man
Çeviren: Ekin Duru
288 sayfa

YEDİ İKLİM DİZİSİ: GEÇMİŞ DÖNEM SEYYAHLARINDAN GEZİ NOTLARI

internet satışı: www.saykitap.com

Tel.: (0212) 512 21 58 • e-posta: dagitim@saykitap.com

www.facebook.com/sayyayinlari [www.twitter.com/sayyayinlari](https://twitter.com/sayyayinlari) www.instagram.com/sayyayincilik

SAY

Yüz Yüze Bankacılık ile siz hayallerinize bakın, gerisini bize bırakın.

Gelin, tüm yatırım ve bankacılık işlemlerinizi biz ilgilenelim. Müşteri İlişkileri Yöneticinizle öncelikli ve kişiye özel çözümler sunalım. Kredi ve mevduat hesabında avantajlar ve Yüz Yüze Bankacılık'a özel tüm hizmetlerle hayatınızı kolaylaştıralım.

YYB yazın **4402**'ye gönderin, sizi arayalım.

Yüz *Yüze*
BANKACILIK

